

Doprinos bivših jugoslavenskih diplomata prijelaznika uspostavi i radu novostvorene diplomacije Republike Hrvatske

Čačija, Stipe

Doctoral thesis / Disertacija

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:348375>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-20**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU

i

LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE

ZAJEDNIČKI POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
MEĐUNARODNI ODNOSI

Stipe Čaćija

**DOPRINOS BIVŠIH JUGOSLAVENSKIH DIPLOMATA
PRIJELAZNIKA USPOSTAVI I RADU
NOVOSTVORENE DIPLOMACIJE REPUBLIKE
HRVATSKE**

Doktorski rad

Zadar; Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

i

LIBERTAS MEĐUNARODNO SVEUČILIŠTE

ZAJEDNIČKI POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
MEĐUNARODNI ODNOSI

Stipe Čačija

**DOPRINOS BIVŠIH JUGOSLAVENSKIH
DIPLOMATA PRIJELAZNIKA USPOSTAVI I
RADU NOVOSTVORENE DIPLOMACIJE
REPUBLIKE HRVATSKE**

Doktorski rad

Mentor

Prof. dr. sc. Krešimir Buntak

Zadar; Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Stipe Čačija

Naziv studijskog programa: Zajednički poslijediplomski sveučilišni studij Međunarodni odnosi

Mentor/Mentorica: Prof. dr. sc. Krešimir Buntak

Datum obrane: 14. prosinca 2022.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: Društvene znanosti, Interdisciplinarne društvene znanosti

II. Doktorski rad

Naslov: Doprinos bivših jugoslavenskih diplomata prijelaznika uspostavi i radu novostvorene diplomacije Republike Hrvatske

UDK oznaka: 327.82(497.5)“199“

Broj stranica: 317

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 40

Broj bilježaka: 0

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 168

Broj priloga: 2

Jezik rada: Hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. Doc. dr. sc. Jadranka Polović, predsjednik/predsjednica
2. Doc. dr. sc. Zvonko Merkaš, član/ica
3. Doc. dr. sc. Boško Picula, član/ica

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. Doc. dr. sc. Jadranka Polović, predsjednik/predsjednica
2. Doc. dr. sc. Zvonko Merkaš, član/članica
3. Doc. dr. sc. Boško Picula, član/članica

UNIVERSITY OF ZADAR
BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Stipe Čačija

Name of the study programme: Joint postgraduate doctoral study International Relations

Mentor: Professor Krešimir Buntak Phd

Date of the defence: 14 December 2022

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Social sciences, Interdisciplinary social sciences

II. Doctoral dissertation

Title: The contribution of former Yugoslavian diplomats transitioners to the establishment and work of the newly created diplomacy of the Republic of Croatia

UDC mark: 327.82(497.5)“199“

Number of pages: 317

Number of pictures/graphical representations/tables: 40

Number of notes: 0

Number of used bibliographic units and sources: 168

Number of appendices: 2

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Assistant Professor Jadranka Polović PhD, chair
2. Assistant Professor Zvonko Merkaš PhD, member
3. Assistant Professor Boško Picula, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Assistant Professor Jadranka Polović PhD, chair
2. Assistant Professor Zvonko Merkaš PhD, member
3. Assistant Professor Boško Picula, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Stipe Čačija**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **DOPRINOS BIVŠIH JUGOSLAVENSKIH DIPLOMATA PRIJELAZNIKA USPOSTAVI I RADU NOVOSTVORENE DIPLOMACIJE REPUBLIKE HRVATSKE** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 16. prosinca 2022.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	VIII
1. UVOD	1
1.1. Problem, predmet i objekt istraživanja	1
1.2. Svrha i ciljevi istraživanja	2
1.3. Radna i pomoćne hipoteze	3
1.4. Pregled dosadašnjih znanstvenih spoznaja i istraživanja.....	3
1.5. Znanstvene metode primijenjene u pisanju doktorskog rada	5
1.6. Struktura rada.....	6
1.7. Očekivani stručni teorijski i praktični doprinos istraživanja	7
2. DIPLOMACIJA U SUVREMENOM OKRUŽENJU	8
2.1. Definiranje terminologije suvremene diplomacije i diplomatske mreže	9
2.2. Povijesni razvoj diplomacije.....	12
2.3. Diplomatski odnosi u svjetlu demokratskih procesa i promjena 1990-ih.....	16
2.3.1 Raspad SSSR-a i formiranje diplomatske mreže novonastalih zemalja	18
2.3.1.1. Podjela bivših sovjetskih republika	22
2.3.1.2. Formiranje diplomacije u Ukrajini	24
2.3.1.3. Formiranje diplomacije u Moldaviji.....	25
2.3.1.4. Formiranje diplomacije u Bjelorusiji.....	27
2.3.2. Formiranje diplomatske mreže Češke i Slovačke nakon sporazuma o mirnom razlazu	29
3. PREGLED POVIJESTI I VANJSKOPOLITIČKE ULOGE JUGOSLAVIJE I ULOGA DIPLOMACIJE SFRJ	32
3.1. Jugoslavija u razdoblju hladnog rata	36
3.2. Vanjska politika SFRJ	45
3.3. Međunarodni odnosi Jugoslavije sa SSSR-om	50
3.4. Međunarodni odnosi Jugoslavije sa SAD-om	53
3.5. Jugoslavija u Pokretu nesvrstanosti	55
3.6. Diplomatska struktura unutar SFRJ.....	63
4. RASPAD SFRJ I OSAMOSTALJENJE REPUBLIKE HRVATSKE	71
4.1. Stanje u SFRJ osamdesetih godina prošlog stoljeća.....	71
4.2. Višestranački izbori u Jugoslaviji 1990., pregovori o budućnosti Jugoslavije 1991. i proglašavanje samostalnosti RH.....	75

4.3.	Akteri raspada Jugoslavije	77
4.4.	Uvod u Domovinski rat	83
4.5.	Mirovni pregovori.....	90
4.5.1.	Europska zajednica – Carringtonova mirovna misija	91
4.5.2.	Ujedinjeni narodi – Vanceov plan	95
5.	UTJECAJ HRVATSKE DIPLOMACIJE NA VANJSKOPOLITIČKO POZICIONIRANJE REPUBLIKE HRVATSKE	99
5.1.	Međunarodno priznanje RH	100
5.2.	Povijesni razvoj hrvatske diplomacije	104
5.3.	Izgradnja institucija – Ministarstvo inozemnih (vanjskih poslova) RH	107
5.4.	Međunarodni odnosi RH s Njemačkom	115
5.5.	Međunarodni odnosi RH sa SAD-om.....	118
5.6.	Prelazak jugoslavenskih diplomata u hrvatsku diplomaciju.....	122
5.6.1.	Priprema i provedba intervjua.....	127
5.6.2.	Analiza dobivenih rezultata	129
6.	DOPRINOS BIVŠIH JUGOSLAVENSKIH DIPLOMATA PRIJELAZNIKA USPOSTAVI I RADU NOVOSTVORENE DIPLOMACIJE REPUBLIKE HRVATSKE – ISTRAŽIVANJE.....	157
6.1.	Opis model istraživanja	158
6.2.	Opis izvora podataka	159
6.3.	Opis metoda korištenih u istraživanju	164
6.3.1.	Srednje vrijednosti i mjere disperzije	165
6.3.2.	χ^2 (Hi kvadrat) test.....	167
6.4.	Opis istraživanih podataka.....	168
6.5.	Testiranje radnih hipoteza.....	205
6.5.1.	Testiranje radne hipoteze H1	205
6.5.1.1.	Testiranje pomoćne hipoteze PH1.1	205
6.5.1.2.	Testiranje pomoćne hipoteze PH1.2	208
6.5.2.	Testiranje radne hipoteze H2	210
6.5.2.1.	Testiranje pomoćne hipoteze PH2.1	211
6.5.2.2.	Testiranje pomoćne hipoteze PH2.2	213
7.	ZAKLJUČAK	217
	LITERATURA.....	222
	Grafikoni	235

Tablice.....	236
SAŽETAK.....	238
SUMMARY	239
PRILOZI.....	240
Prilog I. Upitnik strukturiranog intervjua 1 s odgovorima.....	240
12.1. Upitnik strukturiranog intervjua 2 s odgovorima	296

1. UVOD

Tema doktorskog rada proizašla je iz tri izvorišta: prvo, raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), stvaranje novih država i prelasci službenika iz starog u nove sustave; drugo, SFRJ se raspadala po etničkim granicama, a u zajedničkim državnim tijelima radili su pripadnici svih naroda i narodnosti (definirano Ustavom); treće, izostanak istraživanja koja se bave fenomenom prelaska diplomata u novoosnovanu hrvatsku diplomaciju i njihovim utjecajem na njezin razvoj. Unutar SFRJ zajednička savezna tijela nisu pronašla odgovarajući model za smirivanje tenzija, zato što su, među ostalim, tadašnja republička vodstva težila izravnim dogovorima, a manje posredovanju saveznih institucija. Ta promjena izazivala je i svojevrsne podjele i opredjeljivanja po etničkoj pripadnosti u saveznim institucijama, što je i pridonosilo ograničavanju njihove moći i mogućnosti djelovanja. Uz to, postojala je očita namjera rukovodstva Republike Srbije za prevladavanjem u radu Saveznog sekretarijata za inostrane poslove i globalnom diplomatskom mrežom SFRJ kako bi utjecali na stavove drugih država prema procesu raspada zajedničke države. Mnogi procesi i pritisci s takvim namjerama nisu bili vidljivi javnosti, niti su istraživani do danas.

1.1. Problem, predmet i objekt istraživanja

Raspad SFRJ dogodio se u vrijeme tektonskih promjena u globalnom poretku koji se iz bipolarnoga kretao prema unipolarnom i u kojem tadašnje međunarodne strukture nisu imale dovoljno moći da zaustave sukob, kao ni zaustaviti taj proces ili ga transformirati prema mirnom razdruživanju. Zajednička savezna tijela u SFRJ nisu pronašla odgovarajući model za smirivanje tenzija, zato što su, među ostalim, tadašnja republička vodstva težila izravnim dogovorima, a manje posredovanju saveznih institucija. Ta je promjena već izazivala i svojevrsne podjele i opredjeljivanja po etničkoj pripadnosti u saveznim institucijama, što je pridonosilo ograničavanju njihove moći i mogućnosti djelovanja. Uz to, postojala je očita namjera rukovodstva Republike Srbije za prevladavanjem u radu Saveznog sekretarijata za inostrane poslove i globalnom diplomatskom mrežom SFRJ kako bi utjecali na stavove drugih država prema procesu raspada zajedničke države. Mnogi procesi i pritisci s takvim namjerama nisu bili vidljivi javnosti, niti su istraživani do danas, pa je namjera istraživanja rasvijetliti i razdoblje prije prelaska bivših jugoslavenskih diplomata u nastajuću hrvatsku diplomaciju.

Situacija u tadašnjoj državi pridonijela je odlukama da se hrvatski diplomati opredijele za napuštanje jugoslavenske diplomacije i prelaskom u hrvatsku diplomaciju počinju pridonositi uspostavi kapaciteta za međunarodno djelovanje što je u tim trenucima bilo izrazito važno. U izgradnji nove diplomatske mreže Republika Hrvatska oslanjala se na bivše jugoslavenske

diplomate, ali i na pojedince koji nisu imali diplomatskog iskustva, a dolazili su ili iz Republike Hrvatske ili iz hrvatske dijaspor. Uloga karijernih i iskusnih diplomata u tim trenucima uvelike je pridonosila izgradnji profesionalne i učinkovite diplomatske mreže Republike Hrvatske. Istraživanje u radu usmjereno je na osobe koje su bile u diplomatskoj službi bivše SFRJ, a koju su napustile te se stavile na raspolaganje Republici Hrvatskoj. Istražuje se njihova struktura i broj, prethodni poslovi u diplomaciji SFRJ, motivacija za prelazak i njihova uloga u stvaranju hrvatske diplomacije. Cjelokupni proces odvijao se u vrlo teškim uvjetima s brojnim nepoznicama koje su utjecale na odluke svakog pojedinca koji je odlučio sudjelovati u izgradnji nove diplomacije. Ukupno gledajući, unatrag tridesetak godina hrvatska diplomacija postigla je značajne rezultate, a važnu ulogu u tome imale su i osobe iz bivše diplomacije SFRJ. Teorijski okvir rada proizlazi iz shvaćanja diplomacije kao ključnog instrumenta vanjske politike koja ujedno simbolizira postojanje vanjske politike jedne države. U analizi se ograničava na pojam diplomacije ne ulazeći u širu tematiku cjelokupne vanjske politike. Rad je usmjeren na stvaranje i razvoj hrvatske diplomacije s posebnim fokusom na ulogu bivših djelatnika Saveznog sekretarijata za inostrane poslove koji su prešli na hrvatsku stranu. U istraživanju se polazi od analize i interpretacija unutarnjih i vanjskih uvjeta u kojima je došlo do raspada zajedničke države te jačanja unutarnjih tenzija u kojima su dominirali etnički obrasci prisutni u raspadu saveznih institucija, pa i vanjskopolitičke strukture. U tom dijelu istraživanja analizira se znanstvena literatura, memoari i sjećanja sudionika nekih procesa kako bi se što bolje mogao predstaviti kontekst u kojima su pojedinci donosili odluke o odlasku iz diplomatske službe. Ovako zamišljeno istraživanje prvo je takve vrste u Republici Hrvatskoj – u središte ne stavlja države kao aktere, već pojedince na koje je utjecala unutarnja i vanjska dinamika i događaji. U istraživanju je u fokusu njihovo viđenje procesa, aktera i događaja koji su presudno utjecali na raspad zajedničke države i njihove odluke o priključenju hrvatskoj diplomaciji. Na tom tragu rad se temelji na interakciji individualne i društvene perspektive čime se dobiva uvid u dosad neistražene fenomene iz povijesno važnog razdoblja raspada SFRJ i stvaranja novih država.

1.2. Svrha i ciljevi istraživanja

Cilj rada je istražiti i analizirati način formiranja i organiziranja diplomacije Republike Hrvatske s naglaskom na motivima i ulozi „diplomata prijelaznika“ iz Saveznog sekretarijata za inostrane poslove SFRJ, odnosno jugoslavenske diplomatske mreže. Pomoćni ciljevi istraživanja su: istražiti stavove sadašnjih hrvatskih diplomata o motivima diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ za odluke o uključivanje u stvaranje hrvatske diplomacije i o

njihovoj ulozi u formiranju diplomatske mreže te podizanju ugleda Republike Hrvatske u međunarodnim odnosima.

1.3. Radna i pomoćne hipoteze

U skladu s definiranim ciljevima istraživanja izvedene su dvije radne hipoteze. Svaka od njih testirana je s dvije pomoćne hipoteze kako bi se moglo korektno provesti testiranje radnih hipoteza. Formulacije radnih i pomoćnih hipoteza glase:

H1: Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos formiranju i ugledu hrvatske diplomacije.

PH1.1: Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos formiranju hrvatske diplomacije.

PH1.2: Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos profesionalizaciji i ugledu hrvatske diplomacije.

H2: Hrvatska nacionalnost i nezadovoljstvo vlastitim položajem unutar diplomacije SFRJ predstavljali su važan motiv diplomata prijelaznika za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije.

PH2.1: Hrvatska nacionalnost važan je motiv diplomata prijelaznika za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije.

PH2.2: Nezadovoljstvo vlastitim položajem unutar diplomacije SFRJ važan je motiv diplomata prijelaznika u proces stvaranja hrvatske diplomacije.

1.4. Pregled dosadašnjih znanstvenih spoznaja i istraživanja

Proces raspada SFRJ obrađen je u znanstvenoj literaturi različitih disciplina koja se uglavnom bavi političkim, pravnim i vojnim aspektima. Osim znanstvenih istraživanja, postoji obimna literatura sjećanja, memoara, biografija i autobiografija ključnih političkih dionika u različitim fazama procesa raspada. Također, postoje povijesna i politološka istraživanja o ostvarenju samostalnosti Republike Hrvatske kao i istraživanja nastanka diplomacije Republike Hrvatske koja je odigrala važnu ulogu u uspostavi hrvatske države. Većina istraživanja bavi se opisima pojedinih razdoblja i uloge ključnih političkih aktera te procesa koji su na različite načine utjecali na međunarodni položaj Republike Hrvatske. Za razliku od toga, u procesu stvaranja neovisne Republike Hrvatske uloga jugoslavenskih diplomata koji su prešli na stranu diplomacije nove države nedovoljno je istražena u domaćoj znanstvenoj i stručnoj literaturi. O široj tematici diplomacije i međunarodnih odnosa postoje mnogobrojni akademski radovi, knjige, novinski članci, ali nema radova koji se izravno bave ovom temom. Bivši hrvatski

ministar vanjskih poslova akademik Davorin Rudolf u svojoj knjizi „Stvaranje Hrvatske države 1991.“ u poglavlju o vanjskopolitičkim ciljevima 1990. – 1991. godine navodi prioritete vanjske politike i diplomacije nakon proglašenja neovisnosti i samostalnosti 25. lipnja 1991. godine za čiju su realizaciju bili potrebni profesionalni kadrovi iz diplomacije (Rudolf, 1991). No on se u svojem radu ne bavi razlozima i motivima prelaska bivših jugoslavenskih diplomata u hrvatsku diplomaciju, ali se oslanja na njihovo iskustvo i kompetencije u ostvarivanju navedenih ciljeva. Tvrtko Mursalo u časopisu *Hrvatska revija* objavio je nekoliko članaka koji se bave pitanjem hrvatskih diplomata u diplomaciji SFRJ te njihovoj ulozi u novoj hrvatskoj diplomaciji, ali su oni više deskriptivnog, a manje istraživačkoga karaktera (Mursalo, 2010). Postoji nekoliko studija o raspadu SFRJ koji također mogu biti korisni u opisivanju pojedinih događaja i ispitivanju uloge pojedinih aktera u donošenju odluka koje su odredile sudbinu SFRJ. Tu se prije svega misli na radove Sabine P. Ramet (Ramet, 2009), Dejana Jovića (Jović, 2003), Davora Marijana (Marijan, 2017), Nikice Barića (Barić, 2005) i na radove drugih autora koji se bave raspadom socijalističkog bloka i složenih zajednica kao što je bila SFRJ. Kao što je navedeno, postoje radovi povijesno-memoarskoga karaktera koji se bave pitanjima raspada SFRJ i stvaranja Republike Hrvatske, ali nema mnogo znanstvenih istraživanja o pojedinim fenomenima unutar tih procesa, posebice nema istraživanja koji se odnose na prelazak diplomata u novu hrvatsku diplomaciju. No provedeno je istraživanje o prelasku oficira JNA hrvatskoga podrijetla koji su napuštali svoju vojnu službu i prelazili u oružane postrojbe Republike Hrvatske. Ozren Žunec i suradnici objavili su istraživanje u knjizi „Oficir i časnik: Prelasci vojnih profesionalaca iz JNA u HV“ (Žunec i sur., 2013). Istraživanje je potaknuto fenomenom prelaska s jedne na drugu stranu u ratu, pa su u prvom dijelu knjige obrađeni poznati povijesni prelasci. Autori smatraju da je relevantno taj fenomen istraživati i na primjeru prelaska vojnih profesionalaca iz JNA u HV s obzirom na to da prelazak znači i slabljenje jedne i jačanje druge strane. Prelazak je postao masovniji u trenutku kad je postalo jasno kako se višenacionalna zajednica SFRJ neće održati te da se savezne institucije raspadaju po etničkom ključu. Druga specifičnost tih prelazaka odnosi se na činjenicu da su već započeli oružani sukobi i da se njihova dotadašnja vojna organizacija počela sukobljavati s postrojbama u koje su oni imali namjeru prijeći ili su već prešli. Treća specifičnost koja ih je potaknula na istraživanje je namjera Republike Hrvatske da izgradi modernu oružanu silu primjerenu demokratskom političkom poretku, a svi prijelaznici su do tada bili pripadnici vojne organizacije autoritarnoga političkog poretka koja je, u većoj mjeri, bila i izravni čuvar toga istog poretka. Fokus istraživanja bio je na iskustvima oficira JNA koji su do kraja 1991. godine prešli na

hrvatsku stranu i kao vojni profesionalci se uključili u Domovinski rat kao časnici Hrvatske vojske. Zbog važnosti interakcije individualne i šire društvene perspektive u istraživanju je primijenjena kvalitativna metodologija, a intervjuima se želio dobiti detaljniji uvid u osobne situacije prijelaznika prije odluke, u tijek realizacije nakon što su donijeli odluku o prelasku i u njihova iskustva u novoj vojnoj organizaciji tijekom Domovinskoga rata. U jednom dijelu istraživanja prelazaka hrvatskih diplomata iz diplomacije SFRJ u novu hrvatsku diplomaciju upotrebljava se upravo istraživanje Žuneca i njegovih suradnika, kao i njihova metodologija jer je riječ o sličnim procesima unutar jedinstvenog fenomena raspada SFRJ. U radu se analiziraju i memoarski radovi bivših ministara vanjskih poslova te bivših diplomata, kao i radovi koji istražuju bivše jugoslavenske i hrvatske diplomacije.

1.5. Znanstvene metode primijenjene u pisanju doktorskog rada

Provedba istraživanja planirana je u tri faze. Prva faza vezana je uz sekundarno istraživanje dosadašnjih publikacija koje obrađuju tematska područja vezana uz predmet istraživanja. U toj fazi primjenjuju se metode analize i sinteze uz deskripciju dobivenih informacija i rezultata dosadašnjih istraživanja. U drugoj se fazi provedbom strukturiranog intervjua priprema istraživanje kojim će se ostvariti definirani ciljevi i dokazati hipoteze. U drugoj fazi intervjua se 16 karijernih diplomata podijeljenih u dvije fokus grupe. Prvu grupu – tzv. „diplomati prijelaznici“ – čini osam karijernih diplomata koji su kao prijelaznici iz diplomacije bivše SFRJ aktivno sudjelovali u formiranju i razvoju diplomatske mreže Republike Hrvatske. Drugu fokus grupu – tzv. „novi diplomati“ – čine diplomati, zaposlenici Ministarstva vanjskih poslova koji su svoju službu na raznim diplomatskim pozicijama „odrađivali“ u vremenu koje se analizira te su bili akteri i svjedoci prilika toga vremena. Tako se istražuje način formiranja i organiziranja diplomatske mreže Republike Hrvatske koji se s pomoću prikupljenih podataka iz provedenih intervjua analizira i sintetizira. Rezultati provedenog istraživanja omogućit će postavljanje pretpostavki i istraživačkih pitanja za treću fazu istraživanja koja će se provoditi anonimnom anketom. Ispitanici ankete bit će sadašnji i bivši diplomati vezani uz Ministarstvo vanjskih poslova i europskih poslova. Instrument istraživanja je anonimna anketa sa strukturiranim odgovorima koja će se provoditi internetskim anketiranjem. Ciljana vrijednost ispunjenih anketa je 150. Na temelju broja odgovora na postavljena pitanja provest će se analiza i sinteza metodom deskriptivne statistike i kasnije, na temelju dobivenih rezultata, testiranje definiranih hipoteza. Vrijednosti zavisnih varijabli istraživanja bit će numeričke jer će odgovori ponuđeni ispitanicima biti u skladu s Likertovom ljestvicom razine slaganja s pretpostavkom iz anketnog pitanja.

Numerička vrijednost „1“ odgovara razini slaganja „Potpuno se ne slažem“, a vrijednost „5“ razini slaganja „Potpuno se slažem“. Razdiobe će se opisivati histogramima koji sadrže i krivulje normalne distribucije te u tablicama vrijednostima 16 odabranih pokazatelja deskriptivne statistike uz detaljnu interpretaciju. Testiranja hipoteza H1 – H4 provodit će se u dva koraka. Naime, alternativni se oblik hipoteza može smatrati nedvojbeno potvrđenim isključivo ako se opažena, odnosno empirijska razdioba statistički značajno razlikuje od očekivane, odnosno teorijske razdiobe. U ovom istraživanju očekivana razdioba je normalna, odnosno Gaussova razdioba koja se uobičajeno koristi u društvenim istraživanjima. Stoga se u prvom koraku analizira normalnost razdiobe korištenjem χ^2 (hi kvadrat) testa. Ako se opažene razdiobe statistički značajno razlikuju od očekivanih, utvrđuje se koji odgovori, odnosno stavovi ispitanika u promatranoj razdiobi prevladavaju promatranjem vrijednosti aritmetičke sredine odgovora. U slučaju ako je vrijednost aritmetičke sredine veća od 3, prevladavaju odgovori ispitanika „Većinom se slažem“ i „Potpuno se slažem“, na temelju čega se izvodi zaključak da se alternativni oblik hipoteze treba smatrati nedvojbeno potvrđenim. Ako je vrijednost aritmetičke sredine manja od 3 ili ako se opažene vrijednosti razdiobe odgovora statistički značajno ne razlikuju od očekivanih, izvest će se zaključak da se alternativni oblik hipoteze treba smatrati nedvojbeno opovrgnutim.

1.6. Struktura rada

Rad se sastoji od sedam poglavlja. U prvom poglavlju, Uvodu, kroz sedam se potpoglavlja definiraju i opisuju ključni elementi vezani uz problem, predmet i ciljeve istraživanja, određuju se ciljevi i hipoteze istraživanja, kao i pregled dosadašnjih istraživanja u području predmeta i objekta istraživanja. Uz to, određuju se i opisuju metode istraživanja te očekivani teorijski i praktični doprinos istraživanja. U drugom poglavlju teorijski se obrađuje diplomacija, osobito s aspekta suvremenog okruženja. To je poglavlje podijeljeno na tri potpoglavlja. U prvom se obrađuje povijesni razvoj diplomacije, u drugom terminologija i ključni elementi diplomacije i diplomatske mreže, a u trećem se daje presjek diplomatskih odnosa u svjetlu demokratskih procesa i promjena devedesetih godina dvadesetog stoljeća s primjerima formiranja diplomatskih mreža nakon raspada pojedinih država i formiranja novih u EU-u. U trećem poglavlju donosi se pregled povijesti i vanjskopolitičke uloge Jugoslavije i uloga diplomacije SFRJ te se opisuje funkcioniranje, razvoj i odnosi SFRJ kroz diplomatske aktivnosti s ključnim međunarodnim akterima i asocijacijama kroz sedam potpoglavlja: Jugoslavija u razdoblju hladnog rata, Hladni rat, Vanjska politika SFRJ, Međunarodni odnosi Jugoslavije sa SSSR-om, Međunarodni odnosi Jugoslavije sa SAD-om, Jugoslavija u Pokretu

nesvrstanosti i Diplomatska struktura unutar SFRJ. Četvrto poglavlje istražuje i opisuje raspad i osamostaljenje Republike Hrvatske u pet potpoglavlja koja obrađuju razdoblje od stanja u SFRJ osamdesetih godina prošlog stoljeća preko višestranačkih izbora u Jugoslaviji 1991. godine i proglašavanja samostalnosti Republike Hrvatske do uvoda u Domovinski rat i definiranja krivaca za raspad Jugoslavije s mirovnim pregovorima osobito naglašenim dvjema inicijativama: Europske zajednice i UN-a. U petom poglavlju naslova Uloga hrvatske diplomacije u vanjskopolitičkom pozicioniranju Republike Hrvatske kroz sedam se poglavlja analizira i opisuje povijesni razvoj hrvatske diplomacije i njezinih sastavnica nakon međunarodnog priznanja Republike Hrvatske, kao i odnosi s najznačajnijim akterima u Europi i svijetu odnosno sa Saveznom Republikom Njemačkom i SAD-om. Posebno potpoglavlje odnosi se na prelazak jugoslavenskih diplomata u hrvatsku diplomaciju u kojem se provodi istraživanje polustrukturiranim intervjuom kao priprema za dizajniranje i provedbu kvantitativnog istraživanja u šestom poglavlju. U šestom poglavlju istražuje se utjecaj bivših jugoslavenskih diplomata na uspostavu i rad nove diplomatske mreže Republike Hrvatske i testiraju se hipoteze. U sedmom, zaključnom, poglavlju iznose se zaključci provedenog istraživanja. Na kraju rada nalazi se popis literature, indeksacija i prilozi.

1.7. Očekivani stručni teorijski i praktični doprinos istraživanja

Rezultati provedenog istraživanja imat će značajan znanstveni doprinos ne samo zbog novih spoznajnih činjenica već i za nastavak istraživanja, ali i mogućnost dopune vezanih uz dosadašnja saznanja o formiranju i organizaciji diplomacije i diplomatske mreže Republike Hrvatske nakon osamostaljenja. Posebno se to odnosi na ulogu „diplomata prijelaznika“ (oni koji su iz diplomacije SFRJ prešli u diplomaciju Republike Hrvatske do njezina međunarodnog priznanja 15. siječnja 1992.) u formiranju i provođenju aktivnosti diplomatske mreže Republike Hrvatske. Rezultati testiranja hipoteza pridonijet će većem razumijevanju istraživanog fenomena prelazaka diplomata iz SFRJ u hrvatsku diplomaciju i njihova utjecaja na formiranje diplomatske mreže i međunarodnog digniteta Republike Hrvatske. Također, iako to nije njegov izravni fokus, iz istraživanja će biti vidljivi i mnogobrojni elementi koji su pridonijeli uspješnoj izgradnji diplomacije Republike Hrvatske. Riječ je o prvom takvom istraživanju, pa se uz znanstvenu originalnost očekuje postizanje istraživačkih ciljeva i interpretacija istraživanja koji će pomoći boljem razumijevanju istraživanog fenomena prelazaka iz jedne državne strukture u strukturu druge države, te otvoriti perspektive za istraživanje istih ili sličnih fenomena primjenom ovoga ili modificiranoga dizajna istraživanja.

2. DIPLOMACIJA U SUVREMENOM OKRUŽENJU

Kroz povijest su se izmjenjivale razne državne tvorevine. Neke su zemlje širile svoje teritorije, neke ih gubile, treće se spajale, četvrte razdvajale itd. No svim je državama, i onima prošlim i ovima današnjim, zajedničko da unutar svojih teritorijalnih granica imaju svoj zakon koji njezini državljani, ali i pridošlice trebaju poštovati. Zbog kršenja zakona i(li) nepridržavanja određenih propisa, građani se kažnjavaju. Državljeni uglavnom poznaju zakone svoje zemlje, no pitanje je kako se ponašaju strani državljani. Sve države imaju ustaljen niz istovjetnih zakona, no isto tako svaka država može imati i specifične zakone koji se razlikuju od zakona zemlje iz koje dolazi određeni pojedinac. Strani državljani katkad nisu dovoljno upoznati sa zakonima zemlje primateljice pa im je potrebna pravna zaštita – potrebno je uspostaviti most između stranih državljana i zemlje primateljice. Posrednik može biti jedino osoba koja poznaje obje strane. Važno je da je posrednik odnosno diplomat kompetentan. Potreba za posrednikom između dviju zemalja nije odraz današnjice i globalizacije, ona je prepoznata još u antičko vrijeme. Diplomacija dolazi od grčke riječi *δίπλωμα* – *diploma* (dvostruko, presavijeno) (Berković, 2006: 13). Pojam diplomacije ima više različitih značenja. Vladimir Ibler definirao je diplomaciju kao: 1. vođenje vanjskih državnih poslova s drugim državama; 2. oblik i sadržaj odnosa između država, koji nastaju održavanjem službenih veza; 3. sposobnost, znanje, umješnost vođenja pregovora s drugim državama; 4. vanjsko predstavljanje neke države; 5. karijera, poziv predstavljanja i zastupanja država u odnosima s drugim državama, ali i pripadnost krugu ljudi koji se bave s istim pozivom (Ibler, 1987: 57). Kolokvijalno, diplomacija je vještina da se na lijep način provede vlastita volja, lukavstvo, taktiziranje.¹ Svjetlan Berković ističe kako se pod pojmom diplomacije najčešće podrazumijeva vođenje državnih poslova u inozemstvu uspostavljanjem odnosa s drugim državama i međunarodnim organizacijama (Berković, 2006: 14). Vođenje vanjskopolitičkih poslova nije statičan proces jer je diplomatsko djelovanje podložno transformacijama i različitim utjecajima.

„Ovisno o interesima i ciljevima, koji mogu biti različiti, mnogobrojni i promjenjivi, određeni su i vanjskopolitički prioriteti diplomatskog djelovanja. (...) Dakle, diplomatsko djelovanje je dinamičan proces širokog raspona aktivnosti, čiji se prioriteti mijenjaju sukladno promjeni unutarnjih i međunarodnih prilika u odnosu na određenu državu“ (Berković, 2006: 15).

¹ Diplomacija, Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15326> (zadnji pregled 28. 8. 2020.).

2.1. Definiranje terminologije suvremene diplomacije i diplomatske mreže

Diplomatsko djelovanje je dinamičan proces čija je glavna zadaća predstaviti svoju državu u inozemstvu promičući njezine interese i ciljeve. Na određivanje interesa i ciljeva odnosno na diplomatsko djelovanje određene države utječu njezine unutarnje prilike, ali i situacija u svijetu. Svjetlan Berković diplomaciju vidi kao „sredstvo vanjske politike država“ čiju politiku provode državna tijela ovlaštena na obavljanje te aktivnosti, no smatra kako je za obavljanje profesionalno vanjskopolitičke djelatnosti potrebno posjedovati i određenu vještinu (Berković, 2006: 13-15). Prema Stanku Nicku, pojam diplomacije upotrebljava se u nekoliko različitih značenja:

1. vođenje državnih poslova na području vanjske politike putem službenih kontakata s drugim subjektima međunarodnih odnosa
2. državni aparat koji služi predstavljanju zemlje u svijetu i održavanju službenih odnosa s inozemstvom (ministarstvo vanjskih poslova i mreža diplomatskih, konzularnih i drugih službenih predstavništava države u inozemstvu)
3. sposobnost, znanje, vještina i metode komuniciranja, održavanja međunarodnih odnosa, pregovaranja, rješavanja konfliktnih situacija
4. profesija, karijera, struka predstavljanja države u međunarodnim odnosima (Nick, 1999).

U svojoj knjizi „Diplomacija – metode i tehnike“ (1997) Stanko Nick navodi da se diplomatska profesija smatra privlačnom i poželjnom. Ima u tome mnogo naivnosti i neobaviještenosti, što dovodi do razočaranja, osobnih trauma i profesionalnih promašaja. Tako je bilo i u prošlosti. Dubrovački senat već je 1487. usvojio uredbu po kojoj se magistrati i poklisari biraju ždrijebom (poslije je to izmijenjeno tako da se za polovicu glasuje, a polovica se izvlači ždrijebom), a 1569. da svatko onaj koji odbije poći u misiju mora platiti globu u iznosu njegove predviđene poklisarske plaće. Očito se mudri senat želio osigurati s jedne strane od onih koji su se previše žustro gurali u diplomaciju, a s druge natjerati izabrane da se zaista i prihvate toga zadatka. Zanimljivo je da je propis o odbijanju diplomatskog imenovanja 1528. donijela i Firenca: ni jedan građanin stariji od 60 godina ne može biti prisiljen da napusti grad i ode u misiju kao poslanik, što znači da su građani mlađi od 60 godina (tada je to bila duboka starost) mogli biti, pa su vrlo vjerojatno katkad i bili, na to prisiljeni... (Nick, 1997).

Mario Mikolić navodi kako su mnogi autori pokušali definirati diplomaciju i diplomatsko zanimanje polazeći uglavnom od osobnih spoznaja i iskustava, no njihova stajališta nisu

suprotstavljena, nego se skladno nadopunjuju. Mnoga su se mišljenja autora iz 17. i 18. stoljeća zadržala do danas i to ne samo u teoriji, nego se potvrđuju i u praksi modificirana u duhu suvremene civilizacije. Istina je da je današnja diplomacija lakša nego u prošlosti, pa je i otvorenija, uvjetno rečeno, posebice s gledišta mnogih mogućnosti brže komunikacije. No nacionalni se karakter nije bitno izmijenio, a ljudska je priroda ostala gotovo ista, mijenjajući tek način ponašanja koje nameće proces civilizacije (Mikolić, 2002).

Nemaju svi vještine nužne za obavljanje diplomatskih poslova stoga je potrebna iznimno kompetentna osoba koja se ističe svojim karakternim crtama, ali i poznavanjem opće kulture. „Diplomacija je i posebna vještina. To je ponajprije umijeće za obavljanje poslova iz područja međunarodnih odnosa, osobito predstavljanja i zastupanja interesa države, relevantnog komuniciranja, sposobnost vođenja pregovora, prikupljanja informacija i analize. Stoga se traži da diplomat, tj. osoba koja obavlja diplomatske poslove, ima visokokvalitetna osobna svojstva, te da uz temeljne kvalitetne karakteristike, poput visokog i širokog stupnja obrazovanosti, kulturne razine, znanja jezika i slično, bude i pronicljiva, oštromna, staložena, analitična, prilagodljiva, komunikativna i slično. (...) Dakle, diplomacija je i zanimanje odnosno vrlo odgovoran profesionalni posao“ (Berković, 2006: 14). Diplomatski predstavnik je osoba koja na temelju izdane punomoći predstavlja svoju državu u međunarodnim odnosima. Diplomatski predstavnici uobičajeno se dijele na: redovne i izvanredne (Berković, 2006: 70). Ralph George Felthama navodi tri razreda diplomatskih predstavnika. Ovisno o dogovoru vlada, šefovi diplomacije dijele se u tri razreda:

- „1. veleposlanici, apostolski nuncij ili pronuncij, i drugi šefovi misija istog ranga (npr. visoki povjerenici – *high commissioners* – koje razmjenjuju zemlje britanskog Commonwealtha) akreditirani pri državnim poglavarima;
2. poslanici, ministri i papinski internunciji akreditirani pri šefovima država (tog razreda danas praktički nema);
3. otpravnici poslova (...) akreditirani pri ministrima vanjskih poslova“ (Feltham, 1996: 3-4).

Posljednjih godina pojavljuje se i pojam „letećih veleposlanika“. Riječ je o veleposlaniku koji iz ministarstva vanjskih poslova svoje države pokriva određenu državu ili skupinu država koje povremeno posjećuje i u kojima je akreditiran. Na ovaj se način održavaju diplomatski odnosi s geografski udaljenim zemljama s kojima su slabi gospodarski, politički ili neki drugi odnosi. Važno je reći kako je diplomatsko zvanje veleposlanika u ministarstvu vanjskih poslova obično doživotno (Berković, 2006: 80). Ralph George Feltham u svojem „Diplomatskom

priručniku“ ističe komunikaciju kao temelj diplomacije (Feltham, 1996: 1). S time se slaže i Berković, koji navodi kako u suvremenoj diplomaciji diplomatski predstavnik vrlo često ima ulogu pregovarača (formalnog ili neformalnog) (Berković, 2006: 72). Stoga je važno da osoba koja obavlja diplomatske poslove posjeduje iznimnu sposobnost verbalne komunikacije prilikom pregovora, ali i dnevne diplomacije. Diplomata bi trebao biti visoko inteligentna osoba sa željom za učenjem i usavršavanjem, ali i osoba koja je spremna preuzeti ulogu premošćivanja različitih kultura. Diplomatski predstavnik zastupa svoju vladu i govori u njezino ime, a njegove izjave obvezuju njegovu vladu. Diplomatski predstavnik predstavlja svoju zemlju u raznim društvenim prigodama (na službenim prijemima, manifestacijama, proslavama, konferencijama itd.), dok nesudjelovanje na takvim događajima može imati negativne posljedice u odnosima država jer se može interpretirati kao namjerno odbijanje (Berković, 2006: 71). Funkcije diplomatskog predstavništva u skladu s člankom 3. Bečke konvencije o diplomatskim odnosima iz 1961. godine obuhvaćaju sljedeće: predstavlja državu šiljateljice u državi primateljici, štiti interes države šiljateljice i njezinih državljana u državi primateljici, pregovara s vladom države primateljice, prikuplja obavještenja dopuštenim sredstvima te zatim o tome izvještava vladu svoje države i unaprjeđuje prijateljske odnose, ali i razvija gospodarske, kulturne i znanstvene odnose između države šiljateljice i države primateljice (Berković, 2006: 70-71). Međunarodno pravo poznaje i pojam „izvanredne funkcije diplomatskog predstavništva“ kad jedna zemlja kod druge zemlje zastupa interese treće države i njezinih državljana. To može biti iz različitih razloga, primjerice jer su prekinuti diplomatski odnosi između tih država ili jer treća država nema svoje diplomatsko predstavništvo u zemlji primateljici. Ta mogućnost zastupanja u ime treće zemlje moguća je jedino ako je država primateljica suglasna (Berković, 2006: 73). Feltham ističe kako je terminologija diplomacije zbunjujuća i može izazvati određene nedoumice te navodi kako je Bečka konvencija o diplomatskim odnosima definirala članove osoblja diplomatskih misija: „šef misije“, „članovi misije“ (šef misije i njegovo osoblje), „članovi osoblja misije“ (diplomatsko, administrativno, tehničko i osobno poslušno osoblje), „članovi diplomatskog osoblja“ (članovi koji imaju diplomatski status), „diplomatski predstavnik“ (šef misije ili član diplomatskog osoblja), član administrativnog i tehničkog osoblja“, „član poslužnog osoblja“ i „privatni poslužitelj“ (Feltham, 1996: 15-16). Broj članova diplomatskog predstavništva ovisi o sporazumu države primateljice i države šiljateljice. Izraz „član diplomatskog predstavništva“ obuhvaća sve zaposlenike diplomatskog predstavništva (Berković, 2006: 78). Diplomatsko predstavništvo u pravilu se otvara u gradu gdje je sjedište vlade države primateljice, ali država šiljateljica može uspostaviti svoje predstavništvo i u drugim mjestima

ako za to dobije pristanak zemlje primateljice (Berković, 2006: 76). Diplomatski zbor predvodi šef diplomatskog predstavništva odnosno doajen. To je osoba koja je u državi primateljici provela najviše vremena po predaji svojih vjerodajnica (akreditivna pisma) (Feltham, 1996: 13). U skladu s člankom 43. Bečke konvencije dužnost šefa predstavništva ili drugih diplomatskih predstavnika prestaje kada država šiljateljica obavijesti državu primateljicu kako je prestala funkcija dotične osobe ili pak kad država primateljica odbije priznati diplomatskog predstavnika kao člana predstavništva (*persona non grata*) (Berković, 2006: 95). Doajen istupa pred državom primateljicom u ime cijeloga diplomatskog zbora te brani njihove interese, ali i prima određene zahtjeve od države primateljice upućene zboru ili pojedinim članovima. Važno je istaknuti kako bračni drugovi također obavljaju diplomatske ili konzularne poslove (Berković, 2006: 88). Diplomatski predstavnici i njihove obitelji imaju određene povlastice i izuzeća prema međunarodnom pravu. Moraju biti zaštićeni od zemlje primateljice kako bi mogli u potpunosti i nesmetano izvršavati svoje zadaće. Feltham navodi sljedeće povlastice i imunitete u odnosu na misiju i njezine funkcije: „nepovredivost i imunitet prostorija i imovine“, „nepovredivost zapisa, dokumenata, korespondencije i arhiva“, „sloboda i nepovredivost komunikacija“, „diplomatska torba ili valiza“ (zapečaćena torba ili kutija koja sadrži službene dokumente), „izuzeće od oporezivanja“, „pravo uvoza i izuzeće od carina“ (Feltham, 1996: 39-41). Diplomati i članovi njihove obitelji mogu imati i potpune povlastice odnosno imunitet koji obuhvaća: osobnu nepovredivost i zaštitu, imunitet od kaznene, građanske i upravne sudbenosti, nepovredivost korespondencije i imovine, izuzeće od obaveze svjedočenja, izuzeće od podložnosti javnoj službi, izuzeće od državnih i lokalnih poreza, izuzeće od pregleda osobne prtljage, slobodu putovanja, diplomatske putovnice te niz drugih privilegija (Feltham, 1996: 43-48). Berković navodi: „Diplomatski imuniteti sastoje se u izuzećima (kao što su npr. osobna nepovredivost diplomatskog predstavnika, njegovog stana i drugo) koja su neophodni preduvjet uspješnog obavljanja dužnosti diplomatskog predstavnika i diplomatskog predstavništva, dok se diplomatski privilegiji sastoje u povlasticama (kao što su npr. oslobođenje od poreza i pristojbi, osobnih podavanja i drugo) koje nisu takve naravi da bi njihovo nepostojanje ili nepoštovanje u svakom slučaju nužno onemogućavalo obavljanje funkcija diplomatskog predstavništva, ali pridonose djelotvornom obavljanju tih funkcija“ (Berković, 2006: 101).

2.2. Povijesni razvoj diplomacije

Francuski izraz „la diplomatique“ upotrebljava se za umijeće odgonetanja starih dokumenata poput povelja i slično. Riječi su relativno nove, no diplomati su postojali puno prije nego što

su imali svoj naziv. Među ljudima koji su u rano doba obavljali diplomatske dužnosti zasigurno je najpoznatiji Machiavelli (1469.-1527.). U novije doba, među najistaknutijima su u tom zanimanju D'Ossat (1536.-1604.), Kaunitz (1710.-1794.), Metternich (1773.-1859.), Pozzo di Borgo (1764.-1842.), prvi Lord Malmesbury (1764.-1820.), Talleyrand (1754.-1838.), Lord Stratford de Redcliffe (1786.-1880.). Uključe li se i oni koji su slavu državnika spojili s diplomatskim ugledom, svjetsku su slavu uživali Grof Cavour (1810.-1861.) i knez Bismark (1815.-1898.) (Ernest, 2018).

Machiavelli u knjizi „Vladar ili De Principatibus“ navodi: „Razboriti će vladar stoga slijediti treći put: izabrat će unutar svoje države nekoliko mudrih ljudi i samo će njima dati mogućnost da kažu istinu, i to samo o onim stvarima o kojima ih on pita, a ne o drugima. Ali mora ih pitati o svemu, čuti njihova mišljenja i zatim sam odlučiti, na svoj način. Ti će savjetnici iz njegova ponašanja zaključiti da će biti to cjenjeniji što se slobodnije izraze. Izvan njihova kruga vladar ne smije slušati nikoga. Mora, naprotiv, nastaviti u smjeru donesene odluke i na njoj ustrajati“ (Machiavelli, 2020).

Diplomati i diplomacija bili su i utemeljitelji mnogih institucija važnih za dobrobit čovječanstva. Među zagovarateljima liberalnog internacionalizma kao paradigme koja vodi k svjetskom miru povijest na prvo mjesto stavlja američkog predsjednika Woodrowa Wilsona, čiji je angažman doveo do stvaranja Lige naroda 1919., nakon razarajućih posljedica Prvoga svjetskog rata. U literaturi je stoga čest pojam „wilsonizam“ kao drugo ime za liberalni internacionalizam. S propašću rada Lige naroda i nakon svršetka Drugoga svjetskog rata ponovno su oživjele ideje liberalnog internacionalizma. Uspostavljena je organizacija Ujedinjenih naroda (UN) kao svjetski plenum država gdje bi se na jednom mjestu raspravljalo o važnim globalnim pitanjima te, što je važnije, koja bi trebala postati mjesto dogovora o rješavanju ključnih problema koji prijete svjetskom miru (Jović, 2014).

Štoga znam iz historije, svaka mrva mojega iskustva i opažanja, koja je obogatila moje mišljenje, utvrđuje me u uvjerenju da je prava mudrost ljudskog života sadržana u iskustvu priprosta čovjeka, napisao je Woodrow Wilson (2020). Za Ameriku Wilsonova pojava označava prekretnicu. Jedan je od rijetkih vođa koji iz temelja mijenjaju tijek povijesti svoje domovine, navodi Henry Kissinger (2000).

S obzirom na to da je riječ o dugovječnom i dinamičnom procesu, sasvim je očekivano da je diplomatsko djelovanje prošlo kroz mnogobrojne transformacije. Tako se pojedine etape razvitka diplomacije nazivaju po određenim nacionalnim diplomacijama (tzv. grčka, talijanska i francuska diplomacija) odnosno klasična diplomacija (Berković, 2006: 14). Još su

antičke države Grčka i Rim imale svoje posebne izaslanike, o čemu svjedoče povijesni spomenici. Pisani tragovi o glasonošama i izaslanicima nalaze se i u Ilijadu, ali i u Bibliji. Drevni Egipat održavao je odnose s državama jugozapadne Azije, no grčke su države ipak najzaslužnije za razvoj diplomatskog djelovanja. Antička Grčka bila je rascjepkana na mnogobrojne gradove-države koji su održavali diplomatske odnose preko svojih izaslanika. Svaki grad-država imao je svoju skupštinu koja je birala izaslanike i određivala im diplomatske misije. Institutom poslanstva nastojali su se spriječiti ratni sukobi te postići prijateljski odnosi između pojedinih gradova (Berković, 2006: 17). No sve su te diplomatske misije bile privremene odnosno trajale su do ispunjenja određene zadaće. Stoga Berković prave začetke diplomacije smješta u 15. stoljeće kada se uspostavljaju prve stalne diplomatske misije. U razdoblju renesanse talijanske su države prepoznale relevantnost uspostave stalnih diplomatskih predstavnika i stalnih diplomatskih predstavništava. Među tim gradovima-državama posebno se isticala Mletačka Republika koja je u 16. stoljeću imala stalna diplomatska predstavništva u Beču, Parizu, Madridu i Rimu. Važno je naglasiti kako je začetke suvremene diplomacije postavio francuski kardinal Armand Jean du Plessis de Richelieu, glavni političko-diplomatski savjetnik kralja Louisa XIII. On je „nakon napoleonskih ratova kao središnje tijelo za vođenje poslova u međunarodnim odnosima“ osnovao 1626. godine Ministarstvo vanjskih poslova. Osim toga, u svojem djelu „Testament politique“ (hrv. Politička oporuka) prikazao je tadašnje diplomatske funkcije i tako postavio temelje suvremene diplomacije (Berković, 2006: 18-19).

Nakon što je Westfalskim mirom 1648. godine okončan Tridesetogodišnji rat u Europi (1618.-1648.) javlja se potreba za uspostavom stalnih diplomatskih predstavnika kako bi se poticali dobrosusjedski odnosi (Berković, 2006: 19). Hugo Grotius je pozivajući na suradnju država ustvrdio dva temeljna pravila za diplomatske predstavnike, a to su: prihvaćanje ustanova (instituta) akreditacije stranog veleposlanstva i njegova zaštita (Berković, 2006: 19-20). Iako su tijekom 17. stoljeća uspostavljena određena pravila vezana uz zaštitu diplomatskih predstavnika, do konkretne formalnosti utvrđuju se nakon napoleonskih ratova tek 1815. godine na Bečkom kongresu. Tom su se prigodom sastali predstavnici pet tadašnjih vodećih europskih sila (Austrija, Francuska, Prusija, Rusija i Velika Britanija) kako bi uspostavili novi europski (ali i svjetski) poredak, spriječili sukobe i osigurali mir. Cilj europske diplomacije bio je očuvati europsku stabilnost, a predstavljali su je predstavnici navedenih europskih sila. Stoga je Berković naziva eurocentričnom. Osnovna djelatnost tadašnje diplomacije bili su politički poslovi, a diplomati su djelovali u diskreciji prema

strogom protokolu. Takva se diplomacija naziva klasičnom diplomacijom ili francuskim modelom diplomacije (Berković, 2006: 20-21). Izbijanjem Prvog svjetskog rata, a potom i propasti Austro-Ugarske Monarhije, Njemačkog te Ruskog Carstva, na političku scenu stupaju dvije nove države – Japan i SAD. Nakon Prvog svjetskog rata na prijedlog američkog predsjednika Woodrowa Wilsona osnovana je Liga naroda. Zadaća ove međunarodne organizacije bila je očuvati mir u svijetu, no nije uspjela u tome. Stoga je nakon Drugoga svjetskog rata zadaća da održi postojeći mir i sigurnost povjerena Organizaciji ujedinjenih naroda (Berković, 2006: 21-22). „Ujedinjeni narodi postaju središnje mjesto u svijetu za diplomatsko komuniciranje, utječući snažno na razvitak boljih diplomatskih kontakata, uključujući i onih između konfrontiranih država, kao i na stvaranje i razvitak mnogih međunarodnih inicijativa, procesa i rješenja za brojne probleme suvremenog svijeta“ (Berković, 2006: 22). Sve do stupanja na snagu Bečke konvencije o diplomatskim odnosima 1961. godine diplomatsko pravo bilo je dio međunarodnog općeg običajnog prava. Konvencija je kodificirajući međunarodno običajno pravo preusmjerila važnost sa šefa diplomatskog predstavništva na diplomatsko predstavništvo kao ustanovu (Berković, 2006: 75). Ovaj pisani dokument je s konvencijom o konzularnim odnosima iz 1963. godine smanjio mogućnost kontradiktornih tumačenja te unio više sigurnosti u međunarodne odnose (Berković, 2006: 56). No svjetski mir nakon Drugoga svjetskog rata nije dugo potrajao. U to vrijeme dolazi do zahladnjenja odnosa između dvaju velikih blokova odnosno SAD-a i SSSR-a. Sukob između ovih dviju velesila kulminirao je 1962. godine kubanskom krizom, a zatim je prevladala politika detanta (popuštanja) te je, kako bi se izbjegao novi rat, došlo do jačanja diplomatskih odnosa između tih dvaju bipolarnih blokova (Berković, 2006: 22). Hladni rat završava raspadom Sovjetskog Saveza. Nakon rušenja blokovske podjele svijet se sve više temelji na demokraciji i slobodnom tržištu. Nastanak novih država nakon Drugoga svjetskog rata, dekolonizacija u Africi i Aziji, a potom i raspad socijalističkih federacija, ali i općenito društveno-gospodarski napredak doveli su do ekspaniranja diplomacije i do sve veće povezanosti država. Nakon pada Berlinskog zida javljaju se novi procesi koji se nazivaju globalizacija. Rušenjem blokovske podjele svijet se sve više temelji na demokraciji i slobodnom tržištu, a državne tvorevine se zajedničkim snagama suočavaju s ekološkim problemima ili borbom s međunarodnim terorizmom: „Proširenje sadržaja međunarodnih aktivnosti tematikom koja je neposredni rezultat globalizacije (stvaranje i liberalizacija svjetskog tržišta, razvoj i zaštita ljudskih prava, zaštita okoliša i pitanja ekologije, migracije, suzbijanje međunarodnog kriminala i terorizma, humanitarna pitanja i slično), sve više dovodi do potrebe jačanja zajedničke suradnje međunarodnih subjekata, što rezultira sve većom

važnošću tzv. multilateralne diplomacije. Međutim, nesumnjivo je da će i tzv. tradicionalna, bilateralna diplomacija i dalje imati važnu ulogu u međunarodnim odnosima (...)“ (Berković, 2006: 23-24). Današnja diplomacija pred sobom zasigurno ima mnogo više izazove nego sve prethodne diplomacije. Naime, neprestani tehnološki razvitak, klimatske promjene, pandemije, ratni sukobi i mnogi drugi čimbenici ostavljaju svoj biljeg na diplomatskom djelovanju. Ubrzana komunikacija i ekspanzija društvenih mreža ponekad su i dodatna opasnost koja vreba na diplomate tijekom obavljanja njihova zanimanja jer u doba napredne tehnologije i sve veće uloge medija u javnom mnijenju, svaku riječ treba pažljivo odvagati.

2.3. Diplomatski odnosi u svjetlu demokratskih procesa i promjena 1990-ih

Među najvažnije događaje ubraja se raspad triju federacija SFRJ i SSSR-a 1991. te Češkoslovačke (naziv države u trenutku raspada bivše Čehoslovačke) 1993. pri čemu već krajem 1980-ih dolazi do raspada bipolarne konfiguracije međunarodnih donosa. Raspad ovih velikih višenacionalnih država snažno se odrazio na izgradnju diplomatskih veza i struktura novonastalih država koje su u procesu međunarodnog priznanja i nastojanja da se pridruže euroatlantskim integracijama trebale proći kroz sustavne političke, društvene i ekonomske reforme. Sve to zahtijevalo je izgradnju nove diplomatske strukture ili mreže koja je trebala voditi te tranzicijske procese.

Dio meteža povezanog s rađanjem novoga svjetskog poretka posljedica je činjenice da postoji barem tri vrste država koje sebe nazivaju „nacijama“, iako imaju vrlo malo povijesnih atributa nacionalnih država. S jedne strane javljaju se etničke države koje su nastale raspadom carstava, kao što je slučaj s državama nastalim raspadom Jugoslavije i Sovjetskog Saveza. Preopterećene svojim povijesnim nedaćama i višegodišnjom potragom za identitetom, primarni im je cilj pobijediti u borbama čiji su korijeni u starom etničkom rivalstvu. Stvaranje novoga međunarodnog poretka smatraju nezanimljivim i neshvatljivim. Kao i niz manjih zemalja uključenih u Tridesetogodišnji rat, žele sačuvati svoju neovisnost i povećati svoju moć, ne mareći ni za danas dominantan kozmopolitizam ni za stvaranje novog međunarodnog političkog poretka (Kissinger, 2000).

Diplomatski odnosi predstavljaju službene odnose između država, no važno je razlikovati uspostavu diplomatskih odnosa od uspostave diplomatskih predstavništava. Diplomatski odnosi između država ne znače i uspostavu stalnih diplomatskih predstavništava između država (Berković, 2006: 59). Države se prethodno trebaju uzajamno priznati kako bi došlo do uspostave diplomatskih odnosa između njih. Kako bi se uspostavili međusobni diplomatski odnosi i uspostavila uzajamna stalna diplomatska predstavništva države moraju imati „puni

međunarodnopravni subjektivitet“ odnosno „aktivno i pasivno pravo poslanstva“. Prema tome, država ima pravo otvaranja svojih diplomatskih predstavništava i akreditiranje šefa predstavništva odnosno primiti diplomatske predstavnike države šiljateljice (Berković, 2006: 60). Važno je naglasiti kako ne postoji točna klasifikacija i definicija odnosa između državnih tvorevina, ali ipak su se istaknuli određeni nazivi za pojedinu vrstu diplomatskih odnosa. Tako se u skladu s prirodom odnosa između država može govoriti o pozitivnim i negativnim odnosima. Berković ističe sljedećih dvanaest odnosa između država: saveznički, dobrosusjedski, srdačni, prijateljski, dobri, korektni (normalni), indiferentni, hladni, zategnuti, odnosi *de facto*, obustavljeni i prekinuti odnosi (Berković, 2006: 61-62). „Svaka država za sebe samostalno, sukladno svojem ustavu i zakonskom sustavu, određuje tijela, njihove funkcije i ovlasti, te prava i obveze, glede predstavljanja i zastupanja te države u međunarodnim odnosima odnosno općenja s drugim međunarodnopravnim subjektima“ (Berković, 2006: 63). Ovlaštena tijela za predstavljanje i zastupanje država u međunarodnim odnosima su: državni poglavar, vlada, ministar i ministarstvo vanjskih poslova, diplomatski i konzularni predstavnici odnosno njihova predstavništva. Jedno od tijela vanjskog predstavljanja može biti i državni parlament (skupština). U današnje vrijeme sve više utjecaja na međunarodne odnose imaju i razne vladine, ali i nevladine međunarodne organizacije (Berković, 2006: 64). Kod uspostave diplomatskog predstavništva postoji određeni protokol. Ministar vanjskih poslova šalje svojega iskusnog diplomatskog predstavnika u zemlju primateljicu koji sa sobom donosi i tzv. uvodno pismo upućeno ministru vanjskih poslova zemlje primateljice u kojem se navodi svrha dolaska i akreditacije. Sve do dolaska veleposlanika, predstavnik obavlja dužnost privremenog otpravnika odnosno obavlja aktivnosti potrebne za otvaranje diplomatskog predstavništva te priprema ono što je potrebno za dolazak veleposlanika. Većina država ne može imati u svim državama svijeta svoja stalna diplomatska predstavništva stoga je potrebno provesti određenu vrstu selekcije u kojoj se prednost daje nacionalnim interesima. Diplomatski poslovi mogu se voditi i bez stalnog diplomatskog predstavništva. Berković navodi tri takve mogućnosti:

- „- akreditacijom diplomatskog predstavnika koji ima sjedište u drugoj državi (nerezidencijalni veleposlanik)
- ili akreditacijom visokog diplomatskog dužnosnika kao nerezidencijalnog veleposlanika (obično u više država određene regije), a koji ima sjedište u svojem ministarstvu vanjskih poslova (ambassador at large);

- putem stalnog diplomatskog predstavništva treće države u državi primateljici, ako su se prethodno s tim složile treća država i država primateljica“ (Berković, 2006: 76).

Feltham posebno ističe i mogućnost da privremeni otpravnik poslova zamjenjuje nerezidentnog šefa misije (Feltham, 1996: 9). Naime, kada je šef diplomatskog predstavništva akreditiran kod više država, država šiljateljica svoje diplomatsko predstavništvo na čelu s otpravnikom poslova može otvoriti u svakoj državi primateljici u kojima šef diplomacije nema stalno sjedište (Berković, 2006: 81). Šef diplomatskog predstavništva ili neki diplomatski predstavnik svoju državu može predstavljati u više država ako su te države suglasne (Berković, 2006: 76). Pravila ponašanja službenih diplomatskih predstavnika prilikom raznih događanja u međunarodnim odnosima određena su protokolom. Propusti u protokolu i ceremonijalu mogu izazvati određene sporove, stoga se strana koja prouzroči određeni popust treba ispričati strani koja je pretrpjela štetnu posljedicu. Države imaju svoje službe protokola koje imaju svoje odjele i odsjeke koji obavljaju poslove ceremonijala, diplomatskog dopisivanja, brinu se za sigurnost diplomata itd. (Berković, 2006: 123-125). Današnja svjetska diplomatska zbivanja variraju. U pojedinim državama ona nisu dio nacionalne vanjske politike određene države nego stavovi pojedinca koji obnaša vanjskopolitičku funkciju. Stoga se javljaju države koje su u određenom povijesnom trenutku naklonjene jednim tendencijama, a smjenom vlasti nekim drugim. Primjeri ove tvrdnje su Bjelorusija i Ukrajina, koje su se nakon raspada SSSR-a okrenule procesima demokracije i zbližavanju s EU-om, da bi promjenom vlasti tražile podršku u nekim drugim političkim opcijama. Za potrebe ove doktorske disertacije analizira se raspad SSSR-a i formiranje diplomatske mreže novonastalih zemalja.

2.3.1 Raspad SSSR-a i formiranje diplomatske mreže novonastalih zemalja

Uvijek neka država u određenom razdoblju „oblikuje cjelokupni međunarodni sustav u skladu s vlastitim vrijednostima“. Kroz povijest su mnoge zemlje imale tu ulogu (Kissinger, 2000: 13). Jedna od država koja je to pokušala učiniti, odnosno koja i jest utjecala na dio zemalja tijekom dvadesetog stoljeća svakako je Sovjetski Savez. SSSR je poput velikog sponzora nudio pomoć stranim vladama u zamjenu za gubitkom prava na samostalno vođenje države te je tako od gospodarskih slabije razvijenih zemalja uspio stvoriti niz vlastitih „satelita“ odnosno „lagera“, koji su promovirali komunističku ideologiju. Iako se početkom 1980-ih komunizam činio u naponu snage, ipak je kraj toga desetljeća donio preokret. Henry Kissinger, bivši američki tajnik, smatra kako ni jedna sila nije doživjela tako „potpun i brz raspad“, koji čak nije ni bio posljedica gubitka rata. Prema Kissingeru, krivac raspada je

„vlastito povijesno naslijeđe“ koje zahtijeva prekomjernu ekspanziju (Kissinger, 1999: 713). Mihail Gorbačov posljednji je sovjetski vođa te prvi i posljednji predsjednik Sovjetskog Saveza s obzirom na to da je ta dužnost ustavno perzistirala od ožujka 1990. do prosinca 1991. Na vlast, odnosno na mjesto generalnog sekretara Komunističke partije Sovjetskog Saveza, stupio je u ožujku 1985., a s vlasti je odstupio potkraj 1991. u trenutku raspada SSSR-a. Iste godine predsjedničku fotelju Rusije kao najveće sovjetske republike i države nasljednice zauzima Boris Jeljcin (Kissinger, 1999: 736). Stupajući na vlast, na umu je imao modernizaciju Sovjetskog Saveza, no učinio je potpuno suprotno, uništio je komunistički sustav i državnu tvorevinu kojom je trebao vladati. Gorbačov je vjerovao kako je moguće „revitalizirati sovjetsko društvo“ i uvesti određene ekonomske promjene na tržište. Gorbačov je „odbacio klasnu borbu“ i time otežao ulogu vanjske politike, ali je dao vjetar u leđa unutar zemalja lagersa, koje su ionako samo iscrpljivale Sovjetski Savez (Kissinger, 1999: 738-743). „Gorbačov je zapravo uspio provesti jednu od najznačajnijih revolucija razdoblja u kojem je živio. Uništio je komunističku partiju koja je bila utemeljena s ciljem da preuzme i zadrži vlast, i koja je kontrolirala sve aspekte života u Sovjetskom Savezu. Odlaskom s položaja, Gorbačov je ostavio uništene ostatke carstva koje se stoljećima mukotrpno stvaralo. Glavnina bivšeg SSSR-a organizirana je kao Zajednica neovisnih država (ZND), ali je Rusija ostala prožeta nostalgijom za starim carstvom, što pretvara novostvorene zemlje u čimbenik nestabilnosti, kojima istodobno prijete i bivše vodstvo zemlje i ostatak različitih etničkih skupina (najčešće ruskih), koje su se nastanile na njihovu tlu tijekom niza stoljeća ruske dominacije“ (Kissinger, 1999: 737). Iako Kissinger tvrdi kako je već u trenucima Gorbačovljeva preuzimanja političke vlasti bio vidljiv slom sovjetskog sustava (Kissinger, 1999: 738), druga polovica osamdesetih godina dvadesetog stoljeća bila je poprilično burna i izazovna za SSSR. Naime, samo godinu dana nakon preuzimanja vlasti, Gorbačov se pronašao u žiži javnosti nakon što je u javnost procurila vijest o događajima u nuklearnoj elektrani u gradu Pripjatu uz ukrajinsko-bjelorusku granicu. Ta nuklearna katastrofa poljuljala je povjerenje nacije u partiju, koja je sve pokušala zataškati i ublažiti. Osim toga, inflacija i nezaposlenost sve više pritišću stanovništva te se val nezadovoljstva širi diljem SSSR-a (Service, 1997: 362). No nije bolje stanje ni u ostalim komunističkim zemljama odnosno u satelitima u kojima stanovništvo sve glasnije zahtijeva neovisnost o Kremlju. Politika komunističkih vođa istočnoeuropskih zemalja sve više poprima nacionalistička obilježja, a u skladu s tim sve više raste i želja za demokratizacijom. Gorbačov nije ugasio revoluciju u istočnoeuropskim zemljama, nego suprotno Brežnjevljevoj doktrini donosi odluku o liberalizaciji zemlje: „Liberalno krilo Komunističke partije preuzima vlast u Mađarskoj, dok

se Jaruzelskom prepušta smirivanje situacije sa 'Solidarnosti' u Poljskoj. U srpnju 1989. u govoru u Vijeću Europe, Gorbačov odbacuje Brežnjevljevu doktrinu, koja Sovjetima daje pravo intervencije u zemljama istočne Europe i odustaje od koncepta 'interesnih sfera' (...) Mađarska i Poljska također su odlučile djelovati na svoj način. Tada je već bilo suviše kasno za spas komunističkih snaga u Istočnoj Europi kao i u Sovjetskom Savezu" (Kissinger, 1999: 745). Samo nekoliko tjedana nakon toga srušen je Berlinski zid. Feltham ističe kako je pad Berlinskoga zida 1989. godine „simbolično označio kraj carističke i komunističke imperijalne vladavine u Europi i u Aziji“ (Feltham, 1996: 2). David Painter zid vidi kao „simbol hladnoratovske podjele Njemačke i Europe“. Već sljedeće godine došlo je do ujedinjenja Njemačke i njezina primanja u NATO, ali uz „zabranu posjedovanja atomskog, biološkog ili kemijskog oružja“. Primjerom Njemačke povele su se i ostale istočne europske države te su odlučile napustiti Varšavski ugovor. Pakt je 1991. godine raspušten pristankom svih članica (Painter, 2002: 153-155). Gorbačov je ipak pod svaku cijenu želio zadržati teritorijalno jedinstvo Sovjetskog Saveza pa je u proljeće 1991. godine odlučio održati referendum o očuvanju SSSR-a „kao obnovljene federacije jednakih republika“. Potvrdno se na referendumsko pitanje izjasnilo 76 % građana (Linz, Stepan, 1998: 456). No u to vrijeme na političkoj sceni sve više jača uloga bivšeg partijaša, a tadašnjeg veliki zagovaratelj neovisnosti republika – Borisa Jeljcina. On je postao prvi predsjednik Ruske Sovjetske Federativne Socijalističke Republike, a samo dva mjeseca nakon toga „komunisti tvrdolinijaši“ pokušali su državni udar, misleći kako će rušenjem Gorbačova preuzeti vlast u državi, no narod je odbio poslušnost (Caratan, 1992: 53). „Moskovski zavjerenici nisu ništa mogli ponuditi narodu. Obećavali su da će povećati i plaće i penzije, smanjiti cijene, izgraditi stanove, ali nisu u prilog tome mogli ponuditi nikakav novi program, već samo odustajanje od programa promjena. Zato je i podrška naroda pučistima izostala. Oni su se našli i u svijetu izolirani. Osim posljednjih Mohikanaca komunističkog dogmatizma i velikosrpske politike, koja je u vlastitom interesu bila s pučistima u dosluhu, oni su i kod kuće i u svijetu ostali usamljeni. Jedan Moskovljanin je zato s pravom puč nazvao 'udarom kretena protiv ostatka svijeta'“ (Caratan, 1992: 56). Gorbačov sve više gubi povjerenje naroda, dok Jeljcin postaje sve popularniji, stoga naposljetku bivši glavni sekretar predaje ostavku. Iako je sâm Gorbačov bio „zagovornik očuvanja Saveza“, ipak je ponudio miran razlaz te izlazak iz Sovjetskog Saveza onim republikama koje to žele učiniti (Caratan, 1992: 57). Bio je to definitivni kraj SSSR-a, koji možda sâm glavni sekretar nije ni slutio jer je vjerovao u moć saveza među narodima. Naime, pomalo je naivno podcijenio moć nacionalizma koja je u tom vremenu zahvatila Istočnu Europu, ali i ostale dijelove europskoga kontinenta (npr. prostore bivše

Jugoslavije). „Tendencija prema nezavisnosti bivših saveznih republika postala je nezaustavljiva. Prvo je došlo do priznanja nezavisnosti baltičkih zemalja. Više nije postojala opasnost da će baltičke nezavisnosti dovesti do ugrožavanja Gorbačova od strane komunističke tvrde linije. Poraz puča bio je poraz upravo te linije. Zato više nije bilo zapreke da se ispravi povijesna nepravda koju je Staljin napravio uoči Drugoga svjetskog rata kada je okupirao i anektirao tri male baltičke zemlje kojima je ranije upravo oktobarska revolucija omogućila nezavisnost. Skandinavske zemlje, nevezane zajedničkom politikom Evropske zajednice, prve su priznale samostalnost Estonije, Litve i Letonije i uspostavile s njima diplomatske odnose. Nakon toga uslijedilo je priznanje dvanaest država Evropske zajednice i SAD-a, koje su slijedile ostale zemlje Zapada, zatim Mađarska, Čehoslovačka i drugi. Međutim, nisu samo baltičke zemlje odlazile. Nezavisnost je nakon neuspjelog udara postala politički cilj svih republika bivšeg SSSR-a“ (Caratan, 1992: 59). Ruskom je inicijativom 21. studenoga 1991. godine osnovana Zajednica neovisnih država (ZND), nastalih raspadom Sovjetskog Saveza.² Miran raspad SSSR-a označio je definitivni prekid hladnog rata, rata bez izravnog sukoba dvaju glavnih suparnika (SAD i SSSR). Nakon raspada ove velike državne tvorevine, SAD je izgubio svojega dugogodišnjeg suparnika i preuzeo titulu velesile. Teško je ustvrditi i navesti konkretne i precizne podatke vezane za današnje stanje ruske diplomatske mreže jer su mnoge države demonstrativno povukle svoje diplomatske misije u cijelosti ili djelomično nakon izbijanja oružanoga sukoba između Rusije i Ukrajine. Jedna od europskih država koja je protjerala ruske diplomate i članove osoblja je i Republika Hrvatska, čiji su zaposlenici veleposlanstva u Rusiji nedavno proglašeni osobama *non grata*.³ Ipak, valja naglasiti kako su Rusi ostavili mogućnost ponovne uspostave nekadašnje diplomatske suradnje između ovih dviju država.⁴ Jedna od država u kojima je došlo do zahlađivanja odnosa jer je stala uz Ukrajinu je i Poljska koja je optužila Rusiju za špijunažu unutar svojeg teritorija. Rusi protjerivanje svojih diplomata vide kao „svjestan korak prema konačnom uništenju bilateralnih odnosa“ između ovih država.⁵ U nastavku rada prikazuje se kako su se i

² Rusija, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=53751> (zadnji pregled 19. 5. 2022.).

³ Rusija ostvarila prijetnju: Protjeruje pet diplomata iz hrvatskog veleposlanstva u Moskvi!, Jutarnji list, 27.5.2022., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/rusija-ostvarila-prijetnju-protjeruje-pet-diplomata-iz-hrvatskog-veleposlanstva-u-moskvi-15202979> (zadnji pregled 5. 6. 2022.).

⁴ Rusi na 30. obljetnicu diplomatskih odnosa razočarani 'neprijateljskim potezima' Zagreba, Tportal, 25.5.2022. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/rusi-na-30-obljetnicu-diplomatskih-odnosa-razocarani-neprijateljskim-potezima-zagreba-20220525> (zadnji pregled 5. 6. 2022.).

⁵ Rusija kaže da protjerivanjem diplomata Poljska uništava odnose, HRT vijesti, 24.03.2022. <https://vijesti.hrt.hr/svijet/rusija-kaze-da-protjerivanjem-diplomata-poljska-unistava-odnose-6316044> (zadnji pregled 5. 6. 2022.).

neke druge europske države osjetile ruskim žrtvama te su zbog toga protjerale ruske diplomate sa svojeg teritorija.

2.3.1.1. Podjela bivših sovjetskih republika

Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika bio je sastavljen od čak petnaest republika. Raspadom ove velike državne tvorevine dva su kontinenta dobila nove državne zajednice. Bivše sovjetske republike mogu se podijeliti na europske, azijske i euroazijske (Rusija) države. No klasificiraju li se preciznije, europske republike mogu se podijeliti na baltičke (Litva, Latvija i Estonija) i istočnoeuropske (Bjelorusija, Ukrajina i Moldavija). Isto tako, države na azijskom kontinentu mogu se podijeliti prema područjima na kojima se prostiru: srednjoazijske države (Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan, Uzbekistan i Turkmenistan) i transkavkaskе, to jest one na području južnog Kavkaza (Gruzija, Armenija i Azerbajdžan). Neke od tih novonastalih republika su današnje ruske saveznice, a neke svoju budućnost vide na Zapadu. Raspad SSSR-a i demokratske promjene pozitivno su utjecale na baltičke zemlje i u ekonomskom i političkom smislu. Za razliku od mnogih drugih bivših sovjetskih republika, one su oaze mira i demokracije. Od 2004. godine su članice Europske unije i NATO-a. Estonija, Litva i Latvija su jedine države bivšega Sovjetskog Saveza kojima je uspjelo postati članicama ovih dvaju saveza. I mnoge druge republike su pokušale, ali neuspješno zbog netrpeljivosti unutar vlastitih teritorijalnih granica, političke nesloge, etničkih sukoba i neriješenih problema s Rusima. Nakon što je formalno potvrđen raspad Sovjetskoga Saveza, sve su republike stekle neovisnost. Bivše sovjetske republike sada su prvi put bez utjecaja Moskve imale priliku potražiti svoj politički put. Naravno, republike su i dalje bile međusobno povezane preko zajednice nezavisnih zemalja (ZND), no neke države poput onih s Baltika odabrale su demokratski put, kojem su ostale vjerne. Kada se govori o azijskim zemljama, odnosno o srednjoazijskim zemljama, situacija je znatno drugačija. Još 1992. godine potpisan je vojnopolitički ugovor postsovjetskih zemalja, u kojem Rusija ima vodeću ulogu. Ugovor o kolektivnoj sigurnosti potpisale su Rusija, Kazahstan, Tadžikistan, Kirgistan, Armenija, Gruzija, Azerbajdžan, Uzbekistan i Bjelorusija. Od 1999. do 2012. iz ovoga saveza istupile su Gruzija, Azerbajdžan i Uzbekistan. U svibnju 2002. godine ugovor se podiže na višu razinu te tako nastaje međunarodna Organizacija o kolektivnoj sigurnosti (ODKB). Cilj organizacije je „jačanje mira i međunarodne i regionalne sigurnosti, kolektivna zaštita neovisnosti teritorijalnog integriteta i suvereniteta država-članica“. Stoga se na Organizaciju o

kolektivnoj sigurnosti gleda kao na obrambeni blok među potpisnicama.⁶ Događaji u Ukrajini svojevrsna su prekretnica za ovaj savez odnosno tek će se pokazati tko je zapravo istinski saveznik Rusije, a tko samo žonglira između Istoka i Zapada u skladu s vlastitim interesima i potrebama. Na nedavno održanom samitu Organizacije o kolektivnoj sigurnosti bjeloruski predsjednik Aleksandar Lukašenko prozvao je članice organizacije zbog neiskazivanja jasne solidarnosti i podrške Rusiji. Na njegove prozivke članice su odbile odgovoriti želeći tako zadržati vlastitu neutralnost (Vurušić, 2022: http). U trenucima sukoba na području Ukrajine, mnoge od tih saveznica boje se javno stati uz Putina i podržati rusku invaziju, poput Kazahstana koji je inače veliki saveznik Rusije. Naime, kazahstanska vlast odbila je priznati neovisnost separatističkih republika Donjecka i Luhanska te poslati vojnu pomoć Rusiji u Ukrajini jer se boji zapadnih sankcija.⁷ Smatra se kako to Kazahstan čini jer vidi sebe kao potencijalnoga zamjenskoga kandidata u vezi s opskrbom Europe energentima (Vurušić, 2022: http). Osim Kazahstana, dosadašnji ruski saveznici Azerbajdžan i Uzbekistan također nisu javno podržale Vladimira Putina, nego su ostale suzdržane na glasanju o osudi Rusije na Općoj skupštini UN-a ili nisu htjele glasati (Handabaka, 2022: http). Ukrajinsko ministarstvo vanjskih poslova u travnju 2022. godine objavilo je popis od 16 diplomata koji su nastavili s radom u Kijevu. Među tim državama pronašle su se i bivše sovjetske republike odnosno baltičke zemlje, ali i Moldavija, Gruzija, Kazahstan, Tadžikistan i Turkmenistan⁸. Ostanak diplomacija ovih država u Ukrajini može se tumačiti kao podršku ratom pogođenoj Ukrajini, a udaljavanje od Rusije. Što se tiče Armenije, ona je mjesto skloništa mnogih Rusa koji rade u IT sektoru. Oni to čine zbog sankcija koje je Zapad uveo Rusije. Odabiru Armeniju iz nekoliko razloga: većina ljudi govori ruski i njihova vlada do sada nije osudila rusku vojsku niti se pridružila sankcijama Kremlju i ruskoj ekonomiji (Khulyan, 2022: http). Ostaje vidjeti kako će se razvijati odnosi među članicama Organizacije o kolektivnoj sigurnosti. Važno je naglasiti kako u nekim od tih zemalja vladaju odnosi ispunjeni međusobnom netrpeljivosti, a Rusija je upravo ta koja ih sve međusobno spaja i djeluje među njima kao posrednik. Stoga se postavlja pitanje što će se dogoditi sa savezom ako se njegove članice udalje od Rusije. S druge strane, valja naglasiti kako iskazivanje neutralnosti nije nužno i udaljavanje od matice.

⁶ ODKB vs. NATO: "Ruski vojni blok" postoji već 15 godina, 24.03.2022. TV-Novosti https://hr.rbth.com/politics/2017/05/19/odkb-vs-nato-ruski-vojni-blok-postoji-vec-15-godina_765829 (zadnji pregled 17. 5. 2022.).

⁷ Putina odbio jedan od najbližih saveznika, Kazahstan ne želi slati vojsku u Ukrajinu, Telegram, 26. 02. 2022., <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/putina-odbio-jedan-od-najblizih-saveznika-kazahstan-ne-zeli-slati-vojsku-u-ukrajinu/> (zadnji pregled 17.5. 2022.).

⁸ Uzbune diljem Ukrajine, stiglo novo američko oružje. "Počela je druga faza rata", Index, 19.4.2022. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/uzbune-diljem-ukrajine-stiglo-novo-americko-oruzje-pocela-je-druga-faza-rata/2357064.aspx> (zadnji pregled 17. 5. 2022.).

Već su nekoliko puta pojedine bivše sovjetske republike iskazivale određenu naklonost Zapadu, da bi se potom ponovno vratile u krilo Rusije.

2.3.1.2. Formiranje diplomacije u Ukrajini

Za razliku od bivše Jugoslavije čije je razdruživanje rezultiralo krvavim ratom, raspad velike državne tvorevine SSSR-a protekao je mirnim putem. Sâm je Gorbačov izjavio kako će se omogućiti izlazak iz Saveza svim republikama koje to žele učiniti, no isto tako kako će se samo baltičkim republikama priznati granice, dok se o drugim granicama zadržava pravo preispitivanja graničnih crta. Branko Caratan je još 1992. godine uočio mogućnost sukoba između nekadašnje matice i njezinih bivših republika, u kojima u određenim područjima prevladava rusko stanovništvo. Jedna od država koje spominje u svojem tekstu upravo je Ukrajina (Caratan, 1992: 63), u kojoj u ovim trenucima bijesni rat. Situacija u Ukrajini nakon raspada SSSR-a ponešto je slična onoj u Bjelorusiji. Naime, i ovu je državu nakon proglašavanja neovisnosti zahvatio val demokratskih promjena te je započelo približavanje Europi. Ukrajina je prva od bivših sovjetskih republika koja je izrazila spremnost na sudjelovanje u procesu europskih integracija. Ukrajina je u veljači 1994. godine kao prva zemlja članica Zajednice nezavisnih država (ZND) pristupila vojnoj suradnji s NATO-om (program Partnerstvo za mir) (Musladin, 2013: 69). Ubrzo nakon toga je tzv. Budimpeštanskim memorandumom Rusiji prepustila nuklearno oružje na svojem teritoriju. Rusija, Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija zauzvrat su joj zajamčile teritorijalni integritet i suverenitet. Rusija i Ukrajina 1997. godine postigle su sporazum o podjeli ratne Crnomorske flote. Kako se ne bi stekla slika o idiličnim međunarodnim odnosima između Ukrajine i Rusije, valja istaknuti kako su odnosi početkom devedesetih godina prošlog stoljeća bili prožeti brojnim konfliktima. Već tada su bile izražene autonomističke težnje pojedinih područja s većinskim ruskim stanovništvom (istočni dio Ukrajine i Krimski poluostrvo).

Osim toga, s druge strane Moldavije, Ukrajinci koji su se pronašli izvan granica svoje domovine, u pridnjestarskom području težili su odvajanju od Moldavije i priključenju Ukrajini.⁹ Unutarnja politika Ukrajine prepuna je različitih prosvjeda i revolucija protiv vlasti te političkih kriza i razlaza. Vanjska politika primjerice uvelike ovisi o pojedincu koji je u tom trenutku na vlasti. Još devedesetih godina prošlog stoljeća, tadašnja vlast u Ukrajini izjavila je kako je temeljni vanjskopolitički cilj države članstvo u Europskoj uniji. No iako je Europska unija dala određenu podršku Ukrajini za pristup, ipak je ostala prilično rezervirana o pitanjima

⁹ Ukrajina, Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63065> (zadnji pregled 19. 5. 2022.).

pristupa te osim Poljske nema druge članice Unije koja je istinski podržala ovu bivšu sovjetsku republiku (Musladin, 2013: 70). Početkom 21. stoljeća, na čelu s predsjednikom Viktorom Juščenkom, Ukrajina je bila okrenuta Europskoj uniji, no pobjeda Viktora Janukoviča 2010. donijela je zaokret u vanjskoj politici te se država ponovno okrenula Rusiji. Odbijanje sporazuma o približavanju Europskoj uniji od vlasti prouzročilo je niz prosvjeda 2014. što je naposljetku dovelo do smjene predsjednika i uspostavom privremene vlade. Napetosti u državi iskoristili su proruski separatisti za izdvajanje pojedinih dijelova od Ukrajine. Novoizabrani predsjednik Petro Porošenko u veljači 2015. godine s Rusijom je postigao sporazum o primirju u istočnoj Ukrajini (tzv. sporazum iz Minska). Tim je sporazumom predviđena decentralizacija Ukrajine i veća autonomija za Lugansku i Donjecku oblast, no to nije bio definitivni znak prestanka sukoba i netrpeljivosti. Odnosi između ovih dviju država dodatno su se pogoršali u studenome 2018. godine u akvatoriju Kerčkih vrata, gdje je Rusija zaplijenila tri ukrajinska vojna broda jer je Ukrajina proglasila ratno stanje u više pograničnih pokrajina. Potom novoizabrani ukrajinski predsjednik Volodimir Zelenskij 2019. godine pokušava postići sporazum s pobunjenim područjima, no naišao je na snažan otpor nacionalističkih stranaka. Međudržavni odnosi još više su pogoršani početkom 2022. porastom oružanih incidenata.¹⁰ Rusija je 21. veljače 2022. godine priznala autonomiju proruskih pobunjeničkih područja u istočnoj Ukrajini, odnosno Narodne Republike Donjecka i Narodne Republike Luganska. Vladimir Putin Ukrajinu vidi kao američku koloniju s marionetskim režimom, čiji bi pristup NATO-u bio potencijalna prijetnja Rusiji.¹¹ Priznanjem ovih dviju republika, ruski predsjednik je objavio i početak provođenja specijalne vojne operacije u Ukrajini, kako sâm naziva ratne sukobe. Cilj operacije je „demilitarizirati i denacificirati Ukrajinu“ (Žordić, Raknić, 2022: [http](http://)). Sukob između Ukrajine i Rusije aktualan je i u trenutku pisanja ovoga rada.

2.3.1.3. Formiranje diplomacije u Moldaviji

U nekim bivšim sovjetskim republikama raspad SSSR-a donio je povećanje BDP-a i rast gospodarstva, no s takvim se napretkom nikako ne može pohvaliti Moldavija (izv. Moldova), koja slovi za najsiromašniju zemlju u Europi. Zemlja je neprestano pritisnuta unutarnjim političkim pitanjima oko različitih etničkih skupina, što naposljetku koči i njezin gospodarski razvoj, ali i usmjerenost na vanjsku politiku. Važno je naglasiti kako je po raspadu SSSR-a

¹⁰ Isto.

¹¹ Putin priznao Donbas, šalje vojsku na istok Ukrajine: 'To nikad nije ni bila istinska država', Jutarnji list, 21.2.2022., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/putin-priznao-donbas-salje-vojsku-na-istok-ukrajine-to-nikad-nije-ni-bila-istinska-drzava-15161115> (zadnji pregled 18. 5. 2022.).

moldavski državni vrh od 1991. do 1998. godine iskazivao želju za pridruženim članstvom EU-u. No iako je Europska komisija 1991. godine pružila financijsku potporu i tehničku pomoć u tranzicijskim procesima zemljama Istočne Europe i Srednje Azije (Armeniji, Azerbajdžanu, Bjelorusiji, Gruziji, Kazahstanu, Kirgistanu, Moldaviji, Rusiji, Tadžikistanu, Turkmenistanu, Ukrajini, Uzbekistanu i kasnije Mongoliji), Europska unija je na Moldaviju gledala samo kao na istočnog susjeda, a ne kao potencijalnu članicu. Osim toga, politička vlast u Moldaviji izrazito je nestabilna te s vremenom dolazi do usmjeravanja vanjske politike isključivo prema Istoku odnosno Rusiji. Musladin za ovaj zaokret krivca pronalazi u nedostatku interesa Zapada za Moldaviju, ali i u gospodarskoj odnosno ekonomskoj ovisnosti o ruskim energetske izvorima i tržištima (Musladin, 2013: 64). Iako je proces tranzicije započeo dobro, krajem devedesetih godina prošlog stoljeća uslijedila je ekonomska kriza u Moldaviji. Osim ekonomske nestabilnosti, državu je dodatno poljuljala i politička nestabilnost. Alla Skvortova ističe kako je kombinacija autoritarnih tendencija s nacionalističkim trendovima te s mogućnošću komunističke osvete velika opasnost za unutarju, ali i vanjsku politiku Moldavije (Skvortova, 2001: 104-127). Ostala su neriješena i teritorijalna pitanja odnosno postojanje samoproglašene republike – Transnistrijske Moldavske Republike – Pridnjestrovlja: „(...) separatistička regija Transnistrijska Moldavska Republika – Pridnjestrovlje *de facto* je neovisna i glavni je faktor nestabilnosti regije. Ona je glavna prepreka poboljšanju odnosa Moldove s EU-om te samom tranzicijskom procesu.

S druge strane, taj je regionalni sukob, uz sukobe u Južnoj Osetiji i Abhaziji, okarakteriziran kao najveća sigurnosna prijetnja proširenom EU-u. Riječ je o klasičnom etničkom sukobu u kojem rusofonske snage odbijaju priznati moldavski jezik kao državni jezik i državnu nezavisnost zbog straha od gubitka svojih pozicija u strukturi vlasti“ (Musladin, 2013: 66). Rat u Ukrajini dodatno je poljuljao odnose u Moldaviji. Politička scena u ovoj državi trenutačno je podijeljena između proeuropske vlade i proruske oporbe. Stoga, iako je Moldavija prema Ustavu neutralna država, nedugo nakon izbijanja sukoba između Ukrajine i Rusije oštro je osudila ruske napade. Zemljom vlada određena doza straha zbog uvjerenja kako bi se rat u Ukrajini mogao proširiti i na područje Moldavije odnosno kako bi Rusija mogla priznati i neovisnost Pridnjestrovlja (Čiobanu, 2022: [http](http://)). Moldavijska diplomatska scena nije toliko rasprostranjena diljem svijeta kao kod nekih drugih bivših sovjetskih republika, jer ima samo četrdesetak diplomatskih misija te je ponajprije orijentirana na europski kontinent, odnosno samo ministarstvo koje se zove Ministarstvo vanjskih poslova i

europskih integracija.¹² Pozicija izvan neposrednog interesa gospodarski razvijenih europskih država, ali i ostalih svjetskih sila poput SAD-a, nadovezuje se na mnogobrojna neriješena unutarnja pitanja ove republike. Stoga Moldavija svoje diplomatske mreže grana prema dobrostojećim državama od kojih očekuje određenu pomoć.

2.3.1.4. Formiranje diplomacije u Bjelorusiji

Europska država nastala raspadom SSSR-a je i Bjelorusija (izv. Belarus). Zanimljivo je kako su dvije republike tadašnjeg SSSR-a, Ukrajina i Bjelorusija, bile članicama Ujedinjenih naroda još od 1945. godine iako sve do početka devedesetih godina prošlog stoljeća nisu bile suverene i nezavisne države. Bjelorusija je proglasila neovisnost u kolovozu 1991. godine (Musladin, 2013: 59). Novija povijesna zbivanja na bjeloruskom tlu svjedoče o izmjeni vlasti, one poljske i one sovjetske, ali i njemačke. Nakon poraza njemačke vojske u Drugom svjetskom ratu, Bjelorusija ponovno pada pod sovjetsku vlast. Godine provedene u sklopu SSSR-a obilježene su snažnom rusifikacijom. Nakon raspada SSSR-a, Bjelorusija je naslijedila dio sovjetskoga strateškoga nuklearnog oružja, no pristala je na njegovo prebacivanje u Rusiju radi uništenja. Što se tiče političke vlasti, situacija je poprilično monotona jer predsjedničke ovlasti ima Aleksandar Lukašenko, autoritarni vladar koji je na vlasti od 1994. godine kada je prvi put pobijedio na višestranačkim izborima.¹³ Nakon proglašenja samostalnosti Bjelorusija je bila na dobrom putu prema stupanju u Europsku uniju, no vladavina Lukašenka naglo je pogoršala već uspostavljene odnose. Europska unija je pokušala pružiti pomoć za jačanje demokracije te je postavila određene zahtjeve: vratiti dio ovlasti parlamentu, omogućiti oporbi rad u izbornim povjerenstvima, osigurati pristup državnim medijima i oporbi te prilagoditi izborni zakon međunarodnim standardima. No pozitivna reakcija s bjeloruske strane nije zabilježena (Musladin, 2013: 59-60). Dok se Bjelorusija sve više izolira od Europske unije, sve se više približava Rusiji. S tom državom potpisala je već nekoliko sporazuma, primjerice sporazum o novčanoj i carinskoj uniji (1994; 1995), sporazum o zajedničkoj zaštiti bjeloruskih granica (1995), međudržavni savez (bez čvrste integracije, 1997), a potkraj 1998. godine i deklaraciju o planiranom ujedinjenju.¹⁴ U rezoluciji iz 2003. godine Europski parlament je izrazio zabrinutost zbog sve jače izoliranosti Bjelorusije od Zapada te zbog sve jačeg otklona od demokratske politike, zaštite ljudskih

¹² Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Moldova Government of Republic of Moldova, <https://mfa.gov.md/en/advanced-page-type/misiuni-ale-republicii-moldova-strainatate> (zadnji pregled 5. 6. 2022.).

¹³ Bjelorusija, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7996> (zadnji pregled 19.5. 2022.).

¹⁴ Isto.

prava i sloboda te kontrole medija. Stoga je Europsko vijeće donijelo niz odluka: Europska unija s vladom predsjednika Lukašenka kontaktirat će isključivo preko predsjedništva Europske unije i Europske komisije, a ostale kontakte svest će na minimum; uvest će vizna ograničenja za dužnosnike, koje smatra odgovornima za kršenje demokracije; Europska unija otvorena je za razvoj bilateralnih kontakata i suradnje ako bjeloruske vlasti poduzmu konkretne promjene; Europska unija će različitim programima pružati humanitarnu, regionalnu i prekograničnu suradnju (Musladin, 2013: 60-61). Sjedinjene Američke Države 2004. donijele su takozvani *Belarus Democracy Act* – zakon koji daje podršku civilnom društvu, a kažnjava vladajuću elitu. Taj je zakon i danas aktualan.¹⁵ Usprkos politici izolacije Europske unije, Bjelorusija je ipak od 2003. godine sudjelovala u tri susjedska programa suradnje: Bjelorusija-Poljska-Ukrajina, Bjelorusija-Latvija-Litva, Bjelorusija-Baltička regija. Vlast je podržala koncept „odgovornog susjedstva“ i mogućnost fleksibilne bilateralne i multilateralne suradnje odnosno mogućnost formiranja „prstena prijatelja“ duž europskih granica. No bjelorusku međunarodnu suradnju kočile unutarjopolitička prava odnosno nepoštovanje osnovnih ljudskih prava od vlasti. Naime, svaki novi izbori označavaju i novo kršenje demokratskih prava, nestanak oporbe ili kontrolu medija, stoga je Europska unija 2006. godine ponudila Bjelorusiji dokument *What the EU could bring to Belarus*, u kojem su navedene konkretne prednosti koje bjeloruski narod može imati od približavanja Uniji preko Europske politike susjedstva. Riječ je o: lakšem kretanju stanovništva na teritorij Europske unije, većoj mogućnosti izvoza na tržišta Europske unije (posebno ulaskom u WTO), suradnji u gospodarstvu, zdravstvu i znanosti, poboljšanju učinkovitosti administrativnih poslova te boljim ekonomskim i trgovinskim odnosima (Musladin, 2016: 61-62). Jedno vrijeme ponovno su obnovljeni odnosi između Europske unije i Bjelorusije, međutim u zadnje smo vrijeme svjedoci zahladnjenja odnosa. Europska unija je uvodila pa ukidala zamrzavanje imovine Lukašenka i njemu bliskih osoba, te mu čak i zabranila ulazak na teritorij Europske unije ovisno o stupnju međusobnog zbližavanja. Jedino je embargo na oružje (2011) cijelo vrijeme na snazi. Trenutačno su na snazi brojne gospodarske i ekonomske sankcije, kao i zatvaranje zračnog prostora za letove iz Bjelorusije prema članicama Europske unije.¹⁶ Usprkos raznim političkim previranjima, Bjelorusija održava diplomatske odnose sa 183 zemlje svijeta. Bjeloruska diplomacija ima diplomatske misije u 57 zemalja odnosno u 105, ako se računaju nerezidentni veleposlanici. U Bjelorusiji je zastupljeno 51 strano

¹⁵ Mogu li sankcije ugroziti Lukašenka?, Deutsche Welle, 28.06.2021, <https://amp.dw.com/hr/mogu-li-sankcije-ugroziti-lukašenka/a-58055668> (zadnji pregled 19.5. 2022.).

¹⁶ Isto.

veleposlanstvo, tri ureda veleposlanstva, dvije trgovinska predstavništva, sedam konzula i 36 počasnih konzula, 18 misija međunarodnih organizacija i 83 strane diplomatske misije s istodobnom akreditacijom.¹⁷

Bjelorusija je danas nekakva vrsta satelita ili dijela lagera kojim se upravlja iz Rusije. Ona sama po sebi kao država nije samodostatna te je u velikoj mjeri ovisna o svojoj nekadašnjoj matici, ponajprije energetski i sigurnosno. Ne samo kada se govori o pitanjima gospodarstva i ekonomije nego i o političkim odlukama. Iako Lukašenko oštro u medijima demantira nagađanja o ujedinjenju s Rusijom, ipak je on sâm potpisnik sporazuma o mogućnosti ujedinjenja ovih dviju državnih tvorevina. Danas je Bjelorusija jedna od zemalja koja aktivno podupire ruski napad na Ukrajinu te dopušta prelazak ruske vojske preko svojega teritorija. Stoga je sasvim jasno zašto je sve aktualnije pitanje Bjeloruske suverenosti.

2.3.2. Formiranje diplomatske mreže Češke i Slovačke nakon sporazuma o mirnom razlazu

Kroz povijest su se mnoge zemlje udruživale u zajedničke državne tvorevine, ali mnoge su se i razdruživale. Modeli udruživanja i razdruživanja su različiti. Neke su zemlje to učinile samovoljno i mirnim putem, dok je u nekim zemljama to završilo krvavim sukobom. Komunističke države većinom su se razile mirnim putem. Iznimka je nekadašnja SFRJ čiji je raspad obilježjem ratnim strahotama i zločinima. Nasuprot bivšoj Jugoslaviji stoji Čehoslovačka koja bi civiliziranom društvu trebala biti uzor zbog mirnog razdruživanja. Ova je država uvijek slovila za skladnu zajednicu stoga su mnogi kraj dočekali s nevjericom. Valja naglasiti kako su postojale sitne nesuglasice između tih dviju zemalja, no ipak su ih uspjele civilizirano i mirno prevladati te se razdvojiti bez zveckanja oružjem. Čehoslovačka je nastala raspadom Austro-Ugarske Monarhije 28. listopada 1918., a obuhvaćala je Češku, Moravsku, Slovačku, Sudete i dio zakarpatske Ukrajine. Razlike među nacionalnostima željele su se riješiti stvaranjem „čehoslovačke nacije“, no s tim se nisu slagali Slovaci i sudetski Nijemci, što je iskoristio Hitler. Nakon Drugoga svjetskog rata, vlast su preuzeli komunisti, a Čehoslovačka je postala narodna republika. Bilo je mnogo pokušaja liberalizacije komunističke vlasti, a 1990. je konačno uvedeno višestranačje.¹⁸ Baršunastom revolucijom još 1989. godine Česi i Slovaci mirnim su putem zajedničkim snagama srušili komunistički režim, a potom tri godine kasnije ponovno su se „baršunasto“ sporazumjeli o mirnom razlazu kao najboljem rješenju za njihovu obostranu budućnost: „Bio je to kraj zemlje čiji su se narodi

¹⁷ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus Source: <https://mfa.gov.by/en/ministry/info/general> , <https://mfa.gov.by/en/ministry/info/general/> (zadnji pregled 5. 6. 2022.).

¹⁸ Čehoslovačka, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13233> (zadnji pregled 18. 5. 2022.).

rastali mirnim putem, zbog čega je takav rastanak dobio naziv 'baršunasti razvod', prema uzoru na tzv. 'Baršunastu revoluciju' – mirne prosvjede čehoslovačkih građana protiv komunizma u listopadu 1989., koji su doveli do njegova pada i prvih slobodnih izbora 1990. godine“ (Banić, 2018: http). Čehoslovačka, odnosno Češkoslovačka kako se zvala posljednjih godina, prestala je formalno postojati 1. siječnja 1993. godine, a njezin kraj predstavljao je rađanje dviju europskih država Češke i Slovačke. Važno je ipak naglasiti kako ova odluka nije bila odraz želja naroda tih država jer nije održan referendum nego je sklopljen dogovor između tadašnjih premijera dviju država, Václava Klauza i Vladimíra Mečiara. Njih su dvojica kao glavni politički akteri u tom trenutku postavili temelje unutarnje odnosno vanjske politike svojih zemalja. Federalna skupština usvojila je zakone kojima se reguliralo razdruživanje Čehoslovačke i zakon o podjeli imovine. Zajednička imovina podijeljena je u omjeru 2 : 1 u korist Češke, u skladu s brojem stanovnika, a federalne nekretnine pripale su zemlji u kojoj se nalaze. Ove dvije zemlje i dalje njeguju prijateljske odnose, a njihov je „baršunasti razvod“ izrastao u „globalni politički brand“ (Lipovac, 2013: http). Prvi češki predsjednik Václav Havel i premijer Václav Klaus nakon proglašavanja neovisnosti provode političko-ekonomsku tranziciju i prozapadnu državnu politiku. Nakon članstva u Srednjoeuropskoj inicijativi, Višegradske skupine i u Sporazumu o slobodnoj trgovini srednjoeuropskih zemalja (CEFTA), Češka je 1999. godine primljena i u NATO, a od 2004. godine je i članica Europske unije. Pristup Europskoj uniji označio je procvat Češke Republike jer se od pristupa bilježi znatan porast BDP-a, ali i općenito gospodarstva.¹⁹ Slovačka je u Čehoslovačkoj zaostajala za Češkom, no danas bilježi puno bolju situaciju nego nekada. Početkom 1990-ih bila je pogođena visokom stopom nezaposlenosti, nekonkurentnim tvrtkama i zastarjelom tehnologijom, no ekonomske reforme pokazale su izvrsne rezultate te je došlo do porasta BDP-a. Gospodarski rast nastavljen je i ulaskom Slovačke u Europsku uniju. Ove dvije europske države danas vode dobrosusjedske odnose, što dokazuje i nedavno slanje češke vojne pomoći Slovačkoj. Češka s ostalim članicama NATO-a nastoji pomoći Slovačkoj u očuvanju njezinih nacionalnih granica. Naime, slovačka vlada zatražila je prisutnost čeških vojnika duž svoje granice s Ukrajinom. Sudjelovanje čeških vojnika dobro su prihvatili i vladajući i oporba (Palata, 2022: http). Češka i Slovačka diplomatska misija rasprostranjena je diljem svijeta. Češka Republika može se čak pohvaliti diplomatskom

¹⁹ Češka, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13318> (zadnji pregled 18. 5. 2022.).

misijom na Antarktici, odnosno u Obecu.²⁰ No ove dvije republike ne njeguju sa svima tople prijateljske diplomatske odnose, odnosno već nekoliko godina zahladnjuju odnosi s Rusijom. Još od 2014. godine Češka i Rusija međusobno se prozivaju. Naime, te je godine eksplodiralo nekoliko skladišta oružja u Češkoj. U njima se navodno skladištilo oružje namijenjeno kao pomoć Ukrajini za obranu Donjecke oblasti. Za taj čin optužena je Rusija, odnosno postrojba GRU 29155, stoga je tadašnji češki premijer Andrej Babiš naredio protjerivanje 18 ruskih diplomata, a Rusija je uzvratila protjerivanjem čeških diplomata. Naposlijetku su Česi otjerali ukupno 60 ruskih diplomata, što je bilo drugo najveće pojedinačno protjerivanje ruskih diplomata od Ronalda Reagana, koji je 1986. godine izbacio čak 80 ruskih diplomata s područja SAD-a (Pavić, 2022: [http](http://)). Na stranu Češke stale su Slovačka, Litva, Latvija i Estonija, koje je potom Rusija optužila za „lažnu solidarnost“ te je protjerala i njihove diplomate.²¹ No Slovačka Republika i sama se pronašla kao žrtva ruske manipulacije te je 14. ožujka 2022. godine protjerala tri djelatnika ruskog veleposlanstva zbog kršenja Bečke konvencije. Prema podacima prikupljenima od obavještajne službe, obavljali su neprimjerene špijunske aktivnosti unutar teritorijalnih granica Slovačke. Ubrzo nakon toga u nedopuštenim aktivnostima zamijećen je još jedan ruski diplomat te je Slovačka naredila smanjivanje broja osoblja ruskog veleposlanstva.²²

Stoga se ove dvije republike ističu kao pravi primjer dobrosusjedskih odnosa i uzajamne pomoći. Odnos između ovih dviju država usporediv je s odnosom Rusije i Bjelorusije, jer bez obzira na to kakav stav imali o tim državnim tvorevinama, Bjelorusija je vjeran ruski saveznik. Nećemo ovom prigodom razglabati o interesima bjeloruskog predsjednika, ali jasno je da se Bjelorusija ne boji javno iskazati svoju podršku, za razliku od primjerice Armenije koja koketira i s Rusijom i sa Zapadom.

²⁰ Czech Missions Abroad, Czech Foreign Ministry, https://www.mzv.cz/jnp/en/diplomatic_missions/czech_missions_abroad/index.html (zadnji pregled 4. 6. 2022.).

²¹ Rusija protjeruje diplomate Slovačke, Litve, Latvije i Estonije. Četiri zemlje optužuju za ‘lažnu solidarnost’, Češkoj zamjeraju ‘apsurdne optužbe’ o ruskim špijunima, Slobodna Dalmacija, 28.4.2021. <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/svijet/rusija-protjeruje-diplomate-slovacke-litve-latvije-i-estonije-cetiri-zemlje-optuzuju-za-laznu-solidarnost-ceskoj-zamjeraju-apsurdne-optuzbe-o-ruskim-spijunima-1094660> (zadnji pregled 4. 6. 2022.).

²² Slovačka je naredila ruskom veleposlanstvu da prepolovi broj osoblja u zemlji, Jutarnji list, 30.3.2022., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/slovacka-je-naredila-ruskom-veleposlanstvu-da-prepolovi-broj-osoblja-u-zemlji-15177539>, (zadnji pregled 4. 6. 2022.).

3. PREGLED POVIJESTI I VANJSKOPOLITIČKE ULOGE JUGOSLAVIJE I ULOGA DIPLOMACIJE SFRJ

Buđenje nacionalne svijesti poljuljalo je stabilnost u sovjetskim i istočnoeuropskim multinacionalnim državama. Kako bi se sagledali uzroci koji su doveli do propasti nekadašnje Jugoslavije odnosno SFRJ potrebno je ponajprije objasniti njezin povijesni nastanak, ideologiju oko koje su se okupili južni Slaveni, ali i njezin politički i gospodarski kontekst kroz povijest. Uz to potrebno je uvidjeti kako je riječ o različitim kulturnim i nacionalnim identitetima, različitom načinu okupljanja oko zajedničke ideje kao i razlogu gubljenja osjećaja zajedništva zbog različitih ciljeva nacionalnih ideologija. „Ukratko, preporodi su označavali ključnu etapu širenja nacionalnih ideologija u uvjetima dugotrajne političke zavisnosti“ (Banac, 2001: 36). Ideja o ujedinjenju južnih Slavena oblikovala se u 19. stoljeću kroz ilirski pokret, no njezina povijest seže još u srednji vijek (Banac, 2001: 35-36). Ideja je strukturirana oko širega etičkog podrijetla koje obuhvaća južne Slavene, no ideja o „narodnom jedinstvu“ sa stvaranjem države postaje „politički projekt“ (Jović, 2003: 108). Do postupne realizacije „projekta“ južnih Slavena dolazi tek 30. travnja 1915. godine, kada su emigranti okupljeni u Parizu osnovali Jugoslavenski odbor, čiji je cilj bio oslobođenje od Austro-Ugarske vlasti te ujedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom (Matković, 1998: 16-32). Ubrzo potom, 29. listopada 1918. godine nastala je Država Slovenaca, Hrvata i Srba, koja je 1. prosinca 1918. godine promijenila naziv u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca (Matković, 1998: 67). Početkom listopada 1929. godine država ponovno mijenja naziv u Kraljevina Jugoslavija (Matković, 1998: 176). Početkom Drugoga svjetskog rata i Jugoslavija se poput mnogih drugih država našla u njegovu vrtlogu. Na početku rata, država se deklarirala neutralnom što je odgovaralo svim zaraćenim stranama jer ih je oslobodilo promatranja stanja na tom području. S druge strane, jugoslavenska vlada je i dalje nastojala održati što bolje odnose te „u potpunosti ispuniti svoje obveze prema Njemačkoj“ (Matković, 1998: 233-234). Stoga je njemačka diplomacija ujesen 1940. godine dogovorila pakt s Jugoslavijom i Italijom o nenapadanju. Tom je prigodom Hitler predložio Jugoslaviji pridruženje Trojnom paktu, na što je nakon raznih previranja Jugoslavija pristala 25. ožujka 1941. godine u Beču, zauzvrat dobivši garanciju njemačkog i talijanskog ministra vanjskih poslova (Joachim Von Ribbentrop i Galeazzo Ciano) kako će se suverenitet i teritorijalni integritet Jugoslavije poštovati. Također, dogovoreno je kako Njemačka i Italija neće sa svojom vojskom prelaziti jugoslavenski državni teritorij i zahtijevati vojnu pomoć od Jugoslavije. No dio jugoslavenske vojske nije se slagao s takvom odlukom te je u ranim jutarnjim satima 27. ožujka 1941.

godine izvršen puč, na čijem čelu su bili braća Radoje i Živan Knežević, general Bora Mirković i general Dušan Simović. Vojska je zauzela sva ministarstva i javne zgrade, uhitila članove vlade, a preko radija je objavljen proglas kralja Petra II., u kojem je najavljeno uklanjanje namjesništva, njegovo stupanje na prijestolje i imenovanje generala Simovića za predsjednika vlade (Matković, 1998: 235-240). Iako je vlada Simovića tvrdila kako prihvaća dogovor o pristupanju Jugoslavije Trojnom paktu te kako je puč unutarnja stvar Jugoslavije, Hitler je ipak 6. travnja 1941. godine napao Jugoslaviju. Jugoslavenska vojska bila je nespremna za obranu svojega teritorija te je general Radivoje Janković 17. travnja 1941. godine u Beogradu potpisao bezuvjetnu kapitulaciju s kojom je teritorij Jugoslavije podijeljen i okupiran od Nijemaca, Talijana, Mađara i Bugara (Matković, 1998: 240-242). Nakon što je Mađarska odbila Hitlerovu ponudu o pripajanju s Jugoslavijom, nastala je Nezavisna Država Hrvatska, a na čelo države postavljen je Ante Pavelić, vođa ustaša (Matković, 2018: 327). Jugoslavenski kralj i vlada napustili su Jugoslaviju te su u egzilu prihvaćeni kao „nositelji kontinuiteta jugoslavenske države“. Za to vrijeme u Jugoslaviji su nastale još dvije suprotstavljene strane: Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) pod vodstvom Josipa Broza Tita i četnici pod vodstvom Draže Mihailovića, koji su podržavali vladu u egzilu (Matković, 1998: 246). Sve tri navedene političko-vojne grupacije zbog različite ideologije bile su na suprotstavljenim stranama te su međusobno ratovala. U Bihaću je potkraj studenoga 1942. godine osnovano Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije kao „predsjedničko tijelo svih jugoslavenskih zemalja“. Na Drugom zasjedanju u Jajcu, AVNOJ je proglašen „vrhovnim zakonodavnim i predstavničkim tijelom Jugoslavije“. Tom je prigodom osnovan Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ), koji je preuzeo ulogu vlade, dok su izbjegličkoj vladi oduzeta prava, a kralju Petru je zabranjen povratak u zemlju. Na tom zasjedanju naziv države promijenjen je u Demokratska Federativna Jugoslavija – DFJ (Matković, 1998: 256-257). Iako su Saveznici u početku kralja Petra II. držali za nositelja kontinuiteta jugoslavenske države, nakon konferencije u Teheranu potkraj studenoga 1943. godine vidljiv je zaokret u njihovoj politici prema Narodnooslobodilačkom pokretu. Naime, donesena je odluka da se jugoslavenskim partizanima omogući pomoć u opremi, hrani, ali i pruži potrebna medicinska skrb prebacivanjem ranjenika u Italiju. Na taj je način Narodnooslobodilački pokret (NOP) prepoznat kao vrlo važan čimbenik u poslijeratnoj Jugoslaviji (Matković, 1998: 260). Do formalnog preuzimanja vlasti došlo je 7. ožujka 1945. godine kada je formirana jedinstvena jugoslavenska vlada s Josipom Brozom Titom na čelu, a potpredsjednici su bili Edvard Kardelj i Milan Grol. Ministar vanjskih poslova bio je Ivan Šubašić, a od političara u emigraciji u vladu su ušli Juraj Šutej i Sava Kosanović.

Komunistička prevlast nije mogla biti ugrožena zato što su građanski političari u vladi bili u manjini. Također, obnovljena Jugoslavija je odmah zatim dobila međunarodno priznanje od velikih sila, što je bio dodatni poticaj komunističkim vlastima za učvršćivanje vlasti (Matković, 1998: 268-269). Prema Dejanu Joviću, „nova Jugoslavija“ podrazumijeva i „novi konstrukcijski koncept“. Naime, rat je uništio ideju o političkoj zajednici unutar koje postoji samo jedan narod (Jović, 2003: 120). Stoga se Ustavotvorna skupština sastala 29. studenoga 1945. godine te je Jugoslavija proglašena republikom pod nazivom Federativna Narodna Republika Jugoslavija. Deklaracijom Ustavotvorne skupštine, FNRJ je određena kao država republikanskoga oblika i zajednica ravnopravnih naroda, a odlučeno je i kako se ukida monarhija te se prema tome Karađorđevićima oduzimaju sva prava. FNRJ je formirana od šest republika: Srbije, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Makedonije, a u odnosu na predratnu Jugoslaviju, teritorij joj je bio povećan priključenjem Istre i kvarnerskih otoka (Matković, 1998: 280). Jović smatra kako je nova država morala „unaprijediti etički status malih naroda“ i izjednačiti ih sa Srbima, kojima je predratna Jugoslavija bila naklonjena, kako bi uopće mogli nastati kao država (Jović, 2003: 121). Premda su formirane granice između republika unutar federacija, Tito ipak nije zamislio granice kao nešto što bi trebalo razdvajati republike, naprotiv, republike su trebale biti spojene odnosno granične linije su trebale ujedinjavati republike u jednu državu (Dedijer, 1981: 76). Uostalom, promijenjeno je i političko uređenje. Tako je u Jugoslaviji provedena stroga centralizacija vlasti te su, iako je nominalno FNRJ uređena federativno, države članice imale samo formalnu samostalnost. Dakle, vlast je u potpunosti bila u rukama KPJ odnosno njezina Politbiroa s Titom na čelu. On je ujedno bio i glavni sekretar vanjskih poslova. Na taj je način „stvorena partijska država prema sovjetskom modelu“ (Matković, 1998: 281). Početkom šezdesetih godina Jugoslavija bilježi gospodarski pad, a uz to nastaju sve veće podjele na nacionalnoj osnovi između komunista, koji čine državnu strukturu (Matković, 1998: 334-336). Država nije odlučivala o plaćama nego tijela samoupravljanja, tako da je naglo došlo do povećavanja plaća bez obzira na radnu produktivnost. Proizvodnja pada zbog pomanjkanja sirovina, a potrošnja i potrebe rastu. Prosvjedi studenata i radnika brutalno su gušeni (Radelić, 2006: 329-333). Tito je bio neodlučan u vezi sa smjerom kojim bi država trebala krenuti, ali je ipak donio odluku o mijenjanju ustava jer postojeći iz 1946. godine nije nudio mehanizme za rješavanje gospodarske krize. Na zasjedanju Savezne skupštine 7. travnja 1963. godine izglasan je novi ustav u čijem uvodu je naglašeno kako se „socijalistički sistem u Jugoslaviji zasniva na odnosima među ljudima kao slobodnim i ravnopravnim proizvođačima i stvaraocima“. Prema Ustavu, „čovjek-građanin“ određen je kao „polazna točka ustavnih normi“ uz društveno

vlasništvo i raspodjelu prema radu. Također, rad je naglašen kao „jedino mjerilo čovjekova materijalnog i društvenog položaja“. Važna je i izmjena naziva države. Tako je FNRJ preimenovana u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija – SFRJ. U skladu s tim, izmijenjeni su i nazivi republika. Ovoga je puta dodan pridjev „socijalistička“ uz republika te je s time država dobila oznaku društvenog sustava (Matković, 1998: 341-342). Tako je jugoslavenski politički sistem prošao kroz „revolucionarne političke promjene“ odnosno došlo je do stvaranja „Kardeljeva koncepta“ Jugoslavije. Taj je koncept zapravo predstavljao Kardeljevu interpretaciju marksizma. Prema Kardelju, Jugoslavija je bila „multinacionalnu korporaciju“ u kojoj etički raznoliki narodi mogu živjeti u miru (Jović, 2003: 152-153). Najvažnije hrvatske kulturne i sveučilišne institucije nezadovoljne *Novosadskim dogovorom* (1954. godine) prema kojem se hrvatski jezik naziva hrvatskosrpskim podržale su *Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, koja je objavljena u *Telegramu* 17. ožujka 1967. godine. Objava *Deklaracije* izazvala je oštru reakciju komunističke vlasti, ali i označila „početak pokreta koji se poslije prozvao Hrvatskim proljećem“ (Prosperov Novak, 2004: 11). Tomac optužuje Stjepana Mesića kao jednog od oštrih protivnika *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* iako tadašnji zastupnik u Saboru SRH tvrdi kako je napad na *Deklaraciju* zapravo njegova strategija obrane potpisnika među kojima je bio i Miroslav Krleža (Tomac, 2005: 71-72). Protivnici odnosno komunistički režim, pokret je nazvao „maspokom“ po sovjetskoj skraćenici, koja se odnosila na masovni (narodni) pokret. Zagovornici pokreta zahtijevali su reformaciju države te su dali niz ustavnih prijedloga, koji bi omogućili demokratizaciju Socijalističke Republike Hrvatske kroz ekonomsku autonomiju i politički pluralizam. Matica hrvatska bila je središnja politička i kulturna institucija u tom razdoblju, a unutar nje su djelovali mnogi tadašnji poznati političari poput Savke Dabčević-Kučar i Mike Tripala, intelektualci Vlado Gotovac i Marko Veselica (itd.), studenti Dražen Budiša i Ivan Zvonimir Čičak... (Prosperov Novak, 2004: 11). Hrvatsko proljeće je uvod u devedesete godine prošloga stoljeća, i što se tiče želje za demokracijskim i nacionalnim promjenama unutar Jugoslavije, ali i po obračunu s proljećarima. Naime, pokret je vrlo brzo slomljen, a započeo je progon njegovih sudionika. Miko Tripalo se 2001. godine u svojim memoarima *Hrvatsko proljeće* prisjetio toga razdoblja: „Tisuću je ljudi bilo proganjano, istjerano iz javnog života, izloženo policijskoj torturi. Podatak da je za 10 godina u Hrvatskoj (1961.-1971.) za krivična djela protiv naroda i države osuđeno manje od 400 osoba, a samo u toku 1972. kada je izvršen puč u Karađorđevu, više od 2 000, govori sâm za sebe. (...) Da bi se mogli shvatiti razmjeri političke čistke u Hrvatskoj, treba iznijeti podatak da je u toku tri godine poslije 1971. SKH napustilo, skinuto s evidencije ili isključeno oko 50 000 članova. U

toku nekoliko mjeseci smijenjeno je preko 5 000 privrednih i političkih funkcionara“ (Tripalo, 2001: 237). No ubrzo je prepoznata potreba za reformacijom Ustava kako bi se prilagodilo potrebama i uvjetima suvremenoga jugoslavenskog društva. Ovim Ustavom iz 1974. godine, SFRJ je definirana kao „državna zajednica dobrovoljno ujedinjenih naroda“ i njihovih „socijalističkih“ republika i autonomija. Ujedinjenje se temeljilo „na principima bratstva i jedinstva“. Ustavom je naglašeno kako je SFRJ zasnovana „na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi“. Osim toga, Ustavom se jamčila ravnopravnost svim narodima i narodnostima te je naglašeno pravo na samoodređenje i pravo na odcjepljenje. To je pravo imao svaki narod unutar SFRJ, no narodnosti (nacionalne manjine) su bile bez toga prava (Tomac, 1986: 4-6). Tako je SFRJ prema Ustavu iz 1974. godine imala šest jugoslavenskih republika i dvije autonomne pokrajine (Kosovo i Vojvodina), koje su imale „prilichnu“ samostalnost. Socijalističke republike imale su svoju središnju banku, posebnu policiju, pravosuđe, obrazovni sustav, parlament... S druge strane, pokrajine su postigle samostalnost, no ona je bila djelomična. Stoga su pokrajine birale zastupnike za vlastite skupštine, ali i za srpski parlament. Srbi su bili nezadovoljni tim Ustavom jer im je oduzeo potpunu vlast nad pokrajinama (Silber, Little, 1996: 20). Veljko Kadijević ističe negativan utjecaj ovih ustavno-pravnih promjena. Prema Kadijeviću, one su onemogućile efikasno funkcioniranje feudalne države te su pojednostavile separatizam saveznih država, a uvođenjem Predsjedništva, SFRJ je „faktički ostavljena bez šefa države“ (Kadijević, 1993: 52). Ovim Ustavom Josip Broz Tito izabran je za doživotnog predsjednika Jugoslavije i SKJ. Borbu za vlast nakon svoje smrti, jugoslavenski predsjednik želio je spriječiti uvođenjem „kolektivnih rukovodstava“ 1978. godine.²³ Predsjednici na čelu države trebali su se smjenjivati svake godine. No taj se sustav „kolektivnog predsjedništva“ nije pokazao uspješnim.

3.1. Jugoslavija u razdoblju hladnog rata

Kako bi se razumjela vanjska politika SFRJ i uspostava međunarodnih odnosa između tadašnjih zemalja, potrebno je dobiti uvid u povijest njihova djelovanja. Iako se iz današnje perspektive možda neke odluke čine pogrešnima, one u kontekstu toga vremena imaju svoje značenje. Svrstavanjem unutar povijesnoga konteksta u ovom slučaju unutar razdoblja hladnog rata, svaki sukob, njegovi uzroci i posljedice dobivaju potpuni smisao. To se može primijeniti i na Jugoslaviju, koja izgrađujući vlastiti politički smjer neprestano mora

²³ Broz, Josip – Tito, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9758> (13.8.2020.).

manevrirati između dva snažna politička bloka. Tito se kao tadašnji vođa izvrsno prilagodio novonastaloj situaciji te ju je odlučio iskoristiti za probitak svoje republike. Tako je razdoblje hladnog rata, izgrađeno na dualizmu, ipak iznjedrilo još jednu opciju – Pokret nesvrstanosti. Ovaj je Pokret svojim djelovanjem dao priliku i gospodarski slabije razvijenim državama da iznesu svoj stav o relevantnim političkim pitanjima. No prekidom hladnog rata, Pokret gubi svoj prvobitni smisao balansiranja između dviju snažnih političkih opcija te tako Jugoslavija kao jedna od najutjecajnijih država Trećeg svijeta polako nestaje s političke scene. Osim toga, gubitkom međunarodnog ugleda sve se više povećavaju unutarnji problemi SFRJ. Tako Jugoslavija od nekadašnje zaštitnice i uzora postaje država ispunjena ratnim sukobima.

Naime, hladni je rat upravljao međunarodnim odnosima od 1945. do 1991. godine. Važno je istaknuti kako tijekom ovoga rata nije došlo do izravnog sukoba između dvaju glavnih suparnika nego su dva oprečna bloka djelovala kao posrednici u ratnim okršajima zemalja Trećeg svijeta. Za hladni rat karakteristično je interveniranje u unutarnju politiku zemalja koje su gospodarski slabije te pomoć siromašnim zemljama u zamjenu za podupiranje jednoga od dvaju velikih blokova. Preciznije, vlast treba prihvatiti pomoć u zamjenu za gubitkom prava na samostalno upravljanje državom.

Naime, u razdoblju hladnog rata koji je obilježio međunarodne odnose od 1945. do 1991. godine dominirao je sukob između „dviju supersila“, koje su nastojale nametnuti trećem svijetu „vlastite verzije modernizacije“. Hladni rat može se promatrati i kao svojevrsna „utrka u naoružanju“ (Painter, 2002: 11). Navedeni pokušaji definiranja hladnog rata čine se površnim i fragmentarnim. Može se izdvojiti definicija Radovana Vukadinovića kao najpreciznija i najkompleksnija formulacija toga razdoblja. On navodi da bismo: „(...) hladni rat mogli definirati stanjem otvorenog neprijateljstva, stalnog bipolarnog rivalstva i borbe između država suprotnih društveno-političkih i ekonomskih sistema u kojima je Zapad pokušao zaustaviti promjene nastale nakon Drugog svjetskog rata koje su trebale voditi mijenjanju postojećeg stanja i jačanja socijalizma“ (Vukadinović, 2001: 263). Ovaj je rat na neki način proizvod nastao nakon Drugoga svjetskog rata. Naime, prije rata postojalo je šest velikih sila: Francuska, Velika Britanija, Njemačka, Sovjetski Savez, Japan i Sjedinjene Američke Države. No kraj rata promijenio je situaciju odnosno političko-gospodarski položaj mnogih nekadašnjih sila. Zbog ratnih sukoba gospodarstva su uništena. Za razliku od ratom uništene Europe i Azije, SAD se nije našao u takvoj situaciji. Američko gospodarstvo nije bilo uništeno, naprotiv, čak se i udvostručilo. Proizvodnja je rasla, SAD je pritom imao i „velike energetske zalihe“, ali i nadzor nad naftnim rezervama. Osim toga, Amerikanci su

otišli korak dalje u razvoju vojne tehnologije te su uspjeli stvorili atomsku bombu za vrijeme Drugoga svjetskog rata. Naravno, takvo oružje za masovno uništenje s vremenom su poželele i druge države kako bi osigurale zaštitu svojeg teritorija, ali i osvojile nova područja (Painter, 2002: 16-19). Nakon Drugoga svjetskog rata azijske i afričke države uspjele su se osloboditi imperijalnih sila te su stekle nezavisnost, no mir je bio privremen jer je uslijedila međusobna borba za prevlast (Painter, 2002: 23). Suprotno njima, zemlje Latinske Amerike bile su još od 19. stoljeća nezavisne, ali počele su razmišljati o promjenama stanja u gospodarstvu i o zaštiti radnika (Painter, 2002: 24-25).

David S. Painter Drugi svjetski rat vidi kao svojevrsni uvod u hladni rat: „Drugi svjetski rat ubrzao je temeljne promjene u globalnoj raspodjeli moći, tehnologiji naoružanja, u ravnoteži političkih snaga unutar i između država, u međunarodnom gospodarstvu te u odnosima između industrijskih zemalja i zemalja Trećeg svijeta. Osim toga, diplomatske i vojne odluke donesene za vrijeme rata imale su bitan utjecaj za izgled poslijeratnog svijeta“ (Painter, 2002: 15). Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija i Sovjetski Savez su iz Drugoga svjetskog rata proizašli kao pobjednici, no ratni uspjeh nije uspio nadjačati nepovjerenje između tih triju zemalja. Naime, za SAD i Veliku Britaniju, SSSR je bio nekadašnji Hitlerov saveznik, koji se uključio u rat pred sam kraj. Sovjeti su s druge strane smatrali kako su oni podnijeli najveći ratni teret te kako su zbog oklijevanja Zapada s otvorenjem nove bojišnice izgubili velik dio vojske.

Osobito su proizvodnja i bacanje atomske bombe na Hirošimu i Nagasaki unijeli dodatne probleme u odnose između saveznika. Naime, Amerikanci su smatrali kako im više ne treba pomoć Crvene armije za pobjedu u ratu. Tako su se Sovjeti istovremeno osjetili i prevarenima (jer nisu znali za razvijanje atomskog oružja) i uplašenima od eventualnih zračnih napada te su se željeli zaštititi (Painter, 2002: 25-26). Iako su se SAD i SSSR na početku gledali kao mogući saveznici, s vremenom se ove dvije zemlje sve više udaljavaju. Predsjednik Franklin Roosevelt mislio je ostvariti američke ciljeve u suradnji sa Sovjetima, no njegov nasljednik Harry S. Truman SSSR vidi kao prijetnju za ostvarivanje američkih ideala. Naime, Amerikanci su željeli stvoriti međunarodnu ekonomiju, izgraditi „prekomorski sustav baza“, ali i spriječiti ostale zemlje u svakom pokušaju stvaranja atomskog naoružanja kako bi osigurali vlastitu sigurnost, ali i pružili sigurnost svojim saveznicama (Painter, 2002: 28-29). Iako pobjednik, nakon Drugoga svjetskog rata SSSR je bio gospodarski slab, stoga je zahtijevao veliku odštetu od Njemačke, no Amerikanci su odbili pristati na takav zahtjev jer su smatrali kako bi loša gospodarska situacija Njemačku okrenula socijalizmu. Tako je SSSR

krenuo u samostalno dobivanje sredstava kojim će moći obnoviti svoje gospodarstvo. Stvaranje potencijalne dobiti, sovjetski političari vidjeli su upravo u uvođenju „oštre ekonomske i političke kontrole“ i u manipulaciji s malim i nerazvijenim zemljama Istočne Europe (Painter, 2002: 30). Slijedom toga, od 1946. godine američki predsjednici u Sovjetskom Savezu gledaju nepomirljivog neprijatelja koji prijeti američkom načinu života, a pritom se i oštro suprotstavlja američkom monopolu nad atomskim oružjem (Painter, 2002: 32-33). Kako SSSR ne bi narušio njihovu težnju za stvaranjem međunarodne trgovine, SAD je 1947. godine odlučio donirati novac Europi (*Program europske obnove* ili *Marshallov plan*) za obnovu gospodarstva. Ubrzo dolazi do gospodarskog uspona Zapadne Europe (Painter, 2002: 36-37). Valja naglasiti kako je nerealno očekivati da bi SSSR uopće novčano pomogao Europi nekim velikim novčanim iznosom jer je u tom trenutku i sâm bio gospodarski slabo razvijen odnosno trebao je financijsku pomoć. U svakom slučaju, Sovjeti su se ponovno osjetili ugroženima pa su u strahu od *Marshallova plana* osnovali međunarodnu komunističku organizaciju – Komunistički informacijski biro (Painter, 2002: 39). Kominform je osnovan 1947. godine te je obuhvaćao komunističke partije Bugarske, Čehoslovačke, Francuske, Italije, Jugoslavije, Mađarske, Poljske, Rumunjske i SSSR-a (Radelić, 2006: 269-270). Zadaća Informacijskog biroa komunističkih i radničkih partija bila je „informiranje i savjetovanje predstavnika centralnih komiteta partija članica radi usklađivanja njihovih politika“ sa stavovima SSSR-a.²⁴ Za razliku od zatvorenih gospodarstava u zemljama Istočnog bloka, Europa ipak želi otvoriti svoje granice i omogućiti slobodnu trgovinu. Stoga kao svojevrsni antipod komunističkoj ideologiji nastaje 1951. godine Europska zajednica za ugljen i čelik. Ta je zajednica 1957. godine preimenovana u Europsku ekonomsku zajednicu (EEZ). EEZ je uklonio ekonomske zapreke između svojih članica te im je omogućio slobodnu trgovinu (Painter, 2002: 55). Nakon što je SSSR 1949. godine testirao svoju atomsku bombu, SAD se suočio s gubitkom monopola. Stoga je predsjednik Truman odobrio planove za povećavanjem proizvodnje atomskog oružja i ubrzao proizvodnju hidrogenske bombe (Painter, 2002: 47). Tako su se 1949. godine Europa i Sjeverna Amerika ponovno vojno udružile te su stvorile Sjevernoatlantski savez radi zajedničke obrane (Painter, 2002: 38). Ovaj vojno-politički sporazum potpisale su: Belgija, Danska, Francuska, Island, Italija, Kanada, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Portugal,

²⁴ Informbiro, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27415> (zadnji pregled 13. 8. 2020.).

SAD i Ujedinjena Kraljevina.²⁵ Zatim je 1950. godine uz podršku SSSR-a Sjeverna Koreja napala Južnu Koreju, Amerikanci su se uplašili mogućnosti napada Istočne Njemačke na Zapadnu Njemačku pa su odlučili intervenirati u sukob. No uvidjeli su kako ipak moraju konkretno djelovati te je Zapadna Njemačka postala članica NATO-a 1955. godine (Painter, 2002: 51-52). Sovjeti su odlučili suprotstaviti se tom savezu pa su formirali vlastiti vojno-politički sporazum kao antipod NATO-u. Tako je 1955. godine nastao sporazum o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći između SSSR-a i njegovih zemalja „satelita“ u Istočnoj Europi. Taj se sporazum naziva *Varšavski ugovor* (Painter, 2002: 53). Valja naglasiti kako vojno-politički savezi nisu stvarani samo unutar dva kontinenta (Sjeverne Amerike i Europe). S vremenom nastaju i savezi s Azijom i Australijom. Tako je 1954. godine formiran SEATI (South East Asia Treaty Organization), pakt između SAD-a, Velike Britanije, Francuske, Australije, Novog Zelanda, Pakistana, Tajlanda i Filipina. Ovim paktom članice su se obvezale na pružanje otpora „komunističkim nasrtajima u regiji“. Premda Laos, Kambodža i Južni Vijetnam nisu bili članovi, ipak su uključeni pod zaštitu (Painter, 2002: 73). Savez je poznat i kao Manilski pakt. Naziv je dobio po mjestu sklapanja saveza – Manili. Službeno je prestao postojati 30. lipnja 1977. godine.²⁶ Hladni rat nikako nije samo razdoblje formiranja vojno-političkih udruženja nego i razdoblje neprestane vojno-političke intervencije u zemlje Trećeg svijeta. Svaka od tih intervencija nastaje s razlogom. Nije riječ samo o sustizanju neprijatelja i proširenju utjecaja vlastite politike nego prije svega o osvajanju ili zadržavanju dobiti, koja proizlazi kao nagrada za provođenjem vlasti nad određenim teritorijem. Naime, blokovi su imali profit od zemalja Trećeg svijeta pa su vlast nastojali zadržati na različite načine. Drugim riječima, imperijalisti su i dalje iskorištavali Treći svijet te su usprkos stečenoj slobodi nekadašnje kolonije i dalje ostale ovisne o Zapadu. U vrijeme hladnog rata došlo je do dekolonizacije Afrike, no Painter ističe kako taj proces nije izravna posljedica hladnog rata. Do 1962. godine većina afričkih država bila je neovisna i tražila je potporu jednoga od dvaju blokova (Painter, 2002: 73-75). Stoga je SAD (ali i SSSR) imao intervencije u Africi, a posebice u Južnoj Africi, koja je bogata sirovinama. I to s jednom posebno – uranom, koji je ključan za stvaranje atomske bombe. Stoga su Amerikanci stvarali bliske odnose s antikomunistima te podržavali imperijalne sile (Francusku, Veliku Britaniju, Belgiju i Portugal) i njihove vlade. Velike europske sile (Francuska i Velika Britanija) izgubile su

²⁵ Što je NATO?, Indeks, https://www.nato.int/nato-welcome/index_hr.html, (zadnji pregled 11. 8.

2020).

²⁶ SEATO pakt, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55110> (zadnji pregled 12. 8. 2020).

svoje nekadašnje kolonije (Tunis, Alžir, Palestinu, Egipat i Iran) te su s time izgubile monopol nad naftnim rezervama. Naravno, Zapadu to nije odgovaralo te je vojno intervenirao kako bi sačuvao ta područja od komunističkog utjecaja (Painter, 2002:41-43). David Painter arapsko-izraelski rat naziva glavna regionalna „sporna točka“ između dva bloka. U skladu s različitim interesom, ova su dva bloka podržavala različite strane u regionalnim sukobima. Američki cilj je bila nafta, ali i zaštititi Izrael, dok su Sovjeti htjeli ukloniti američke baze iz regije zbog straha od mogućih napada na njihov teritorij te su pomagali radikalnim arapskim režima. Za SAD, Izrael je s vremenom postao „strateškim područjem“ i „bedenom protiv Sovjetskog Saveza“ (Painter, 2002: 95-96). SAD je imao i „strateške i gospodarske interese u subsaharskoj Africi“, stoga je često vojno intervenirao ili novčano financirao „bijeće plaćenike“ (Painter, 2002: 96). Važno je naglasiti kako su imperijalne sile baš na poticaj SAD-a priznale neovisnost svojim kolonijama u Africi i Aziji. Svaki put vlast se predavala nekomunističkim skupinama ili pojedincima za koje se vjerovalo kako neće potražiti pomoć SSSR-a, nego da će ostati vjerni Zapadu. David Painter ističe kako su Amerikanci u svemu vidjeli ostvarivanje vlastitih gospodarskih, političkih i vojnih ciljeva. S druge strane, smatra kako su intervencije SSSR-a bile minimalne (Painter, 2002: 44-45). No u slučaju Kine, unatoč velikoj novčanoj pomoći, koju su Amerikanci uputili kineskim antikomunistima, u građanskom ratu su ipak pobijedili komunisti (Painter, 2002: 47). Iako je SAD bio gospodarski razvijeniji i politički gledano utjecajniiji, ipak se 1949. godine morao suočiti s gubitkom vojnog monopola. Naime, te je godine SSSR testirao svoju atomsku bombu pa je predsjednik Truman odobrio planove za povećavanjem proizvodnje atomskog oružja i požurio proizvodnju hidrogenske bombe. Već godinu dana kasnije, 1950. godine uz podršku SSSR-a, Sjeverna Koreja napala je Južnu Koreju. Američke vojne snage tada su stale uz Južnu Koreju. Nakon toga, SSSR je izbjegavao izravno upletanje u rat, dok je NR Kina intervenirala sve više (Painter, 2002: 47-49). S jačanjem kineske težnje za ekspanzijom, SSSR postaje sve zabrinutiji. Stoga je Hruščov zaustavio suradnju s kineskim vlastima odbivši im isporučiti prototip atomske bombe, a Kinezi od tada nastoje poboljšati odnose s Amerikancima, u nadi kako će oni poduprijeti njihove težnje (Painter, 2002: 61). Približavanje je bilo moguće jedino ako SAD ispuni kineske uvjete. Amerikanci su smatrali kako će to biti važno „strateško partnerstvo“ protiv SSSR-a te su pristali na kineske zahtjeve. Puni diplomatski odnosi stupili su na snagu 1. siječnja 1979. godine (Painter, 2002: 126). Latinska Amerika bila je tradicionalno američka strateška zona, koju je SAD i dalje nastojao održati te je stoga intervenirao kada bi se u pojedinim državama pojavila želja za reformama. Amerikancima je Latinska Amerika bila značajna i za rješavanje vlastitih gospodarskih problema (Painter,

2002: 41). Iako je u Latinskoj Americi SAD uspješno vojno intervenirao pri uvođenju reformi ili pobuna, jedna država se ipak uspjela osloboditi američkoga utjecaja te se okrenuti prema SSSR-u – Kuba (Painter, 2002: 76-77). Kubanci su dobivali pomoć od Sovjeta pa je Fidel Castro kao znak zahvale dopustio prebacivanje četrdeset i dvije sovjetske rakete na otok. SAD je ipak otkrio njihovu namjeru u listopadu 1962. godine te je zahtijevao povlačenje SSSR-a s Kube. Na kraju su se Kennedy i Hruščov dogovorili o povlačenju Sovjeta s Kube, a SAD je trebao povući nuklearne rakete iz Turske te se obvezao kako neće napasti SSSR. Tim je sporazumom završila Kubanska kriza (Painter, 2002: 81-82). Prednost u naoružanju tijekom hladnoga rata uvijek je bila na strani Sjedinjenih Američkih Država. Posebno nakon Staljinove smrti, kada je sovjetska vlast odlučila smanjiti vojne izdatke. Naime, nova vlast se usmjerila na poboljšavanje gospodarstva. Iako su smanjili broj vojnika, nastavili su s razvojem nuklearne sile te su sa svojim raketama mogli dosegnuti SAD i Zapadnu Europu (Painter, 2002: 63-64). I Amerikanci su razmišljali o smanjenju vojnih izdataka, no dolazak Johna F. Kennedyja (1961.-1963.) promijenio je američke planove, štoviše na predsjednikov zahtjev izdaci za vojsku su porasli (Painter, 2002: 66). Tako je do sredine šezdesetih godina prošlog stoljeća, SAD imao 375 vojnih baza izvan svojih nacionalnih granica i 3 000 drugih objekata, koji su okruživali SSSR i njegove saveznike (Painter, 2002: 63). To američko vojno povećanje natjeralo je Hruščova da ipak počne s reformom vojske (Painter, 2002: 67). Dvije velesile 1963. godine sporazumjele su se o zabrani nuklearnih pokusa u atmosferi, podmorju i svemiru (Painter, 2002: 85). Krajem šezdesetih američka gospodarska moć pada, dok Zapadna Europa i Japan bilježe rast (Painter, 2002: 83). Japan bilježi rast zahvaljujući američkoj vojnoj intervenciji u Vijetnamu i Koreji te je tako „postao industrijska baza američkih ratnih akcija“. Južna Koreja i Tajvan također su postupno ostvarili profit i gospodarski rast slanjem svojih stručnjaka na trošak američkih fondova u Vijetnam. Iako je SSSR tehnički zaostajao (osim u vojnom sektoru), i on je bilježio gospodarski rast šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća (Painter, 2002: 87-88). No američka gospodarska moć je padala, a vojna je bilježila rast, i to usprkos gubitku monopola nad atomskim naoružanjem jer su prednjačili u količini i kvaliteti oružja (Painter, 2002: 85). Još od 1960. godine Francuska je posjedovala atomsku bombu jer je željela stvoriti „nezavisnu nuklearnu silu“ i tako obnoviti status koji je nekada imala. Osim toga, francuski vođa Charles de Gaulle sve se više odmicao od američkog utjecaja te je uspostavio diplomatske odnose s Kinom, ali nastojao je poboljšati i odnose sa SSSR-om. Tako je 1966. godine povukao francuske snage iz NATO-a. Iako nije napustio savez, središte je ipak iz Pariza prebačeno u Bruxelles (Painter, 2002: 86). Od 1964. godine i Kinezi su posjedovali atomsku bombu.

Budući da je rasla netrpeljivost između NR Kine i SSSR-a, Sovjeti su se morali braniti protiv kineskog kao i onoga zapadnoga nuklearnog oružja usmjerenog prema njima (Painter, 2002: 91). Tijekom 1968. godine, Sovjeti su vojno intervenirali u Čehoslovačku iako su reformatori obećali kako zemlja neće napustiti *Varšavski ugovor*. Naime, Čehoslovačka je bila „strateški koridor“ između Zapada i SSSR-a pa je Sovjeti nisu htjeli izgubiti, dok su primjerice rumunjskom komunističkom diktatoru Nicolaeu Ceausescu dopuštali samostalnost pa čak i kada bi odbijao postupiti prema *Varšavskom ugovoru* (Painter, 2002: 90). Willy Brandt je kao ministar vanjskih poslova (1966.-1969.), a zatim i kao kancelar (1969.-1974.) normalizirao odnose sa SSSR-om i tako smanjio barijere između Istočne i Zapadne Njemačke. Do približavanja Istoka i Zapada došlo je 1972. godine kada su Savezna Republika Njemačka i Demokratska Republika Njemačka jedna drugoj priznale legitimnost i granice. Tim je činom smanjena stalna prisutnost napetosti (Painter, 2002: 104-105). U svibnju 1972. godine SAD i SSSR potpisali su *SALT*, kojim su se obvezale kako će poduzeti sve za sprječavanje nuklearnog rata. Sovjeti su ovaj *Sporazum o osnovnim načelima* vidjeli kao dokaz kako ih Amerikanci smatraju ravnopravnim supersilama (Painter, 2002: 107-109). Amerikanci su inzistirali na tome kako se *SALT* odnosi samo na „središnje strateške sustave“ dvaju blokova, a to je onda isključivalo američki sustav dalekog dometa i nuklearnu snagu Francuske, Velike Britanije i NR Kine. No Sovjeti nisu imali takve saveznike koji su mogli usmjeriti svoje nuklearne snage prema SAD-u. Osim toga, sovjetska vojna tehnologija zaostajala je za onom američkom (Painter, 2002: 122-123). Kasnije je došlo do potpisivanja *SALTA II.* u Beču gdje je ugovor revitaliziran (Painter, 2002: 127). Brandt je zaslužan i za potpisivanje sporazuma između Savezne Republike Njemačke i Čehoslovačke 1973. godine čime je *Minhenski sporazum* o prisvajanju prava Njemačke na Sudete proglašen nevažećim (Painter, 2002: 115). Usprkos tim formalnim približavanjima, odnos između dvaju blokova i dalje je ostao suparnički u zemljama Trećeg svijeta (Painter, 2002: 111). Primjer za to može se pronaći na afričkom kontinentu. Na Rogu Afrike, u drugoj polovici sedamdesetih godina prošlog stoljeća došlo je do sukoba između Etiopije i Somalije oko Ogadena, regije u Etiopiji, gdje su živjeli uglavnom Somalijci. Kako su Etiopiji podršku pružali Sovjeti i Kubanci, Somalija se okrenula SAD-u. Etiopija je tako uspjela obraniti Ogadenom i ugušiti pobunu u Eritreji (Kubanci su pomogli Eritrejcima). No 1980. godine Somalija je izbacila Sovjete iz luke Barbere te dopustila Amerikancima pristup u svoje luke u zamjenu za vojnu pomoć (Painter, 2002: 118-119). Amerikanci nisu uvijek imali sreće u pregovorima. Tako je Vijetnam 1978. godine potpisao sporazum o prijateljstvu i suradnji sa SSSR-om (Painter, 2002: 127). Već sljedeće godine izgubili su još jednog saveznika. Naime, iranski šah Muhamed Reza Pahlavi je zbog

pobuna pobjegao iz zemlje 1979. godine, a na kraju je uspostavljena islamska republika na čelu s ajatolahom Homeinijem. Iranska revolucija udvostručila je cijenu nafte. U srpnju iste godine, SAD je izgubio još saveznika – Nikaragvu, a zatim Salvador (Painter, 2002: 128-133). Zemlje Latinske Amerike nastojale su na razne načine pružiti otpor amerikanizaciji. Tako je Grupa Cintador (Meksiko, Kolumbija, Panama i Venezuela) pokušala 1983. godine provesti mirovni program u Srednjoj Americi, koji bi ograničio američke vojne intervencije, no SAD je spriječio provedbu programa (Painter, 2002: 142). Iste je godine SAD izvršio vojnu invaziju na Grenadu, a sljedeće je godine proveo izbor nove vlade, koja im je trebala biti naklonjena (Painter, 2002: 144). U ožujku 1985. godine na vlast u SSSR-u dolazi Mihail Gorbačov, koji je smatrao kako treba provesti unutarnju reformu i smanjiti vojne izdatke. Ruski vođa predlagao je nuklearno razoružanje, ali američki predsjednik Reagan teško je pristajao na uvjete. No ipak su na kraju 1987. godine u Washingtonu potpisali *Intermediate-Range Nuclear Forces (INF)* prema kojem obje strane trebaju ukloniti sve snage srednjeg i kratkog dometa. To je ujedno „prvi sporazum o smanjenu naoružanja“ potpisan za vrijeme hladnog rata. Zatim su se 1988. godine sovjetske vojne snage znatno povukle iz Istočne Europe. Sovjeti su smatrali kako će im „defenzivan stav“ poboljšati odnose sa Zapadom, ali i smanjiti vojne troškove. S prekidom nadzora toga dijela Europe, slabi komunistička vlast te postupno dolazi do promjena vlada i ulaska demokracije u Istočnu Europu (Painter, 2002: 149-153). Demokratske promjene dovele su i do rušenja Berlinskoga zida u noći s 9. na 10. studenoga 1989. godine. Zid je bio „simbol hladnoratovske podjele Njemačke i Europe“ (Painter, 2002:153). Već sljedeće godine došlo je do ujedinjenja Njemačke i njezina primanja u NATO, ali uz „zabranu posjedovanja atomskog, biološkog ili kemijskog oružja“ (Painter, 2002: 154). *Varšavski ugovor* je 1991. godine raspušten pristankom svih članica. S druge strane, Gorbačov je radio i na poboljšavanju odnosa s NR Kinom te je povukao svoje vojnike iz Afganistana, a postupno je povlačio i pomoć koju je SSSR pružao Vijetnamu. Povlačenje sovjetske i američke vojske nije označilo i prekid rata u zemljama, kojima su te sile pomagale (Painter, 2002: 155-157). Raspad SSSR-a označio je definitivni prekid hladnog rata. Iako Painter ističe kako je rat završio onda kada su Sovjeti odlučili o prestanku borbe, razlozi koji su do toga doveli su nepoznati (Painter, 2002: 158). Iako je poznat završetak hladnoga rata i dalje je teško odrediti njegov početak. Painter navodi kako se ne može točno odrediti početak hladnog rata jer on nije svugdje u isto vrijeme počeo, no sporovi između SAD-a i SSSR-a započeli su sredinom četrdesetih godina prošlog stoljeća (Painter, 2002: 3). Takav stav potvrđuje i hrvatski povjesničar Ivo Goldstein, koji početak hladnog rata vidi u Staljinovu govoru u moskovskom Boljšom teatru 1946. godine. Sovjetski vođa tom je prigodom izjavio

kako je neizbježan sukob između kapitalizma i komunizma (Goldstein, 2015: 444). U ovom burnom razdoblju u kojem su vladale dvije supersile, zemlje Trećeg svijeta su „pokušavale stvoriti politički prostor između dva bloka“ kako bi mogle izabrati „neutralan put“ (Painter, 2002: 68). Jedan od začetnika toga puta bio je upravo jugoslavenski predsjednik Tito, koji je Pokret nesvrstanosti vidio kao priliku za postizanje međunarodnoga ugleda Jugoslavije.

3.2. Vanjska politika SFRJ

U 35 godina vladavine Jugoslavijom, Josip Broz Tito je od 1953. godine do svoje smrti 1980. godine predvodio „159 delegacija u 70 zemalja“ te je tako upoznao „više od 250 šefova država i premijera“ (Goldstein, 2015: 436). Jugoslavenski predsjednik za svoja putovanja pretežito je odabirao zemlje Trećeg svijeta, što je u skladu s vanjskom politikom države i željom za učvršćivanjem odnosa između članica Pokreta nesvrstanosti. Najviše je puta posjetio Egipat i to čak četrnaest puta, Indiju sedam puta, Alžir i Sudan pet itd. S druge strane, europske zemlje posjećivao je znatno manje. Tako je Francusku posjetio tri puta, a Zapadnu Njemačku i Veliku Britaniju samo dva puta (Goldstein, 2015: 643). KPJ je određivala smjer vanjske politike Jugoslavije, a kako je ona bila ideološki povezana s KP Sovjetskoga Saveza, sasvim je očekivano kako su ove dvije države, Sovjetski Savez i Jugoslavija, bile saveznice. Naime, Tito je u Moskvi još 11. travnja 1945. godine potpisao ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći i suradnji između Jugoslavije i SSSR-a. Jugoslavija je prema Zapadu bila rezervirana, iako je tijekom Drugoga svjetskoga rata primala pomoć od njega, no nakon rata nije uspjela povratiti dio teritorija, koji je smatrala svojim po etičkom kriteriju, a nalazi se unutar granica Italije i Austrije (Matković, 1998: 291). Tada je SSSR samo djelomično podržao Jugoslaviju jer je nastojao izbjeći sukobe sa Zapadom, ali i obuzdati jugoslavenske komuniste (Radelić, 2006: 270). Josif Visarionovič Staljin imao je težnje za podvrgavanjem svih komunističkih partija svojoj volji odnosno zahtjevima SSSR-a. Stoga je, kako bi i formalno zbližio komunističke zemlje, u rujnu 1947. godine utemeljio Informativni biro komunističkih partija, koji je obuhvaćao komunističke partije Bugarske, Čehoslovačke, Francuske, Italije, Jugoslavije, Mađarske, Poljske, Rumunjske i SSSR-a (Radelić, 2006: 269-270). Središte Informbiroa nije slučajno bio Beograd. Staljin ga je odabrao kako bi čvršće povezo ambicioznu i neposlušnu Jugoslaviju sa SSSR-om (Goldstein, 2015: 449). Iako je Jugoslavija prihvatila strategiju vanjske politike SSSR-a te se zbližila s ostalim zemljama u kojima je bio uspostavljen komunistički režim (tzv. „sovjetski sateliti“), ipak se smatrala

samostalnijom od ostalih komunističkih saveznika i kao takva je mogla samostalno odlučivati o svojoj vanjskoj politici i sklapati dogovore sa zemljama poput Albanije i Bugarske (Matković, 1998: 292). Naime, Tito je još 1945. godine predlagao proširenje na temelju etičke sličnosti s Bugarima. Bugarsku je vidio kao jedinu južnoslavensku zemlju koja nije bila unutar granica Jugoslavije odnosno unutar političke zajednice Južnih Slavena. Jugoslaviju i Bugarsku nije spajalo samo zajedničko etničko podrijetlo nego i politički sustav – socijalizam. To je ujedinjene oduvijek izazivalo polemike: „Sa Bugarima pokušavamo, a i oni također pokušavaju, da učinimo naše odnose bratstva i jedinstva snažnim. Mi imamo dublje ambicije sa Bugarima i htjeli smo ih ostvariti, ali Englezi i Amerikanci to nisu dozvolili. U redu, onda nećemo sada. Ali nitko nas ne može zaustaviti. Mi smo Slaveni, oni su isto Slaveni (...)“ (Tito, 1972: 214). Uz Amerikance i Engleze ujedinjenju su se usprotivili i Sovjeti. Tito i bugarski predsjednik Georgi Dimitrov dogovarali su se o jugoslavensko-bugarskoj federaciji ne obavijestivši o SSSR (Radelić, 2006: 270-271). Naravno, takav dogovor bez posredovanja SSSR-a Staljinu je zasmetao. Prema Dejanu Joviću, dva su razloga Staljinovu protivljenju federaciji. Jedan razlog je stvaranje potencijalnog „alternativnog centra moći unutar socijalističkog bloka“, a drugi je ujedinjenje na etičkim kriterijima jer takvi kriteriji nisu u skladu „s idejom socijalističkog internacionalizma“ o ujedinjenju svih radnika (Jović, 2003: 129). Stoga su Sovjeti predlagali stvaranje federacije Jugoslavije i Bugarske te kasnijeg pridruživanja Albanije po vlastitim uvjetima, koji bi Jugoslaviju gospodarski opteretili, a njima osigurali monopol nad komunističkim svijetom. No Tito je odbio takvo stvaranje federacije (Goldstein, 2015: 452). S vremenom su se međusobne optužbe na relaciji Tito-Staljin-Molotov (sovjetski ministar vanjskih poslova) povećavale (Goldstein, 2015: 455-464). Jugoslavija je tako postala „prva komunistička zemlja“ koja se suprotstavila SSSR-u (Goldstein, 2015: 511). Tito se oštro obračunao s tzv. informbiroovcima (komunistima koji su podržali Staljina poput Sretena Žujovića, a posebno okrutno s Andrijom Hebrangom) u Jugoslaviji (Goldstein, 2015: 471-474). U Jugoslaviji je bilo registrirano više od 55 000 informbiroovaca, a od 16 288 ih je uhićeno 16 312, a nekima od uhićenih je i suđeno. Mnogi od njih završili su na Golom otoku, koji je tada postao „simbol staljinističke represije“ i mjesto za „preodgoj“ Titovih neistomišljenika (Goldstein, 2015: 474-475). Budući da su bili otkazani svi ugovori sa zemljama članicama Informbiroa, Jugoslavija je bila ekonomski blokirana, ali kasnije joj je pomoć pružila američka vlada (Matković, 1998: 301-305). Zapadu je Jugoslavija bila „brana“ od širenja komunizma iz SSSR-a, stoga mu je bila važna njezina stabilnost bez obzira na državni poredak (Radelić, 2006: 277). Partijski vrh Jugoslavije tada je objavio javnosti kako je sovjetska politika „hegemonistička i agresivna“ te da se udaljuje od

socijalizma. Dakle, prema Titu, SSSR vodi imperijalističku politiku poput nekadašnjih ruskih careva. Upravo to je razlog zbog kojega vodstvo KPJ „mora tražiti drugačiji put u izgradnji socijalističkog puta“ (Matković, 1998: 300-305). Harold Lydall ističe kako su jugoslavenski komunisti inzistirali na različitosti komunističkih partija i njihovu pravu na pronalazak vlastitoga puta unutar socijalizma (Lydall, 1984: 133). Naravno, takav stav nije odgovarao SSSR-u. U Jugoslaviji se smatralo kako je potrebno održavati partijske odnose, ali i one državne te kako ih je potrebno razlikovati baš kao i ideološka pitanja od državne suradnje. Stoga je Sekretarijat inostranih poslova (SIP) bio prozapadne orijentacije (Goldstein, 2015: 559). Naime, vanjska politika Jugoslavije bila je ispunjena kolebanjem i ustupcima „u ime ideološke solidarnosti“, iako je ta solidarnost zapravo često bila „usiljena“. Tito nikada nije zaboravio 1948. godinu pa je stoga uvijek ostao hladan i korektan prema zemljama lagera, a zbog različite ideologije nikada nije uspio ostvariti „srdačniji odnos sa Zapadom“ (Nenadović, 1989: 30). Tito i njegova delegacija diplomata često su javno kritizirali SSSR pa čak i kad bi se pronašli na istoj strani u nekim ratnim sukobima. Tito im je zamjerao neprestano miješanje u unutarnju politiku zemalja Trećeg svijeta, koje je smatrao vlastitim područjem djelovanja. Tako su primjerice Tito i Staljin podržali Etiopiju, a ne agresora Somaliju. Etiopija je od SSSR-a dobivala oružje i vojne savjetnike, a Kubanci su poslali 15 000 svojih vojnika (Jakovina, 2011: 94-95). Iako su podržali istu stranu, Tito je u ožujku 1978. godine tijekom boravka u Washingtonu oštro kritizirao sovjetski i kubanski angažman u Africi, preciznije u pokrajini Ogaden na Rubu Afrike: „Nisam znao da su im tamo Kubanci i Rusi toliko u nosu. Pa, mogu reći da i meni smeta ta kubanska pretencioznost. Ne mislim na konkretnu pomoć, već na to što Kubanci smatraju da oni trebaju biti glavni zaštitnici crnih gdje god da su oni ugroženi“ (Jakovina, 2011: 89). Tito je zamjerao drugima vojne ili financijske intervencije, iako je i sama Jugoslavija imala svoje zaštitnice. Valja naglasiti kako se na posebnom udaru kritike uz SSSR mogla pronaći i Kuba. Tako je u prosincu 1978. godine jugoslavenski savezni sekretar za vanjske poslove Josip Vrhovec iznio negativan stav Jugoslavije naspram kubanske politike. U svojoj izjavi konstatirao je kako je za jugoslavenske diplomate Kuba samo još jedan od sovjetskih „satelita“ odnosno „lagera“: „Mi smo uvek govorili i danas to mislimo, mi ne osuđujemo kubansko vojno prisustvo u Etiopiji i Angoli, jer su Etiopija i Angola, našavši se ugroženi od stranih intervencija imperijalistički motiviranih, da bi se spasile, očuvale svoju nezavisnost i svoj sistem, obratile Kubi za pomoć, one su pomoć dobile. Naravno, da to nije pomoć Kube, jer tu pomoć financira Sovjetski Savez. Kuba nema sredstava da to financira. Prema tome, to je izvedeno prisustvo, ne direktno, nego izvedeno prisustvo lagera“ (Jakovina, 2011: 97). S druge strane, Kubanci su Jugoslaviju optuživali kako je saveznica SAD-a

(Jakovina, 2011: 105). Osim toga, uvijek su je izbjegavali spomenuti kada bi navodili osnivače PNZ-a. Naravno, to je Titu smetalo jer se smatrao zaslužnim za pokretanjem nesvrstanih kao i za njihovo djelovanje (Jakovina, 2011: 106). No Tito nije kritizirao samo SSSR i Kubu. Znao se oštro obrušiti i na američku politiku, a pritom pronaći nešto pozitivno u politici koju provodi SSSR. Naime, smatrao je kako SAD pokušava „perfidno i podmuklo“ preuzeti kontrolu nad nesvrstanimi: „Mi ne izjednačavamo blokove. Prvi su blok stvorili Amerikanci. Što se tiče vanjske politike Sovjetski Savez u tome pogledu ima više pozitivnog nego, recimo, Amerika. Amerika je velika imperijalistička zemlja koja ima svoje baze po čitavom svijetu i koja je ekonomski vrlo jaka“ (Jakovina, 2011: 131). Za Tita je bilo sasvim uobičajeno i prihvatljivo da iznosi svoja stajališta bez imalo straha za posljedice. Bila je to karakteristika nesvrstanih između blokova. Isto tako, Titova politička uvjerenja s godinama su se mijenjala. Nije tu samo riječ o osobnim spoznajama, nego o tadašnjim političkim strujanjima, koja su jugoslavenski diplomati pomno pratili, ali i utjecajima ostalih vođa na jugoslavenskog vođu. Tako je Tito najprije podržao osnivanje Izraela 1948. godine, no pedesetih godina prošloga stoljeća njegova se retorika promijenila jer se Jugoslavija zbližila s arapskim zemljama, koje su bile u Pokretu. Osim toga, Tito se bojava širenja Zapada i američkoga utjecaja, a pobjede Izraela bile su dokaz imperijalističke intervencije. Stoga Jugoslavija Izrael vidi kao „pijun u rukama imperijalista“ (Goldstein, 2015: 635). S druge strane, Zapadu je Jugoslavija bila „brana“ od širenja komunizma iz SSSR-a, stoga mu je bila važna njezina stabilnost bez obzira na državni poredak (Radelić, 2006: 277). Bez obzira na kritiku usmjerenu prema imperijalističkim silama i SAD-u, ipak je od njih primala ekonomsku i vojnu pomoć u zamjenu za „neutralnim“ statusom odnosno tražio se neulazak „u vojno-političke strukture sovjetskog bloka“. Nakon Staljinove smrti, SSSR (Nikita Sergejevič Hruščov) je želio poboljšati i normalizirati međunarodne odnose s Jugoslavijom: „Nijedna od dviju supersila nije htjela ništa riskirati: SSSR-u bi bilo vrlo nezgodno da NATO-ove snage dođu na granice Mađarske i Rumunjske, dok bi NATO-u bilo neprihvatljivo da snage Varšavskog ugovora dođu na Jadran. U tim odnosima Jugoslavije s dvjema supersilama složeniji su i neizvjesniji bili odnosi sa SSSR-om i Istočnim blokom“ (Goldstein, 2015: 555). Iako formalno Jugoslavija nikada nije postala članica NATO-a, ipak je Tito neslužbeno dogovorio zaštitu ovoga vojno-političkog pakta. Naime, u veljači 1953. godine, Jugoslavija je potpisala ugovor (tzv. *Ankarski sporazum*) o prijateljstvu i suradnji s Grčkom i Turskom, a sljedeće godine ugovor (*Balkanski pakt*) o savezu, političkoj suradnji i uzajamnoj pomoći. Tim je ugovorom Jugoslavija *de facto* postala članica NATO-a jer su Grčka i Turska bile njegove članice. Kasnije su potpisale još i ugovor o Balkanskoj savjetodavnoj skupštini

(Goldstein, 2015: 554). Kako bi NATO postupio u slučaju napada, ostalo je nepoznanica jer do vojne invazije na Jugoslaviju nije došlo. Još nakon Drugoga svjetskog rata Josip Broz Tito je zahtijevao teritorij, koji je prema njemu pripadao Jugoslaviji prema etičkom kriteriju, međutim, Zapad se s njim nije slagao, a SSSR ga je samo djelomično podržao (Radelić, 2006: 270). Pregovori oko podjele teritorija između Italije i Jugoslavije su dugo trajali, ali naposljetku je u listopadu 1954. godine postignut dogovor nakon što je Tito ipak odlučio prepustiti Trst u Zonu A (Italija). Na pregovorima oko podjele teritorija, jugoslavensku delegaciju u Londonu predvodio je diplomat Vladimir Velebit. Prema *Londonskom sporazumu*, Italiji je pripala većim dijelom Zona A (Trst s okolicom), a Jugoslaviji Zona B i manji dio Zone A (12 km²). Tito je nakon toga govorio o izgubljenom Trstu kao o „žrtvi“ koja je učinjena radi međunarodne suradnje i mira (Goldstein, 2015: 552). Kao pomalo neočekivane, ovdje se mogu istaknuti međunarodni diplomatski odnosi s Vatikanom. Iako je poznato kako komunistički režim nije bio blagonaklon prema Katoličkoj Crkvi, ipak je nakon smrti hrvatskoga kardinala Alojzija Stepinca, Tito odlučio poboljšati odnose s Vatikanom. Tako je Jugoslavija 1966. godine potpisala protokol prema kojem se obvezala kako „će jamčiti položaj vjerskih zajednica sukladno Ustavu“, a Sveta Stolica se obvezala djelovati unutar vjerskih okvira te osuđivati svaki oblik nasilja (Goldstein, 2015: 633). Što se tiče službenih susreta, jugoslavenski predsjednik susreo se s mnogim svjetskim državicima, predsjednicima, premjerima, ministrima, crkvenim vođama... Bio je rado viđen gost u mnogim dijelovima svijeta, i to ponajprije zbog svoje politike nesvrstanosti, koja je njemu i Jugoslavije priskrbila međunarodni ugled. Tako je Tito bio prvi komunistički vođa koji je pozvan u državni posjet u Veliku Britaniju. Tamo se susreo s pripadnicima kraljevske obitelji i s premijerom Winstonom Churchillom (Goldstein, 2015: 553). Osim njih, u kontaktu s jugoslavenskim predsjednikom bili su: Haile Selassie (car Etiopije), Gamal Abdel Naser (predsjednik Egipta), Džavaharlal Nehru (predsjednik Indije), Ahmed Sukarno (predsjednik Indonezije), Huo Kua Feng (predsjednik Kine), Fidel Castro (predsjednik Kube), Nikita Hruščov (predsjednik SSSR-a), Nicolae Ceausescu (predsjednik Rumunjske) itd. Osim predstavnika zemalja, Tito se susretao i s ljudima iz svijeta umjetnosti te je tako na Brijunima ugostio Sofiju Loren, Elizabeth Taylor, Alberta Moraviju i mnoge druge.²⁷ Naravno, neki od tih susreta bili su ugodni i srdačni, dok su na nekima postojale tenzije. Jedan od sigurno srdačnijih susreta je onaj s predsjednikom Kolumbije, koji je Brijune posjetio u ljeto 1979. godine. Julio Cesar Turbay Ayala neprestano je hvalio Tita te mu se dodvoravao kritizirajući

²⁷ Josip Broz Tito, Nacionalni Park Brijuni <https://www.np-brijuni.hr/hr/istrazi-brijune/osobe-koje-morate-upoznati/josip-broz-tito> (zadnji pregled 14. 8. 2020).

kubanski politiku (Jakovina, 2011: 119-120). Treba nešto reći i o Titovim susretima s Muammarom al-Gaddafijem. Osim što su se slagali o pitanju Malte, ovaj dvojac se jednako brinuo i zbog francuskog upletanja u politiku afričkih zemalja. Tito i Gaddafi su vojno surađivali, premda ne u onoj mjeri koliko je to htio libijski vođa. Naime, Tito jest bio za „zajedničku proizvodnju naoružanja“, ali ne i za zajedničku jugoslavensko-libijsku obranu. Gaddafi je htio vojsku odnosno pilote, a Tito mu nije mogao ispuniti taj zahtjev, no poslao mu je vojne instruktore. Jugoslavenski predsjednik čak se obvezao kako će raditi na poboljšavanju odnosa između SAD-a i Libije (Jakovina, 2011: 126-129). No odnos između Libije i Jugoslavije ipak nije bio idiličan jer je Jugoslavija, kako navodi Tvrтко Jakovina, informacije dobivene od te afričke zemlje prenosila u SAD (Jakovina, 2011: 201). Taj je odnos ponajprije izgrađen na kompromisima i uzajamnoj koristi. Jugoslavija je Libiji isporučila zrakoplove *Galeb* i *Jastreb*, „pogodne za protugerilsko ratovanje“, podmornice, ali poslala je i vojne instruktore letenja, dok se Libija zauzvrat nije miješala u unutarnje probleme SFRJ-a (česte pobune muslimanskog stanovništva) te je ignorirala i vanjsku politiku Jugoslavije odnosno pomoć Izraelu 1948. godine (Jakovina, 2011: 205). Politika nesvrstavanja bila je „glavno vanjskopolitičko oruđe“ Jugoslavije (Jakovina, 2011: 19). Zahvaljujući Pokretu, Jugoslavija je postigla međunarodni ugled te su upravo postignuti vanjskopolitički uspjesi osiguravali priznavanje unutarnje politike u Jugoslaviji (Jakovina, 2011: 23). Bivši savezni sekretar za vanjsku politiku Koča Popović s vremenske je distance zaključio kako je vanjska politika Jugoslavije bila posljedica „liderske ambicije“, koja je u prvi plan stavila postizanje državnog uspjeha pa čak i pod cijenu rashoda, koje jugoslavenska ekonomija i gospodarstvo nisu mogli podnijeti (Nenadović, 1989: 126). Slično njemu misli i Mirko Tepavac, također nekadašnji savezni sekretar: „(...) većina nesvrstanih imala je iluzije o Jugoslaviji kao stabilnoj, umerenoj i demokratskoj zemlji, a mi nismo imali razloga da im te iluzije razbijamo... Naš uži nacionalni interes bio je sretno usuglašen s odnosom snaga u svetu, ali i s državničkom – ne, dabome, preskromnom – Titovom ambicijom da kao vođa male države igra veliku svjetsku ulogu. Nezavisnost se, zacemento, mogla braniti i bez nesvrstanosti, ali se s njom branila mnogo uspješnije“ (Nenadović, 1998: 161).

3.3. Međunarodni odnosi Jugoslavije sa SSSR-om

Sovjetski Savez je kraj Drugoga svjetskog rata dočekao s velikim gubicima. Gospodarska infrastruktura bila je uništena te ju je bilo potrebno iznova izgraditi (Painter, 2002: 15-16). No to je bila cijena koju je država morala platiti kako bi izišla kao pobjednik rata. Naime, pobjeda nad nacizmom „učvrstila je podršku“ komunističkom režimu unutar granica Sovjetskoga

Saveza, ali utjecala je i na stvaranje međunarodnog ugleda među zemljama koje su se okrenule socijalističkom uređenju (Painter, 2002: 21). Mnoge komunističke zemlje bile su sovjetski „sateliti“ kojima je upravljala Moskva. No takva država nije bila Jugoslavija. Naime, Josip Broz Tito bio je svjestan činjenice kako je njegova država nastala zahvaljujući partizanima, a ne sovjetskoj vojsci te kako stoga ima opravdan razlog suprotstaviti se onome što ne odgovara politici njegove zemlje. Tako je Jugoslavija bila „prva komunistička zemlja“ koja se suprotstavila SSSR-u (Goldstein, 2015: 511). Nesuglasice između Tita i Staljina nastale su još 1944. godine za njihova prvoga susreta „oči u oči“ (Goldstein, 2015: 345). Josif Visarionovič Staljin zahtijevao je od Tita da nova Jugoslavija nastane kao spoj „jugoslavenske kraljevske vlade i narodnooslobodilačkog pokreta“, na što Tito nije htio pristati. Osim toga, dogovorili su se kako će Crvena armija prijeći preko jugoslavenskog teritorija kako bi došla do Njemačke, a taj se podvig trebao temeljiti na „poštivanju načela o ravnopravnosti naroda“, no ta načela su prekršena te je sovjetska vojska napadala i silovala žene te pljačkala i ubijala stanovništvo. Tito je bio ljut zbog takvog nedoličnog ponašanja Crvene armije te je osobno 1945. godine prigovorio Staljinu (Goldstein, 2015: 346-348). Usprkos tim razmiricama, Tito je u Moskvi 11. travnja 1945. godine potpisao ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći i suradnji između Jugoslavije i SSSR-a (Matković, 1998: 291). Potpisivanje sporazuma ipak nije riješilo probleme. Tako su se sukobi nastavili jer SSSR nije podržao Jugoslaviju u nastojanju da povрати svoj teritorij (Slovensko primorje, Trst, dio Koruške), koji joj pripada prema etičkom kriteriju (Goldstein, 2015: 359-360). Naime, pri podjeli teritorija SSSR je samo djelomično podržao Jugoslaviju jer je nastojao izbjeći potencijalne sukobe sa Zapadom, ali i obuzdati jugoslavenske komuniste (Radelić, 2006: 270). Osim toga, SSSR i Jugoslavija 1946. godine potpisali su sporazum o ekonomskoj suradnji, stoga su jugoslavenski komunisti očekivali sovjetsku pomoć, no praksa je pokazala kako Sovjeti imaju namjeru samo zagospodariti Jugoslavijom te kako je vide kao „agrarno i sirovinsko područje“ (Goldstein, 2015: 447). Naime, Moskva je imala svoju viziju Jugoslavije i to kao „žitnice jugoistočne Europe“, no s tim planom Tito se nije slagao. Prema petogodišnjem planu razvoja, Jugoslavija je bila usmjerena na razvoj teške industrije. Uz to, Tito je naglašavao i „potrebu ekonomske i političke nezavisnosti Jugoslavije“, što, naravno, Moskvi nije bilo po volji (Goldstein, 2015: 445). Tako se Tito i Staljin nisu složili oko rata u Grčkoj. Naime, Tito je podržao komunističke pobunjenike, a američki predsjednik Truman 1947. godine u Kongresu je izjavio kako će braniti neovisnost Grčke. Kako Staljin nije htio pogoršati odnose sa SAD-om, smatrao je da se ne treba miješati u rat, no Tito je nastavio s pomaganjem pobunjenika (Goldstein, 2015: 444). No bilo je i situacija kada se Jugoslavija

bez pogovora priklanjala sovjetskom stavu, primjerice u slučaju arapsko-židovskog rata. SSSR je najprije bio za nastanak dviju država, a onda se iznenada 1948. godine odlučio priznati Izrael (Goldstein, 2015: 446). U rujnu 1947. godine osnovan je Informativni biro komunističkih partija sa središtem u Beogradu. Smještanjem središnjeg ureda Informbiroa u glavni grad Jugoslavije, Staljin je mislio čvršće vezati Jugoslaviju uz Moskvu te je kontrolirati, no ubrzo je došlo do udaljavanja Jugoslavije i SSSR-a (Goldstein, 2015: 449). Nakon niza međusobnih optužbi na relaciji Beograd-Moskva, partijski vrh Jugoslavije objavio je javnosti kako je sovjetska politika „hegemonistička i agresivna“, ali i imperijalistička te kako se udaljuje od izvornog socijalizma (Matković, 1998: 300-305). Stoga su jugoslavenski komunisti inzistirali na pronalasku vlastitoga puta unutar socijalizma (Lydall, 1984: 133). Naravno, takav stav nije odgovarao SSSR-u koji je želio pokornost svojih „lagera“. Ivo Goldstein raskol između Staljina i Tita vidi kao „ideološki, politički“, ali i „osobni“ sukob između „dviju karizmatičkih ličnosti“, koji za sobom povlači i ekonomske posljedice. Titov bliski suradnik Milovan Đilas o raskolu Jugoslavije i SSSR-a izjavio je: „Nemoguće je ustvrditi vreme i nabrojati uzroke sukoba Jugoslavije sa SSSR-om. Razlikovanja su počela u ratu – značajnija, ali je i tada, a još poletnije i smišljenije posle rata, bilo i sljublivanje i poistovećivanje sa Sovjetima: razlike su se javljale, gomilale se i opadale, ali bitnost se nije menjala – sve do početka 1948. godine“ (Goldstein, 2015: 443). Jugoslavija je znala oštro kritizirati politiku SSSR-a. U Specijalnom političkom komitetu UN-a jugoslavenski predstavnik Milovan Đilas progovorio je o „agresivnom pritisku SSSR-a“ i njegovih satelita protiv SFRJ-a. Za rezoluciju u kojoj se osuđuje Sovjetski Savez glasovalo je „za“ 50 zemalja (ukupno ih je bilo 57). S tom rezolucijom, Jugoslavija je ušla u svjetsku politiku (Goldstein, 2015: 549). Nakon Staljinove smrti novi vođa Nikita Sergejevič Hruščov želio je poboljšati i normalizirati međunarodne odnose s Jugoslavijom. U ljeto 1956. godine Tito je posjetio Moskvu te je s Hruščovom potpisao Deklaraciju o odnosima između SKJ i KPSS-a. Prema moskovskoj izjavi, Sovjeti su priznali „postojanje različitih putova u izgradnji socijalizma“. Ovim putem ustvrđeno je načelo suradnje, koje se temelji na „drugarskoj razmjeni mišljenja“ i „prijateljskoj kritici“, ali naravno „u duhu internacionalističkih principa marksizma-lenjinizma“ (Goldstein, 2015: 560). Koča Popović izjavio je kako je bilo puno kolebanja i ustupaka u vanjskoj politici i to „u ime ideološke solidarnosti“, premda Tito ipak nikada nije zaboravio 1948. godinu, i kako su komunističke zemlje prekinule gospodarsku suradnju s Jugoslavijom nakon raskola sa SSSR-om. Iz toga je razloga bio rezerviran prema „lagerima“. S druge strane, zbog različite ideologije, Jugoslavija nikada nije uspjela ostvariti „srdačniji odnos sa Zapadom“ (Nenadović, 1989: 30). Naime, savezni sekretar vanjskih poslova Koča

Popović smatra kako je Tito bio naklonjeniji Istoku te kako ga je blago kritizirao dok je otvoreno napadao Zapad. Primjer za to uzima Titov govor na otvaranju Prvog samita u Beogradu (1961.), kada je od prisutnih zatražio „razumijevanje“ za sovjetsku nuklearnu eksploziju te je odgovornost prebacio na Francusku jer se „ne obazire na rezoluciju UN-a o prekidu atomskih eksperimenata“ (Nenadović, 1989: 134).

3.4. Međunarodni odnosi Jugoslavije sa SAD-om

Kraj Drugoga svjetskog rata promijenio je gospodarsku strukturu svijeta. Zbog ratnih sukoba, gospodarstva mnogih europskih i azijskih zemalja bila su razorena, no američko gospodarstvo nije imalo takvih problema. Bilo je to odlično razdoblje za Amerikance jer su imali čak dva monopola, onaj nad naftnim zalihama te nad oružjem za masovno uništavanje (Painter, 2002: 16-19). No Amerikanci su željeli proširiti svoj utjecaj i stvaranjem međunarodne ekonomije. Osim toga, htjeli su izgraditi „prekomorski sustav baza“ te spriječiti ostale zemlje pri pokušaju stvaranja atomskog naoružanja kako bi osigurali vlastitu sigurnost, ali i pružili sigurnost svojim saveznicama. Prijetnju za ostvarivanje američkih ideala vidjeli su u SSSR-u (Painter, 2002: 28-29). Stoga u želji da spriječe širenje komunističkog utjecaja, SAD je vojno ili financijski intervenirao u mnoge zemlje. Jedna od tih zemalja je i Jugoslavija. Naime, nakon udaljavanja Tita i Staljina, otkazani su svi ugovori sa zemljama članicama Informbiroa jer su one podržale SSSR. Ekonomski blokiranoj Jugoslaviji pomoć je pružila upravo američka vlada (Matković, 1998: 301-305). Zapadna diplomacija je u početku na razlaz Jugoslavije i SSSR-a gledala kao na obiteljsku svađu. Amerikanci su 1949. godine čak poslali skupinu četnika jer su vjerovali kako je zemlja oslabljena te kako će je uspjeti osvojiti i vratiti kralja Petra II. na jugoslavensko prijestolje. No UDBA se vrlo „brzo“ i „lako“ riješila te skupine (Goldstein, 2015: 545). Tako je uskoro na poticaj SAD-a Jugoslavija 1949. godine primljena za nestalnu članicu Vijeća sigurnosti. Okretanje leđa Istoku značilo je poboljšavanje međunarodnih odnosa sa Zapadom, no i taj je odnos bio ispunjen obostranom kritikom. Tako je 1950. godine Tito kritizirao Zapad da odugovlači s davanjem zajmova ili da američka pomoć kasni (Goldstein, 2015: 547). Tijekom Specijalnoga političkog komiteta UN-a, održanog u SAD-u, jugoslavenski predstavnik Milovan Đilas oštro je kritizirao agresivni pritisak SSSR-a i njegovih „satelita“ protiv SFRJ-a. Za rezoluciju u kojoj se osuđuje Sovjetski Savez glasovalo je 50 zemalja (ukupno ih je bilo 57). S tom je rezolucijom Jugoslavija ušla u svjetsku politiku (Goldstein, 2015: 549). Potom su 1951. godine Jugoslavija i SAD potpisali sporazum o vojnoj pomoći. Nakon što su uspostavljeni diplomatski odnosi s Njemačkom, SAD, Velika Britanija i Francuska dale su Jugoslaviji ekonomsku pomoć vrijednu 50 milijuna

dolara. Osim pružanja financijskih sredstava, SAD je želio pružiti zaštitu Jugoslaviji od potencijalnog napada SSSR-a. Tako su SAD (CIA) i Jugoslavija sklopili obavještajni sporazum u skladu s kojim bi Jugoslavija mogla uspostaviti brzu komunikaciju u slučaju napada s Istoka. Zauzvrat je Jugoslavija poklonila Amerikancima sovjetski jurišni avion MiG-15 (Goldstein, 2015: 548). Za Zapad, Jugoslavija je bila „brana“ od širenja komunizma iz SSSR-a koju treba zaštititi (Radelić, 2006: 277). Amerikanci su još od 1956. godine pozivali Tita u posjet, ali on je to učinio 1960. kad je prisustvovao zasjedanju UN-a. Tom prilikom se sastao s američkim predsjednikom Dwightom Eisenhowerom i taj susret je trebao biti početak dobrih odnosa, međutim već sljedeće godine Jugoslavija je kritizirala pokušaj američke invaziju na Kubu preko kubanskih antikomunističkih izbjeglica (Goldstein, 2005: 633). No zbog politike, koju je Jugoslavija predvodila, zbog Titova luksuznog načina života, primanja američke pomoći i zbog kritika ponekad usmjerenih prema SSSR-u, Kubanci su Jugoslaviju optuživali kako je saveznica SAD-a (Jakovina, 2011: 105). Naime, Zapad je pružao ekonomski i vojnu pomoć Jugoslaviji u zamjenu za „neutralnim“ statusom odnosno tražio se neulazak „u vojno-političke strukture sovjetskog bloka“ (Goldstein, 2005: 555). S druge strane, Amerikanci, iako im odgovara politika, koju predvodi Pokret nesvrstanosti ipak kritiziraju Tita i njegovo rukovođenje PNZ-a. Tako ga je američki guverner Harriman prozvao „samoprolašeni lider“ PNZ-a. Još jedan američki političar slično razmišlja o jugoslavenskom predsjedniku. Savjetnik za nacionalnu sigurnost SAD-a Zbigniew Brzezinski u svojem je izvještaju predsjedniku Jimmyju Carteru napisao kako je skup u Beogradu prilika koju Tito želi iskoristiti za jačanje svojega položaja u PNZ-u (Jakovina, 2011: 103-104). No i Titov stav o američkim vlastima je kontradiktoran. Tako se jednom prigodom požalio Averellu Harrimanu kako prijeti opasnost da se izvorna načela Pokreta razvodne, ali kako će Beograd sve učiniti kako bi zaustavio Havanu u pokušaju da usmjeri pokret prema podupiranju SSSR-a (Jakovina, 2011: 103-104). No u nekim drugim prigodama jugoslavenski predsjednik tvrdi kako SAD pokušava „perfidno i podmuklo“ preuzeti kontrolu nad Pokretom nesvrstanih (Jakovina, 2011: 131). Kao što je navedeno, Jugoslavija je primala novčanu, ali i vojnu pomoć od Sjedinjenih Američkih Država, no iako se obvezala kako će pomoć zadržati za vlastite potrebe, Tito je ipak nakon što je izbio oružani sukob između Somalije i Etiopije 1977. godine poslao Etiopiji dobivenu vojnu pomoć od sedamdeset tenkova. Iako su se u tom ratu SSSR i Jugoslavija pronašli na istoj strani, Tito je u ožujku 1978. godine za boravka u Washingtonu oštro kritizirao sovjetsku i kubansku vojnu intervenciju u pokrajini Ogaden na Rubu Afrike. Iako je Jugoslavija bila izvan dva bloka zbog svojega djelovanja, u Pokretu nesvrstanih stekla je međunarodni ugled te je ponekad posredovala kao zaštitnica zemalja

Trećeg svijeta. Tako se obvezala Muammaru al-Gaddafiju kako će raditi na poboljšavanju odnosa između SAD-a i Libije jer su se od 1978. godine udaljili. Tada su, naime, Amerikanci zabranili izvoz oružja ovoj afričkoj zemlji (Jakovina, 2011: 126-129). No usprkos zalaganjima Josipa Vrhoveca u Washingtonu za Libiju, nije uspio poboljšati odnose između ovih dviju zemalja (Jakovina, 2011: 129). Poznato je kako su Jugoslavija i Libija često komunicirale, no Tvrtko Jakovina navodi kako je Jugoslavija prenosila informacije dobivene od Libije u SAD (Jakovina, 2011: 201). Iako su postajale određene nesuglasice između SAD-a i SFRJ, prije svega zbog ideoloških razlika, ipak su ove dvije zemlje održavale snažne diplomatske odnose i suradnju. Iako je bilo kritika, s jedne i s druge strane, nije došlo do razlaza između njih. Upravo taj ideal o Jugoslaviji kao „brani“ te veliki međunarodni ugled, koji je Tito postigao svojim aranžmanom u Pokretu nezavisnih, bio je negativna okolnost novonastalim republikama pri raspadu Jugoslavije. Naime, Amerikanci su bili nezainteresirani za jugoslavensko pitanje jer nisu poznavali nacionalnu strukturu Jugoslavije po fragmentima nego kao jedinstvenu teritorijalnu cjelinu jednog naroda, onoga jugoslavenskog.

3.5. Jugoslavija u Pokretu nesvrstanosti

Nakon Drugoga svjetskoga rata dolazi do sve većeg sukoba između SAD-a i SSSR-a, koji se još naziva i razdobljem hladnog rata. Kako bi osigurale svoju gospodarsku sigurnost, manje države bile su prisiljene odlučiti se za jedan od tih dvaju blokova. Taktvim je odabirom država morala prihvatiti interese i vanjsku politiku dominantne države (Matković, 1998: 326-326). U Europi su tada vladale dvije struje. Jedna je bila demokratski orijentirana i zalagala se za slobodu tržišta, a druga se rukvodila komunističkim načelima. Jugoslavija se i s jednim i s drugim sporila. Sa Zapadom zbog državnih granica, „razvlašćivanja kapitala“ i miješanja u grčki građanski rat, a od Istočnog bloka se udaljila zbog neprestanoga sovjetskog pritiska i kontrole (Radelić, 2006: 279-280). Stoga je Jugoslavija odlučila uspostaviti diplomatske odnose sa zemljama Trećeg svijeta i stvoriti vlastiti politički svijet. Tito je čeznuo za međunarodnim ugledom. U prilog mu je svakako išao proces dekolonizacije te ga je jugoslavenski predsjednik odlučio iskoristiti za stvaranje novoga političkog pokreta, koji će biti u otklonu od vodećih blokova. Jugoslavija je stoga podržala dekolonizaciju država u Aziji i Africi jer je u novonastalim državama vidjela „potencijalne strateške saveznike“, koji će poput nje biti izvan blokovskih podjela. Zemlje Trećeg svijeta željele su uspostaviti „politički prostor između dva bloka“ kako bi mogle izabrati vlastiti „neutralan put“ (Painter, 2002: 68). Prema Titu, podjela svijeta na blokove dovođila je do nespokoja čovječanstva te je stoga predlagao politiku „miroljubive koegzistencije“, koja bi međunarodne sporove rješavala na

miran način (Matković, 1998: 326-327). Jugoslaviji je ovo bila izvrsna prilika za stjecanjem međunarodnog ugleda, stoga je politika nesvrstavanja postala „glavno vanjskopolitičko oruđe“ (Jakovina, 2011: 19). Zbog svojega djelovanja unutar Pokreta, Jugoslavija je postala uzor mnogim zemljama Trećeg svijeta, ali i rado viđen gost na Zapadu: „U situaciji neprestano povišene atmosfere zbog stvarnih namjera Istoka i sumnjičenja Zapada koji nikada nije prevladan, Jugoslavija je u PNZ-u pronašla medij u kojem je mogla neprestano afirmirati vlastitu vanjskopolitičku važnost, osiguravajući tako opstojnost režima, ali i djelujući razmjerno konstruktivno u međunarodnim odnosima“ (Jakovina, 2011: 34). Od 1950. godine, Tito u svojim govorima sve češće govori o važnosti mira u svijetu te protiv blokovske podjele svijeta, no ne spominje pojam „nesvrstanost“ (Goldstein, 2015: 637). Tvrtko Jakovina navodi kako je indijski premijer Džavaharlal Nehru prvi koji se još 1947. godine koristio pojmom „nesvrstani“ u govoru o kinesko-indijskom sukobu (Jakovina, 2011: 37). Zdenko Radelić pak ističe kako se pojam „nesvrstanosti“ prvi put pojavio 1950. godine u Ujedinjenim narodima, kada su Jugoslavija i Indija ostale suzdržane u vezi s ratom u Koreji (Radelić, 2006: 282). No Junius Richard Jayawardene, predsjednik Demokratske Socijalističke Republike Šri Lanke nije s tim bio suglasan. On je tvrdio na VI. konferenciji u Havani (1979. godine) kako je pojam „nesvrstani“ prvi put upotrijebljen u glavnom gradu Cejlona (danas Šri Lanka) 1954. godine na Colombo Powers Conference (Jakovina, 2011: 35). Usprkos navedenim tvrdnjama, ako se pojam „nesvrstanosti“ izjednači s pojmom „politika nezavisnosti“, može se konstatirati kako je podrijetlo ovoga pojma ipak godinu dana starije nego što se tvrdi. Mirjana Golob Nick navodi kako je pojam „politika nezavisnosti“ upotrijebio Nehru u svojem govoru još 1946. godine, kako bi objasnio kojim će političkim putem krenuti Indija kada napokon stekne svoju neovisnost te prestane biti kolonija Velike Britanije: „U oblasti vanjskih poslova Indija će slijediti politiku nezavisnosti, držeći se po strani od politike sila onih grupa koje su se svrstale jedna naspram drugoj. Ona će se zalagati za nezavisnost svih naroda i protiviti se rasnoj diskriminaciji, ma gdje se ona pojavila. Ona će surađivati s drugim narodima ravnopravno, bez eksploatacije jedne države nad drugom“ (Golob Nick, 1976: 13). U siječnju 1956. godine kada su se u Egiptu sastali Josip Broz Tito i Gamal Abdel Naser, egipatski predsjednik je imao primjedbu na pojam „nesvrstani“ (engl. *non-aligned*) te je predlagao „neangažirani“ (engl. *non-involved*) jer je smatrao kako bolje opisuje njihovu namjeru nepristajanja uz blokove. Tito je prihvatio prijedlog, ali na kraju je ipak zadržan prvi prijedlog. Kasnije su se kroz govore upotrebljavali još neki pojmovi poput „politike pozitivnog neutralizma“, „nevezane zemlje“ itd. (Jakovina, 2011: 38). Na Brijunima je u srpnju 1956. godine održan sastanak na kojem se Tito sastao s egipatskim predsjednikom Gamalom Abdelom Naserom i

indijskim premijerom Džavaharlalom Nehruom. Tvrtko Jakovina navodi kako održani sastanak nije „nulti, početni skup u povijesti Pokreta“, a usvojena deklaracija stoga nije „prvi multilateralni dokument nesvrstanih“. Taj sastanak i ono što se odvijalo na sastanku on naziva „jugoslavenska interpretacija“ jer je jedva spomenut u izvještaju indijskoga ministarstva vanjskih poslova, a sâm Nehru ga je vidio kao prijateljski sastanak. Osim toga, Naser i Nehru nisu bili za deklaraciju nego za zajedničku izjavu (Jakovina, 2011:39). Ivo Goldstein u Titovoj biografiji tvrdi kako su trojica navedenih državnika usvojila *Brijunsku deklaraciju*, u kojoj su osudili podjelu svijeta na blokove te podržali razoružanje i iskorištavanje atomske energije u miroljubive namjene (Goldstein, 2015: 638). Na poziv Vijaye Lakshmi Pandit, Nehruove sestre, Tito je u prosincu 1956. godine posjetio Indiju, gdje je u parlamentu održao govor o četiri najveće opasnosti za mir: „nejednakost“, „miješanje velikih sila u unutarnje poslove manjih država“, „rascjepkanost“ na blokove i „kolonijalizam“, a na kraju je zaključio kako je potrebno uspostaviti novu svjetsku ravnotežu (Goldstein, 2015: 637). Indijski premijer Džavaharlal Nehru na počecima se protivio formalizaciji pokreta te je bio i protiv organiziranja Prve konferencije (Goldstein, 2015: 638). Za njega je to prvobitno bila svojevrsna prijateljska razmjena mišljenja, a ne službeni sporazumi (Jakovina, 2011:39). No postupno se složio s formiranjem Pokreta, koji je s vremenom postao treća opcija u razdoblju hladnog rata odnosno svojevrsni treći blok. Nesvrstani su se borili protiv podjele svijeta na blokove, zalagali su se za mir i razoružanje te su bili za ravnopravnost, a protiv ukidanja kolonijalizma i rasne segregacije (Radelić, 2006: 282). Hrvoje Jakovina ističe kako politika nesvrstavanja sadrži „osnovna načela Gandhijeva pogleda na svijet“ (Jakovina, 2011:37). Dakle, prema mišljenju nesvrstanih, Pokret je trebao mirnim putem poništiti blokovske podjele svijeta, pobijediti siromaštvo i zaustaviti ratne sukobe (Jakovina, 2011:39). Takva pobjeda bila je utopija odnosno puka iluzija. Unutar Pokreta postojale su različite grupacije te se stoga osjećala neprestana napetost i netolerancija na zajedničkim sastancima. Jugoslavija se trudila održati stabilnost Pokreta i zaustaviti utjecaj pojedinih članica, koje su nesvrstane nastojale približiti SSSR-u. Svejedno su se članice podijelile na „progressivne i reakcionarne“ te su se oštro sukobljavale tijekom održanih konferencija (Jakovina, 2011: 86). Pojedine zemlje pristupale su Pokretu jer su u tome vidjele priliku za rješavanjem svojih unutarnjih problema pomoću vanjskopolitičkog djelovanja. Jedna od takvih zemalja bila je i Jugoslavija, koja je htjela riješiti svoje neprilike, ali i (p)ojačati svoju međunarodnu važnost, a oslonac je vidjela unutar novonastalih država koje su stvorene rušenjem kolonijalizma (Matković, 1998: 328). Jugoslavija je bila i jedna od zemalja osnivačica. S godinama je Tito izgradio emotivan stav prema Pokretu te ga je htio zaštititi od radikalnih članica. PNZ je bio njegovo dijete

odnosno proizvod njegovih višegodišnjih napora. Stoga ga je tištala mogućnost raspada PNZ-a zbog podjele između dva vladajuća politička bloka: „Pitanje nesvrstanosti me najviše okupira. Znao sam, ja sam od osnivača jedini ostao živ i to me, takoreći, obvezuje da moram biti do kraja aktivan i naša vlada zajedno sa mnom, da sačuvamo jedinstvo nesvrstanih zemalja“ (Jakovina, 2011: 124). Jugoslavenski diplomat Josip Vrhovec smatrao je kako je nesvrstavanje „nužno“ u globalnim odnosima jer ono označava mogućnost „svjetske stabilnosti“ i pozitivne promjene svijeta. PNZ je omogućio malim zemljama kao i onim velikim imperijalističkim silama da sudjeluju u rješavanju međunarodnih pitanja (Jakovina, 2011: 252). No Jugoslavija nije uvijek bila nesvrstana, iako je tom Pokretu pripadala. Tvrtko Jakovina uočava kako se Jugoslavija u prvoj polovici pedesetih godina prošloga stoljeća više približila Zapadu, a početkom šezdesetih pa do 1968. godine bila je više naklonjena Istoku, međutim „uvijek je ostavljala otvorenim druge putove“. Nesvrstavanje kao opcija postalo je sve dominantniji izbor tek od sedamdesetih godina prošloga stoljeća (Jakovina, 2011: 636). Sastanak Glavne skupštine UN-a u New Yorku, održan je krajem rujna 1960. godine. Tamo su bili i Josip Broz Tito, Gamal Abdel Naser, Džavaharlal Nehru, Kwame Nkrumah i Sukarno. Njih su petorica tijekom zasjedanja Glavne skupštine predložila deklaraciju. Nije im bilo važno kako će biti prihvaćena njihova ideja nego su željeli pokazati kako nastaje novi pokret odnosno alternativa izvan postojećih blokova (Jakovina, 2011:39). Već u veljači 1961. godine, Tito odlazi u obilazak afričkih zemalja (Gana, Toga, Liberija, Gvineja, Mali, Maroko, Tunis i Egipat). Jugoslavenski predsjednik je tijekom svojeg putovanja poslao brzojave Sukarnu, Nehruu i Nkrumahu, u kojima je predlagao organizaciju skupa vođa Trećeg svijeta, na što su oni i pristali (Jakovina, 2011:39). Indijski premijer Džavaharlalom Nehruom protivio se formalizaciji pokreta te je bio i protiv organiziranja Prve konferencije, no ipak se predomislio (Goldstein, 2015: 638). Beogradska konferencija održana je 1961. godine te je označila početak službenog djelovanja Pokreta nesvrstanosti. Tito je tom prigodom održao govor u kojemu je istaknuo osnovne preokupacije i ciljeve nesvrstanih te posebno naglasio kako se trebaju zauzimati za miroljubivu koegzistenciju, razoružanje, jednakost naroda i mir (Westad, 2009: 49). Konferencija je trebala biti začetak borbe protiv polarizacije svijeta odnosno blokovske podjele te je naglašeno kako „sve dok postoje blokovi, mir je ugrožen“. Na Konferenciji je trebao prisustvovati i Fidel Castro, ali je zbog intervencije SSSR-a na kraju odbio poziv (Jakovina, 2011: 49). Na Prvoj konferenciji je dvadeset i pet predstavnika državne vlasti usvojilo izjavu o opasnostima od rata i apel za mir te su nakon Konferencije upućena pisma predsjednicima zaraćenih blokova (Matković, 1998: 328). Druga konferencija održana je u Egiptu u listopadu 1964. godine te je na njoj prisustvovalo četrdeset i sedam

država kao punopravnih članica, a deset u ulozi promatrača. Na ovoj Konferenciji uvedeno je političko i ekonomsko vijeće. Tito je u svojem govoru pohvalio politiku „neangažiranosti“, no oštro se suprotstavio radikalnom gledanju novoga poretka (Jakovina, 2011:51-59). Konflikt s indonezijskim predsjednikom Sukarnom u Kairu značio je obračun s njegovim bliskim suradnicima Kinezima, čije su stavove istovremeno osuđivali i SAD i SSSR (Goldstein, 2015: 640). Tadašnji savezni sekretar za vanjsku politiku Koča Popović konstatirao je nakon samita da bi Jugoslavija u budućnosti trebala biti opreznija kako ne bi ostavila dojam „nesolidnosti“ (Jakovina, 2011: 53). Prije Treće konferencije, Tito je obišao jedanaest zemalja, od kojih neke nisu sudjelovale na Samitu u Beogradu i Kairu (SSSR, Japan, Iran i Pakistan) do onih najvažnijih sudionica (Indija, Egipat, Afganistan, Kambodža i Etiopija). Svojim je radom želio potaknuti što više zemalja da sudjeluju na sljedećoj Konferenciji. Naravno, buduće članice nisu smjele pripadati postojećim blokovskim udruženjima te su se trebale zalagati za mir i ravnopravnost: „Svi koji su nastojali na uklanjanju politike sile, rata, željeli očuvanje neovisnosti i likvidaciju ostataka kolonijalizma, rasizma i neokolonijalizma te jačanje ravnopravne međusobne suradnje i gospodarskog razvoja bili su kandidati za novi skup nesvrstanih“ (Jakovina, 2011: 61-62). Prije saziva novoga samita, Tito je poslao diplomate da ispituju volju državnika o sazivanju novoga sastanka. Tako su Dimče Belovski, pomoćnik saveznoga sekretara Marka Nikezića, i Miroslav Kreačić, posebni savjetnik u DSVP-u (Državni sekretarijat za vanjske poslove) poslani u Etiopiju, UAR, Indiju, Indoneziju i Afganistan dok je diplomatu Miši Pavićeviću povjerena Zapadna i Središnja Afrika. Tito je smatrao kako je na Trećoj konferenciji potrebno konkretno djelovati, primjerice dio novca namijenjenog naoružanju izdvojiti za siromašne (Jakovina, 2011: 67-68). Treći skup održan je u Lusaki (Zambija) 1970. godine, gdje je sudjelovalo pedeset i četiri punopravne članice, deset aktivnih i dvoje pasivnih promatrača odnosno dvadeset šest šefova država ili vlada, šest potpredsjednika i dvadeset dva ministra. Može se reći kako je svaki kontinent na ovom samitu vodio vlastitu politiku. Naime, Afrikanci su bili usmjereni na dekolonizaciju i rasizam, Arapi na odnose između Izraela i Palestine dok zemlje Latinske Amerike nisu bile aktivne na sastanku jer se nisu htjele zamjeriti svojem sjevernom susjedu – SAD-u. Jugoslavenski nacrt imao je veliki utjecaj u Političkom odboru, dok je u Ekonomskom odboru stvoren dokument na temelju spoja indijskoga, zambijskoga, tanzanijskoga i jugoslavenskoga nacrtu (Jakovina, 2011: 74-76). Na Trećem samitu stvorena je nova institucija Standing Committee (Stalni komitet), koji je uključivao jedanaest zemalja (naravno, i Jugoslavija se našla među tim zemljama) (Jakovina, 2011: 77). Na Trećoj konferenciji nesvrstanih usvojene su dvije deklaracije: *Deklaracija o miru, nezavisnosti, razvoju, suradnji i demokratizaciji*

međunarodnih odnosa i Deklaracija o nesvrstanosti i ekonomskom progresu (Golob, Nick, 1976: 13). Jedan od diplomata jugoslavenske vanjske politike Josip Đerđa bio je nezadovoljan nakon održanoga skupa. Prema Đerđu, nitko nije uložio napor kako bi „konceptija nesvrstanosti“ postala „univerzalna“ i trajna. Jugoslavija nije mogla inzistirati na trajnom djelovanju PNZ-a jer bi time bila opterećena s previše odgovornosti i kritika zbog mogućeg neuspjeha, a druge bi je zemlje mogle optužiti kako sebi stvara profit od organiziranja nesvrstanih. S druge strane, nitko drugi nije bio zainteresiran za trajnim djelovanjem Pokreta (Jakovina, 2011: 78). Četvrta konferencija održana je u Alžiru od 5. do 9. rujna 1973. godine, a na njoj je sudjelovalo sedamdeset pet zemalja. Prije održavanja Konferencije, Leonid Brežnjev (SSSR) poslao je pismo predsjedniku Houariju Boumedieneu (Alžir), u kojem nalaže da Pokret treba usmjeriti prema socijalističkom bloku. Pismo je tiskano uz snažan zagovor Fidela Castra u alžirskim novinama. Tito se pripremao za skup uz veliku pomoć ambasadora SFRJ u Helsinkiju Zlatka Sinobada, ali tu su još bili i Gavro Altman, Milivoj Maksić, Živadin Jazić i Edvard Kardelj. Na ovoj je Konferenciji usvojena odluka o mandatu Biro konferencije te je osnovan Koordinacijski biro, koji je potom organizirao susrete na ministarskoj razini u Alžiru (1974. i 1976.) i u Havani (1975.) (Jakovina, 2011: 84). Na Petoj konferenciji u Šri Lanki, održanoj u kolovozu 1976. godine okupile su se osamdeset dvije zemlje članice. Ovdje je došlo do formalizacije strukture u pokretu te je Koordinacijski biro koordinirao zajedničke aktivnosti i usklađivao odluke. Biro je bio sastavljen od predstavnika dvadeset pet zemalja članica. Predstavnicom zemlje koja je u prethodnom mandatu organizirala konferenciju bila je predsjedateljica Koordinacijskog biroa. Na samitu u Šri Lanki o cionizmu je govoreno kao o „obliku rasizma i rasne diskriminacije“, a kroz kasnije rezolucije to se često ponavljalo. Beograd je zabrinuto prihvatio Castra kao sljedećeg domaćina konferencije jer je smatrao kako je kubanska politika daleko od politike nesvrstanih zbog velike povezanosti sa SSSR-om, a sâm Castro je na prvom Kongresu KP Kube izjavio 1975. godine: „Kubanska komunistička partija smatra sebe za pouzdan odred međunarodnog komunističkog pokreta. Naša vanjska politika potpuno je jasna... ona je utemeljena na, prije svega, nerazrušivom prijateljstvu sa Sovjetskim Savezom“ (Jakovina, 2011: 84-85). Kuba je domaćinstvo konferencije željela iskoristiti za ulazak na međunarodnu scenu. Titu je to bio prvi i jedini posjet Havani. Američki izvori navode kako je na Kubu otputovalo čak sto šezdeset ljudi iz jugoslavenskog izaslanstva. Prije Konferencije održan je sastanak Koordinacijskog biroa i Pripremnog komiteta, zatim su se sastali ministri, a od 3. rujna 1979. godine došlo je i do saziva glavne skupštine na kojoj se okupilo pedeset i šest vođa država ili vlada. U Koordinacijskom birou tri se dana raspravljalo o tome tko treba predstavljati

Kampućiju, a na kraju su se zemlje članice složile da mjesto ostane prazno. Tito je jasno izjavio kako nije podržavao prijašnji režim, ali kako isto tako ne podržava ni režim Henga Samrina jer je na vlast došao stranom intervencijom. Taj stav potvrdio je i Vrhovec na ministarskoj razini, izjavivši kako zbog prisutnosti stranih vojnih trupa Kampućiju ne mogu priznati nesvrstani (Jakovina, 2011: 209-221). U Političkom komitetu najviše se raspravljalo o Palestincima. Mnoge muslimanske zemlje poput UAE, Afganistana, Iraka, Katara, Kuvajta, Libije, Sirije, ali i one nemuslimanske (npr. Kuba) oštro su osudile egipatsku izdaju PLO-a dok se Jugoslavija nije izjasnila. Bez stava su ostali i Pakistan, Ruanda, Gvajana i Cipar. Protiv izbacivanja je bilo dvadeset i tri zemlje poput Nigerije, Zaira, Perua, Ugande itd. Posebna rasprava vodila se i oko sastava Koordinacijskog biroa, ali na kraju je prihvaćen prijedlog Jugoslavije te je uvećan za trideset šest zemlje (Jakovina, 2011: 224-228). Šesta konferencija imala je dva simbolična završetka. Naime, Burmanci su izjavili kako odustaju od pripremljenoga govora jer ih je sve što su čuli razočaralo. Smatrali su kako neke članice „namjerno uništavaju“ PNZ te kako treba izraditi nacrt „Povelje s jasnim principima i kodeksom ponašanja“. Nakon toga su napustili Konferenciju te se povukli iz PNZ-a. Argentinci su na blaži način još naglasili potrebu poštovanja prvobitnih načela. Alžirski predsjednik Chadli Bendjedid također je napustio Konferenciju prije vremena, ali ne i Pokret (Jakovina, 2011: 238). Drugi pravi kraj Konferencije u Havani završio je uručivanjem povelje Titu kao jednom od osnivača PNZ-a. Bio je to tajni zadatak, koji Kuba nije smjela naslutiti do samoga kraja jer bi ga pokušala spriječiti. Na ideju zahvale Titu kao osnivaču došao je Budimir Lončar te ju je dodatno razvio u suradnji s drugim zemljama članicama Pokreta, koje su podržavale jugoslavenskog predsjednika. Govor zahvale održao je predsjednik Gvineje Sekou Toure. Tito je kratko zahvalio svima. Jugoslavenski diplomati zamjerali su Fidelu Castru što tijekom svojeg govora nijedanput nije spomenuo Tita dok su ga mnogi predsjednici tijekom Konferencije pohvalili ili citirali. No Castro je ipak „srdačno“ čestitao Titu. I ovoga su puta jugoslavenski amandmani bili najbrojniji pa je kubanski prvobitni tekst promijenjen i prilagođen jugoslavenskim stajalištima. Iako je početak bio revolucionaran i prepun nesuglasica, kraj je pokazao kako se Pokret stabilizirao te može svladati probleme (Jakovina, 2011: 240). NATO i SAD smatrali su kako je Jugoslavija u Havani uspjela sačuvati „pravu nesvrstanost“ te su uvidjeli snagu jugoslavenskog utjecaja na cijeli Pokret (Jakovina, 2011: 248). Sedma konferencija PNZ-a trebala se održati u Bagdadu 1982. godine, što je izazvalo nezadovoljstvo mnogih članica. Josip Vrhovec prvotno je bio protiv premještanja Konferencije u drugu državu jer je smatrao kako bi to imalo negativne posljedice za Pokret, međutim u ožujku 1982. godine u kabinetu saveznoga sekretara okupljeni su došli do

zaključka kako predsjedavajuća zemlja ne može biti u ratnom sukobu (Jakovina, 2011: 588-591). Tako je na kraju domaćin Konferencije postala Indija (Jakovina, 2011: 597). Sedma konferencija održana je od 7. do 12. ožujka 1983. godine. Pokret je imao sto jednu članicu, a okupilo ih se devedeset sedam. SFRJ na čelu s Miljanom Komatinom presjedala je Političkim, a Nikaragva Ekonomskim komitetom. I ovdje je usvojen niz deklaracija, primjerice, *Deklaracija o kolektivnom osloncu na vlastite snage*, ali su upućeni i razni apeli o prestanku ratovanja. Mnoge radikalne zemlje (npr. Kuba) su se utišale, što je Beograd tumačio „pobjedom izvornih načela“ (Jakovina, 2011: 598). Mnoga pitanja uopće nisu riješena, članice nisu bile suglasne oko pitanja Afganistana, Kampučije i Indijskoga oceana. Također, oko Istočnog Timora članice Pokreta nisu bile suglasne. Južnu Koreju priznalo je trideset osam nesvrstanih pa je s tim i to pitanje ostalo dvojbeno. Članice su uglavnom bile suglasne oko Iračko-iranskog rata odnosno veću potporu su pružile Iranu (Jakovina, 2011: 599-600). Na Sedmom kongresu usvojena je i Poruka iz New Delhija, kojom se od svih traži odlučna akcija kako bi se postigao bolji svijet. Donesena je i odluka o „domaćinstvima različitih seminara“ te je prihvaćen seminar u Indiji o obuci sportskog kadra, ali i jugoslavenski prijedlog o Centru u Ljubljani, titogradskoj galeriji i olimpijskim principima. Bila je to Konferencija bez skandala, iako se nije odlučilo domaćinstvo prepustiti Iraku (Jakovina, 2011: 600). Dvadeset i peta obljetnica Pokreta proslavljena je u Harareu 1986. godine. Ovoga puta jugoslavensku delegaciju u Zimbabveu nije predvodio savezni sekretar za vanjsku politiku nego predstavnik SAP Kosova u Predsjedništvu Federacije Sinan Hasani (Jakovina, 2011: 616). U političkim dokumentima SAD je osuđen čak pedeset i četiri puta, dok Sovjetski Savez uopće nije spomenut. U rezoluciji o Kampučiju i Afganistanu nije bilo riječ o prestanku rata nego o povlačenju „stranih trupa“. Gospodarske deklaracije osudile su razlike između bogatih i siromašnih. Indija je predložila formiranje stalnoga komiteta ministara za ekonomsku suradnju (Jakovina, 2011: 617). Osnovan je i poseban Fond pomoći za zemlje koje pate zbog sankcija JAR-a te je usvojena Deklaracija o Jugu Afrike. Osnovan je i Komitet ministara vanjskih poslova, koji bi trebali obići europske zemlje i upozoriti ih na „štetnost politike koja zaobilazi sankcije Pretoriji“. Na ovoj Konferenciji vidljivo je kako Pokret znatno gubi na važnosti (Jakovina, 2011: 618). Na ministarskom sastanku u Cipru, Jugoslaviji je ponuđeno preuzimanje Devete konferencije i ona je to prihvatila s nadom kako će to popraviti unutarnje stanje u zemlji. Naime, SFRJ je bila u gospodarskoj krizi te su sve više rasle nacionalne tenzije između različitih etičkih skupina. Osim toga, jugoslavenska javnost je na Pokret gledala kao na krivca koji je Jugoslaviju izolirao od Europe (Jakovina, 2011: 625). Janez Drnovšek bio je službeni domaćin skupa od 4. do 7. rujna 1989. godine u Beogradu, a

predsjedavatelj Pokreta bio je Budimir Lončar, savezni sekretar vanjske politike. Ovom je prigodom usvojena Beogradska deklaracija, prvi dokument takvoga tipa u kojem se spominju ljudska prava i zaštita okoliša (Jakovina, 2011:627). Jugoslavenski izaslanik Branko Lukovac (Savezna Republika Jugoslavija) predao je dužnost Indoneziji, gdje je održana Deseta konferencija 1992. godine (Jakovina, 2011: 628). Iako je Savezna Republika Jugoslavija željela ostati članica Pokreta, zbog ratnih sukoba, koje je provodila, članice su ipak odlučile ostaviti prazno mjesto. Nakon Jakarte, Jedanaesta konferencija je održana u Kolumbiji 1995. godine, Dvanaesta konferencija održana je u JAR-u 1998. godine, zatim u Maleziji 2003. i ponovno na Kubi 2006. Dinamika Pokreta je nestala. Hladni rat je već davno bio gotov, a s tim i blokovska podjela (Jakovina, 2011: 629). Jakovina smatra kako su jugoslavenski diplomati vodili cijenjenu i priznatu vanjsku politiku, međutim preskupu i preambicioznu za državu poput Jugoslavije. No to su bile Titove ambicije i mišljenje prema kojem su se unutarnjopolitički problemi mislili riješiti preko uspjeha vanjske politike. Diplomati su bili iskusni, razumjeli su svjetske probleme, prilagođavali su se različitim sugovornicima (Jakovina, 2011: 650). Dok su jugoslavenski diplomati osvajali svijet, stanje unutar Jugoslavije sve se više pogoršavalo. Diplomati su imali iskustva u međunarodnim pregovorima te su se zalagali za mir i ravnopravnost svih ljudi, a nisu znali te iste stvari praktično primijeniti unutar vlastite države.

3.6. Diplomatska struktura unutar SFRJ

Ana Holjevac Turković navodi kako je prema Ustavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije iz 31. siječnja 1946. godine Vlada FNRJ „najviši izvršni i upravni organ vlasti“. Vlada se sastojala od predsjednika, potpredsjednika i ministara koji su bili zaduženi za pojedini dio državne uprave, ali su mogli biti i bez „bez resora“. Takve ministre Vlada je mogla zadužiti za posebne zadatke, a u vladi su bili i predstavnici određenih komisija (planskih i kontrolnih) (Holjevac Turković, 2002: 106). Za razliku od strukture suvremene hrvatske vlade, u FNRJ su postojale dvije vrste ministarstava: savezno-republička ministarstva i opće savezna ministarstva (Holjevac Turković, 2002: 106). Savezno-republička ministarstva funkcionirala su na dvije razine. Svaka savezna republika ima svoje ministarstvo u republičkom centru, no središnjica je u Beogradu. Savezno-republička ministarstva imala su izvršnu funkciju te su provodila odluke središnjice. U ovu skupinu ulaze ministarstva: financija, unutrašnjih poslova, pravosuđa, industrije, rudarstva, trgovine i opskrbe, poljoprivrede i šumarstva, ministarstvo rada i ministarstvo građevina (Holjevac Turković, 2002: 108). Opće savezna ministarstva upravljala su upravnim tijelima, koja spadaju pod

nadležnost federacije. Sažeto, ta su ministarstva zajednička za cijelu Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju. Oni su odgovorni isključivo jugoslavenskoj Vladi čije je članove samostalno birala. Ta ministarstva su: ministarstvo vanjskih poslova, narodne obrane, saobraćaja, pomorstva, pošte i ministarstvo vanjske politike (Holjevac Turković, 2002: 107-108). Šezdesetih godina prošlog stoljeća Jugoslaviju je zahvatio val promjena, koji je zemlju poveo prema decentralizaciji. U skladu s tim, republike sve više sudjeluju u odabiru kandidata za pojedina ministarstva. U svojem djelu *Yugoslavia's Ruin* (2002) Cvijeto Job prisjeća se kako se moglo napredovati unutar jugoslavenskog ministarstva. Odabir kandidata bio je kompliciran proces jer je trebao zadovoljiti sve republičke strukture i dobiti njihov pristanak. S dolaskom decentralizacije svaka pojedina republika bila je dužna provesti vlastiti selekcijski postupak pri odabiru kandidata, a njezino predsjedništvo je zatim prijedlog dostavljalo Saveznoj vladi, koja ga je potvrđivala nakon suglasnosti ostalih republika. Da bi se kandidat uopće našao na listi, morao je zadobiti povjerenje svoje republike kako bi ga predložila kao potencijalnoga diplomatskog službenika (Job, 2003: 77). Ivica Maštruko navodi i kako su republike imale određenu kvotu koliko veleposlanika mogu poslati: „Procedura je tekla tako da je određena republika dobila svoje mjesto u ukupnoj kvoti veleposlanika. Nakon procedure u republici njezino je predsjedništvo podnosilo prijedlog Saveznoj vladi koja je to potvrđivala nakon dobivene suglasnosti svih republika. (...) S obzirom na to da je u proceduri predviđeno da se nakon što Vlada da prijedlog, o svakom kandidatu za veleposlanika raspravi i u pojedinim republikama (...)“ (Jakovina, 2005: 158). Miroslav Kreačić navodi kako je Savezni sekretarijat za inostrane poslove bio podijeljen na pojedine uprave. Svaka uprava obuhvaćala je određeno svjetsko regionalno područje. Važnost tih uprava mijenjala se s obzirom na političku situaciju u svijetu, a, kako navodi Jakovina (2002), „važnost pojedine regionalne uprave nad drugom ovisila je o aktualnom trenutku“. Naime, već od kraja 1960-ih Treća uprava (za Južnu i Sjevernu Ameriku) je bila dinamičnija od Prve uprave (za socijalističke zemlje). Peta je bila za Aziju. Postojala je i Uprava za međunarodne organizacije (UMO) i UPIN, Uprava za informacije. Uprava za koordinaciju bila je tajna služba (Jakovina, 2002: 910). Miroslav Kreačić je jednom prigodom na konferenciji SSIP-a predložio reformaciju unutar sustava, nakon što se o svojoj zamisli savjetovao s kolegom Batom Javorskim. Kreačić je sugerirao osnivanje odjela „ekspoziture SSIP-a“ unutar svake republike jer je smatrao kako bi to pojednostavnilo obavljanje konzularnih poslova. No Titov bliski suradnik Aleksandar Ranković ga je još iste večeri obavijestio kako bi nešto takvo bilo opasno (Jakovina, 2002: 909). Godine 1977. formiran je Republički komitet za odnose s inozemstvom. RKOI SRH preteča je Ministarstvu inozemnih poslova 1990. godine, a potom i Ministarstvu vanjskih

poslova RH.²⁸ Josip Broz Tito bio je ministar vanjskih poslova (savezni sekretar za inostrane poslove) od 20. studenoga 1945. do 31. siječnja 1946. godine. Tito je od početka uvidio kako se državna stabilnost može postići stjecanjem međunarodnog ugleda, stoga se uvijek snažno oslanjao na vanjsku politiku i pratio zbivanja u svijetu. Kreačić ističe kako je Tito uvažavao mišljenje ministara vanjskih poslova, ali kako je relevantne odluke ipak donosio samostalno (Jakovina, 2002: 909-910). Cvijeto Job kao primjer Titova samostalnog odlučivanja navodi prekid diplomatskih odnosa s Izraelom 1967. godine: „(...) On je to učinio ne konzultirajući se čak ni najformalnije, onako, reda radi, s organima i dužnosnicima jugoslavenske države koje je po Ustavu i zakonu morao konzultirati ili bar obavijestiti. To mu je u službenom pismu izravno prigovorio Veljko Mićunović, predsjednik skupštinskog odbora za vanjsku politiku, što baš nije povećalo Titove simpatije prema njemu. Tito je to učinio u kontekstu hitnog sastanka s liderima Varšavskog ugovora u Moskvi, na koji je tajno odletio ne pitajući bilo koga (...)“ (Jakovina, 2003: 1044). Jugoslavenski diplomati svjesni su oscilacija u vanjskoj politici Jugoslavije, ali su smatrali kako je nesvrstanost odnosno neovisnost o blokovima uvijek uspjela ostati jugoslavensko „temeljno načelo“ vanjske politike (Jakovina, 2003: 1036). Jugoslavenski diplomat Miroslav Kreačić ističe kako su diplomati prihvatili nesvrstanu poziciju u vanjskoj politici, iako je bilo pojedinaca koji su kritizirali takav način vođenja vanjske politike te su bili za približavanje jednom od dvaju postojećih blokova: „O nesvrstanosti se od samog početka neprekidno u SSIP-u i političkim krugovima vodila rasprava o tome koliko je to samo taktika, koliko bitna orijentacija, može li stajalište ekvidistance postojati prema blokovima. Mislim da je većina kadrova u političkim službama u SSIP-u prihvaćala čvrstu nesvrstanu poziciju i tako djelovala, koliko je bilo moguće. Bilo je i drugih koji su smatrali da se ne može izjednačavati zemlja socijalizma s imperijalističkim Zapadom. Tito bi postajao manje kritičan prema SSSR-u kada bi Rusi omekšali svoju politiku prema nama. Takav odnos prema SSSR-u nije bio samo ideološki, već se radilo i o njegovoj procjeni kolike nam opasnosti prijete u tom, za Ruse, geostrateški važnom prostoru, koliko bi nam Zapad bio doista spreman pomoći u slučaju intervencije i sl. Sve to je određivalo i njegovo gledanje i balansiranje“ (Jakovina, 2002: 906). Nakon Tita funkciju ministra vanjskih poslova obnašao je Stanije Simić (1946.-1948.), a potom Edvard Kardelj (1948.-1953.), koji je smatrao kako svaka zemlja ima pravo na vlastito unutarnje uređenje u koje se netko treći nema pravo miješati, no ipak „oprezno zagovara socijalizam kao svjetski proces“. Prema Kardelju, Pokret nesvrstanih je jedna od bitnih komponenti „društvenog preobražaja

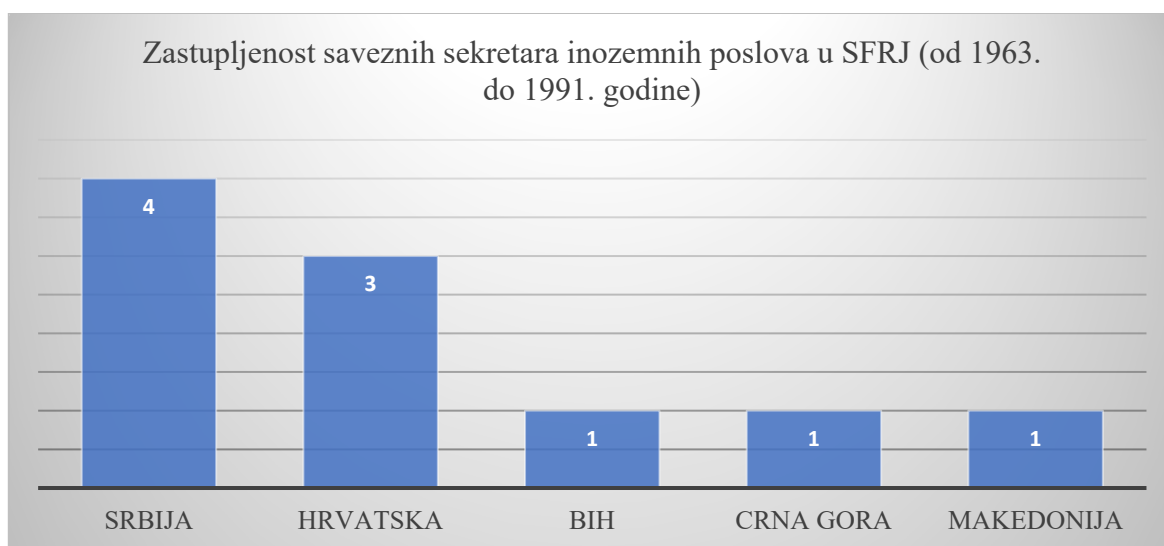
²⁸ Isto.

čovječanstva“, ali i „daljeg razvoja socijalizma“ (Pulig, 2018: [http](#)). Nakon Kardelja dužnost ministra vanjskih poslova pripala je Koči Popoviću, koji je tu funkciju obnašao 1953.-1965. godine. On je najdugovječniji ministar vanjskih poslova (Jakovina, 2011: 52). Ivo Goldstein navodi kako je Popović bio „prozapadno orijentiran“ (Goldstein, 2015: 554), no jugoslavenski veleposlanik Miroslav Kreačić odbacuje tu konstataciju: „(...) Koča (Popović) ni (Marko) Nikezić nisu bili 'prozapadni', već su nastojali dezideologizirati vanjsku politiku i ustrajali su na dosljednoj nesvrstanoj poziciji uz jačanje odnosa s Europom“ (Jakovina, 2002: 906). Koča Popović je 1989. godine izjavio kako je svojevolumeno napustio mjesto saveznog sekretara zbog neprestanog pritiska i kontrole Aleksandra Rankovića te se pritom osvrnuo i na vlastitu orijentaciju, ali i orijentaciju svojih suradnika, koji su kasnije postali savezni sekretari vanjskih poslova, a koje je Tito smijenio zbog navodnog okretanja Zapadu: „Otišao sam s te funkcije kad je taj posao postao rutinski i kad više nisam mogao podneti Rankovićevu potrebu da kontroliše i taj resor. Osim toga, smatrao sam da trebaju doći mlađi ljudi, da ustupim mesto mlađima. I došli su posle mene pametni ljudi, Marko Nikezić, a kasnije Mirko Tepavac, moj pomoćnik. Tito ih je kasnije obojicu neopravdano smenio, kao liberale. I mene je smatrao liberalom i prozapadnim čovekom, ali mene nije stigao da smeni, jer sam otišao sam“ (Berić, 2018: [http](#)). Popovića je naslijedio Marko Nikezić, tadašnji zamjenik ministra. On je funkciju saveznog sekretara vanjskih poslova obnašao 1965.-1968. (Jakovina, 2011: 67). Zamjenik ministra tada je bio Mišo Pavićević, koji je funkciju ministra vanjskih poslova obnašao samo nekoliko mjeseci – od 25. prosinca 1968. do 25. travnja 1969. godine (Jakovina, 2011: 265). Nakon njega, funkciju je preuzeo Mirko Tepavac, koji je ministar vanjskih poslova bio od 1969. do 1972. godine. On je smijenjen s mjesta saveznog sekretara vanjskih poslova zbog optužbi kako je htio okrenuti SFRJ Zapadu, a odvratio je od nesvrstavanja. Jakovina navodi kako je smjena ipak bila zbog unutarpolitičkih razloga jer je Zapad dominirao jugoslavenskom ekonomijom i modernizacijom. Jakovina navodi kako je Tepavca naslijedio Miloš Minić (Jakovina, 2011: 33), međutim to je pogrešan navod jer je nakon srpskog diplomata funkciju ministra vanjskih poslova na kratko vrijeme preuzeo Jakša Petrić. O njegovu djelovanju kao saveznog sekretara teško je pronaći konkretne rezultate, što je zasigurno posljedica kratkoće njegova mandata. Miloš Minić obnašao je funkciju saveznog sekretara 1972.-1978. godine. On je bio beskrajno odan Titu te je prozvan „ministrom nesvrstavanja“ (Jakovina, 2011: 33). Njegov zamjenik bio je upravo smijenjeni ministar Jakša Petrić (Jakovina, 2011: 81). Minića je naslijedio Hrvat Josip Vrhovec, koji je tu funkciju obnašao 1978.-1982. godine, a potom ga je zamijenio Lazar Mojsov, jedini Makedonac koji je bio na čelu SSIP-a. Mojsova je naslijedio bosansko-hercegovački diplomat Raif Dizdarević,

koji je funkciju saveznog sekretara za vanjske poslove obnašao 1984.-1987. godine (Jakovina, 2011: 601). Od 1987. do 1991. godine mjesto saveznog sekretara pripalo je Budimiru Lončaru (Jakovina, 2011: 20). On je bio prvi ministar koji nije bio član Centralnog komiteta SKJ. U trenutku njegova stupanja na mjesto saveznog sekretara, SFRJ je već bila u gospodarskoj krizi te je dolazilo do sve izražajnijih unutarnjih nacionalnih sukoba (Jakovina, 2011: 621). Budimir Lončar svojevremeno je podnio ostavku 11. prosinca 1991. godine uvidjevši kako se Jugoslavija raspada zbog srpske hegemonije (Mock, 1998: 62). Jakovina ga naziva posljednjim saveznim sekretarom za vanjske poslove SFRJ (Jakovina, 2011: 20). Nasljednik Miloje Maksić, Lončarov zamjenik, u svojem djelu *U raskoraku sa svetom* navodi kako „primopredaja dužnosti nije bila u administrativnom postupku“ nego je samo kao zamjena nastavio obavljati posao ministra vanjskih poslova (Maksić, 2001: 22). Tako je Lončar formalno ostao zadnji imenovani ministar vanjskih poslova. U intervjuu s Tvrtkom Jakovinom, Cvijeto Job se prisjetio nekadašnjih jugoslavenskih sekretara vanjskih poslova, njihovih kompetencija te je pritom iznio vlastitu subjektivnu ocjenu njihova načina rada i poimanja vanjske politike: „Po mom su sudu najbolji ministri vanjskih poslova bili Koča Popović i Mirko Tepavac, pa Miloš Minić, Marko Nikezić i Leko Lončar. Od ministara vanjskih poslova, Koča Popović je bio na glasu kao odličan i popularan. Bio je spretn, odlično je govorio francuski. Popović je, ipak, ostao dogmat u odnosu na Zapad, a posebno Ameriku. Mirko Tepavac je ostavljao odličan dojam. U službenom posjetu Moskvi u zdravici je naglasio, govoreći o Drugom svjetskom ratu, da jedni drugima, mi Sovjetima i obrnuto, ništa ne dugujemo, jer da smo mi i oni učinili sve što možemo. On je bio za striktnu izvanblokovsku primjenu naše nesvrstane politike. (...) Svijetla točka Jože Vrhovca bila je bitka da Pokret nesvrstanih zemalja osudi agresiju SSSR-a na Afganistan. Smatrao je da je uvijek u pravu, uvijek je bio ciničan i nije volio slušati suprotno mišljenje, mislio je da može sve. Odlično je razumio opasnost od priklanjanja Pokreta nesvrstanih zemalja socijalističkom bloku. Ipak, to nije radio bez Titove potpore. Svijetla točka Raifa Dizdarevića njegova je vizionarska inicijativa za političku i funkcionalnu suradnju balkanskih zemalja“ (Jakovina, 2003: 1041-1042). Jugoslavenski diplomati bili su iskusni, razumjeli su svjetske probleme te su se uspješno prilagođavali različitim sugovornicima, što je dovelo do stjecanja međunarodnog ugleda Jugoslavije (Jakovina, 2011: 650). Jugoslavenski diplomati neprestano su sudjelovali na međunarodnim susretima, djelovali su kako savjetnici, veleposlanici, zamjenici ministra, ali i kao sami ministri. Bio je to neprestani proces prožet međusobnom suradnjom i koegzistencijom. Za trajanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (7. travnja 1963. godine pa do konačnog raspada 15. siječnja 1992. godine kada su međunarodno

priznate Hrvatska i Slovenija), u Saveznom sekretarijatu inostranih poslova izmijenilo se jedanaest ministara. Ako se skрати razdoblje do trenutka kada je arbitražna (Badinterova) komisija 10. prosinca 1991. godine ustvrdila kako je Jugoslavija u procesu raspadanja, dobiva se deset saveznih sekretara. Deset je formalna brojka jer su svi legalno prihvaćeni za razliku od jedanaestog sekretara, zamjene, koji je samo nastavio obavljati posao ministra ne dobivši konkretnu formalnu potvrdu za obavljanje te funkcije. Osim toga, od 10. prosinca formalno je potvrđen kraj tadašnje Jugoslavije, a već sljedeći dan Budimir Lončar je podnio ostavku. Od te deseterice jugoslavenskih saveznih sekretara svakako je najdugovječniji bio Koča Popović, koji je tu funkciju obnašao čak dvanaest godina, dok se najkraće na toj funkciji zadržao Jakša Petrić i to samo četrdeset pet dana.

Grafikon 1. Zastupljenost saveznih sekretara inozemnih poslova u SFRJ

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Što se tiče etničke pripadnosti saveznih sekretara, Slovenija je jedina republika koja nije imala sekretara iz svojih redova u ovom razdoblju. Naravno, ni autonomne pokrajine nisu imale sekretara sa svojega područja. Prednjači Republika Srbija iz koje su potekla četvorica ministara (Popović, Nikezić, Tepavac i Minić), a drugo mjesto zauzima Hrvatska s tri savezna sekretara (Petrić, Vrhovec i Lončar), a po jednog ima BiH (Dizdarević), Crna Gora (Pavićević) i Makedonija (Mojsov). Koča Popović je 1989. godine izjavio kako nije zamjećivao etničku pripadnost zaposlenika unutar SSIP-a, nego kako je uvijek na prvo mjesto stavljao kvalitetu rada zaposlenika. Prema njegovoj izjavi, za vrijeme njegova rukovođenja ministarstvom većina zaposlenika su bili Hrvati (Berić, 2018: [http](http://)). Ta konstatacija se čini preuveličanom i nerealnom, međutim, a to da Popoviću nije bila bitna nacionalna pripadnost, potvrđuju hrvatski diplomati, koji za bivšeg saveznog sekretara imaju samo riječi hvale,

primjerice Cvijeto Job (Jakovina, 2003: 1041) ili Miroslav Kreačić, koji je bio blizak s Kočom, ali i s ostalim jugoslavenskim diplomatima srpske nacionalnosti: „S Nikezićem i Tepavcem vezivala me je ista valna duljina u politici prema stvarnoj nesvrstanosti, Europi i sl. Minića sam posebno cijenio i zbog njegove hrabrosti u obračunavanju s četništvom u Srbiji. Najbliži sam, međutim, bio s Kočom Popovićem. Bio sam gotovo 20 godina njegov tenis-partner u parovima. Bio je veliki strateg u ratu i svestrani intelektualac. (...) stil mu je bio iskričav i jezgrovit u izražavanju i pisanju. Često je i na takav način odgovarao čak i u depešama. (...) Nakon tenisa obično smo razgovarali o igri, ali i o politici“ (Jakovina, 2002: 909). Frane Krnić ističe kako se događalo da svi jugoslavenski diplomatski djelatnici predstavništva u inozemstvu budu isključivo Srbi, samo se jedanput dogodilo da su sva trojica diplomata u ambasadi bila hrvatske nacionalnosti. Taj povijesni događaj dogodio se u ambasadi u Čileu, godinu prije „procesa raspadanja“ SFRJ (Pilić, 2019: <http>). Ivica Maštruko navodi kako su veleposlanici SFRJ u Italiji bili srpske nacionalnosti (Jakovina, 2005: 160), a u Vatikanu katolici (Slovenci/Hrvati), iako Vatikanu nije bila relevantna vjera veleposlanika nego samo kvaliteta njegova rada. Unutar SFRJ bilo je uvriježeno mišljenje kako ipak veleposlanik mora biti isključivo katolik: „(...) prvi veleposlanik nakon ponovne uspostave diplomatskih odnosa bio iz Hrvatske, profesor talijanskog jezika Vjekoslav Cvrnje, nakon toga Slovenac Kolman, pa je opet bio red na Hrvatskoj. Nakon određenih problema oko dobivanja suglasnosti za veleposlanika Branicu kada Hrvatska nije imala veleposlanika poslan je Hrvat Zdenko Svete, zatim Zvonko Stenek iz Bosne i Hercegovine, pa Štefan Cigoj, Slovenac i posljednji ja“ (Jakovina, 2005: 158). Razlog nesrpskih veleposlanika u Vatikanu može se interpretirati kroz nezainteresiranost Beograda za Vatikan. Maštruko navodi kako je SSIP uveo niz mjera štednje, koje su se odnosile na rad Veleposlanstva pri Svetoj Stolicu. Tako su osamdesetih godina ukinuli urede unutar Vatikana i prebacili ih u Veleposlanstvo SFRJ u Italiji. Tadašnje veleposlanstvo u Italiji bilo je jedno od najvećih jugoslavenskih veleposlanstava, a vatikansko najmanje. Veleposlanik u Italiji bio je Duško Štrbac, diplomat srpske nacionalnosti, koji nije uspostavio posebne međunarodne odnose s Italijom, ali ni s kolegom Ivicom Maštrukom koji je bio veleposlanik u Vatikanu. Veleposlanstvo u Vatikanu u početku se sastojalo od veleposlanika, jednog diplomata, vozača i tajnice, a kasnije je znalo biti i bez diplomata i(li) tajnice (Jakovina, 2005: 159-160). Jedan od jugoslavenskih diplomata, koji se često suočavao s različitim optužbama poput onima zbog „prihvatanje zapadne (socijaldemokratske) ideologije“ ili za „blaćenje ugleda osobe predsjednika Tita“ bio je Cvijeto Job. On kao razlog optužbi ne navodi diskriminaciju po nacionalnoj osnovi nego isključivo kritiku zbog načina rada. Job ističe kako je često bio dosta liberalan u vršenju

diplomatske službe, ali kako je uvijek sve činio isključivo u interesu Jugoslavije. Usprkos oštrim kritikama, Job je ipak stekao povjerenje važnih osoba unutar jugoslavenske diplomacije poput Budimira Lončara, Josipa Vrhovca, Miloša Minića... (Jakovina, 2003: 1034-1035). Miroslav Kreačić kao manu Jugoslavije vidi preveliku ambiciju odnosno „vjerovanje“ kako jugoslavenska diplomacija može više utjecati na zbivanja u međunarodnim odnosima. Zbog toga je osnovano Veleposlanstvo SFRJ u Portugalu ili u Burmi (Jakovina, 2002: 914). Cvijeto Job manama u vanjskoj politici smatra vojnu intervenciju u grčkom građanskom ratu, smatranje Zapada neprijateljem, a kao negativnu kritiku ističe preveliku Titovu ovlast unutar vanjske politike, kao i njegovih najbližih suradnika (Jakovina, 2003: 1044). No Job konstatira kako je SFRJ ipak provodila uspješnu vanjsku politiku, a kako je rezultat vidljiv kroz politiku nesvrstanosti. Smatra kako se bez Pokreta Jugoslavija ne bi nikada približila demokratskoj Europi s tržišnim gospodarstvom: „(...) očuvali nezavisnost i u najtežim i najburnijim vremenima hladnog rata, stekli i očuvali nove teritorije, oduprli se i jednom i drugom ideološkom i vojnopolitičkom bloku, bili sve normalnije primani u sve prijestolnice velikih sila (osim, naravno, u kriznim slučajevima u odnosima s njima, neki put izazvanim i našim kontraproduktivnim postupcima), osiguravali gospodarsku, vojnu pomoć, kredite, odgodu otplate dugova i to više i konzistentnije od Zapada nego Istoka, ali povremeno i Istoka. Bili smo najdinamičniji operativno-organizacijski faktor u osnivanju Pokreta nesvrstanih zemalja, pokreta od preko 100 članica UN-a, kao neslućena formalna doktrina jugoslavenske izvanblokove politike, normalizirali smo i uspostavili dobre odnose sa svim susjedima (u tome su posebno značajni Osimski sporazumi s Italijom), osim s Albanijom. (...) U osnovi naš snažni položaj u PNZ-u nas je i činio zanimljivim Zapadu i podupirao naše veze sa Zapadnom Europom. Mislim da nemaju pravo oni koji smatraju da bismo ušli u Europu da nismo bili toliko okupirani PNZ-om. (...) Za 'ulaženje' bi bio potreban dug proces potpune transformacije s postupnim silaženjem SKJ s vlasti. Umjesto toga raspali smo se u krvi (...)“ (Jakovina, 2003: 1044-1045).

4. RASPAD SFRJ I OSAMOSTALJENJE REPUBLIKE HRVATSKE

Kako bi se shvatilo djelovanje hrvatske diplomacije za vrijeme raspada Jugoslavije, potrebno je dati širu sliku odnosno smjestiti hrvatske dužnosnike unutar određenih povijesnih zbivanja. U trenucima nastanka hrvatske diplomacije, hrvatska područja bila su pogođena ratnim razaranja, stoga je Franjo Tuđman međunarodno priznanje vidio kao izlaz iz ratnih strahota. Zapadne sile bile su podijeljene oko rješavanja jugoslavenskoga pitanja te nisu na vrijeme zaustavile srpsku agresiju. Različita mišljenja europskih i američkih političara te analitičara očituju se i kroz njihove izjave o pokretačima ratnih sukoba. Mnogi analitičari, kada govore o Jugoslaviji i njezinu raspadu, promatraju samo događaje nastale nakon 1990. godine, no kako bi se rekonstruirala prava slika SFRJ, potrebno je ipak pozornije promotriti stanje u državi nakon Titove smrti. Iako od početka Jugoslavije postoje nesuglasice između različitih etničkih skupina, ipak nije bila otvoreno izražena prevlast jednoga naroda. Osamdesete godine prošlog stoljeća samo su uvod u krvavo desetljeće u kojem su porasle srpske teritorijalne težnje. Srpske političare više ne zanima Jugoslavija, oni u devedesetim planiraju ekspanziju s kojom će stvoriti vlastitu nacionalnu državu – Veliku Srbiju.

4.1. Stanje u SFRJ osamdesetih godina prošlog stoljeća

Tito je Jugoslavijom vladao trideset pet godina – od 1945. do 1980. Pod njegovim snažnim autoritetom država je uspješno pobijedila različite političke i gospodarske krize. No njegova je smrt označila početak novih zbivanja za Jugoslaviju koja su krenula u negativnom smjeru. Djelovanje jugoslavenskih diplomata uvelike je opalo jer je došlo do popuštanja napetosti između dvaju blokova, a s druge strane dolazi do sve većih unutarnjih problema u državi. Prema Titovoj viziji, zemlju je trebala voditi „mreža kolektivnih tijela“, koju su činili predstavnici republika i autonomnih pokrajina. Oni su se trebali smjenjivati na mjestu predsjedavatelja jedanput godišnje na čelu državnoga Predsjedništva i svake dvije godine u Predsjedništvu Saveza komunista Jugoslavije. No takav se način kolektivnoga rukovođenja državom nije pokazao uspješnim. Početkom osamdesetih godina prošloga stoljeća, jugoslavenski partijski funkcionari međusobno su se optuživali za: nesustavnost u radu, zbog pomanjkanja empatije, korupcije itd. Osam regionalnih partijskih organizacija nije se moglo uspješno dogovoriti o strategiji funkcioniranja zemlje (Ramet, 2005: 28). Stoga ne iznenađuje velik broj različitih prijedloga reorganizacije iznesenih na Dvanaestom kongresu SKJ u lipnju 1982. godine. Od velikoga broja prijedloga istaknut ćemo onaj ekonomista Branka Horvata o ukidanju političkih stranaka, preciznije rečeno Saveza komunista i njihovih različitih regionalnih organizacija. On predlaže reorganizaciju Jugoslavije u bestranačku socijalističku

državu, u kojoj bi upravljala udruženja građana (Radelić, 2006: 85). Ramet navodi i prijedlog dvojice politologa za povratkom na višestranački izborni sustav, što je CK SKJ na zasjedanju u lipnju 1984. godine odbacio (Ramet, 2005: 35). Iz navedenog je vidljivo kako su sudionici rasprava nudili različite prijedloge političkih problema, no konkretna rješenja koja bi zadovoljili sve sudionike nisu bila moguća: „(...) SKJ je postala tek institucijski prostor unutar kojeg su se stvarne snage sustava – regionalne partijske organizacije – sastajale i razgovarale o zajedničkim problemima“ (Ramet, 2005: 29). Osim toga, postojao je problem vezan uz lokalne članove partije, koji često nisu poštovali zakone nego su svoje položaje koristili za vlastiti probitak. Takvo neodgovorno ponašanje dodatno je dovelo do smanjenja povjerenja javnosti u funkcioniranje sustava, kao i mnoštvo samoupravnih zajednica koje su imale ovlasti nad istim djelatnostima, ali i političke institucije, kojima su upravljali pojedinci. Svakako je važno spomenuti kako je osamdesetih godina došlo do gospodarske stagnacije, a povećavanja inflacije te porasta razlike između troškova života i realnih prihoda (Ramet: 2005: 29-30). U tom teškom razdoblju regionalne partijske organizacije podijelile su se u frakcije te su o nekim društvenim pitanjima bile više ili manje liberalne. Tako je u Sloveniji vlada bila konzervativna i decentralistički nastrojena što se tiče političkih pitanja dok su u neki, društvenim pitanjima bili liberalni. U srpskoj partiji vladali su liberalni centralisti, u bosansko-hercegovačkoj i crnogorskih partiji prevladavali su konzervativni centralisti, konzervativni decentralisti dominirali su u hrvatskoj, makedonskoj i kosovskoj partiji, a liberalni decentralisti bili su na čelu u vojvođanskoj partiji (Ramet, 2005: 32). Zbog različitih tendencija i nacionalnih ideologija, Skupština SFRJ nije mogla donijeti odluku u kojem će smjeru krenuti Jugoslavija, a rasprave su se odvijale oko odabira: *status quo*, centralizacije, asimetrične federacije i konfederacije (Radelić, 2006: 86). Srpska partijska organizacija u listopadu 1984. godine predložila je četverodijelni nacrt programa reforme. Točke toga paketa bile su: jačanje uloge i autonomije gospodarskih tvrtki, jačanje savezne vlasti, demokratizacija izbornoga sustava i ukidanje povlastica i autonomije dviju autonomnih pokrajina. Naravno, partijske organizacije Hrvatske, Kosova, Vojvodine i Slovenije nisu se složile s takvim prijedlogom dok je bosanska strana ostala suzdržana. Naime, Slovenac Andrej Marinc na plenarnoj sjednici CK izjavio je kako bi svaka daljnja javna rasprava o promjeni sustava mogla dovesti do političke i društvene krize. Na taj govor, Slobodan Milošević, tadašnji predsjednik beogradske partijske organizacije oštro je odgovorio mjesec dana nakon: „Nama se preti da ćemo pokretanjem ovih pitanja ući u političku krizu. Ali, neka uđemo. Jer to je kriza loma na pitanje jedinstvo ili separatizam. U toj krizi, separatizam neće proći, jer se ceo narod izrazio za jedinstvo. Rukovodstvo koje nije u stanju da to vidi, gubi poverenje naroda.

(...) Ako politika dezintegracije i separatizma ne siđe sa scene, ovo društvo nema perspektivu. Ono može samo da se raspadne“ (Ramet, 2005: 37-38). Ubrzo se situacija okrenula u korist srpske strane partije. Budući da je smatrano kako je izvor svih problema upravo u Ustavu iz 1974. godine, SK je odlučio uvesti promjene te je osnovana Komisija za reviziju političkoga sustava, koja je trebala pripremiti prijedloge i preporuke za buduću reformu te taj izvještaj predstaviti na 13. kongresu SKJ. Predsjedavanje je povjereno Tihomiru Vlaškaliću, koji je bio na najvišem položaju u srpskoj partiji. Partijski dužnosnici iznosili su različite prijedloge i rješenja poput smanjenja članova CK, ukidanja posebnoga statusa regionalnih partijskih organizacija, smanjivanja lokalne autonomije znanstvenih instituta itd. (Ramet, 2005: 39-41). Na 13. kongresu SKJ od 25. do 28. lipnja 1986. godine usvojen je novi Statut partije te je pravo biranja članova CK SKJ na republičkom i na saveznom kongresu (SKJ). CK SKJ tada je dobio posao nadgledanja reda republičkih i pokrajinskih organizacija te izvanredno sazivanje kongresa radi sprječavanja djelovanja lokalnih partijskih organizacija (Radelić, 2006: 87). Iako je bilo onih koji su se zalagali za još veću centralizaciju, ona nije provedena do kraja zbog straha da bi okretanje novom političkom uređenju moglo pobuditi u različitim narodima (Ramet, 2005: 42). Godine 1986. došlo je do afere koju je proizveo najtiražniji jugoslavenski dnevni list *Večernje novosti*, objavivši 24. rujna neslužbeni dokument radne skupine Srpske akademije nauka i umetnosti, koji je odmah postao poznat kao Memorandum SANU (Jović, 2003: 362-367). Bio je prvi kompletni dokument nakon Drugoga svjetskog rata u kojem je objavljen „velikosrpski nacionalni program“ (Rudolf, 1999: 37). Kroz memorandum se oštro kritizira Ustav iz 1974. godine te traži njegova izmjena jer diskriminira Srbe te je ograničio njihovu državnost oduzevši im dio teritorija. Navodi se i kako albansko stanovništvo provodi genocid nad Srbima te se poziva srpski narod na djelovanje i borbu „svim sredstvima“ kako bi se teror zaustavio. Prema Memorandumu, Vojvodina ne dopušta Srbima da se ujedine s matičnom zemljom, a Hrvatska i Slovenija stvaraju „antisrpsku koaliciju“ (Mock, 1998: 31-32). Srbijanski komunist Ivan Stambolić je Memorandum SANU nazvao Miloševićevom lektinom i uvodom u ratna zbivanja i etnička čišćenja: „I pošto nitko nije htio dragovoljno u 'srpsku' Jugoslaviju, kreće se otvoreno s pozivom na 'nacionalnu homogenizaciju Srba', što samo vodi u etničko čišćenje i rat. Tako je, zapravo, Memorandum slatkorječiv uvod u krvav obračun (...)“ (Stambolić, 1995: 130). No politička situacija u Jugoslaviji postala je još negativnija i pesimističnija 1987. godine. Slobodan Milošević, kao predsjednik Saveza komunista Srbije, sazvao je u rujnu 8. sjednicu CK SK Srbije i otvoreno kritizirao strategiju SK te pritom napao svojega nekadašnjega prijatelja i vjenčanoga kuma Ivana Stambolića, ali i beogradskog šefa partije Dragišu Pavlovića (Ramet, 2005: 45).

Ministar obrane Branko Mamula i druge osobe važne za obranu zemlje bezuspješno su tražili pomoć od drugih regionalnih partijskih organizacija (Mamula, 2000: 115-116). No hrvatski dužnosnici tada nisu bili svjesni situacije koja će ih uskoro snaći te su pozdravili uklanjanje Stambolića. Laura Silber i Allan Little navode izjavu hrvatskoga komunista Stipe Šuvara u kojoj progovara o razlozima podržavanja Miloševićeva poteza: „Stambolić je bio strah i trepet političara na jugoslavenskoj pozornici, a sivi birokrat Milošević ulijevao nam je osjećaj da ga možemo držati pod nadzorom. Zapamtite, nije bio nacionalist, sve što je radio bilo je u ime Jugoslavije, a njegov argument da su Albanci secesionisti zapravo je bio točan“ (Silber, Little, 1996: 34-35). Milošević je iskoristio tešku situaciju u zemlji za odbacivanje strategije SKJ-a i srpske partijske organizacije te je započeo s provođenjem vlastitih ambicija u svrhu jačanja srpskog nacionalizma. To je vidljivo kroz njegove reforme odnosno stavljanjem autonomnih pokrajina (Kosova i Vojvodine), ali i Republike Crne Gore pod srpsku upravu uz pomoć nezakonitih i potplaćenih demonstracija, provođenjem centralizacije zemlje i rehabilitacijom Srpske pravoslavne Crkve. S njegovom politikom započeo je proces uništenja Jugoslavija kao državne cjeline jer je produbio još više ionako veliki politički i kulturni jaz između Slovenije, Hrvatske, Srbije (s Vojvodinom, Kosovom i Crnom Gorom) i Makedonije (Ramet, 2005: 47-53). Ivo Banac u Miloševićevoj politici vidi spoj različitih ideologija: „'Postkomunistički' nacionalizam Slobodana Miloševiću, koji se stao oblikovati 1987, novi je oblik srpskog integralnog nacionalizma s naznakama fašističkih i komunističkih utjecaja. (...) Miloševićeva ideologija povezuje protudemokratske ideje i slijeva i zdesna. Ona je natopljena komunističkim zazorom od 'formalizma' demokracije čak i kad zadržava desničarsku vjeru u spontanost homogenog naroda. Miloševićeva je ideologija također protuliberalna i protuzapadna“ (Banac, 2001: 31). Miloševićeva politička moć svakim danom jača te je 23. veljače 1989. godine srpski parlament *de facto* ukinuo autonomnost pokrajina Kosova i Vojvodine onemogućivši njihovim skupštinama da odlučuju o republičkom ustavu, a četiri dana nakon toga uveo je izvanredne mjere na Kosovu. Zbog nezadovoljstva stanjem u Jugoslaviji potkraj 1989. godine djelovalo je desetak nezavisnih političkih stranaka od kojih su neke bile zakonski registrirane (u Sloveniji, a početkom 1990. i u Hrvatskoj), neke su čekale registraciju, a neke su djelovale nelegalno jer je njihova prijava bila odbijena. Većina tih stranaka bila je u Ljubljani i Zagrebu. Osim toga bilo je od desetak do dvadesetak nezavisnih društvenih i političkih interesnih grupa, koje su bile usredotočene na konkretne probleme, primjerice na ekološka pitanja: „Privatizacija i politički pluralizam su možda mogli umanjiti krizu, da su provedeni potkraj sedamdesetih godina, možda čak i do 1984. ili 1985. godine. Ali, što se više odlagala njihova provedba, tim je više gospodarsko nazadovanje

pogoršavalo ukupno političko ozračje i pogodovalo pogoršanju međunacionalnih odnosa“ (Ramet, 2005: 68-69). U prosincu 1989. godine na 11. kongresu SK Hrvatske izabran je Ivica Račan (liberal) za predsjednika Centralnoga komiteta. Račan je bio za višestranački izborni sustav i za slobodno tržišno gospodarstvo, što je bilo u suprotnosti s Miloševićevim težnjama. Početkom 1990. godine zbog nemogućnosti argumentirane i ozbiljne rasprave o stanju u zemlji, hrvatski i slovenski izaslanici napustili su 14. izvanredni kongres SKJ dok su makedonski i bosanski delegati odbili nastavak bez ostalih kolega (Ramet, 2005: 77). Naime, na tom Kongresu nijedan slovenski prijedlog nije dobio potrebne glasove kako bi bio usvojen, štoviše, svaki njihov neuspjeh pozdravljen je s „gromkim pljeskom“. Slovenci su se osjetili povrijeđenima te su napustili Kongres, a odlazak zastupnika označio je raspad Saveza komunista Jugoslavije (Silber, Little, 1996: 69-70). Srpski državni i politički vrh je 26. ožujka 1990. godine uvidio kako dolazi do raspada SFRJ te je stoga potrebno razmišljati o novim rješenjima. Ako dođe do raspada, svjesni su činjenice kako mogu računati samo „na jedinstvo s Crnom Gorom“, a kako je uspostava granica „bez krvi“ teško ostvariva (Jović, 1995: 131).

4.2. Višestranački izbori u Jugoslaviji 1990., pregovori o budućnosti Jugoslavije 1991. i proglašavanje samostalnosti RH

Nakon što su 1990. u svim republikama bivše Jugoslavije održani prvi demokratski višestranački izbori nakon Drugoga svjetskog rata, u prvoj polovici 1991. godine, bezuspješno su vođeni pregovori o budućem uređenju jugoslavenske države između šestorice predsjednika jugoslavenskih republika. Vodeće političke snage Hrvatske (dr. Franjo Tuđman) i Slovenije (Milan Kučan) predlagali su konfederaciju (tj. savez samostalnih i suverenih država) dok su predsjednik Srbije (Slobodan Milošević) i Crne Gore (Momir Bulatović pod Miloševićevim utjecajem) bili za reunitarizaciju federacije (centralistički uređenu Jugoslaviju). Predsjednik Predsjedništva Bosne i Hercegovine (Alija Izetbegović) i makedonski predsjednik (Kiro Gligorov) zagovarali su kombinaciju obaju sustava (Matković, 1998: 411). U tijeku pregovora o razrješenju državne krize u SFRJ, dr. Franjo Tuđman je raspisao referendum o državnoj samostalnosti Hrvatske, koji je održan 19. svibnja 1991. godine. Na njemu su građani imali priliku odlučiti o budućnosti Hrvatske zaokružujući svoj odgovor (za/protiv) na dva pitanja, od kojih se svako nalazilo na posebnom listiću (Radelić, 2006: 594-595). Od ukupno 3.051.881 glasača, koliko ih je izišlo na referendum, *Za* suverenost i samostalnost Hrvatske, glasovalo je 2.845.521 odnosno 93,24 % glasača. Drugo pitanje odnosilo se na ostanak Hrvatske u jedinstvenoj saveznoj državi, gdje je *Protiv* glasovalo 2.813.085 odnosno 92,18 %

glasača.²⁹ Nakon održanoga referenduma, u skladu s voljom glasača, Sabor RH je 25. lipnja 1991. godine izglasao Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske, ali i Povelju o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj. Tom povijesnom prilikom, Vladimir Šeks je u Saboru održao govor o temeljima hrvatske državnosti: „Ustavna odluka kako prvi i temeljni akt koji proistječe iz referenduma i predstavlja izvršavanje volje hrvatskog naroda i svih građana Hrvatske koncipirana je kao što vidite sa nazivom 'Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske'. (...) Republika Hrvatska ostaje u SFRJ do novog sporazuma ili dok Hrvatski sabor ne odluči drugačije. Ona se temelji na otuđivom, neprenosivom, nepotrošivom i nedjeljivom pravu hrvatskog naroda na samoodređivanje i suverenitet Republike Hrvatske koji pripadaju svim njenim državljanima. Ona se temelji na izvršavanju volje naroda (...) polazi i od toga da SFRJ ne djeluje kao ustavnopravno uređena država, da se u njoj grubo krše ljudska prava, prava nacionalnih manjina i prava federalnih jedinica. Polazi od toga da federalno uređenje Jugoslavije ne omogućuje rješavanje državno-pravne, političke i gospodarske krize (...) na području Republike Hrvatske prema prijedlogu ove Ustavne odluke vrijede samo oni zakoni koje je donio Sabor Republike Hrvatske (...)“ (Šeks, 2015: 78-79). Tako su se Republika Hrvatska i Republika Slovenija istoga dana proglasile samostalnim i suverenim državama, no Srbija je odlučila djelovati na taj čin te je JNA napala Sloveniju. Stoga je u dogovoru s predstavnicima Europske zajednice na Brijunima 7. srpnja 1991. godine odlučeno odgoditi ustavne promjene (međunarodno priznanje) za tri mjeseca kako bi se kriza riješila mirnim putem (Radelić, 2006: 594-596). *Brijunska deklaracija* usvojena je na Predsjedništvu SFRJ 12. srpnja 1991. Protiv nje je glasovao jedino hrvatski član Predsjedništva SFRJ Stjepan Mesić, a Bogić Bogičević (BiH) je bio suzdržan (Rudolf, 1999: 265-266). Mesić je tom prigodom naglašavao važnost razoružanja i demobilizacije svih paravojnih i nelegalnih jedinica te kako JNA ne smije podupirati srpske pobunjenike odnosno štititi „bandu“ (Mesić, 1992: 114-116). Naime, s povlačenjem jugoslavenske vojske sa slovenskog teritorija, Slovenija se približila stjecanju neovisnosti. No taj je čin i dokazao kako JNA ne brani cjelokupni teritorij SFRJ (Silber, Little, 1996: 161). Iako su mnogi zamjerali Tuđmanu što je dopustio prelazak JNA preko hrvatskog teritorija i što ih nije napao, Hrvoje Šarinić navodi kako je taj pohod na Sloveniju bio „zamka“ za nenaoružanu hrvatsku vojsku jer u slučaju napada na JNA Hrvatska bi bila poražena (Šarinić, 1997: 20). Nakon pokušaja atentata na hrvatskog predsjednika Tuđmana,

²⁹19. svibnja – Referendum o hrvatskoj samostalnosti, Hrvatski Sabor, <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/vazni-datumi/19-svibnja-referendum-o-hrvatskoj-samostalnosti> (zadnji pregled 26. 7. 2020.)

Hrvatski sabor je 8. listopada 1991. godine prekinuo sve veze sa SFRJ, ali i donio odluku o prestanku valjanosti *Brijunske deklaracije* te proglasio neovisnost. Sabor je bio prisiljen održati zasjedanje u Ininoj zgradi jer je jugoslavenski zrakoplov u pokušaju ubojstva Franje Tuđmana uništio Banske dvore i Markov trg (Granić, 2005: 34). Što se tiče ostalih jugoslavenskih republika i njihovih rezultata na prvim slobodnim izborima, ustvrđeno je kako su građani spremni za novu vlast i reforme. Slovenija je bila prva država u Jugoslaviji, koja je održala višestranačke izbore i to 8. travnja 1990. godine. Na tim izborima pobijedio je oporbeni savez Demos, a predsjednik vlade je postao Alojz Peterle. No na čelo Predsjedništva Slovenije izabran je kandidat reformiranih komunista Milan Kučan. U Makedoniji je nakon održanih slobodnih izbora u studenom na vlast došla koalicija pet stranaka, a predsjednik je u drugom krugu izbora postao Kiro Gligorov. Predsjednikom sedmeročlanoga bosansko-hercegovačkog Predsjedništva (po dva mjesta pripala su muslimanskim, srpskim i hrvatskim političarima iz BiH, a jednom iz reda ostalih naroda i narodnosti u BiH) postao je muslimanski političar Alija Izetbegović (SDA), jedini od pet novoizabranih predsjednika jugoslavenskih republika bez komunističke prošlosti (Mock, 1998: 43-44), a vlast je u BiH preuzela koalicija tri nacionalne stranke SDA, SDS i HDZ BiH. Samo u Srbiji i Crnoj Gori većinu su dobili predstavnici ranijeg režima komunisti preimenovani u socijaliste. Tako je u Srbiji predsjednikom postao Slobodan Milošević, a u Crnoj Gori Miomir Bulatović (Mock, 1998: 44). Nova pak Savezna Republika Jugoslavija, nastala u proljeće 1992. udruživanjem Srbije i Crne Gore, za razliku od bivše SFRJ, trebala se temeljiti na hegemoniji samo jednog naroda.

4.3. Akteri raspada Jugoslavije

Brojni povjesničari, političari, analitičari, sociolozi, ali i mnogi drugi bavili su se tematikom i problematizacijom relevantnom za raspad Jugoslavije. U sklopu toga pokušali su kroz različita gledišta prikazati odgovorne aktere, koji su uzrokovali raspad SFRJ. Prema nekima, odgovornost snosi jedan ili više protagonista, prema drugima razlozi se nalaze izvan/unutar države, neki motiv/e razlaza između republika interpretiraju uz upotrebu metaforike. Autor ove doktorske disertacije proveo je vlastitu selekciju, kojoj je glavni kriterij bio objektivno predstaviti raznovrsna tumačenja s krajnjim ciljem formiranja čitateljeve osobne interpretacije. U potrazi za indikatorima, koji su uzrokovali raspad Jugoslavije, potrebno je upoznati povijesni kontekst u kojem je nastala Jugoslavija, kao i prilike u kojima je djelovala. Povjesničar Hrvoje Matković pojavu Jugoslavije svodi na „rezultat spleta niza povijesnih okolnosti“ i vjere u ravnopravnu podjelu vlasti. Međutim, od samoga početka među narodima

Jugoslavije nema zajedničke vizije države. Razlog tomu on vidi u stoljećima odvojenosti između jugoslavenskih naroda koja su utjecala na kreiranje različitih nacionalnih identiteta (Matković, 1998: 420-421). Raspad Jugoslavije nakon sedam desetljeća postojanja jasan je pokazatelj nepostojanja „pravih integracijskih veza“ između različitih nacionalnih država (Matković, 1998: 424). Zbog povijesnih i kulturnih okolnosti, razvili su se različiti nacionalni mentaliteti, koji ulaskom u zajedničku državu tvorevinu nisu mogli iščeznuti: „Radi se o kulturama s veoma različitim obilježjima, pod čijim utjecajima su se izrađivali različiti mentaliteti i duhovna obzorja. Taj sudar kultura nije mogao ostati bez posljedica na unutarnji razvoj i život države, a to se iskazivalo ne samo u duhovnom stvaralaštvu, nego i u političkom ponašanju i djelovanju“ (Matković, 1998: 421). Ivo Banac uzročnike raspada Jugoslavije vidi upravo u „u povijesti Jugoslavije“ te „u nacionalnim ideologijama“ naroda (Banac, 2001: 116). Krivnju u slomu SFRJ Sabrina P. Ramet vidi unutar različitih nacionalnih identiteta i njihovoj neprestanoj identifikaciji s povijesnim događajima. Naime, Ramet ističe kako Drugi svjetski rat za narod na prostoru Jugoslavije zapravo nikada nije završio, nego je konstantno utjecao na međunacionalne odnose između različitih regionalnih organizacija (Ramet, 2005: 73-75). Dejan Jović oštro odbacuje interpretacije o rušenju Jugoslavije, koje počivaju na argumentu „drevne mržnje“ između pripadnika različitih etičkih skupina. Jović pak navodi kako Hrvati i Srbi nikada nisu izravno ratovali jedni protiv drugih te kako često isticani sukob u Drugom svjetskom ratu nije bio rat između različitih nacionalnih skupina nego sukob između pripadnika različitih političkih ideologija. Naime, na strani partizana borili su se jednako i Hrvati i Srbi, a neprijatelji su im bili zajednički: ustaše (pripadnici hrvatske nacionalnosti) i četnici (pripadnici srpske nacionalnosti) (Jović, 2003: 39-40). Amerikanac Samuel Paul Huntington razvio je tezu o sukobu civilizacija, prema kojoj nakon hladnog rata sukobi više neće počivati na ideološkim razlikama, nego na religijskim devijacijama. Naime, prema Huntingtonu, religija „je središnja značajka civilizacija“ stoga ratni sukobi proizlaze iz vjerskih razlika (Huntington, 1998: 67). Jedna od zemalja koja je bila sastavljena od različitih etničkih i religijskih skupina bila je i Jugoslavija. Huntington zemlje poput nje naziva „raskoljena zemlja“ jer su narodi unutar takvih multietničkih zemalja svjesni činjenice kako su „različiti narodi“ te svatko od njih svoje mjesto vidi „drugdje“, negdje izvan te državne tvorevine (Huntington, 1998: 175). Jugoslavija je bila strukturirana od različitih nacionalnih pripadnika, koji su još bili i religijski podijeljeni. Hrvatska je tako štitila granice zapadne Europe odnosno zapadnog kršćanstva, Bosna i Hercegovina je bila zemlja islama, a Srbija pravoslavlja. Dakle, sukob na području bivše Jugoslavije je civilizacijski rat na „razdjelnici civilizacija“ jer su unutar njega sudjelovali pripadnici različitih religija (Huntington, 1998:

2000). Najveći dio svjetskih političara i analitičara, krivca za raspad Jugoslavije vide na srpskoj strani te ističu pojedinačno Slobodana Miloševića ili generaliziraju srpski državni vrh. Alois Mock smatra kako je „proces raspadanja Jugoslavije“ započeo još 1987. godine s nasilnim sukobima na Kosovu, a kako je ubrzan 1991. godine (Mock, 1998: 53). Austrija je bila među prvim državama koja je upozoravala na nedemokratski odnos Srba (Slobodana Miloševića) prema Albancima na Kosovu. Taj sukob bio je samo početak srpske agresije naspram drugih etničkih skupina: „Sukob je izazvao masovni srpski nacionalizam koji je Milošević politički iskoristio tako da je jednostrano promijenio srpski ustav, srušio politički vodstvo na Kosovu i ukinuo autonomiju u toj pokrajini Srbije u kojoj je živjelo 92 posto Albanac. Iako se pravodobno upozoravalo na ovo žarište krize i njegove moguće posljedice, na signale za alarm uglavnom se nije osvrtao, krivo ih se interpretiralo i umanjivalo njihovu važnost“ (Mock, 1998: 131). Mnogi analitičari kada govore o agresoru, isključivo govore općenito o Srbima ili pojedinačno o Slobodanu Miloševiću. Politički aktivist i investitor, George Soros raspad Jugoslavije povezuje isključivo s Miloševićem i njegovim stvaranjem nepovoljne ekonomske situacije u državi. Naime, on za srpskog političara piše kako je „doslovce opljačkao centralnu banku“ i tako zemlju doveo do rata (Soros, 1993: 81). Hans-Dietrich Genscher, također vidi kao krivca za rat isključivo Miloševića i Srbiju: „(...) predsjednik Milošević je izjavio 9. siječnja 1992. da je rat u Hrvatskoj i protiv Hrvatske završen, a oružani sukobi su postupno prestajali. To što je Milošević jednostrano izjavio da je rat završen, štoviše, da je rat time i bio na kraju, pokazuje tko ga je započeo. Neprijateljstva su poticana isključivo od Srbije, zbog čega ih je samo on mogao okončati (...)“ (Genscher, 1999: 546). Iako Laura Silber i Allan Little ne žele istaknuti Miloševiću kao jedinog krivca raspada Jugoslavije, njegovu ulogu smatraju ključnom. Naime, on je SFRJ doveo do raskola svojim centralističkim i autoritarnim načinom upravljanja državom te politikom manipulacije između različitih etničkih skupina (Silber, Little, 1996: 8). Sabrina P. Ramet, također, ne smatra kako je jedini krivac za raspad Jugoslavije Slobodan Miloševiću, no njegovu ulogu vidi kao ključnu (Ramet, 2005: 26). Dejan Jović slaže se s njom te navodi kako je Slobodan Milošević imao „središnju ulogu“ u rušenju Jugoslavije (Jović, 2003: 76). Naime, on ističe kako se država nije raspala „samo zbog Miloševića“. Također, Jović naglašava potrebu lociranja glavnog aktera unutar određenog povijesnog okvira te njegovo demitologiziranje samo isključivo unutar tog povijesno-političkog konteksta (Jović, 2003: 21). Neki političari i publicisti svoju su optužnicu proširili na više aktera, koji pripadaju različitim etničkim skupinama. Među takvima je i nekadašnji hrvatski ministar pomorstva i vanjskih poslova, Davorin Rudolf, koji je proširio odgovornost za ratna zbivanja. Slijedom vlastitoga iskustva, on Srbe smatra ratnim

inicijatorima, premda odgovornost vidi i unutar vojnog vrha JNA te u crnogorskim visokim dužnosnicima, koji su djelovali u skladu sa srpskim težnjama: „Na temelju dokumenata i analiza prijeratnih i poslijeratnoj događaja, jasno proizlazi da je rat pripremio i započeo srpski državni i politički vrh, zajedno s čelnim dužnosnicima u Jugoslavenskoj narodnoj armiji (JNA) i Crnoj Gori (srbiziranoj poslije smjene dijela legitimnoga rukovodstva u ‘jogurt-revoluciji’ u Titogradu, današnjoj Podgorici, u siječnju 1989.“ (Rudolf, 2005: 69). Warren Zimmermann u svojim memoarima *Izvori jedne katastrofe: Jugoslavija i njeni rušitelji: posljednji američki veleposlanik* piše o tome što se dogodilo i zašto je naveo nekoliko različitih aktera, kojima zamjera određena djelovanja, koja su prema njemu dovela do raspada SFRJ. Neki protagonisti su pojedinačno izdvojeni imenom i prezimenom, a neki se kriju unutar kolektiva. No važno je naglasiti, kako iako je okrivljenika više, američki veleposlanik je konstatirao kako je Slobodan Milošević „glavni strijelac“ u rušenju Jugoslavije te kao takav snosi najviše odgovornosti: „(...) zamišljam sljedeće optužbe: protiv Slovenije, zbog njezine sebičnosti prema ostalim Jugoslavenima; protiv Tuđmanove Hrvatske, zbog njezine neosjetljivosti prema srpskom stanovništvu i pohlepe prema bosanskim susjedima; protiv JNA, zbog njezine ideološke krutosti i arogancije, koji su kulminirali u ratnim zločinima; Radovana Karadžića, zbog njegova napada na čelo tolerancije u jednoj od etički najizmješanijih jugoslavenskih republika i, najteža od svih, optužba protiv Slobodana Miloševića što je skovao i provodio strategiju koja je direktno dovela do raspada zemlje i uzrokovala smrt više od stotinu tisuća njenih stanovnika“ (Zimmermann, 1997: 246). Više protagonista rata ističe i Predrag Matvejević. Međutim, kod njega se ne može pronaći izvornog začetnika, koji je doveo do raspada Jugoslavije i ratnih stradanja. On pak samo nabroja ratne (ne)junake. Njegovi tzv. gospodari rata i mira su: Slobodan Milošević, Franjo Tuđman, Ratko Mladić, Radovan Karadžić, Gojko Šušak i Alija Izetbegović (Matvejević, 2001: 7-17). Američki državni tajnik James Baker, u svojim memoarskim zapisima je ipak konkretniji te kao krivce raspada Jugoslavije navodi Slobodana Miloševića i Franju Tuđmana, koje naziva ekstremnim nacionalistima (Baker, 1995: 635). Ramet demantira navod kako je ratni sukob krivnja koju uz Miloševića treba snositi i prvi hrvatski predsjednik Franjo Tuđman. Naime, ona ističe kako je jugoslavenska kriza bila prisutna dugi niz godina prije Tuđmanova formalnog stupanja na vlast nakon višestranačkih izbora. U skladu s tim, hrvatski predsjednik je proizašao iz krize, kao njezina posljedica, a ne kao uzrok (Ramet, 2005: 26-27). Srpska strana, naravno, ima znatno drukčije viđenje situacije na području bivše Jugoslavije. Tako srpski povjesničar Vasilije Đ. Kresić glavnog krivca za sukob vidi isključivo u Hrvatskoj. Prema Kresiću, hrvatski političari nastoje prikazati Srbe kao agresore

kako bi prikri vlastite težnje za tuđim teritorijima: „Iz Hrvatske se, kao neki bauk, neprestano šire glasovi o težnji Srba za stvaranjem neke velike Srbije i o velikosrpskim hegemonističkim namjerama. (...) Njime se, s jedne strane, Srbi i Srbija žele prikazati kao agresori velikih teritorijalnih pretenzija, a s druge žele se prikriti vlastita agresija i vlastiti teritorijalni apetiti na tuđe etničke, državne i povijesne teritorije“ (Kresić, 1998: 123). Valja navesti kako srpska strana ipak nije bila suglasna oko krivca za raspad Jugoslavije. Naime, Stambolić, jugoslavenski komunist, koji je želio očuvati Jugoslaviju, a ne stvoriti Veliku Srbiju, ne prebacuje odgovornost na hrvatsku stranu nego kao krivca navodi partiju, koja je 1987. godine na Osmoj sjednici Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije započela s provođenjem srpskog hegemonizma u Jugoslaviji i tako prouzročila rušenje države: „Osma sjednica zaista je bila ratna truba čiji je zov podigao na noge srpske nacionaliste, u pohod na razaranje Jugoslavije. Jugoslavija je već tada bila osuđena na smrt“ (Stambolić, 1995: 19). Za razliku od svojeg sunarodnjaka, Veljko Kadijević krivnju za raspad Jugoslavije vidi u djelovanjima Zapada. Posebno se oštro obrušio na Njemačku i SAD, koje smatra kako su imale „za cilj da razbiju Jugoslaviju“. Uništavanje države poput SFRJ omogućilo bi im „gospodarenje Balkanom“ (Kadijević, 1993: 4). On smatra kako je nacionalni (albanski, slovenski, hrvatski i u muslimanski) separatizam potaknut utjecajem Zapada (Kadijević, 1993: 67). Krivac za raspad Jugoslavije u međunarodnim zajednicama, mnogi politolozi i analitičari oštro odbacuju. Naime, EK, SAD i Rusija nisu bile za raspad Jugoslavije, nego su neprestano naglašavale potrebu za održavanjem integriteta SFRJ. Stoga Jović ističe kako su „njeni neprijatelji bili su unutar granica“, a ne Istok i Zapad, štoviše, oni su željeli stabilnost u regiji te su nastojali očuvati Jugoslaviju od separatista (Jović, 2003: 73). Silber i Little također demantiraju mogućnost međunarodnih političkih protivnika: „Rat u Jugoslaviji nije skrivila međunarodna zajednica. Rat su planirali i povelili Jugoslaveni. (...) Jugoslavija nije umrla prirodnom smrću. Nju su više smišljeno i sustavno ubili ljudi koji od mirnog prijelaza iz državnog socijalizma i jednostranačke vladavine u demokraciju slobodnog tržišta nisu imali što dobiti, samo sve izgubiti“ (Silber, Little, 1996: 7-8). Boris Buden ima pomalo neobičnu interpretaciju. On negira Jugoslavija kao državu jer „nikad nije demokratski konstituirana“ pa stoga ona formalno i nije postojala. No ako prihvatimo činjenicu kako je Jugoslavija ipak djelovala unutar određenoga povijesnog konteksta, ona ipak ima svoj početak i kraj. Buden taj kraj odnosno raspad SFRJ interpretira na metaforičan način. Dakle, Tita navodi kao „patrijarhalnog oca“ odnosno kao središte unutar kojeg je izgrađen „kolektivni identitet“. Jugoslavija je svojevrsno Titovo dijete, njegova tvorevina, koja umire istovremeno kad i njezin otac jer bez oca nema više tko održavati kolektivnu svijest (Buden, 2002: 21). Svakako

je potrebno posvetiti pažnju i tezi koju je postavio Dejan Jović kroz svoju doktorsku disertaciju (1999), a kasnije predstavio i kroz knjigu *Jugoslavija država koja je odumrla* (2003). Prema Joviću, za raspad SFRJ nije bila relevantna ekonomska situacija, kriza političkog sustava, nacionalna ideologija itd. Uzrok raspada Jugoslavije, on isključivo vidi u „odumiranju države“, koju povezuje sa socijalističkom doktrinom, međutim pritom ne isključuje i utjecaje ostalih čimbenika: „(...) Jugoslavija se nije ugušila u etičkoj mržnji njenih naroda, niti je propala pod teretom ekonomske krize, niti je ubijena izvana, niti je bila laboratorij pomahnitalih ličnosti koje su preuzele vlast u ovom ili onom njezinu centru. Niti je točno da je njen raspad bio neizbježan, niti da se pojavio iznenada. Jugoslavija je (...) bila država koja je odumrla. Njena je elita, vjerujući u koncept o odumiranju države, decentralizirala i oslabila funkcije države do te mjere da je država postala nemoćna da se odupre unutarnjim i vanjskim izazovima (...)“ (Jović, 2003: 14). Hrvatski povjesničar Zdenko Radelić navodi kako gubitak „političkog monopola“ u gospodarski slaboj Jugoslaviji „maksimalizirao je različite interese republika“, koji su stvorili želju za političkim pluralizmom. Prema Radeliću, raspad Jugoslavije je spoj nekoliko relevantnih elemenata. Svaki od tih elemenata pridonio je više ili manje rušenju države:

1. nestanak autoritarne vlasti i diktature SK;
2. nacionalno-federalistički sustav i težnja Hrvatske i Slovenije za samostalnošću;
3. jačanje velikosrpskih snaga, koji su u Miloševiću našli svog predvodnika;
4. urušavanje svjetskoga komunističkoga sustava;
5. pogoršavanje gospodarskoga stanja“ (Radelić, 2006: 579).

Iako povjesničari, analitičari, politolozi i mnogi drugi koji se bave pitanjem raspada Jugoslavije često krivca vide jedino u djelovanju povijesnih aktera odnosno pripadnika određene nacionalne skupine, takve jednodimenzionalne interpretacije su od samog polazišta pogrešne. Jugoslavija se raspala zbog niza okolnosti unutar određenoga povijesnoga konteksta. Dakle, kada se govori o padu ili rušenju Jugoslavije (ili neke druge države) uvijek treba sagledati širu povijesnu sliku te uključiti sve okolnosti i moguće uzroke. Ponekad je i naizgled nevažan događaj ključan za razumijevanje daljnjih povijesnih tokova. Stoga se ovo poglavlje može završiti riječima Dejana Jovića: „Jedini način, stoga, da razumijemo rezultat (raspad Jugoslavije) jest da analiziramo i namjere (ideologiju, vjerovanja) i akciju (političko djelovanje) u konteksti u kome su se dogodile (međunarodnom, domaćem, i u svim njegovim aspektima – kulturalnom, ekonomskom, vojnom itd.)“ (Jović, 2003: 102).

4.4. Uvod u Domovinski rat

Tri mjeseca nakon prekida 14. izvanrednog Kongresa SKJ održani su demokratski višestranački izbori u Hrvatskoj. Izbori za tri vijeća tadašnjega trikameralnog Sabora SR Hrvatske (Društveno-političko vijeće, Vijeće općina, Vijeće udruženog rada) održani su 22./23. travnja (prvi krug), odnosno 6./7. svibnja 1990. (drugi krug). Tom je prigodom uvjerljivo pobijedila oporbena Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) pod vodstvom dr. Franje Tuđmana, zadobivši povjerenje više od dvije petine birača s natpolovičnom većinom mandata u sva tri saborska vijeća. HDZ se postavio kao „odlučni branitelj i zagovaratelj“ hrvatskih interesa za razliku od hrvatskih komunističkih dužnosnika, koji su do tada „pasivno promatrali jačanje srpskog nacionalizma“, na drugom mjestu je bio Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena (SKH-SDP), koji je dobio oko 30 % glasova od kojih su neki pripadali i građanima srpske nacionalnosti (Barić, 2005: 53). Naime, dio Srba je poklonio svoje povjerenje Ivici Račanu, a ne Jovanu Raškoviću, Jovanu Opačiću i Milanu Babiću, koji su osnovali Srpsku demokratsku stranku (SDS) kako bi zaštitili srpske nacionalne interese (Silber, Little, 1996: 86). Iako je na izborima u Hrvatskoj SDS prikupio samo trećinu srpskih glasova, Tuđman je ipak bio spreman na određene ustupke te je predsjedniku stranke ponudio mjesto potpredsjednika Sabora. Osim toga, bio je spreman pregovarati o kulturnoj autonomiji, ali Jovan Rašković nije bio zadovoljan. Naime, on je htio, u skladu s uputama pristiglim iz Srbije, proširiti definiciju autonomije i ustavne promjene, prema kojima bi Srbi poput Hrvata imali status konstitutivnog naroda, a ne kao „nacionalna manjina“ na što hrvatski predsjednik nije pristao (Ramet, 2005: 80). Drago Roksandić navodi izjavu kojom je Franjo Tuđman nakon nekoliko mjeseci na izvanrednom zasjedanju Sabora RH, 24. kolovoza, objasnio razloge pregovora između HDZ-a i SDS-a: „Postavlja se pitanje zašto smo mi onda ipak razgovarali s Raškovićem kada je on predstavljao samo pet zastupnika (...) Evo zašto. Zato što ti radikalni ekstremni Srbi i u Hrvatskoj, a pogotovo u Srbiji, nisu smatrali komunističke zastupnike svojim predstavnicima. Nisu. Govorili su, a i meni pisali, to nisu Srbi, to su komunisti. A mi smo u ime prave demokracije i htijući, hoteći osigurati suverenitet hrvatskoga naroda, ali i dati prava, sva prava Srbima, kazali: 'Evo, molim, mi nuđamo i vama koji se smatrate pravim predstavnicima srpskog naroda, nuđamo vam položaj potpredsjednika u Saboru“ (Roksandić, 2011: 98-99). Prije konstituiranja Sabora, u Benkovcu je 18. svibnja 1990. godine napadnut Miroslav Mlinar, dužnosnik Srpske demokratske stranke. Naravno, Hrvati su optuženi za taj čin, a napad je simbolično predstavljen kao udar na sve Srbe u Hrvatskoj. No nakon godinu dana otkriveno je kako do

incidenta nikada nije došlo, nego je riječ o „izmišljenom napadu“. Uostalom, Mlinar je tijekom rata pobjegao u Australiju odakle je 2000. godine dao intervju u kojem ne spominje navodni atentat, iako tijekom cijelog razgovora ističe svoje rodoljublje i hrabrost (Barić, 2005: 63-65). Dakle, taj „inscenirani pokušaj ubojstva“ poslužio je samo kao izlika za oduzimanje oružja Teritorijalnoj obrani u Hrvatskoj od JNA. Nakon nekoliko dana, 30. svibnja 1990. godine, konstituiran je trodomni višestranački Sabor. Na zasjedanju 25. srpnja usvojeno je dvanaest amandmana na Ustav pa je tako Socijalistička Republika Hrvatska promijenila naziv u Republika Hrvatska. Tada je uklonjena crvene zvijezde petokrake sa zastave RH, umjesto nje je stavljen hrvatski povijesni grb, a u prosincu su posebnim zakonom dodani i grbovi hrvatskih povijesnih pokrajina (Radelić, 2006: 559-560). Također, amandmanima je odlučeno kako je službeno pismo u Hrvatskoj – latinica, dok ćirilica nije zabranjena, štoviše, na područjima gdje Srbi čine etičku većinu jamčila im se službena upotreba toga pisma (Barić, 2005: 66). Istoga dana, 25. srpnja održano je još jedno zasjedanje u Hrvatskoj i to u Srbu, gdje je održan „Srpski sabor“ (Banić, 2005: 72). Na tom insceniranom „mitingu“ ili kako ga je sam Rašković vidio kao „ustanak bez oružja“ okupili su se politički predstavnici Srba u Hrvatskoj i Srbi pod Miloševićevim vodstvom te je došao i Vojislav Šešelj, četnički vojvoda (Roksandić, 2011: 104). Iako su na tom događaju nazočili članovi Srpskoga nacionalnog vijeća, ono je ipak formalno konstituirano 31. srpnja. Tom je prigodom za predsjednika postavljen Milan Babić (Barić, 2005: 72-74). Sabrina P. Ramet osnutak vijeća vidi kao „formalni početak srpske pobune u Hrvatskoj“ jer je osnovano s ciljem djelovanja kao teritorijalna autonomija Srba u Hrvatskoj ili u slučaju raspada SFRJ za izdvajanje područja Hrvatske na kojima žive Srbi (Ramet, 2005: 81). Drago Roksandić navodi kako se SNV sastao u mjesnom hotelu i usvojio prijedlog *Deklaraciju o suverenosti i autonomiji srpskog naroda u Hrvatskoj* (Roksandić, 2011: 102). Deklaraciju je jednoglasno i gromoglasno prihvatilo oko 120 000 Srba, koji su bili tamo (Barić, 2005: 72). Srpsko nacionalno vijeće na čelu s Milanom Babićem donijelo je odluku o raspisivanju referenduma o autonomiji srpskoga naroda u Hrvatskoj od 19. kolovoza do 2. rujna 1990. Tim je povodom formirana Centralna komisija za provedbu referenduma (Barić, 2005: 74-75). Već sredinom kolovoza 1990. godine, lokalni Srbi, na poticaj promiloševićevske Srpske demokratske stranke, su blokirali balvanima i naoružanom stražom sve ceste prema Kninu, Benkovcu i Gračacu (Radelić, 2006: 593). Davor Marijan tu pobunu naziva „uvod u rat“. Naime, nakon što je hrvatska vlada zbog nezakonitoga referenduma odlučila povući oružje iz policijskih postaja u mjestima gdje su Srbi živjeli u većini, srpski civili su zakrčili prometnice (Marijan, 2006: 114). Postavljanjem balvana na ceste prema Kninu i na željezničkoj pruzi započela je

tzv. balvan-revolucija (Matković, 1998: 409). Davorin Rudolf ističe 17. kolovoza 1990. kao „stvarni, efektivni raspad SFRJ“ čime odbacuje tvrdnju kako je ovo početak Domovinskog rata. Prema Rudolfu, ovo je čin koji državu odvodi u „proces raspadanja“ (Rudolf, 1999: 168). Dakle, SFRJ se počela raspadati, ali još nije nestala s karte svijeta. Srpski mediji su navedene događaje prikazivali kao invaziju Hrvatsku na Srbe te su širili dezinformacije o hrvatskom napadu. Slanje pogrešne slike o sukobima dodatno je utjecalo na netrpeljivost između etničkih skupina (Banić, 2005: 80). Blokade su se vrlo brzo proširile i na druge krajeve Hrvatske odnosno svugdje gdje su Srbi imali živjeli u većem broju (Radelić, 2006: 95). Početkom rujna, hrvatski predsjednik Franjo Tuđman izjavio je za novine u kojoj komentira srpsku autonomiju: „O nekoj teritorijalnoj autonomiji Srba u Hrvatskoj ne može biti ni govora. Nitko zapravo i ne zna što oni zapravo hoće, hoće li političku, teritorijalnu ili pak kulturnu autonomiju. (...) Naprosto nije istina da su nakon stupanja na snagu ustavnih amandmana Srbima u Hrvatskoj uskraćena ikakva prava. Nikakva im prava nisu ni ograničena. (...) Cilj im je destabilizacija demokratske Hrvatske i potkapavanje hrvatskog suvereniteta“ (Tuđman, 1999: 109-110). Ministarstvo za pravosuđe i opću upravu Republike Hrvatske zabranilo je provođenje referenduma. U nekim mjestima spriječeno je održavanje referenduma (Banić, 2005: 85). Stipe Mesić, predsjednik Vlade Republike Hrvatske, 24. kolovoza, dan uoči izvanredne sjednice Sabora, izjavio je za *Slobodnu Dalmaciju*: „Srpskog referenduma praktično više nema. Oni su tu anketu obavili i mi nećemo sprečavati ni jednu stranku da među svojim članstvom provodi bilo kakve ankete. Mislim da je to i demokratski i civilizacijski u redu“ (Roksandić, 2011: 105-107). U svakom slučaju, nezakoniti referendum je proveden, a na njemu se izjasnila 756 781 osoba. Čak 99,96 % glasača se izjasnilo za srpsku autonomiju (Barić, 2005: 80). Na njemu su, kako piše Sabrina P. Ramet, Srbi iskazali svoje „neobično poimanje demokratske procedure“ te su s jednakim žarom pribrajali glasove Srba u Hrvatskoj kao i onih Srba izvan hrvatskih granica, ali i dvostruke glasove (Ramet, 2005: 81). U skladu s rezultatima provedenog referenduma, SNV je 30. rujna 1990. godine proglasio srpsku anatomiju (Barić, 2005: 86). Nekoliko mjeseci nakon, u Titovoj Korenici održana je sjednica na kojoj je bilo Privremeno predsjedništvo Zajednica općina sjeverne Dalmacije i Like te Predsjedništvo SNV-a. Tada je usvojen tekst prijedloga Statusa SAO Krajine. Tu je skicu Milan Babić uputio državnim vlastima u SFRJ i u Hrvatskoj. Zatim je 19. prosinca na novoj sjednici Privremenog predsjedništva Zajednica usvojen prijedlog Statuta. Tako je u prosincu 1990. godine nastala SAO Krajina „teritorijalna autonomija“ s glavnim gradom Kninom. Kao zakonodavno tijelo određena je Skupština, koja se trebala sastojati od 60 poslanika s mandatom od četiri godine, dok je izvršna vlast predana u ruke Izvršnom

vijeću. SAO Krajina trebala je imati vlastiti proračun i prikupljati vlastiti porez, ali i imati „autonomna pravosudna i policijska tijela“. Formalno su unutar SAO Krajine trebali vrijediti zakoni i propisi Hrvatske i SFRJ. Mnoge općine naknadno su održale referendum o pripajanju Krajine, posebice nakon sukoba hrvatske policije i pobunjenika na Plitvicama (Barić, 2005: 93-97). Osim pljačkaškim pohodima, pobunjeni Srbi do oružja su dolazili i zahvaljujući preusmjeravanju pošiljki namijenjenih Jugoslavenskoj narodnoj armiji u Knin, o čemu su bili pravovremeno obaviješteni. Naime, JNA je povukla oružje iz Slovenije, Hrvatske i Bosne, osim na područjima gdje su živjeli Srbi te im tako pružila priliku za naoružanjem. Uz pošiljke s oružjem, JNA je pružila podršku i obučavanjem budućih vojnika te je umirovila slovenske i hrvatske oficire, a unaprijedila srpske (Ramet, 2005: 81-82). Zbog nedostatka naoružanja, Hrvatska i Slovenija su preko Mađarska primale isporuke oružja i tako se pripremale za obranu. Stoga je 9. siječnja 1991. godine Predsjedništvo SFRJ zatražilo raspuštanje svih naoružanih paravojnih skupina, koje ne pripadaju Jugoslavenskoj narodnoj armiji, što je Stjepan Mesić, hrvatski predstavnik u kolektivnom Predsjedništvu SFRJ, odbio 21. siječnja. Četiri dana nakon toga JNA je u Hrvatskoj uhitila osobe koje je sumnjičila za trgovinu oružjem (Ramet, 2005: 84). Tuđman se u Beogradu u krajnje napetoj atmosferi dogovorio s Kadijevićem kako će JNA prekinuti „stanje pripravnosti“ u Hrvatskoj, a kako će hrvatski predsjednik zauzvrat dopustiti „gonjenje“ ljudi umiješanih u krijumčarenje oružja (Silber, Little, 1996: 107). Dok je hrvatski predsjednik boravio u Beogradu, u Hrvatskom saboru vladalo je stanje napetosti i pripravnosti na primjenu članka 135. stavka 5. hrvatskog Ustava, o čemu svjedoči Vladimir Šeks kroz svoje memoarske zapise: „Rezonirali smo ovako. Ako je Predsjednik ubijen ili uhićen (državni poglavar) jedna trećina nas zastupnika predložit će u takvoj izvanrednoj prilici da Hrvatski sabor donese Odluku o odcjepljenju Republike Hrvatske od ostatka Jugoslavije i to dvotrećinskom većinom glasova prisutnih zastupnika. Zbog toga sam u stanci upozoravao zastupnike da uđu u sabornicu, da se ne razilaze ne govoreći im o razlozima zašto to činim“ (Šeks, 2015: 21). Nakon niza optužbi na djelovanje rada pojedinih hrvatskih političara, Sabor RH je 21. veljače usvojio *Rezoluciju o prihvaćanju postupaka za razdruživanje SFRJ i mogućem udruživanju u savez suverenih republika te Rezoluciju o zaštiti ustavnog poretka RH*. Pobunjeni Srbi su na to odgovorili *Rezolucijom o razdruživanju Republike Hrvatske i SAO Krajine*. S tim je odlučeno kako će SAO Krajina ostati u „zajedničkoj državi“ – Jugoslaviji (Barić, 2005: 99). Ubrzo je, 22. veljače 1991. godine Skupština općine Pakrac odlučila Pakrac uključiti u sastav SAO Krajine. Pobunjenici su upali u policijsku postaju i razoružali neistomišljenike (Hrvate i Srbe). Hrvatska je tom prigodom u grad poslala policijsko pojačanje, a pobunjenici su se povukli na obližnja brda.

Umjesto njih u grad su stigle postrojbe JNA, koje su sljedećih nekoliko mjeseci održavale „tampon zone“, preciznije rečeno onemogućavali su djelovanje hrvatskih snaga i s time olakšavali srpskim pobunjenicima njihove akcije (Marijan, 2006: 116). Bio je to prvi otvoreni oružani sukob hrvatskih regularnih snaga sa srpskim pobunjenicima te ga neki poput Marija Pušića smatraju početkom Domovinskog rata (Pušić, 2018: [http](#)). Takav stav o početku rata vrijedi i za Jovana Raškovića, koji je izjavio kako je tim činom Hrvatska „objavila rat“ Srbima (Silber, Little, 1996: 126). Potkraj veljače srpski pobunjenici su organizirali „miting istine“ na Plitvicama, na kojem su zahtijevali Nacionalni park Plitvička jezera kao dio njihove tzv. SAO Krajine. Ubrzo u ožujku 1991. godine, pobunjeni Srbi su postavili barikadu u Nacionalnom parku Plitvice te su tako zatvorili prometnicu Slunj – Titova Korenica (Marijan, 2006: 117). Specijalne postrojbe hrvatske policije poslane su na Plitvice, međutim upale su u zasjedu, koju su postavili tzv. martićevci (Silber, Little, 1996: 128). U toj akciji simbolično nazvanoj „Krvavi Uskrs“ redarstvenik Josip Jović pao je kao prva hrvatska žrtva u Domovinskom ratu (Pintarić, Puljizević, 2020: [http](#)). Hrvatska policija je uspješno intervenirala, ali ubrzo je JNA postavila novu „tampon zonu“ između sukobljenih strana (Marijan, 2006: 117). Pobunjeni Srbi bili su nezadovoljni nepravovremenim djelovanjem JNA i Predsjedništva SFRJ. Za njih su Plitvice predstavljale „najveći poraz jugoslavenskog Predsjedništva“ (Silber, Little, 1996: 128-129). Vojnopomorska oblast i 5. vojna oblast već je početkom travnja zatvorila sve prilaze Kninskoj krajini i dijelu Like (Marijan, 2006: 117). Nakon sukoba hrvatske policije i pobunjenih Srba u Nacionalnom parku Plitvice, Izvršno vijeće SAO Krajine donijelo je Odluku o prisajedinjenju Srpske Autonomne Oblasti Krajina Republici Srpskoj. Potkraj travnja, u Kninu je Skupština SAO Krajine odlučila provesti referendum o ulasku SAO Krajine u sastav Srbije. Iako referendum nije proveden prema propisanim pravilima pa se neki podaci nisu mogli službeno priznati, ipak je odlučeno da se sporni glasovi usvoje „kao izjašnjavaње putem plebiscita“ te je na kraju zaključeno kako je referendum uspješno proveden. Srbija nije priznala pripojenje jer nije bilo u skladu s važećim Ustavom, ali je podržala SAO Krajinu (Barić, 2005: 100-102). Nekih mjesec dana nakon, 1. svibnja, četiri osječka policajca odlučila su ući u Borovo Selo i skinuti jugoslavensku zastavu. Čuli su kako nitko ne čuva barikade, no to je bila dezinformacija. Srbi su uspjeli raniti dvojicu policajaca te su ih zarobili, a druga dvojica su uspjela pobjeći te su se vratili s pojačanjem. No Srbi su očekivali mogući povratak te je srpska paravojska prekrila cijelo selo i čekala na svojim položajima. Ujutro, 2. svibnja 1991. godine, pobunjenici su ubili dvanaesticu hrvatskih policajaca, a njih više od dvadeset su ranili (Silber, Little, 1996: 133). Pobuna pobunjenih Srba nastavila se širiti dalje po Slavoniji uz potporu JNA i njihovih „tampon

zona“ (Marijan, 2006: 117). Postoje različita razmišljanja o početku Domovinskog rata. Davorin Rudolf konstatira kako oružani sukobi nastali prije 25. lipnja 1991. godine ne mogu biti rat jer Hrvatska tada još nije formalno postojala odnosno kako je i dalje bila u sklopu SFRJ. Dakle, nakon što je proglasila svoju samostalnost, suverenost i nezavisnost, RH je faktički postala država iako nije bila međunarodno priznata. U skladu s tim, Rudolf prvim ratnim sukobom ističe vojnu okupaciju područja Baranje, koja je započela 3. srpnja 1991. godine (Rudolf, 1999: 167-168). U zapadnoj Slavoniji Srbi su 12. kolovoza 1991. godine proglasili osnivanje SAO Zapadne Slavonije te su s tim ciljem započeli osvajati teritorij, koji je bio pod kontrolom hrvatskih vlasti odnosno nastojali su stvoriti područja koja će biti „etnički očišćena“ od Hrvata (Barić, 2005: 121). Osim Slavonije i Like, bili su zainteresirani i za Dalmaciju. Tako se na udaru pronašlo selo Kijevo, koje je Milan Martić prozvao „iritantnom anomalijom“ jer je bilo hrvatsko selo okruženo srpskom Krajinom unutar dalmatinskog zaleđa. Nakon udruživanja JNA i tzv. martićevaca u etičkom čišćenju Kijeva, hrvatska vlada je „proglasila opću mobilizaciju“ i objavila rat (Silber, Little, 1996: 166-169). Kijevo je tako, nažalost, postalo mjesto u kojem su na svoj krvni pohod krenuli zloglasni general Ratko Mladić i Mile Martić, a 26. kolovoza 1991. godine ostao je zapamćen kako „najernji dan kijevske povijesti“.³⁰ „S bojišnica su stizali sumorni izvještaji: pod naletima neprijatelja padali su hrvatski gradovi i područja: Slunj je bio pod opsadom, Osijek i Vinkovci u plamenu. Napadani su Zadar, Šibenik, Nova Gradiška, Karlovac i Sisak, 8. studenoga uvedena je treća pomorska blokada hrvatske obale, s brodova je bombardiran Split, odmetnici su masakrirali pučane u dalmatinskim selima Škabrnji i Nadinu, raketiran je Paški most“ (Rudolf, 1999: 177). U noći između 23. i 24. rujna 1991. započela je agresija na Hrvatsku i s područja Crne Gore, napadom udruženih snaga JNA, crnogorskih paravojnih postrojbi i dragovoljaca na istočni dio dubrovačkog područja, preciznije rečeno na Vitaljinu, Brgat i Komolac (Rudolf, 1999: 168). Već u drugoj polovici rujna započela je neprijateljska minobacačka vatra po mjestima Đurinići i Vitaljina, te Gornjem i Donjem Brgatu dok su topničke snage napadale područje Konavala. Ti napadi „bili su uvod i pripremanje terena za opći napad“, koji je uslijedio 1. listopada 1991. godine napadima s kopna, iz zraka i s mora (Dangubić, 2019: [http](http://www.kijevo.hr/povijest/domovinski-rat/)).³¹ Nakon osvajanja Konavala, koje su pripadnici JNA opustošili, osvojen je i Cavtat, a zatim je počelo i osvajanje grada Dubrovnika. Stipe Mesić je svojim istupom i suprotstavljanjem na moru admiralu jugoslavenske vojske, Stanetu Broveti uspio pridobiti međunarodnu empatiju prema Hrvatskoj i Dubrovniku, no nije uspio zaustaviti vojni

³⁰ Domovinski rad, Kijevo, <http://www.kijevo.hr/povijest/domovinski-rat/> (zadnji pregled 8.8.2020.)

napad. Rat na ovom području prestao je tek u svibnju 1992. godine (Silber, Little, 1996: 179-180). Na posebnom udaru pobunjenih Srba našao se Vukovar. Prije pada Vukovara, Hrvatska je odlučila organizirati „humanitarni konvoj pomoći Vukovaru“, što je hrvatska javnost odlično prihvatila, ali međunarodna zajednica nije prihvatila plan te je izvršila snažan pritisak na predsjednika Franju Tuđmana. Stoga je Hrvatska bila prisiljena odustati od konvoja: „Lord Carrington prvi je nazvao Tuđmana i zaprijetio mu javnom osudom Hrvatske i trajnom suspenzijom rada Konferencije o bivšoj Jugoslaviji. Predsjednika je u ime Europske zajednice nazvao Hans van den Broek te ga upozorio da će nastavak operacije spriječiti bivšeg američkog tajnika Cyrusa Vancea da dođe u Hrvatsku i Jugoslaviju kako bi razgovarao o prekidu vatre i dolasku mirovnih snaga UN-a u Hrvatsku. Ipak, treći koji je nazvao bio je najvažniji i imao je najveći utjecaj na predsjednika. Bio je to iskreni prijatelj Hrvatske Hans Dietrich Genscher“ (Granić, 2019: 24). Vukovar je bio pod opsadom osamdeset sedam dana, a pao je 18. studenoga 1991. godine. Mirna reintegracija Vukovara i cijeloga hrvatskog Podunavlja dovršena je pak 15. siječnja 1998. primjenom Erdutskog sporazuma, tj. dovršetkom misije UNTAES. Prema podacima koje prenosi Davor Marijan, stradalo je 2 500 vojnika HV, 1000 civila od čega 86 djece, ranjeno je 2500 osoba te je 858 djece ostalo bez jednog ili oba roditelja (Marijan, 2016: 58). Srpski pobunjenici i JNA su „s trinaestim međunarodno dogovorenim prekidom vatre u Hrvatskoj“ razorili grad na Dunavu te su protivno međunarodnom sporazumu, prema kojem su promatrači EZ-a i predstavnici međunarodnog Crvenog križa trebali nadgledati evakuaciju civila, samostalno započeli provoditi mobilizaciju civila. Cilj te akcije bila je likvidacija hrvatskog stanovništva (Silber, Little, 1996: 174-175). Opuномоćenik JNA, general Andrija Rašeta, odgovorio je sljedeće na jedno pismo Vlade RH. Ono što je napisao nije potvrdio djelima: „Jugoslavenska narodna armija će u Vukovaru, kao i u drugim mestima, preduzeti sve mere za zaštitu ugroženih lica, i posebno onih kojima je pomoć najpotrebitija. U tom cilju predlažemo vam da se povređeni, oboleli i ostali deo stanovništva, uz prisustvo predstavnika Promatračke Misije Evropske zajednice i Međunarodnog Komiteta Crvenog Krsta evakuišu (...)“ (Gregurić, 2017: 139-140). Padom Vukovara, hrvatska javnost postaje ogorčena zbog beskonačnih mirovnih pregovora, koji ne pridonose konačnom rješavanju problema te koja samo omogućuju Srbima nepoštovanje prekida vatre i vršenje genocida (Marijan, 2016: 282-283). Naime, hrvatska vlada se obraćala za pomoć međunarodnoj zajednici, no tražena pomoć nije stizala iako je stanje u gradu bivalo sve lošije, nije bilo lijekova i hrane. Osim toga ni vojska nije imala adekvatno naoružanje za obranu (Gregurić, 2017: 119- 125). Srpski pobunjenici masovne zločine nad hrvatskim civilima te policajcima i vojnicima činili su i u Dalju, Erdutu, Aljmašu,

Škabrnji itd. No ubrzo se situacija promijenila te su se Srbi počeli povlačiti iz općina Daruvar, Orahovica, Podravska Slatina, Požega i djelomično iz općine Pakrac. SAO Zapadne Slavonije tražio je pomoć od drugih pobunjenih Srba, ali nitko im nije pomagao (Barić, 2005: 122-124). Tuđman je za to vrijeme bezuspješno tražio pomoć međunarodne zajednice, međutim pomoć nije stizala kao ni međunarodno priznanje (Šeks, 2015: 95). Stoga je Hrvatski sabor nakon pokušaja atentata na hrvatski politički vrh odnosno na Tuđmana i Mesića te na jugoslavenskog premijera Antu Markovića, donio odluku o potpunoj neovisnosti Hrvatske (Šeks, 2015: 104). S tom odlukom Republika Hrvatska „raskida sve državno-pravne sveze s dosadašnjom SFRJ“: „Pravni poredak dosadašnje SFRJ prestaje vrijediti na cijelom teritoriju Republike Hrvatske. Sabor Republike Hrvatske poziva Republiku Bosnu i Hercegovinu da ne dopusti korištenje svog teritorija za rat protiv republike Hrvatske. Takozvana JNA proglašava se agresorskom i okupatorskom vojskom i mora bez odlaganja napusti teritorij, dijelove teritorija Republike hrvatske koje je povremeno zaposjela“ (Šeks, 2015: 115). Osjećaj neprijateljstva i nepovjerenja rastao je između Hrvata i Srba te je dolazilo do napada na Srbe civile (Barić, 2005: 139-140). Zdenko Radelić ističe kako hrvatska vlast nije uspjela učinkovito spriječiti „val pobune Srba“, ali isto tako iskazala je svoju „nemoć“ u zaustavljanju agresivnog ponašanja Hrvata nad Srbima zbog povođenja za logikom o „kolektivnoj krivnji“ Srba (Radelić, 2003: 753-768). Kako bi preduhitрили njemačko priznanje Hrvatske i Slovenije, Ustavotvorna Skupština SAO Krajine 19. prosinca 1991. godine proglasila je Republiku Srpske Krajine. Za predsjednika je proglašen Milan Babić. Glavni grad bio je Knin, a teritorij se sastojao od tri srpske oblasti: Krajine, Zapadne Slavonije te Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema. Oni su također zahtjev za priznanjem državnosti novonastale republike uputili međunarodnoj zajednici (Barić, 2005: 146-147). No do odgovora na zahtjev nije došlo. Iako su se približavali trenuci međunarodnog priznavanja Hrvatske, agresor se ipak nije zaustavljao, štoviše započeo je niz „ofenzivnih akcija tenkovskim i pješačkim napadima“ na raznim područjima diljem Hrvatske (na području Zadra, Šibenika, Vinkovaca, u Novskoj, Otočcu, Gospiću, Daruvaru, Kutini i u zaleđu Dubrovnika), a na Staru godinu Srbi su topovima napali Osijek (Šeks, 2015: 430). Upravo u takvim teškim trenucima, u kojima je hrvatski teritorij sustavno uništavan, Republika Hrvatska je dočekala svoje međunarodno priznanje.

4.5. Mirovni pregovori

Još 1990. godine posebni savjetnik francuskog predsjednika Francois Mitterranda Jacques Attali i pomoćnik američkoga državnog tajnika i bivši veleposlanik u Beogradu Lawrence

Eagleburger razgovarali su o Jugoslaviji te su konstatairali kako će se raspasti na pet nacionalnih država (Attali, 1995: 597). No kada je zaista došlo do raspada ove države te agresije na Hrvatsku, Dumas i Mitterrand su javno branili „legalitet i legitimitet nestale SFRJ“, a odgađali međunarodno priznanje Hrvatske i Slovenije (Starešina, 2004: 17). Europska zajednica bila je politički podijeljena oko jugoslavenskog pitanja. Naime, tri najmoćnije europske države imale su različite stavove oko rješavanja problema na prostoru Jugoslavije. Međunarodnom priznanju Hrvatske protivile su se Francuska i Velika Britanija jer su navodile kako bi priznanje dodatno pojačalo sukobe. Starešina tvrdi kako su te dvije države sukob na području Jugoslavije vidjela kao „dio balkanske povijesti“ odnosno 'način življenja' te kako je to rat bez 'racionalnoga cilja' i bez 'napadnutog i napadača“ (Starešina, 2004: 46). Osim toga, francuski političari javno su iznosili svoje stavove o prijateljstvu sa Srbima. Na suprotnoj strani bila je Njemačka, koja se zalagala za međunarodno priznanje Slovenije i Hrvatske. Svaka od triju navedenih država je u rješavanju krize vidjela priliku za vlastitim pozicioniranjem unutar EZ-a. Gospodarski jaka Njemačka svojim je angažmanom nastojala dobiti „političku težinu u EZ-u“, jer vojno nije mogla djelovati. Francuska je željela od Europe stvoriti vojnu silu, a Velika Britanija je podupirala djelovanja NATO-a unutar Europe (Starešina, 2004: 49-50). Stoga Europa nije učinila ništa da zaustavi srpsku agresiju na Hrvatsku: „Ali, EZ tada objektivno nije mogla dići nijedan avion. (...) nije imala vodstvo. Njezine su članice bile interesno podijeljene, a odlučivalo se konsenzusom. (...) I SAD su to dobro znale pa su puštale EZ da, uz pouzdanu britansku opstrukciju, sama razbije svoju tadašnju pretencioznu ideologiju – europska sigurnost Europljanima. U tome trenutku Britanci su im bili pouzdani savjetnici. Na mala vrata u europsku su krizu već uvodili UN“ (Starešina, 2004: 65).

4.5.1. Europska zajednica – Carringtonova mirovna misija

No situacija se promijenila kada je JNA napala Sloveniju. S tim napadom uviđa se potreba za međunarodnim posredovanjem. Europska zajednica je 28. lipnja 1991. godine poslala ministre vanjskih poslova Nizozemske (Hans van den Broek), Luksemburga (Jacques Poos) i Portugala (Jose Pinheiro) u Beograd i Zagreb kako bi zaustavili rat u Sloveniji (Rudolf, 1999: 265). Slobodan Milošević se ispred trojice europskih ministara predstavljao kao „mirotvorac“ tvrdeći kako nema utjecaja na JNA te kako je otpor srpskog stanovništva u Hrvatskoj nastao spontano, a u stvarnosti je zauzimao nova područja (Granić, 2005: 23). Ubrzo su trojica ministara ponovno posjetila Hrvatsku te je tom prigodom, 8. srpnja 1991. Godine, potpisan sporazum na Brijunima. Tako je pod njihovim posredovanjem potpisivanjem sporazuma

završen rat u Sloveniji, a deklaracije o neovisnosti Slovenije i Hrvatske odgođene su za tri mjeseca (Mock, 1998: 71-72). *Brijunskom deklaracijom* vojska je povučena iz Slovenija, ali je ostala u Hrvatskoj. Naravno, europska trojka nije uopće razumjela što to znači, a Srbi su već imali plan za „stvaranje novih granica koje će biti trajne“ (Starešina, 2004: 36). Branko Mamula u svojem djelu *Slučaj Jugoslavija* navodi kako se Armiji nakon poraza od Slovenije bez otpora nametnuo koncept Velike Srbije. Dakle, JNA na taj način postaje vojska onih koji žele ostati dio Jugoslavije, a to su Srbi (Mamula, 2000: 230). No iako je Borislav Jović rekao ministrima kako neće dopustiti da srpski narod živi izvan Srbije, europski političari to nisu shvatili kao ozbiljnu prijetnju (Starešina, 2004: 37). Iako je Tuđman tražio međunarodne promatrače u Hrvatskoj, oni nisu mogli doći bez suglasnosti Miloševića jer je formalno SFRJ i dalje bila nositeljica međunarodnog legaliteta. Naravno, Milošević na nešto takvo nije htio pristati jer bi ga to prekinulo u stvaranju Velike Srbije (Starešina, 2004: 41-42). Prvi promatrači stigli su u Zagreb tek u srpnju 1991. godine te su odande promatrali „poštivanje prekida vatre u Sloveniji i povlačenje JNA“ (Starešina, 2004: 43-44). Georges-Marie Chenu navodi kako je Misija bila „obični međunarodni kolektiv“ za provjeru obveza preuzetih Brijunskom deklaracijom. Šef Misije svaki je dan izvještavao Europsko predsjedništvo u Bruxellesu šifriranim porukama o stanju na terenu. Promatrači nisu posjedovali oružje: „Ali jedino oružje kojim su oni raspolagali bilo je političke i psihološke naravi – promatrati, izvještavati i posredovati. Ni u Bruxellesu, ni u Zagrebu nije se nastojalo razjasniti to pitanje. Zavarana svojim uspjehom na Brijunima, Europska zajednica bila je uvjerena da će njezin politički i moralni autoritet biti dovoljan za svladavanje poteškoća i da će voditi do razboritih i mirnih rješenja. Stanovništvo je bilo istog mišljenja. A budući da je Misija bila lišena svake ovlasti prisile, njezina je učinkovitost ovisila o dobroj volji strana i od njihove želje za očuvanjem mira“ (Chenu, 2008: 146-147). Potkraj kolovoza Europska zajednica je sazvala Mirovnu konferenciju o Jugoslaviji. Bilo je to još jedno odgađanje priznanja, koje neće dovesti do zaustavljanja rata u Hrvatskoj. Ovoga je puta mirovni proces povjeren britanskom lordu Peteru Carringtonu (Starešina, 2004: 54). Ova mirovna konferencija okupljala je republička vodstva koja su trebala raspravljati o hrvatskom pitanju. Takav sastav bio je formalan jer je SFRJ i dalje bila međunarodno priznata država, a Hrvatska nije. U ovakvom sastavu konferencije, Hrvatska je bila u teškoj poziciji jer ako su drugi predstavnici suglasni, a hrvatski predstavnik ne pristaje na taj dogovor, onda Hrvatska dobiva status „nekooperativne strane“ odnosno republike „koja bojkotira dogovor“ što Njemačkoj otežava posao oko zalaganja za međunarodno priznanje (Starešina, 2004: 58). Mirovna konferencija o Jugoslaviji trajala je od 7. rujna do 12. prosinca 1991. godine. Naravno, s prekidima. Na hrvatskoj strani

u različitim fazama sudjelovali su predsjednik Franjo Tuđman, premijer Franjo Gregurić, ministar vanjskih poslova Zvonimir Šeparović, savjetnici Mario Nobilo, Zvonko Lerotić, Stjepan Mesić, Živko Juzbašić itd. Lord Peter Carrington rukovodio je mirovnom konferencijom. Iako je ova konferencija identificirala uzročnike, koji narušavaju mirno razrješenje krize i započela s procesom međunarodnog priznavanja republika, nije uspjela riješiti krizu (Bing, 2003: 3). Višnja Starešina smatra kako se lord Carrington više bavio „općim pitanjima“ nego što je zaista rješavao sukob. Naime, problematika kojom su se bavile njegove novoosnovane „radne grupe“ bila je „irelevantna u vrijeme otvorenoga rata u Hrvatskoj“ (Starešina, 2004: 55-56). Hrvoje Kačić mirovnu konferenciju vidi kao „de facto rekvijem za Jugoslaviju“ (Kačić, 1997: 180). Njemački politički analitičar Michael Libar ističe kako je konferencija bila temeljena na pogrešnim tendencijama i zabludama Europske zajednice, koja je očekivala od zemalja u sukobu da poštuju određena načela, međutim da su predstavnici svih republika „vjerno provodili“ načela KESS-a poput prava na samoodređivanje i nepovredivosti granica, onda se ne bi sastali u Haagu (Libal, 2004: 64). U Haagu su se 4. listopada na Carringtonov poticaj sastali predstavnici Hrvatske (Tuđman), Srbije (Milošević) i jugoslavenski savezni ministar obrane Kadijević (Rudolf, 1999: 337). Na Četvrtoj plenarnoj sjednici dogovoreno je postupno priznavanje samostalnosti republika koje to žele, no suverene republike samostalno će odlučiti o zajedničkim poslovima, a nacionalne manjine odnosno Srbi u Hrvatskoj imaju poseban status. Nakon 5. listopada uvedena je opća mobilizacija u Srbiji, a u kasnim večernjim satima Mihail Gorbačov je upozorio hrvatski politički vrh o mogućem napadu JNA na Zagreb. Usprkos pokušaju atentata na predsjednika, Hrvatska je 8. listopada 1991., nakon isteka brijunskog moratorija, proglasila nezavisnost (Nobilo, 2000: 176). Hrvatski akademik Božo Udovčić uočio je povezanost lorda Carringtona sa srpskom stranom te navodi kako Carrington „stalno nešto petlja, kuha“ s Miloševićem i Kadijevićem (Udovčić, 1999: 242). No dok su Hrvatska i Slovenija bile otvorene za međunarodnu suradnju, Srbija je odbijala surađivati pa je Fitzroy Maclean kao veliki prijatelj socijalističke Jugoslavije otišao u Beograd. Tamo ga je poslao lord Carrington. Maclean je Srbima istaknuo važnost očuvanja Jugoslavije te naveo kako je to moguće samo uz podršku Francuske: „Za rješenje jugoslavenskog pitanja važna je Francuska jer je kolebljiva. Treba nastojati da Francuska podrži Veliku Britaniju, da zajedno zaustave Nijemce, kako bi Nijemci zaustavili Hrvate, što bi stvorilo uvjete za prekid vatre i traženje političkog rješenja“ (Jović, 1995: 384). Carrington je 16. listopada 1991. godine čelnicima republika dao prijedlog pod nazivom Sporazum opće nagodbe. Planom je zajamčio niz političkih i kulturnih prava Srba izvan Srbije te su tako imali pravo na uporabu nacionalnih obilježja i zastava, školski sustav

trebao je poštovati njihovu nacionalnost, imali bi svoje regionalno pravosuđe, vlastitu policiju itd. Milošević je odbio prihvatiti prijedlog jer prijedlog nije vrijedio samo za Srbe kao nacionalnu manjinu nego se odnosio na sve nacionalne manjine u Jugoslaviji, a time i na Albance. Milošević je stekao srpske simpatije upravo ukidanjem autonomije Kosovu, stoga je ovaj prijedlog bio neprihvatljiv za srpsku stranu (Silber, Little, 1996: 187-189). Milošević je računao kako će ga crnogorski predsjednik Momir Bulatović podržati, ali nije. Crnogorac se snažno usprotivio jer je želio vratiti međunarodni ugled svojoj zemlji, koji je zbog pomoći JNA izgubila napadom na Dubrovnik. No pod pritiskom, Bulatović je na kraju stao na Miloševićevu stranu (Silber, Little, 1996: 189-191). Michael Libal navodi kako je Milošević bio ravnodušan prema načelima iznesenim na konferencijama te kako je svoje „pseudojugoslavenske argumente“ nastojao opravdati očuvanjem Jugoslavije, koju prema njegovoj tvrdnji želi očuvati većina građana (Libal, 2004: 65). Višnja Starešina poprilično je skeptična prema Carringtonovim namjerama te ističe kako njegov mirovni sporazum ne spominje granice, osvajanja, napade pa tako ni zaustavljanje rata u Hrvatskoj. Prema Starešini, cilj je samo održavati Mirovnu konferenciju i pružiti Hrvatskoj nadu da „će možda biti međunarodno priznata jednog dana“ dok se s druge strane Srbima otvara mogućnost za zadržavanjem osvojenog teritorija. Stoga Starešina u ovoj misiji vidi „europski diplomatski okvir za stvaranje Velike Srbije“ (Starešina, 2004: 63). Lord Carrington je početkom studenoga izjavio kako „ne vidi smisla u nastavku Konferencije“. Republikama je tako 4. studenoga predočio završnu verziju nacrtu konvencije odnosno *Treaty Provisions for the Convention* (Mock, 1998:79). Naime, lord Carrington je predložio izmijenjenu verziju preobrazbe Jugoslavije u neovisne republike, koje mogu osnovati zajedničku republiku ako to žele, međutim u prijedlogu nisu spomenute nekadašnje autonomne pokrajine Kosovo i Vojvodina (Mock, 1998: 75). Slovenija se nije slagala s prijedlogom jer nije predviđao „njezinu državnu posebnost“, a Srbija je htjela „poseban status“ za Srbe u Hrvatskoj (Mock, 1998: 75). Odgađanje rješenja ili održavanja nije išlo u prilog Hrvatskoj, koja je bila izložena srpskoj agresiji. Osim toga, Hrvatska kao međunarodno nepriznata država i dalje je imala zabranu legalnog naoružanja (Bing, 2006: 320). Osim toga, ministri država članica EZ-a u Vijeću za političku suradnju EZ-a odlučili su preporučiti Vijeću sigurnosti UN-a zabranu izvoza nafte u Jugoslaviju i nadzor nad izvozom oružja prema svim republikama unutar SFRJ. Bio je to odgovor EZ-a na neuspjelu mirovnu suradnju. Hrvatska je odmah reagirala te formirala koordinacijsko radno tijelo, koje su činili Zvonimir Baletić, Sergej Morsan i Božidar Marenić kako bi upozorili EZ na nepravdu takvih gospodarskih restrikcija prema republikama koje su surađivale (Rudolf, 1999: 341). U studenom mirovni proces od Europske

zajednice preuzimaju Ujedinjeni narodi. Hrvatska je i dalje otvorena prema međunarodnoj suradnji jer u njoj vidi priliku za stjecanje međunarodnog priznanja. Iako u studenom nastupa sve teže razdoblje za Hrvatsku, međunarodna zajednica ipak ne poduzima ništa kako bi zaustavila srpsku ratnu agresiju nad Hrvatskom i ostalim nesrpskim narodima.

4.5.2. Ujedinjeni narodi – Vanceov plan

U studenom 1991. godine mirovni proces s kojim se trebalo riješiti pitanje Jugoslavije, Europska zajednica je prepustila Ujedinjenim narodima odnosno Amerikancu Cyrusu Vanceu. SAD-u je ovakav rasplet situacije odgovarao jer je bio dokaz političko-vojne nesposobnosti EZ-a odnosno pad „na europskom sigurnosnom ispitu“. Ponovno se pokazalo kako Europa ne uspijeva riješiti vlastite probleme bez intervencije SAD-a (Starešina, 2004: 85-87). Prije dolaska u Beograd, James Baker je sudjelovao na UN-ovu sastanku, gdje su se sastale trideset i četiri države članice Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji (KESS) u Berlinu. Ondje se raspravljalo o jugoslavenskoj krizi te se smatralo kako se pitanje Jugoslavije treba riješiti mirnim putem jer u suprotnom međunarodna zajednica neće tolerirati silu (Baker, 1995: 476). Baker dalje navodi kako se 21. lipnja 1991. godine susreo s predstavnicima jugoslavenskih republika te kako je na svakom sastanku isticao iste poruke, koje su bile u skladu sa stavovima izrečenim na KESS-u u Berlinu. Sloveniji i Hrvatskoj je naglašavao kako međunarodna zajednica priznaje promjene granica jedino ako su nastale mirnim putem. Baker je svima naglasio i važnost obnove Jugoslavije odnosno kako država treba ostati teritorijalna cjelina s rotacijom predsjednika te je ponudio pomoć međunarodne zajednice oko sastavljanja nacrtu za novi ustav (Baker, 1995: 479-480). Najveći kritičari „preuranjenog priznavanja Hrvatske“ bili su britanska i američka vlada te posebni izaslanik glavnog tajnika UN-a Cyrus Vance (Bing, 2006: 323). Vijeće sigurnosti 25. rujna 1991. godine odlučilo uvesti embargo na oružje za područje SFRJ. *Rezolucija 713* donesena je nakon što je saslušan ministar vanjskih poslova Jugoslavije Budimir Lončar. Vijeće sigurnosti pristalo je na takav zahtjev jer je bilo „zabrinuto zbog borbenih djelovanja u Jugoslaviji“ te je ponovno pozvalo „sve sudionike da se striktno pridržavaju sporazuma o prekidu vatre od 17. rujna 1991. i 22. rujna 1991.“ (Mock, 1998: 160-161). Stoga Hrvatska vojska nastoji doći do oružja iz JNA vojarni pa je ključna tema na Mirovnoj konferenciji postala deblokiranje vojarni u hrvatskim gradovima. Prema sporazumima potpisanim između JNA i Hrvatske, vojska se trebala s oružjem povući izvan Hrvatske, a prema srpskoj interpretaciji na osvojeni hrvatski teritorij (Starešina, 2004: 57). Tijekom ovoga razdoblja uspostavljena je i mirovna operacija pod nazivom UNPROFOR (*United Nations Protection Force*) te je trajala od 25. rujna 1991. do 21. svibnja 1992. godine

odnosno do datuma kada je Hrvatska postala punopravnom članicom UN-a (Drobnjak, 1997: 11). Vijeće sigurnosti u *Rezoluciji 721* uopće ne imenuje Hrvatsku ili neku drugu republiku nastalu raspadom SFRJ nego isključivo govori o Jugoslaviji, jugoslavenskoj vladi itd. (Drobnjak, 1997: 14). U Ženevi je 23. studenoga 1991. godine dogovoren prekid neprijateljstva i odlazak JNA, ali i primjena mirovnoga plana UN-a. Na tom su sastanku prisustvovali: Franjo Tuđman, Slobodan Milošević, general Veljko Kadijević te predstavnik UN-a Cyrus Vance i predstavnik EZ-a lord Peter Carrington (Barić, 2005:147). Novu *Rezoluciju 721* usvojilo je Vijeće sigurnosti 27. studenoga 1991. godine, a njome se od glavnog tajnika UN-a tražilo da preuzme mirovnu operaciju u Jugoslaviji. Plan mirovne operacije, koji su sastavili osobni predstavnik glavnog tajnika Cyrus Vance i pomoćnik glavnog tajnika za posebna politička pitanja Marrack Goulding obznanjen je 11. prosinca 1991. godine. Za međunarodnu zajednicu Hrvatska je i dalje bila sastavni dio Jugoslavije (Barić, 2005: 147). Formalni naziv plana glasi *Koncept za mirovnu operaciju UN-a u Jugoslaviji* (Drobnjak, 1997: 113). Milošević je odlučio prihvatiti postrojbe UN-a u Hrvatskoj jer je do tada JNA postigla većinu vojnih ciljeva i osvojila znatan dio teritorija, a s druge strane je bio svjestan kako će Hrvatska ionako uskoro dobiti međunarodno priznanje. Dakle, Milošević je stao uz plan Cyrusa Vancea dok su se Makedonija te BiH i dalje nadale kako će se ostvariti sporazum lorda Carringtona (Silber, Little, 1996: 192). Starešina ističe kako je Njemačka vršila pritisak na Tuđmana da prihvati Vanceov plan. Hrvatski predsjednik je bio sumnjičav prema tom planu te je oklijevao s njegovim prihvaćanjem (Starešina, 2004: 85-86). Naposljetku su Hrvatska i Srbija prihvatile razmještaj postrojbi UN-a na području Hrvatske, a Vijeće sigurnosti UN-a 15. prosinca je donijelo rezoluciju kojom potvrđuje tzv. Vanceov plan (Bing, 2006: 323). Vojne snage i civilna policija UN-a bili su privremeno raspoređeni na području Hrvatske, koja su nakon njihova dolaska označena kao „područja pod zaštitom Ujedinjenih naroda“, a time su ta područja postala „demilitarizirana“. Prema Vanceovu planu, takva su tri područja: Istočna Slavonija i Baranja, Zapadna Slavonija i Krajina. Demilitarizacija zaštićenih područja podrazumijevala je raspuštanje Zbora narodne garde RH, JNA, TO Srbije te BiH, ali i sve paravojne i neregularne jedinice trebale su se povući sa zaštićenog područja. Očuvanje javnog reda bilo je u ovlastima lokalnih policijskih snaga, a njih je nadgledavala civilna policija UN-a, koja je bila nenaoružana. Središte UN-ovih snaga prvobitno je bilo u Banjoj Luci, a kasnije je prebačeno u Sarajevo. Krnje Predsjedništvo SFRJ usvojilo je taj mirovni plan 31. prosinca 1991. godine te su JNA i Hrvatska potpisale sporazum o primirju 2. siječnja 1992. godine u Sarajevu. Taj je sporazum bio u skladu s onim potpisanim u Ženevi. Nakon toga, Generalštab Oružanih snaga SFRJ naredio je „potpuni

prekid vatre“, koji stupa na snagu od 3. siječnja 1992. godine u 18.00 sati (Barić, 2005: 148-150). No pobunjeni Srbi u Hrvatskoj predvođeni Milanom Babićem i oni u Srbiji predvođeni Slobodanom Miloševićem nisu se slagali s provođenjem Vanceova plana. Babić je odbijao razoružati vojne snage SAO Krajine te je smatrao kako je uloga međunarodne zajednice provesti razgraničavanja Hrvatske i Krajine. Također, ostali predstavnici općina smatrali su kako se JNA ne smije povući iz Krajine nego kako je dužna braniti narod koji želi ostati u sklopu SFRJ. Osim toga, pobunjenici su željeli rasporediti vojne snage UN-a u skladu s vlastitim željama i tako se zaštititi od „hrvatske agresije“ (Barić, 2005: 151) Zbog pruženoga otpora, Milošević je optužio Babića kako svojim vladanjem „poništava stajališta Predsjedništva Jugoslavije i rukovodstva Srbije“. Osim toga, srbijanski je predsjednik odbio podržati Knin dok ne dođe do promjene vlasti (Barić, 2005: 152). Dakle, za Srbe u Hrvatskoj prihvaćanje Vanceova plana bilo je ravno porazu. Nakon razgovora s Marrackom Gouldingom postignut je sporazum o prekidu vatre s predstavnicima Srba Goranom Hadžićem i Veljkom Đakulom dok je Milan Babić i dalje odbijao prihvatiti mirovni plan. Na kraju je plan prihvaćen na proširenoj sjednici Predsjedništva SFRJ bez njegove prisutnosti. Zamjena za Milana Babića bio je Mile Pasulj, njegova nekadašnja osoba od povjerenja (Barić, 2005: 153-155). Vijeće sigurnosti UN-a uputilo je časnike UN-a na krizna područja kako bi ustvrdili poštuje li se postignuti sporazum. Tim je povodom utvrđeno kako se uglavnom poštuje prekid vatre te kako „postoji spremnost za njegovo održavanje“ (Barić, 2005: 150). No UN-ove snage nisu otišle na hrvatske granice kako je dogovoreno nego na okupirana područja, a to je upravo ono što je Milošević i očekivao (Bing, 2006: 324). Vanceov plan je išao u korist Miloševiću, a hrvatska je strana ostala zakinjuta te je vladalo nezadovoljstvo zbog prihvaćanja plana. Naime, tadašnji zapovjednik Glavnog stožera HV general Antun Tus smatrao je kako je potpisivanje primirja i prihvaćanje Vanceova plana bila velika pogreška jer je tada Hrvatska imala priliku završiti rat pobjedom (Starešina, 2004: 93). Mario Nobilo navodi kako je Vanceov plan imao nedostatak jer UNPROFOR „nije dobio jasan mandat“. Dakle, to je mirovna misija koja zapravo ne zna što točno treba činiti, a očekivanja Hrvatske i Srbije su se uvelike razlikovala. Tako je jedna strana očekivala postupnu reintegraciju okupiranog područja, a druga zaštitu osvojenog teritorija (Nobilo, 2000: 250). Vladimir Filipović u svojem radu *Kontroverze Vanceova plana* konstatira sljedeće: „Vanceov plan nastao je u složenim odnosima međunarodne politike i dinamici rata koju je određivao Beograd. (...) Srbija je plan pozdravila jer je omogućavao da se u daljnjim ratnim planovima usklade srpske pretenzije prema BiH, želja za očuvanjem borbene sile JNA i konsolidacija okupiranih područja Hrvatske s interesima posrednika za primirjem u Hrvatskoj i neširenju

rata. Hrvatska je prihvatila plan ne imajući drugog izbora i pokušavajući ostvariti svoj interes unutar okvira koje su odredili posrednici. (...) primaran je interes posrednika, a tek onda eventualno onih koji su u sukobu. Vanceov plan je imao značajne implikacije na buduće događaje, kao i na način na koji je okončan rat u Hrvatskoj. Dvojbe i previranja oko njegova prihvaćanja mogu biti pokazatelj politika i ciljeva zaraćenih strana kao što mogu biti pokazatelj interesa i politika velikih sila“ (Filipović, 2008: 107).

5. UTJECAJ HRVATSKE DIPLOMACIJE NA VANJSKOPOLITIČKO POZICIONIRANJE REPUBLIKE HRVATSKE

Za Hrvatsku je 1991. bila iznimno teška godina. S jedne strane, Hrvatska se suočavala s nadmoćnijim i bolje naoružanim neprijateljem, a s druge strane bila je rastrgana između različitih mirovnih sporazuma i konferencija, koje su se ponekad činile uzaludnim jer nisu sprječavale srpsku agresiju. No Hrvatska usprkos svemu nije odustajala i uvijek je bila otvorena za međunarodnu suradnju. Stajališta Zapada bila su poprilično raznolika, no mnoge su državne sile bile za opstanak Jugoslavije kao jedinstvene teritorijalne cjeline. Usprkos početnom negodovanju EZ-a i SAD-a, Hrvatska je uz pomoć Njemačke, Vatikana i Austrije uspjela doći do dugo očekivanoga međunarodnog priznanja: „(...) reagiranje međunarodne zajednice na građanski rat u početku bilo je obilježeno mješavinom oportunitizma, neznanja, krivih procjena i vrludanja. Osjećalo se da bi mnogim zapadnim političarima bilo draže da su imali posla sa starom Jugoslavijom, s jednom, iako lijevofašističkom, marksističkom partijom – ali ipak s jednom vladom – a ne, odjednom, s više država, s više vlada i s još više stranaka“ (Mock, 1998: 14). Hrvatska diplomacija je od samog početka nastojala „internacionalizirati problem velikosrpske agresije na Hrvatsku“, stoga je prihvatila međunarodno posredništvo odnosno Promatračku misiju EZ-a, UNPROFOR-a, misiju KESS-a/OESS-a, ali i mnoge druge organizacije, koje su na teritoriju RH pratile stanje ljudskih prava. Na takav način, Hrvatska je vlastite probleme učinila „problemima cjelokupne međunarodne zajednice“. Prema Graniću, upravo je ta politika zaslužna za zaustavljanje agresije na Hrvatsku, ali i za stjecanje međunarodnog priznanja Hrvatske (Granić, 1997: 11-12). Hrvatska je s prihvaćanjem međunarodnoga mirovnog posredovanja „kupila vrijeme“ te je tako istovremeno osigurala međunarodno priznanje, delegalizaciju Jugoslavije, a legalizaciju vlastite akcije HV-a. Naime, Hrvatska je „aktivno“ sudjelovala u reformiranju SFRJ, dok se Srbija protivila pokušajima međunarodne zajednice. Uz to, Hrvatska je morala dokazati kako ne narušava međunarodni poredak nego je „kooperativna“ u traženju rješenja. Na svojem putu prema međunarodnom priznanju, Hrvatska je „stoički trpjela udarce“ te je izbjegavala povijesne pogreške proglašavanja države bez prethodnog međunarodnog dogovora. Hrvatska je prihvaćala uvjete koje joj je postavljala međunarodna zajednica, ali i zahtijevala mirotvorno posredovanje EZ-a i europske promatrače, iako je bila svjesna „unutrašnje nemoći i neiskustva europskih mirotvornih mehanizama“ kao i razdora, koji je vladao unutar EZ-a. Hrvatska je uvijek nastojala održavati diplomatske odnose čak i sa zemljama koje joj nisu bile sklone (Rusija, Velika Britanija i Francuska). Primanjem u punopravno članstvo UN-a,

Hrvatska je „automatski“ dobila međunarodno priznanje svih članica te organizacije kao i mogućnost da ravnopravno sudjeluje u radu Vijeća sigurnosti (Nobilo, 1997: 89-91).

5.1. Međunarodno priznanje RH

Svjetsku javnost iznenadio je raspad Jugoslavije zato što je slabo poznavala povijest Jugoslavije i nacionalnu strukturu žitelja te države. Stoga je Zapad, „samostalnost republika“ vidio kao „težnju nekih političara za profiliranjem“ (Mock, 1998: 30). Mnoge zemlje bile su nesvjesne situacije unutar Jugoslavije te su umanjivale relevantnost nacionalnih tenzija. Članice EZ-a mislile su kako je problem ekonomske naravi te kako će financijska pomoć riješiti sve konflikte. No problema je bilo mnogo, a SFRJ se sve više raspadala bez obzira na težnje međunarodne zajednice da sačuvaju njezino jedinstvo. Stoga zbog želje za očuvanjem teritorijalne cjelovitosti države, međunarodna zajednica nije spoznala na vrijeme kako će kraj Jugoslavije biti ispunjen krvlju i to baš zbog onih koji nastoje pod svaku cijenu očuvati Jugoslaviju odnosno zadržati teritorij te formirati novu državnu tvorevinu. Hrvatska je od početka bila svjesna situacije u kojoj se zatekla te je malim koracima krenula prema samostalnosti i nezavisnosti. Bing, kao prvi korak prema osamostaljenju Hrvatske navodi unošenje promjena u Ustav. Tako je od 21. veljače 1991. godine utvrđeno kako se bez suglasnosti Sabora i predsjednika RH ne mogu uvesti izvanredne mjere ili narediti upotreba sile u Hrvatskoj te je usvojena i *Rezolucija o postupku eventualnog razdruživanja od SFRJ i mogućnost saveza suverenih republika* (Bing, 2006: 304). Zatim je na Prvom svjetskom saboru hrvatske mladeži, održanom u travnju, predsjednik Tuđman izjavio kako će Hrvatska slijediti Sloveniju ako ona „istupi iz Jugoslavije“. Bing, ipak, kao najvažniji korak prema osamostaljenju navodi raspisivanje Referenduma o hrvatskoj samostalnosti 19. svibnja 1991. (Bing, 2006: 304). Nakon uspješno provedenog referenduma, Sabor RH je 25. lipnja 1991. godine izglasao *Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske*, ali i *Povelju o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj*, međutim RH nije uspjela ostvariti međunarodno priznanje, štoviše morala je odgoditi neovisnost na nekoliko mjeseci (Radelić, 2006: 594-595). Nakon pokušaja atentata na hrvatskog predsjednika, Hrvatski sabor je 8. listopada 1991. godine jednoglasno raskrstio sve veze sa SFRJ i odbacio *Brijunsku deklaraciju* (Granić, 2005: 34). Ozren Žunec ističe kako je Hrvatska činom proglašavanja neovisnosti „postala državno sposobna“ upravljati i stvarati vlastitu vojsku (Žunec, 2007: 223). No Hrvatska ipak nije imala pravo na legalno naoružanje zbog embarga. Europska zajednica je bila politički podijeljena oko jugoslavenskog pitanja, a posebice tri vodeće zemlje Europe koje su imale i različite vlastite interese te su ih nastojale zadovoljiti

kroz pronalazak rješenja. Međunarodnom priznanju bivših republika Jugoslavije protivile su se Francuska i Velika Britanija, dok je Njemačka bila za priznavanje Hrvatske i Slovenije (Starešina, 2004: 46-49). SAD je prepustio obuzdavanje jugoslavenske krize Europi, a svoju je vanjsku politiku usmjerio na razvoj događaja nakon raspada Sovjetskoga Saveza, ali i na vojnu intervenciju u Perzijskom zaljevu i Iraku (Bing, 2006: 292). Pasivnost SAD-a svakako je išla na ruku Miloševiću te ju je iskoristio za napad na Hrvatsku 1991. godine, a potom i na Bosnu i Hercegovinu. Potrebno je reći i kako je američka vlada kasnila i s međunarodnim priznanjem Hrvatske i Slovenije (Banac, 2001: 155). Iako su europske države bile gospodarski razvijene, što se tiče vojnih djelovanja bile su poprilično nemoćne jer su se oslanjale na NATO. Od europskih sila vojno su mogle intervenirati Velika Britanija i Francuska, ali sukob unutar SFRJ za njih je bio isključivo građanski rat dok se Njemačka i Italija zbog „pravničkih zapreka“ unutar svojih ustava nisu mogle uključiti u oružani okršaj, a Austriji to nije dopuštala trajna neutralnost (Rudolf, 1999: 243-244). Richard Holbrooke u svojem djelu *To End a War* piše kako je NATO trebao zaprijetiti upotrebom zračnih snaga protiv bilo koje republike na prostoru Jugoslavije, koja pokušava etničke napetosti riješiti silom (Holbrooke, 1998: 28). No do međunarodne pomoći nije došlo, a srpska agresija se povećavala. Njemački ministar vanjskih poslova Hans-Dietrich Genscher bio je uvjeren kako bi međunarodno priznanje zaustavilo srpsku agresiju na Hrvatsku (Silber, Little, 1996: 193). Najveći kritičari „preuranjenog priznavanja Hrvatske“ bili su britanska i američka vlada te posebni izaslanik glavnog tajnika UN-a Cyrus Vance (Bing, 2006: 323). Europska zajednica odgađala je s priznanjem, stoga je Njemačka izjavila kako će neovisno o ostalim članicama EZ-a ipak priznati RH. Vodeće zemlje Europske zajednice nisu bile za priznanje Hrvatske i Slovenije, a lord Carrington je smatrao kako bi priznanje narušilo postignute dogovore te kako bi izbio rat u Bosni (Silber, Little, 1996: 193-194). Naposljetku su članice podržale Genschera jer su se bojale „javnog rascjepa u EZ“ i to baš u trenutku promoviranja Maastrichtskog ugovora „o novoj ujedinjenoj Europi“ (Rudolf, 1999: 279). Stoga su Francuska i Njemačka postigle kompromis te prepustile problem komisiji sastavljenoj od europskih stručnjaka za ustavno pravo. Na čelu te komisije bio je predsjednik Ustavnog suda Francuske Rober Badinter. Badinterova komisija ustvrdila je kako se SFRJ „raspala“. Stoga republike imaju pravo na međunarodno priznanje ako to žele te će se pritom „republičke granice“ smatrati državnim granicama. Komisija je odredila i uvjete koje je potrebno ispuniti za stjecanje međunarodnoga priznanja (Starešina, 2004: 52-53). Genscher nije bio zadovoljan kompromisom jer je smatrao kako Hrvatska trenutačno nije u poziciji u kojoj bi mogla zaštititi vlastite teritorijalne granice i nacionalne manjine, stoga je izjavio kako će neovisno o

uvjetima ipak priznati RH (Silber, Little, 1996: 194-195). Potom je 16. prosinca 1991. godine Europska zajednica usvojila dvije deklaracije, jedna se odnosila na priznavanje novih država u istočnoj Europi i Sovjetskome Savezu, a druga na priznavanje novih država na području bivše Jugoslavije (Rudolf, 1999: 280). Za to su novonastale države trebale ispuniti uvjete *Helsinške deklaracije* i *Pariške povelje* (Matković, 1998: 415). No nisu to bili jedini uvjeti koje je Hrvatska morala zadovoljiti kako bi stekla međunarodno priznanje. Naime, Hrvatska je na svojem putu nailazila na različita očekivanja i zahtjeve međunarodne zajednice koje je bila primorana usvojiti, a potom i uspješno realizirati. Predsjednik Tuđman bio je svjestan važnosti međunarodnog priznanja te je bio otvoren za suradnju s vodećim svjetskim političkim vrhom. Iako su poneki zahtjevi više odgovarali srpskoj nego hrvatskoj strani, RH je zbog niza okolnosti i na takve nepovoljne uvjete pristajala. Mate Granić navodi sedam uvjeta koje je RH ispunila kako bi postigla dugo očekivano međunarodno priznanje. Kao prvi uvjet navodi arbitražnu (Badinterovu) komisija, koja je trebala ustvrditi stanje unutar SFRJ-a. I komisija je potvrdila stav republika kako se Jugoslavija raspada. Drugi se uvjet odnosio na deblokadu i evakuaciju vojarni. Treći uvjet bio je prihvatiti Vanceov plan, što je RH i učinila pod pritiskom Njemačke, a četvrti je bio prihvatiti mirovne snage UN-a. Njemačka je Hrvatskoj pomogla zadovoljila peti uvjet o donošenju *Ustavnog zakona o zaštiti manjina* 1992. godine. Šesti uvjet bio je potpisivanje sporazuma o prekidu vatre. Taj sporazum s JNA potpisao je Gojko Šušak, tadašnji ministar obrane početkom siječnja 1992. godine u Sarajevu. Sedmi uvjet bilo je dobivanje pozitivne ocjene od Promatračke misije EU-a. Njihovo negativno mišljenje nije moglo poništiti odluku o međunarodnom priznanju, ali ju je moglo odgoditi. Još jedna odgoda za Hrvatsku bila bi pogubna, stoga su hrvatske političke snage uspješno intervenirale pa su mirovne snage UN-a pozitivno ocijenile Hrvatsku, odnosno dale su zeleno svjetlo Europskoj zajednici za priznavanjem nove države (Granić, 2019: 30-31). Mate Granić, tadašnji potpredsjednik Vlade, konstatirao je: „Za međunarodno priznanje Hrvatske zaslužno je cijelo političko biće Hrvatske: i vlast, i oporba, i mediji, i Hrvati izvan domovine, i prijatelji u inozemstvu. No najzaslužniji su hrvatski branitelji, predsjednik Tuđman osobno i Vlada demokratskog jedinstva, a bez Svete Stolice i posebice Njemačke međunarodnog priznanja Hrvatske ne bi bilo“ (Granić, 2019: 36). Posebno dirljiv povijesni govor održao je Milan Ramljak, potpredsjednik Vlade, koji je koristeći biblijske simbole, Hrvate nazvao golorukim Davidom, koji se sukobljava s naoružanim Golijatom te ga pobjeđuje. Istaknuo je kako međunarodno priznanje nije dar međunarodne zajednice, nego isključivo plod napora svih Hrvata, i u domovini, ali i izvan nje: „Moglo bi se reći da je na jurećem razboju vremena tkana skoro devetsto godina halja suvremene Hrvatske. Svaka je

generacija u nju ugrađivala svoju nit, svoj entuzijazam, svoje ideale. Svaka ju je generacija obojila svojom krvlju. U njoj je i težački znoj i intelektualni naboj i mladenački žar i politički samoprijegor i vojničko herojstvo. (...) Ispisana je s našom državnošću nova stranica u diplomatskoj povijesti svijeta“ (Gregurić, 2017: 194). Slovenija je bila prva država koja je priznala Hrvatsku i to još 26. lipnja 1991. godine. Bilo je to uzajamno priznanje. Zatim je Litva priznala Hrvatsku 30. srpnja 1991. godine, Ukrajina 11. prosinca, Republika Letonija 14. prosinca, a Island 19. prosinca 1991. godine (Rudolf, 1999: 278). Njemačka je Hrvatsku također priznala 19. prosinca, a to je priznanje formalno potvrdio pismom upućenom predsjedniku Tuđmanu, njemački predsjednik Richard von Weizsäcker. Toga datuma je Hrvatsku priznala i Švedska (Rudolf, 1999: 283). Estonija je Hrvatsku priznala 31. prosinca, Vatikan 13. siječnja 1992. godine, a sutradan je to učinio i San Marino. Države članice Europske zajednice Hrvatsku su međunarodno priznale 15. siječnja 1992. godine, a njima su se pridružile i druge države poput Austrije, Kanade, Bugarske, Švicarske, Poljske, Mađarske itd. Toga dana je Njemačka u Zagrebu otvorila svoje veleposlanstvo „kao prva strana zemlja“ (Rudolf, 1999: 283). Austrija je priznala Hrvatsku 15. siječnja 1992. godine, a potom su austrijski generalni konzul Andreas Berlaković i zamjenik ministra vanjskih poslova Božidar Gagro na taj isti dan potpisali sporazum o uspostavi diplomatskih odnosa (Babić, 2015: http). Italija je dva dana nakon međunarodnoga priznanja RH uspostavila s novopriznatom državom diplomatske odnose dok je Mađarska to učinila dan poslije, 18. siječnja. Ubrzo su uslijedila mnoga druga međunarodna priznanja, kao i uspostave diplomatskih odnosa. Prve zemlja izvan Europe koje su priznale Hrvatsku bile su Argentina, Australija, Novi Zeland i Čile, a to su učinile 16. siječnja 1991. godine. Od navedenih zemalja Australija je prva uspostavila diplomatske odnose s Hrvatskom i to 12. veljače 1992. godine.³² SFRJ je formalno prestala postojati u siječnju 1992. godine kada su Hrvatska i Slovenija dobile međunarodno priznanje (Jović, 2003: 23). Iako je Savezna Republika Jugoslavija formirana 1992. godine, međunarodno priznanje postigla je tek *Daytonskim sporazumom* (Mock, 1998: 58). Nasuprot tome, Hrvatska, Slovenija te Bosna i Hercegovina su 22. svibnja 1992. godine primljene u članstvo UN-a. S tim pridruživanjem UN-u uspjele su postići „najviši čin međunarodnog priznanja“ (Matković, 1998: 419).

³² Datumi priznanja, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/datumi-priznanja/> (zadnji pregled 26. 8.

5.2. Povijesni razvoj hrvatske diplomacije

Od početaka stvaranja Hrvatske kao samostalne državne zajednice, hrvatski političari, svjesni povijesnih pogrešaka, odlučili su do nezavisnosti Hrvatske stići putem diplomacije odnosno međunarodnim priznanjem. Hrvatski predsjednik Franjo Tuđman inzistirao je na stvaranju kvalitetne diplomatske mreže i stručnog kadra. No valja istaknuti kako je samostalno donosio sve relevantne državne odluke, što mu je omogućavalo državno uređenje kao polupredsjedničkog sustava. Jedno od ministarstava kojem je hrvatski predsjednik posebno posvetio pažnju bilo je upravo Ministarstvo inozemnih (vanjskih) poslova. Iako su postojale početničke pogreške, Hrvatska je ipak uspjela osposobiti kompetentan kadar koji ju je doveo do međunarodnoga priznanja. RH kao nepriznata zemlja nije mogla službeno djelovati izvan okvira SFRJ, no hrvatski diplomati na čelu s predsjednikom Tuđmanom tražili su diplomatske putove kojima će doprijeti do šire svjetske javnosti. Stoga se može konstatirati kako je jednu od ključnih uloga u stjecanju hrvatskoga međunarodnog priznanja svakako imalo i Ministarstvo inozemnih (vanjskih poslova). Kadar diplomata, sastavljen od stručnjaka s različitih područja od kojih mnogi nisu imali diplomatskog iskustva, uložio je sav svoj trud, volju i znanje kako bi RH postigla svoju dugo očekivanu nezavisnost. Naime, diplomatski ciljevi nisu dio statičnog procesa jer su podložni promjenama i različitim utjecajima: „Glavna zadaća diplomacije odnosno službe vanjskih poslova u cjelini je predstavljanje svoje države u inozemstvu, te promicanje njezinih interesa i ciljeva. Ovisno o interesima i ciljevima, koji mogu biti različiti, mnogobrojni i promjenjivi, određeni su i vanjskopolitički prioriteti diplomatskog djelovanja. (...) Dakle, diplomatsko djelovanje je dinamičan proces širokog raspona aktivnosti, čiji se prioriteti mijenjaju sukladno promjeni unutarnjih i međunarodnih prilika u odnosu na određenu državu“ (Berković, 2006: 15). Razvitak diplomacije seže u daleku prošlost. Naime, još se u Ilijadi spominju „glasonoš“, a u Starom zavjetu „izaslanici“. Dokazi o postojanju diplomatskih odnosa vidljivi su i na najstarijim povijesnim spomenicima (Berković, 2006: 15). Začeci hrvatske diplomacije sežu u doba prvih hrvatskih vladara. Iako diplomacija kakvu danas poznajemo nije službeno postojala u ranom vijeku, ne smije se zaboraviti kako su Hrvati u sedmom stoljeću došli na ove prostore na poziv bizantskog cara Konstantina. Taj čin doseljenja je „usko povezan s diplomatskim postupkom“. Iako se nastavila komunikacija hrvatskih vladara s ostalim europskim vladarima, svoj je procvat hrvatska diplomacija doživjela kroz diplomatska djelovanja Dubrovačke Republike. Stoga Berković konstatira kako hrvatska diplomacija ima „dugotrajnu tradiciju“ djelovanja (Berković, 2006: 27-28). Dubrovačka Republika imala je razvijenu diplomatsku i konzularnu

službu. U to su vrijeme u Europi pa tako i u Dubrovniku djelovali „izvanredni poklisari“ odnosno diplomatski predstavnici, koji su djelovali po potrebi dok se krajem 17. stoljeća određuju „prvi stalni diplomatski predstavnici“ Dubrovnika. Valja istaknuti kako su još tijekom 15. stoljeća nastali „poklisari harača“, koji su imali točno određeni posao, tj. predati danak Turcima u zamjenu za slobodu trgovanja. Dubrovčani su obično na put slali dva poklisara (jedan stariji, a drugi mlađi), a 1742. godine Senat je „donio propis o izboru poklisara“. Putovanje od Dubrovnika do Carigrada trajalo je 30 – 40 dana. U Carigradu je poklisare dočekivao dubrovački konzul. Dok su čekali audijenciju kod sultana, posjećivali su i druge uglednike poput velikog vezira u sultaniji te ih darivali. Pri povratku, naravno, ako im je povratak sultan dopustio, poklisari su dobivali reakreditiv, tj. nekakvu vrstu diplomatske iskaznice. Za povratak im je trebala i dozvola dubrovačkog Senata (Berković, 2006: 39-40). No Dubrovčani nisu samo sultanu slali svoje predstavnike nego i u Zadar svakom novoimenovanom mletačkom duždu u Dalmaciji, bosanskom paši i hercegovačkom sandžaku. U mnogim gradovima (Venecija, Milano, Beč, Rim itd.) imali su svoje stalne diplomatske predstavnike. Čak i u Africi (Alžir, Tunis itd.) su imali konzule. Emisari (građani bez diplomatskog statusa) posjećivali su skadarskog pašu. Jedino u Petrogradu nisu dva puta (1783. i 1803. godine) uspjeli otvoriti stalno diplomatsko predstavništvo jer im to nije dopustio ruski dvor (Berković, 2006: 40). Stoga ne iznenađuje kako su se prvi hrvatski diplomati nazivali „poklisari“ (Mursalo, 2007: 4). Mnoštvo povijesnih izvora svjedoči o postojanju diplomacije na hrvatskim prostorima kroz stoljeća. Bez obzira na državne tvorevine unutar kojih se Hrvatska pronašla kroz godine svojeg postojanja, diplomacija kao zaštita hrvatskih interesa uvijek je bila snažno izražena. No hrvatska diplomacija kao samostalna služba, isključivo usmjerena na vođenje vanjskih poslova koji su prioriteti cjelokupnoga nacionalnog teritorija RH i s kojima se nastoji ostvariti određena državna korist ipak je svoj proces stvaranja započela tek kroz ratne devedesete godine prošlog stoljeća. Vrhunac te ratne diplomacije bilo je međunarodno priznanje. Stjecanjem priznanja 15. siječnja 1992. hrvatska diplomacija nije postala pasivni promatrač, naprotiv, ona je težila jačanju svojega međunarodnog položaja te poboljšavanju postojećih međunarodnih odnosa kako bi ostvarila nove ciljeve. Berković je podijelio suvremenu hrvatsku diplomaciju na „tri faze stvaranja i djelovanja“. Te se tri faze razlikuju po državnim prioritetima i po vremenskim odrednicama. Prva faza obuhvaća razdoblje do međunarodnog priznanja i primanja u UN. U ovoj fazi izražena je potreba za brзом uspostavom diplomatskog sustava i diplomatsko-konzularne mreže stoga je velika pozornost posvećena stvaranju kompetentnoga diplomatskog. Hrvatska se diplomacija suočila s manjkom iskusnih diplomata, koji su

djelovali u jugoslavenskoj diplomaciji, ali i s malim brojem djelatnika bivšega Republičkoga komiteta za odnose s inozemstvom te je bila primorana uključiti visokoobrazovane ljude različitih struka u diplomaciju, ali i iseljenike. U ovoj fazi donose se prvi normativni akti – *Zakon o inozemnim poslovima*, osnivaju se uredi u inozemstvu, prva diplomatska i konzularna predstavništva, stvara se kadar i uređuje se organizacijska struktura te se rješavaju primarna infrastrukturna pitanja. Predsjednik RH već je 22. veljače 1992. godine donio odluku o osnivanju veleposlanstva RH u Beču, Bonnu i Rimu (Berković, 2006: 50-51). „U ratnim uvjetima stvarala se hrvatska diplomacija, koja je pred sobom imala iznimno važnu zadaću: zaustavljanje agresije, ostvarenje punog međunarodnog priznanja Republike Hrvatske, te njezino pozicioniranje kao punopravnog čimbenika u međunarodnim odnosima“ (Berković, 2006: 11). Druga faza suvremene hrvatske diplomacije traje od stjecanja međunarodnog priznanja do „uspostave pune hrvatske teritorijalne cjelovitosti reintegracijom hrvatskog Podunavlja“ odnosno od 1992. do 1998. godine. Cilj ove faze je ostvariti nadzor i suverenitet nad cjelokupnim teritorijem RH. Karakteristika druge faze je „sustavno ustrojavanje diplomatske službe“, dolazi do jačanja uloge Ministarstva vanjskih poslova te raste diplomatsko-konzularna mreža. Otvoreno je dvadeset pet veleposlanstava, pet stalnih misija i devet konzularnih ureda te su tako bile prekrivene sve najvažnije države i međunarodne organizacije. Ministarstvo je uređeno po klasičnom modelu unutarnje organizacije, koji upotrebljavaju mnoge europske zemlje. Osniva se 9. lipnja 1995. godine Diplomatska škola u trajanju od dva mjeseca, a potom u listopadu iste godine, ona prerasta u Diplomatsku akademiju u trajanju od jedne godine (Berković, 2006: 51-52). Treća faza nastaje nakon uspostave „punog hrvatskog teritorijalnog integriteta“ 1998. reintegracijom hrvatskog Podunavlja, a obilježena je jačanjem hrvatskoga međunarodnog položaja s posebnim interesom za uključivanje u euroatlantske integracije (Berković, 2006: 51). Za ovu je fazu karakteristično uključivanje širokoga kruga stručnjaka različitih struka u diplomatska djelovanja te je nastavljeno stalno obrazovanje djelatnika na Diplomatskoj akademiji, ali i na drugim specijaliziranim ustanovama, što je dovelo do „profesionalizacije službe“. Raste i broj diplomatskih i konzularnih predstavništava diljem svijeta, a time i broj počasnih generalnih konzula i konzula: „Temeljne odrednice hrvatske vanjske politike, njezini glavni ciljevi i zadaće na početku XXI. stoljeća fokusiraju se ponajprije na razvitak onih odnosa koji jačaju ukupni položaj hrvatske države i ostvaruju razvitak hrvatskog društva“ (Berković, 2006: 53). Mate Granić ističe kako je hrvatska diplomacija od samog „početka hrvatske državne samostalnosti“ počivala na strategiji „unutarnje harmonizacije“. Ta je strategija bila usmjerena prema europskim demokratskim standardima i tržišnom gospodarstvu. Tako su

hrvatski diplomati željeli postići uspješno priključenje „europskim integracijskim procesima“ i izgraditi suradnju s međunarodnom zajednicom (Granić, 1997: 10). Službena hrvatska diplomacija počela se graditi nakon međunarodnog priznanja otvaranjem prvih veleposlanstava te imenovanjem prvih veleposlanika sa svim diplomatskim privilegijama i imunitetima. Prva veleposlanstva otvorena su u Austriji, Njemačkoj, Svetoj Stolici, Mađarskoj, Italiji i u Švicarskoj (Mursalo, 2007: 10-11). Paralelno s tim otvaraju se i prva strana diplomatska predstavništva u Zagrebu (Berković, 2006: 50). Nakon završetka ratnih zbivanja tijekom kojih je hrvatska diplomacija bila usmjerena na međunarodno priznanje i reintegraciju zemlje, temeljni cilj diplomatskog djelovanja postalo je članstvo u euroatlantskim integracijama – EU i NATO. Republika Hrvatska je 2009. godine postala članica NATO-a, dok je 2013. godine primljena u Europsku uniju. Kako navodi Berković, cilj treće faze suvremene hrvatske diplomacije bilo je sudjelovanje RH „kao ravnopravne članice u euroatlantskim političkim, sigurnosnim i gospodarskim integracijama“ (EU i NATO), stoga se može konstatirati kako je hrvatska diplomacija trenutačno u svojoj četvrtoj fazi. Presjedanje Vijećem Europske unije od 1. siječnja do 30. lipnja 2020. godine dio je toga procesa.

5.3. Izgradnja institucija – Ministarstvo inozemnih (vanjskih poslova) RH

Ministarstvo inozemnih poslova utemeljeno je nakon prvih demokratskih izbora 30. svibnja 1990. godine. Ministarstvo vanjskih Republike Hrvatske osnovano je nakon sjednice Hrvatskoga sabora 26. lipnja 1991. godine. Sabor RH određuje smjernice prema kojima djeluju organi RH u području međunarodnih odnosa (NN, 53/1991). Prema Nicku, ministarstvo vanjskih poslova je „resor“ nadležan za održavanje međunarodnih odnosa, ali i za provođenje vanjske politike (Nick, 2010: 148). Potrebno je uspostaviti komunikaciju između dviju država kako bi se razvila suradnja u različitim područjima. Uspostava diplomatskih odnosa između zemalja označava prešutno priznanje (Andrassy, 2010: 93). Obavljanjem djelatnosti u području međunarodnih odnosa organi uprave RH mogu međusobno ostvarivati suradnju, ali i s drugim organima, institucijama i ustanovama, u zemlji i inozemstvu te s fizičkim i pravnim osobama. Takva se suradnja može postići međusobnim obavještanjem, usklađivanjem djelatnosti i dogovaranjem o provođenju pojedinih zadataka. Ministarstvo inozemnih (vanjskih) poslova sudjeluje u utvrđivanju vanjske politike RH te provodi „utvrđenu“ vanjsku politiku. Osim toga, zaduženo je za obavljanje drugih poslova i zadataka, koji su mu zakonom stavljeni u nadležnost. U skladu s tim, radi obavljanja poslova i izvršavanja zadataka utvrđenih zakonom, Republika Hrvatska uspostavlja u inozemstvu

diplomatska predstavništva odnosno misije, konzularne urede i kulturno-informativne centre. Ministarstvo inozemnih (vanjskih) poslova neposredno i putem predstavništava Republike Hrvatske u inozemstvu obavlja sljedeće poslove i zadatke: „1. zastupanje Republike Hrvatske u drugim državama, međunarodnim organizacijama i na međunarodnim konferencijama, 2. razvijanje i unapređivanje odnosa Republike Hrvatske s drugim državama i međunarodnim organizacijama, te predlaganje odgovarajućih odluka nadležnim tijelima, 3. praćenje razvitka međunarodnih gospodarskih odnosa, te predlaganje odgovarajućih odluka nadležnim tijelima, 4. zaštita interesa Republike Hrvatske i njenih fizičkih i pravnih osoba u inozemstvu, 5. obavljanje stručnih radnji za razgovore i pregovore s predstavnicima drugih država i međunarodnih organizacija 6. obavljanje stručnih radnji predviđenih zakonom o sklapanju i izvršavanju međunarodnih ugovora; 7. poticanje i pomoć u suradnji nadležnih tijela s inozemstvom u političkom, gospodarskom, kulturnom, znanstvenom i drugim područjima; 8. praćenje razvitka i raspravljanje o pitanjima iz oblasti međunarodnog prava, 9. održavanje i razvijanje svekolikih veza s predstavništvima stranih država i međunarodnih organizacija u Republici Hrvatskoj, 10. trajna briga u suradnji s nadležnim tijelima u Republici Hrvatskoj, o statusu Hrvata koji po bilo kojem osnovu žive izvan domovine (...)“ (NN, 53/1991).

Ministarstvo inozemnih (vanjskih) poslova vodi trajnu brigu o izobrazbi kadrova za rad u Ministarstvu i u inozemnim predstavništvima Republike Hrvatske. Oblici te izobrazbe su: diplomatska akademija, diplomatska škola, tečajevi, seminari, stručna predavanja, ispiti itd. Ambasada (veleposlanstvo) Republike Hrvatske u skladu s Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima obavlja poslove predstavljanja Republike Hrvatske u državi prijma, štiti interese Republike Hrvatske i njezinih fizičkih i pravnih osoba u inozemstvu, razvija prijateljske odnose i suradnju između vlastite države i države prijema te obavještava obje strane o prilikama i situacijama unutar druge države. Ambasada (veleposlanstvo) razvija svoju djelatnost prije svega na političko-diplomatskom i konzularnom području, ali i gospodarskom, kulturno-prosvjetnom, znanstveno-tehničkom i informacijskom području (NN, 53/1991).

Ministarstvo inozemnih poslova može na vlastitu inicijativu davati prijedloge za pokretanjem djelatnosti u području vanjske politike te o uspostavljanju međunarodnih odnosa ako je to u interesu Republike Hrvatske. Šefove konzularnih predstavništava imenuje predsjednik Republike na prijedlog Vlade. Na čelu konzularnog predstavništva mogu biti karijerni ili počasni konzuli. Službenici ministarstva inozemnih (vanjskih) poslova, koji rade u inozemstvu su: karijerni diplomati, ugovorni diplomati, administrativno-tehničko osoblje i pomoćno osoblje. Prije stupanja u službu, karijerni diplomati polažu ispit, koji određuje ministar inozemnih (vanjskih) poslova posebnim aktom. Svoju službu karijerni diplomat u

pravilu započinje u najnižoj kategoriji. Ugovorni diplomati na određeno vrijeme zasnivaju radni odnos s Ministarstvom inozemnih poslova za obavljanje poslova u diplomatskoj ili u konzularnoj službi. Administrativno-tehničko i pomoćno osoblje obavlja različite administrativne, tehničke te pomoćne poslove i zadatke u Ministarstvu inozemnih (vanjskih) poslova i u predstavništvima Republike Hrvatske u inozemstvu. Pravilnikom o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada uređeno je ustrojstvo Ministarstva inozemnih poslova (NN, 53/1991). Prema Ustavu, predsjednik Tuđman imao je pravo na samostalno odlučivanje o važnim pitanjima vezanim uz vanjsku politiku: „(...) polupredsjedničkom sustavu predsjednik (je) ipak preuzeo ingerenciju nad vanjskom politikom, a Ministarstvu vanjskih poslova prepustio je operativnu ulogu provođenja već utvrđenih odluka kako se njihovo donošenje ne bi produljivalo pregovaranjem na više razina. Međutim, operativna uloga nije ništa manje važna. (...) kroz Ministarstvo otvarani su prvi inozemni uredi Republike Hrvatske, a potom i službena diplomatska i konzularna predsjedništva, organizirana su putovanja i turneje na čelu s državnim poglavarom ili ministrom vanjskih poslova na kojima su se vodili neki od ključnih razgovora za stvaranje stavova drugih zemalja o situaciji u Hrvatskoj. Ministarstvo je prikupljalo međunarodnu pomoć, organiziralo nabavu oružja te upravljalo i nadziralo djelovanje mirovnih operacija na teritoriju zemlje (...)“ (Berković, 2006: 77) Diplomatska škola kao odjel Ministarstva vanjskih poslova započela je s radom 9. lipnja 1995. godine. Tada je dvomjesečni tečaj završilo 53 kandidata. Sljedeće godine, Vladinom uredbom Diplomatska škola promijenila je naziv u Diplomatska akademija te postaje zavod unutar uprave Ministarstva vanjskih poslova.³³ U Ministarstvu vanjskih poslova na početku devedesetih godina prošlog stoljeća radilo je malo ljudi. Neki od njih bili su neiskusni u međunarodnim poslovima, a poneki su prešli iz jugoslavenske diplomacije. U tim vremenima Hrvatska je nastojala stvoriti kompetentan kadar za rješavanje međunarodnih problema. U potrazi za idealnim ministrom vanjskih poslova, Hrvatska je u godinu dana promijenila čak tri ministra. Prvi hrvatski ministar vanjskih poslova bio je Zdravko Mršić, koji se na toj funkciji zadržao samo nekoliko mjeseci (31. svibnja do 8. studenoga 1990. godine), a zatim je postao i prvi veleposlanik te stalni predstavnik Republike Hrvatske u New Yorku, UN (1992).³⁴ Mršić je u vladu stigao na Tuđmanov poziv te nije bio pripadnik nijedne političke stranke. Mršić ističe kako je osobno sudjelovao „u obraćenju“ austrijskog ministra vanjskih poslova Aloisa Mocka zato što je prvotno Austrija bila za očuvanje jugoslavenskog jedinstva, no s vremenom

³³ Diplomatska akademija, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, <http://www.mvep.hr/hr/ministarstvo/diplomatska-akademija/arhiv/> (zadnji pregled 28.8.2020.).

³⁴ Šeparović, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, <http://www.mvep.hr/files/file/bivsi-ministri/CV-Separovic.pdf> (zadnji pregled 18.8.2020.).

je snažno podržala Hrvatsku. Mršić je u intervjuu istaknuo kako je Mock istinski zavolio Hrvatsku te taj odnos austrijskog ministra prema Hrvatskoj naziva „prava ljubav“, dok odnos Njemačke prema Hrvatskoj vidi kao težnju za vlastitim probitkom: „U ocjeni odnosa ostalih sila prema hrvatskoj ideji osamostaljenja bolje je rabiti izraz 'uzajamnost dobrobiti i probitaka', nego riječ prijateljstvo. (...) Sadašnja njemačka politika prema jugoistočnoj Europi i prema Hrvatskoj pokazuje da je njemačka politika poslije ponovnog ujedinjenja Njemačke bila nakanila stvoriti Četvrti Reich i to putem 'sve tješnje integracije' Europske unije. Odnos Hrvatske i Njemačke nije bio simetričan. Nije bilo uzajamnosti“ (Franc, 2018: http). Mršića je naslijedio Vinko Frane Golem, koji je tu funkciju obnašao od 8. studenoga 1990. do 3. svibnja 1991. godine. Uz silan trud Golem nije uspio ništa konkretno postići pa je na poziciju ministra vanjskih poslova postavljen Davorin Rudolf (Starešina, 2004: 76). On je bio „dvostruki“ hrvatski ministar jer je tri mjeseca radio istodobno u Ministarstvu vanjskih poslova i u Ministarstvu pomorstva (Rudolf, 1999: 83). Rudolf je funkciju ministara vanjskih poslova obnašao od 3. svibnja do 31. srpnja 1991. godine.³⁵ Kada je Rudolf došao na čelo Ministarstva, tamo je radilo četrdesetak ljudi. Hrvatska u tom vremenu nije imala „ni jednog isključivo hrvatskoga diplomatskog predstavnika“ te je sve informacije dobivala preko Saveznog sekretarijata za vanjske poslove u Beogradu. Ministar Rudolf promijenio je političku retoriku te je tražio da se korespondencija s međunarodnom zajednicom temelji na vizijama demokratske i socijalno pravedne države, koja osuđuje rat kao sramotan čin (Rudolf, 1999: 83-84). Rudolf je imao vlastitu viziju vanjske politike male zemlje koja, prema njegovu mišljenju, treba biti „racionalna“, „uravnotežena“, „pragmatična“, ali i „utilitarna“ (Rudolf, 1999: 90-91). Pomoćnici ministra bili su: Sergej Morsan, Bohumil Bernašek, Mihael Montiljo i Vinko Kandžija. Montiljo, kao aktivni član židovske zajednice, Rudolfu je bio važan s obzirom na to da je smatrao kako Hrvatska treba aktivno djelovati na međunarodnom planu te iskoristiti svaku priliku kako bi se predstavila svijetu. Stoga je u Montilju Rudolf vidio priliku za stvaranjem židovskog lobija i stjecanjem potpore za Hrvatsku: „(...) pogledajte koliko ovdje imam Hrvata. Sve sami Hrvati! Vi meni trebate kao Židov. Pišite, zovite, otputujte, stvorite mi prohrvatski židovski lobi! (...) ni jedan američki predsjednik ne može biti izabran ako ga ne podržavaju Židovi“ (Rudolf, 1999: 84). Kao ministar vanjskih poslova Rudolf je nastojao osigurati podršku međunarodne zajednice te je prije svega bio usmjeren na vodeće sile, kao i susjedne države. U svojoj knjizi *Postignuća i utopije* navodi kako je tražio vojnu pomoć od SAD-a. Predlagao je američkom generalnom konzulu u Zagrebu Mikeu Einiku i

³⁵Bivši ministri, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, <http://www.mvep.hr/hr/ministarstvo/bivsi-ministri/> (zadnji pregled 18.8.2020.).

veleposlaniku Warrenu Zimmermannu neka SAD kao velika vojna sila samo zaprijeti da će „silom reagirati na agresiju“. Hrvatski ministar vanjskih poslova smatrao je kako je dovoljna samo prijetnja Srbiji od SAD-a, NATO-a ili UN-a i ona će stati sa svojim napadima na Hrvatsku. No američki veleposlanik mu je uzvratio kako probleme unutar Jugoslavije može riješiti samo narod te države, a to će rješenje SAD podržati (Rudolf, 2005: 80-81). Kasnije se u svojim memoarskim zapisima Zimmermann kajao zbog neupotrebe sile (Zimmermann, 1997: 188-189). Richard Holbrooke u svojem djelu *To End a War* piše kako je NATO trebao zaprijetiti upotrebom zračnih snaga, koje će upotrijebiti protiv bilo koje republike na prostoru Jugoslavije, koja pokuša etničke napetosti riješiti silom (Holbrooke, 1998: 28). Rudolf navodi kako je Hrvatska bila za mirno rješavanje problema te je osobno sastavio „plan u pet točaka“, koji nije „zadovoljavao interese ni jedne republike“, ali nije dovodio u pitanje „pojedinačne interese“ republika. Prema planu, sve se republike priznaju „kao suverene države“, a plan se trebao temeljiti na međudržavnom svezu, koji je trebao nastati prema modelu EZ-a (Rudolf, 2005: 87). Svoj plan je Rudolf izložio 13. srpnja 1991. godine talijanskom ministru vanjskih poslova Gianniju De Michelisu, slovenskom ministru Dimitriju Rupelu, crnogorskom predsjedniku vlade Mili Đukanoviću i predsjedniku makedonske vlade Nikoli Kljusevu. Toga je dana održan sastanak na kojem su bili ministri vanjskih poslova Jugoslavije, Italije, Albanije i Grčke te potpisali *Jadranski dogovor – Intesa Adriatica*. Tom je prigodom Jugoslaviju predstavljao iskusni ministar vanjskih poslova Budimir Lončar. Nakon sastanka svi su bili zadovoljni jer je na pojedinačnim sastancima svakom političaru rekao ono što je taj i htio čuti (Rudolf, 1999: 299-300). Lončar je kasnije na sastanku u Beogradu inzistirao da se „u nazivu saveza unese riječ Jugoslavija“ (Rudolf, 1999: 306-307). Na sjednici Predsjedništva SFRJ, Stipe Mesić predložio je raspravu o planu, ali ona je odgođena za sljedeće sjednice. Hrvatska vlada plan je prihvatila te je postao „službeni prijedlog hrvatske vlade“ o mogućnosti rješavanja državne krize (Rudolf, 1999: 309). Kada su u srpnju 1991. godine trojica europskih ministara vanjskih poslova posjetila Zagreb, Rudolf je pitao Hansa van den Broeka što misli o planu, na što je ovaj odgovorio kako takvih planova ima „na stotine“ (Rudolf, 2005: 87). Hrvatski ministar vanjskih poslova i posljednji američki veleposlanik u SFRJ posljednji put su se sastali 18. srpnja 1991. godine. Sa Zimmermanom je tom prigodom bio i američki generalni konzul u Zagrebu Mike Einik, a s Rudolfom su bili njegovi pomoćnici Sergej Morsan i Mihael Montiljo, ali i drugi suradnici. Rudolf je Amerikancima nastojao prikazati dramatičnost hrvatskog položaja te je ponovno pozvao SAD na upotrebu sile naspram agresora. Ni ovoga puta hrvatski ministar nije uspio potaknuti Amerikance na djelovanje (Rudolf, 2005: 88). Nakon što je Sabor 25. lipnja 1991. proglasio samostalnost i

suverenost Republike Hrvatske, Rudolf je pozvao sve strane predstavnike (konzularni zbor) sa sjedištem u Zagrebu te im govorio o povijesnim težnjama Hrvata za samostalnom državom, privrženosti načelima *Povelje UN-a*, mirnim rješenjima, demokraciji i toleranciji. Istaknuo je želju o prijateljstvu Hrvatske s prijašnjim jugoslavenskim republikama te posebno naglasio kako Republika Hrvatska nema „teritorijalnih pretenzija“ i kako namjerava poštovati prava svih nacionalnih i etničkih skupina. Svim konzulima upućen je i poziv na večeru, no nitko se nije odazvao. Njemački generalni konzul Bolt je hrvatskim ministru vanjskih poslova objasnio kako su sve vlada uputile instrukcije svojim konzulima da se ne odazovu pozivu (Rudolf, 1999: 271-273). Rudolf u svojim memoarskim zapisima piše kako se „striktno“ pridržavao Tuđmanovih smjernica te ga je pravodobno izvještavao o svim pitanjima. Predsjednik je uvažavao njegovo mišljenje i nisu imali većih nesuglasica. No, u skladu s ustavnim ovlastima, Tuđman je samostalno donosio vanjskopolitičke odluke, o kojima Sabor i Vlada nisu raspravljali (Rudolf, 1999: 94). Iako je Rudolf kao ministar vanjskih poslova imao cilj na miran način razriješiti krizu odnosno zaustaviti rat, u tome nije uspio (Rudolf, 1999: 205). Naime, on je svojevremeno napustio funkciju ministra vanjskih poslova, ali je ostao u državnom vrhu kao ministar pomorstva, a kao zamjenu je predložio Zvonimira Šeparovića, kojeg je Tuđman mislio postaviti za ministra obrane (Rudolf, 1999: 99-100). Zvonimir Šeparović obnašao je funkciju hrvatskog ministra vanjskih poslova od 31. srpnja 1991. do 27. svibnja 1992. godine.³⁶ Prilikom povjeravanja resora, Tuđman mu je rekao kako je cilj postići međunarodno priznanje i neka odmah krene u ostvarivanje toga cilja: „Imao sam sreću da mi je predsjednik Republike, dr. Franjo Tuđman 31. srpnja 1991. povjerio resor ministra vanjskih poslova u koalicijskoj Vladi demokratskog jedinstva. Rekao mi je tada, na svoj način: 'Trebamo međunarodno priznanje Europe i svijeta. Krenite što prije. Sretan put!' Krenuo sam s tri zahtjeva: 1. Molimo, zaustavite agresiju; 2. Molimo međunarodno priznanje i 3. Tražimo povratak naših okupiranih područja!“ (Jerković, 2017). Šeparović u razgovoru s Darkom Jerkovićem, urednikom *Glasa Slavonije*, navodi kako su u Ministarstvu klasificirali zemlje na tri različite skupine s obzirom na njihovu (ne)sklonost prema međunarodnom priznanju Hrvatske. Prva skupina bile su prijateljske zemlje poput Vatikana, Njemačke i baltičkih zemalja te se smatralo kako treba dodatno „ojačati“ njihovu naklonost prema Hrvatskoj. U drugu skupinu ulazile su neprijateljske zemlje odnosno one koje su bile protiv međunarodnog priznavanja Hrvatske te se njih nastojalo „neutralizirati“, a treća skupina je obuhvaćala neutralne ili nezainteresirane zemlje, a to su bile „afričke, azijske i latinskoameričke zemlje“,

³⁶Šeparović, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, <http://www.mvep.hr/files/file/bivsi-ministri/CV-Separovic.pdf>, (zadnji pregled 18.8.2020.).

koje je trebalo pridobiti (Jerković, 2017). Šeparović ističe kako je u svojem diplomatskom zalaganju bio posebno usmjeren na susjedne zemlje, na zemlje članice EZ-a, ali i članice Vijeća sigurnosti te na velike sile. Osim toga, velika se pažnja pridavala i zemljama u kojem je hrvatsko iseljeničtvo (Kanada, SAD, Latinska Amerika, Australija, Novi Zeland). Ministar vanjskih poslova nije se zadovoljavao razgovorom samo s kolegama ministrima, nego je zahtijevao i sastanke sa šefovima država. Šeparović navodi kako je kao ministar zemlje koja nije službeno priznata, ipak ušao u zgradu UN-a i tamo razgovarao sa svim stalnim članicama Vijeća sigurnosti i s većinom ostalih članica. Naime, on je ozbiljno shvatio svoj cilj te je poduzimao sve što je bilo u njegovoj moći kako bi ga ostvario. Šeparović ističe kako su mnogo za Hrvatsku učinili i Hrvati u inozemstvu, koji su organizirali prosvjede, obilazili svoje vlade, političare, predsjednike i informirali ih o stanju u Hrvatskoj (Jerković, 2017). Starešina navodi kako je ministar dogovarao međunarodne susrete posredstvom austrijskoga ministra vanjskih poslova Aloisa Mocka, koji se zalagao za međunarodno priznavanje neovisnosti zemljama bivše Jugoslavije. Ministar Šeparović se kao i mnogi hrvatski diplomati o svim pitanjima vezanim uz međunarodne odnose konzultirao s Mockom (Starešina, 2004: 81). Stoga je Zvonimir Šeparović na sjednici Vlade 23. listopada 1991. godine iznio prijedlog o austrijskom zastupanju Hrvatske unutar međunarodne zajednice. Hrvatska tada još nije bila međunarodno priznata te je imala samo nekoliko inozemnih ureda (u SAD-u, Njemačkoj, Italiji, Kanadi i pri EZ), a austrijski ministar vanjskih poslova Alois Mock dogovarao je hrvatskim dužnosnicima mnoge međunarodne sastanke. Davorin Rudolf oštro se usprotivio takvom prijedlogu. Naime, smatrao je kako je diplomacija važna državna funkcija i „srž suvereniteta“, stoga svaka država mora samostalno upravljati svojom vanjskom politikom (Rudolf, 1999: 104). Ministar vanjskih poslova Šeparović sklapao je međunarodne ugovore, prvo s Litvom koja je priznala Hrvatsku, a zatim ugovore s Ukrajinom i Mađarskom o zaštiti prava manjina. Antun Babić, prvi glasnogovornik Ministarstva vanjskih poslova, ističe predsjednika Tuđmana i ministra vanjskih poslova Šeparovića kao najzaslužnije diplomate za međunarodno priznanje Hrvatske: „Uz branitelje i predsjednika Tuđmana, ministar Šeparović bio je izuzetno zaslužan za međunarodno priznanje Republike Hrvatske. U više navrata sam bio u njegovoj pratnji kada je posjećivao razne glavne gradove europskih zemalja (Madrid, Bonn itd.) gdje se vrlo snažno i znalački borio za okončanje velikosrpske agresije na Hrvatsku i međunarodno priznanje Hrvatske“ (Babić, 2015).

Tijekom uspostave samostalne i suverene hrvatske države bilo je potrebno stvoriti službu vanjskih poslova, koja bi omogućila međunarodno i diplomatsko djelovanje. Temeljna zadaća

njezine diplomacije bila je promicati interese hrvatske države na vanjskopolitičkom planu odnosno zaustaviti agresiju na Hrvatsku i uspostaviti punu suverenost na cijelom državnom području (Berković, 2006: 50). Promicanje interesa u inozemstvu i zalaganje za rješavanje hrvatskog pitanja bilo je izvedivo uz formiranje stalnih ureda izvan Republike Hrvatske u kojim bi djelovali opunomoćeni predstavnici. Zahvaljujući Ministarstvu vanjskih poslova, otvarani su inozemni uredi Republike Hrvatske, a potom i službena diplomatska i konzularna predsjedništva (Berković, 2006: 77). Inozemni uredi Republike Hrvatske (IURH) osnivani su tijekom 1991. godine, ali i nakon međunarodnog priznanja, tj. pokretanja službene hrvatske diplomacije. Danas su inozemni uredi zamijenjeni diplomatskim predstavništvima (Mursalo, 2007: 4). Do stjecanja međunarodnog priznanja 15. siječnja 1992. godine, opunomoćeni predstavnici Republike Hrvatske uspjeli su osnovati nekoliko inozemnim ureda (Isto: 6). Prvi takav ured osnovan je u Stuttgartu (Njemačka) i to 6. veljače 1991. godine, a osnovala ga je Zdenka Babić-Petričević. U Njemačkoj je sljedećeg mjeseca formiran još jedan inozemni ured RH i to u Münchenu, a utemeljio ga je opunomoćeni predstavnik Josip Pavešić. Inozemne urede RH osnivali su predstavnici: Janko Dobrinović-Vranyczany (Belgija – Bruxelles), Henrik Heger (Francuska – Pariz), Midhat Arslanagić (Japan i druge zemlje Dalekog istoka – Tokio), Frane Vinko Golem (SAD – Washington), Dick Dušan Bezić (Kanada – Toronto), Drago Štambuk (Ujedinjeno Kraljevstvo – London), Ivo Rojnica (Argentina – Buenos Aires), Tvrtko Andrija Mursalo (Južnoafrička Republika – Johannesburg). No bilo je i poklisara/predstavnik, koji nisu posjedovali inozemne urede, ali su ipak predstavljali Hrvatsku u inozemstvu. To su bili Ivan Poljac (Norveška), Antun Pinterović (Belgija, Nizozemska, Luksemburg te pri Vladi EZ-a i NATO-u), Lujo Tončić Sorinj (Austrija te pri Europskoj uniji kršćanskih demokrata i Europskom parlamentu), Jakob Eltz (Njemačka) i Mihajlo Kokot (u zemljama Beneluksa, ali i EEZ-a sa sjedištem u Bruxellesu) (Isto: 6-7). Prvi hrvatski ministar Zdravko Mršić navodi kako je izvrstan posao u zemljama Latinske Amerike odradio opunomoćeni predstavnik Republike Hrvatske Ivo Rojnica, koji je dobio priznanja većine zemalja s toga kontinenta. Također, veliku ulogu odigrala je i jugoslavenska ambasada u Čileu, koja se zalagala za interese Republike Hrvatske. Mršić posebno ističe i Ante Domagoja Petrića, koji je djelovao pri predstavništvu Republike Hrvatske u Buenos Airesu te je bio proglašen „prvim kulturnim atašekom“ (Jerković, 2017: http). Franjo Tuđman povjerio je Frani Vinku Golemu zadatak za osnivanjem hrvatskog ureda u Washingtonu. Starešina navodi kako se Golem „istinski trudio“, ali kako nije uspio postići uspostavu diplomatskih odnosa između SAD-a i Hrvatske. Naime, za međunarodno priznanje Hrvatske od SAD-a, koje je uslijedilo 7. travnja 1992. godine saznao je od Zagreba (Starešina, 2004: 77-79). Gregurić

navodi kako je Golem kao opunomoćeni predstavnik hrvatske vlade u SAD-u, upozoravao na rezerviranost američke vlasti naspram Hrvatske. Naime, Amerikanci su inzistirali samo na „službenom obraćanju” (Gregurić, 1998: 298). Višnja Starešina je poprilično kritički nastrojena prema počecima hrvatske diplomacije, a posebice prema Tuđmanu kao diplomatu. Ona smatra kako je Predsjednik posjedovao „politički instinkt“ i želju za stvaranjem Republike Hrvatske, no da nije poznao međunarodne odnose. Dakle, prema Starešini, hrvatska diplomacija toga vremena bila je nedovoljno razvijena: „Sve informacije jugoslavenske diplomacije, sve obavještajne političke i vojne procjene slijevale su se u Beograd. Svakoga su dana Milošević i suradnici imali na stolu analize odnosa prema krizi svih relevantnih vlada i relevantnih institucija. Tuđman je imao izniman politički instinkt, osjećaj za prijetnju, ali niti je imao diplomaciju, niti je u hrvatskom vrhu postojala primjerena razina poznavanja međunarodnih odnosa i diplomacije“ (Starešina, 2004: 42). Valja napomenuti kako je hrvatska diplomacija u tom vremenu bila nepriznata i nije mogla službeno djelovati poput diplomacije SFRJ. Hrvatska nije mogla sudjelovati na mnogim konferencijama, sastancima poput onih u Vijeću UN-a za razliku od jugoslavenskih diplomata, koji su kao pripadnici međunarodno priznate države svugdje bili primljeni. Naime, sve do 15. siječnja 1992. godine Republika Hrvatska nije službeno postojala. Stoga je sasvim logično kako je Republika Hrvatska dio informacija dobivala preko SSIP-a.

5.4. Međunarodni odnosi RH s Njemačkom

Europska zajednica nije bila suglasna oko rješavanja jugoslavenske krize. Jedna od vodećih europskih sila ipak je stala na stranu Hrvatske. Bila je to Njemačka. I ona je poput ostalih zemalja, koje su podupirale različita rješenja, u tome vidjela priliku za zadovoljenjem vlastitih interesa. Hrvoje Kačić ističe kako je Njemačka za razliku od drugih zemalja poznavala hrvatske prilike i stanje u Jugoslaviji. U Njemačkoj je bilo mnogo hrvatskih iseljenika, koji su pobjegli iz Jugoslavije što zbog političkih što zbog ekonomskih razloga. Osim toga, u Slavoniji je bila zastupljena njemačka manjinska zajednica, koja se, također, našla na udaru agresora (Kačić, 1997: 182-183). Daniele Conversi u svojem radu ističe kako je Njemačka za razliku od drugih zemalja bila upoznata sa stanjem unutar SFRJ jer je u njoj radilo mnogo radnika iz SFRJ, a posebno ističe velik broj hrvatskih radnika (Conversi, 1998: 160). Daniele Conversi demantira tvrdnju odnosno mit, koji su stvorili SAD i Velika Britanija, prema kojem se Njemačka zalagala za raspad Jugoslavije. Prema američkim i britanskim stručnjacima,

analitičarima i političarima,³⁷ Njemačka je isticala priznanje Slovenije i Hrvatske jer je u tome vidjela vlastiti interes. Naime, prema njihovu mišljenju, njemački plan je bio napraviti „luku“ ('gain a warm port') na Mediteranu preko Slovenije i Hrvatske te tim činom uspostaviti dominaciju nad Europom. Conversi smatra to opravdanjem SAD-a i Velike Britanije za nesprečavanjem ratnih strahota Srba, koji su u tim zemljama imali snažno izražen lobby (Conversi, 1998: 141-164). Mate Granić u svojim memoarskim zapisima *Vanjski poslovi: iza kulisa politike* (2005) navodi kako je Hrvatska imala „snažnu međunarodnu potporu“ od Njemačke (Granić, 2005: 46). Dunja Melčić navodi kako je njemačka inteligencija bila podijeljena oko pitanja Jugoslavije bez obzira na to što je kao državna cjelina odigrala ključnu ulogu oko hrvatskoga međunarodnog priznanja. Hrvatska je bila „žarišnom temom“ mnogih foruma, ali i televizijskih diskusija u Njemačkoj, a ministar vanjskih poslova Genscher uvidio je kako Jugoslavija kao „državna zajednica“ nije održiva (Melčić, 2008: 159-161). Melčić ipak ističe kako Njemačka nije idealizirala Hrvatsku, naprotiv, kako je kritizirala Slobodana Miloševića, tako je kritizirala i Franju Tuđmana (Melčić, 2008: 169). Osim toga, slika Hrvatske u njemačkoj javnosti nije bila pozitivna zbog povijesnih okolnosti. S jedne strane, na Hrvatsku su gledali kao na Hitlerovu saveznicu, a s druge strane Tuđman je u medijima bio prikazan kako „tvrdokorni nacionalist“. Stoga je svaka „nespretna izjava hrvatskih političara“ tumačena kao aluzija na povijesne okolnosti (Melčić, 2008: 170). Michael Libal ipak ističe kako je dio njemačke inteligencije smatrao nepravednim „ponovno rađanje neovisne Hrvatske države“ izjednačiti „s preporodom hrvatskog fašizma“. No njemačka vlada smatrala je kako u Hrvatskoj postoji „nedostatak senzibiliteta“ prema Srbima, stoga je podupirala demokratske snage u hrvatskom društvu. Libal smatra kako su nacionalisti „nepotrebno antagonizirali Srbe“, no naglašava kako nešto takvo ne podrazumijeva kako Hrvati „sustavno krše ljudska i građanska prava Srba“ (Libal, 2004: 160). Njemački ministar vanjskih poslova Hans-Dietrich Genscher bio je uvjeren kako bi međunarodno priznanje zaustavilo srpsku agresiju na Hrvatsku (Silber, Little, 1996: 193). S jedne strane, Njemačka je na razne načine pokušala pomoći Hrvatskoj od lobiranja preko humanitarne pomoći do stvaranja pravnih akata ili zakona. No s druge strane, Njemačka je ponekad vršila pritisak na Hrvatsku te je očekivala od hrvatskog predsjednika da bez pogovora prihvaća uvjete koji su bili nepovoljni za Hrvatsku. Valja naglasiti kako je prije pada Vukovara Hrvatska htjela organizirati „humanitarni konvoj pomoći Vukovaru“, međutim međunarodna zajednica nije bila suglasna s tom hrvatskom

³⁷ Neki od tih „teoretičara zavjere“ prema Danieli Conversi su: Crnobrnja, Mihailo (1994), *The Yugoslav Drama*, Taurus: London; Owen, David (1996) *Balkan Odyssey*, Harcourt Brace: New York; Woodward, Susan L. (1995) *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution After the Cold War*, Brookings Institution: Washington, D.C., itd.

akcijom. Izvršen je pritisak na predsjednika Franju Tuđmana kako bi Hrvatska odustala od konvoja. Među onima koji su Predsjedniku nalogali da odustane od plana humanitarnog konvoja bio je i Hans-Dietrich Genscher (Granić, 2019: 24). No za Badnjak 1991. godine, Njemačka je osnovala humanitarni ured u Zagrebu, a prvi voditelj je bio Michael Steiner, koji je kasnije postao savjetnik za vanjsku politiku kancelara Gerharda Schrödera. S Njemačkom je Hrvatska potpisala ugovor o povratku izbjeglica uz pomoć UNHCR-a (Granić, 2005: 22-23). Conversi navodi kako je Njemačka primila velik broj izbjeglica s prostora bivše Jugoslavije, više od 600 000 izbjeglica (Conversi, 1998: 160). Zbog velikog broja hrvatskih radnika, u Njemačkoj je bio izrazito jak hrvatski lobby (Conversi, 1998: 160). Tako su se s jedne strane Hrvati u Njemačkoj zalagali za Hrvatsku, a s druge strane, izvan državnih granica, Njemačka je snažno lobirala za Hrvatsku kod mnogih europskih zemalja, npr. Švedske, Poljske, Islanda, Čehoslovačke, Italije, zemalja Beneluksa kako bi ih potaknula na međunarodno priznanje Hrvatske (Starešina, 2004: 59). Iako su se priznanju bivših jugoslavenskih republika oštro protivile dvije vodeće europske sile, Velika Britanija i Francuska, naposljetku su sve članice Europske zajednice podržale njemačkog ministra Genschera jer su se bojale „javnog rascjepa u EZ“ (Rudolf, 1999: 279). Nakon što je Badinterova komisija ustvrdila kako se SFRJ raspada te postavila uvjete koje je potrebno ispuniti za stjecanje međunarodnog priznanja, Genscher nije bio zadovoljan kompromisom. Naime, on je smatrao kako Hrvatska nije u poziciji u kojoj bi mogla zaštititi vlastite teritorijalne granice i nacionalne manjine, stoga je izjavio kako će neovisno o uvjetima ipak priznati Republiku Hrvatsku (Silber, Little, 1996: 194-195). Hrvatska je na svojem putu do stjecanja međunarodnog priznanja morala zadovoljiti sedam uvjeta. U ispunjavanju tih uvjeta, Njemačka je imala veliku ulogu (Granić, 2019: 30-31). Njemačka je bila među prvim zemljama koje su priznale Hrvatsku. Učinila je to 19. prosinca 1991. godine, a to priznanje je formalno potvrdio njemački predsjednik Richard von Weizsäcker pismom koje je uputio predsjedniku Tuđmanu. Na dan međunarodnog priznanja Hrvatske, Njemačka je u Zagrebu otvorila svoje veleposlanstvo „kao prva strana zemlja“, koja je to učinila (Rudolf, 1999: 283). Iako poneki analitičari i političari ističu kako se Njemačka zalagala za međunarodno priznanje jedino zbog težnje za dominacijom u Europi, jedno je sigurno, a to je da bi bez njezine snažne podrške Hrvatska teško samostalno postigla međunarodnu priznanje. No među državama koje su snažno podržavale Hrvatsku nikako se ne smiju izostaviti Vatikan i Austriju. Vatikanska diplomacija nastojala je potaknuti mnoge katoličke zemlje na prihvaćanje novonastalih država, a Austrija na čelu s Aloisom Mockom dogovarala je mnogim hrvatskih političarima sastanke sa svjetskim vođama. Naime, Vatikan i Austrija podržale su Republiku Hrvatsku bez

želje za vlastitim probitkom ili stjecanjem dominacije. Njihova je podrška bila iskrena i prijateljska. Stoga je međunarodno priznanje i zasluga djelovanja austrijske i vatikanske diplomacija.

5.5. Međunarodni odnosi RH sa SAD-om

Prethodno potpoglavlje bilo je posvećeno velikoj zagovarateljici Hrvatske, stoga se ovo bavi državom od koje je Hrvatska imala velika očekivanja koja su ostala neispunjena. Oko politike koju je vodio SAD tijekom jugoslavenske krize postoje mnoge nedoumice i različita tumačenja. No opće je poznato kako je SAD na samom početku bio za jugoslavensko jedinstvo odnosno za opstanak Jugoslavije kao državne tvorevine različitih etičkih skupina ljudi. Tijekom hladnog rata u SAD-u su postojale studiji na kojima su se proučavali predmeti poput Sovietology ili Kremlinology, a nije postajalo zanimanje za kolegije poput Yugoslavology. Naravno, takvi studiji i proučavanja politike posljedica su hladnog rata gdje je glavni protivnik SAD-a bio upravo SSSR, a Jugoslavija je tada pripadala Pokretu nesvrstanih te je kao nesvrstana zemlja balansirala između Istoka i Zapada. Dakle, nije bila nikakva prijateljica Zapadu, stoga se Zapad nije zanimao za njezine političke odluke, etničke skupine itd. (Conversi, 1998: 159). Sabrina P. Ramet naglašava kako se ne mogu shvatiti razlozi zbog kojih George Bush i njegova administracija nisu priznali Hrvatsku kada i EZ te to što nisu udovoljili zahtjevima kongresnika i senatora (Ramet, 2008: 157). Prema teoriji Višnje Starešine o tome zbog čega je kasnilo američko priznanje, pogrešno je američku politiku interpretirati kao ravnodušnu i nezainteresiranu za jugoslavensku krizu nego kako je naprosto SAD-u odgovarao rat i nestabilnost u Europi, a Jugoslavija je poslužila kao „poligon“. Dakle, na ovaj je način Europa iako gospodarska sila, potvrdila svoju vojnu slabost i ovisnost o NATO-u i SAD-u (Starešina, 2004: 20-21). Još u listopadu 1990. godine američka Središnja obavještajna agencija upozorila je kako će se Slovenija i Hrvatska odvojiti od Jugoslavije u roku od jedne godine i kako je moguć rat. Usprkos tim činjenicama, Sjedinjene Američke Države, kao i članice Europske zajednice, nastavile su podržavati jedinstvo Jugoslavije (Ramet, 2008: 145). No Amerikanci su se ipak zanimali za jedan dio Jugoslavije odnosno za nekadašnju autonomnu pokrajinu Kosovo. Davorin Rudolf ističe kako su Amerikanci pratili zbivanja na Kosovu, a zanemarivali srpske hegemonističke težnje prema Hrvatskoj (Rudolf, 1999: 242). Ramet smatra kako je za nedjelovanje SAD-a kriva „nostalgija za vremenom Titove vladavine“ i kako su zbog toga podržavali jedinstvo Jugoslavije dok su u neovisnosti Slovenije i Hrvatske vidjeli isključivo stvaranje stanja nestabilnosti u regiji. Razlog nepodržavanja nezavisnosti Hrvatske, Ramet vidi i u pogrešnoj

predodžbi koju je SAD imao o Hrvatskoj. Američki Kongres i američki mediji Srbe su vidjeli „isključivo kao žrtve ustaša za vrijeme Drugoga svjetskog rat“. Čak je bio prisutno uvjerenje kako „su obje strane podjednako krive“, što bi značilo kako je Hrvatska kriva za „okupaciju vlastite zemlje“ (Ramet, 2008: 142). No neki su američki političari bili „dobro“ informirani o jugoslavenskim problemima poput republikanskih senatora Boba Dolea i Dona Nicklesa te demokratskoga kongresnika Toma Lantosa (Ramet, 2008: 144). Nakon što je u svibnju 1990. godine na vlast Hrvatske došao Franjo Tuđman, Amerikanci su posvetili više pažnje Hrvatskoj. Početkom ljeta iste godine Tuđman je u *The New York Timesu* objavio uvodni članak *All We Croatsians Want is Democracy*. Na zahtjev senatora Boba Dolea, Tuđmanov članak ušao je u službene spise američkog Kongresa (*Congressional Record*). U članku piše kako rat nije opcija ako ga Beograd ne izazove (Ramet, 2008: 146-147). Tuđman je u listopadu 1990. godine zatražio američku potporu za hrvatski i slovenski plan prema kojem bi Jugoslavija bila preustrojena u konfederaciju, no Washington na to nije odgovorio. Zatim je u veljači 1991. godine predsjednik Tuđman uputio pismo američkom predsjedniku u kojem je tražio od Busha da učini nešto kako bi se pronašlo mirno rješenje jugoslavenske krize. Kada je Borisav Jović, predsjednik Predsjedništva Jugoslavije, saznao za to pismo zatražio je suđenje Tuđmanu zbog veleizdaje. No kongresnik Broomfield stao je u obranu Tuđmana te izjavio kako on prema Ustavu SFRJ ima pravo međudržavne istupe. Sljedeći mjesec, 9. ožujka 1991. godine, započeli su prosvjedi protiv Miloševića u Beogradu. Tom su prigodom kongresnik Jim Moody i senator Bob Dole pohvalili prosvjed kao zalaganje za demokratske promjene. Iako je Dole pokazivao naklonjenost za kosovske Albance i Hrvate, američki veleposlanik Warren Zimmermann bio je priklonjen srpskoj manjini u Hrvatskoj (Ramet, 2008: 149). Kada su Hrvatska i Slovenija proglasile svoju nezavisnost, Amerikanci hrvatskog i slovenskog podrijetla proslavili su nezavisnost svojih domovina na trgovima američkih gradova, no predsjednika Busha (1989.-1993.) to nije potaknulo da razmotri mogućnost proglašenja nezavisnosti ovih dviju bivših socijalističkih republika. Voditeljica radioemisije na slovenskom jeziku Corinne Leskovar tada je izjavila za *The Washington Post* kako je američko nepriznavanje nezavisnosti ravno izdaji Hrvatske i Slovenije (Ramet, 2008: 151). Oglasio se i demokratski kongresnik Dick Swett, koji je u Kongresu izjavio kako se ne može odgađati priznanje demokratske volje naroda, a potom je i demokratski kongresnik William O. Lipinski iz Illinoisa 15. srpnja 1991. godine pozvao američku administraciju da prizna Hrvatsku i Sloveniju. Nekoliko mjeseci poslije republikanski kongresnik William E. Dannemeyer iz Kalifornije, također je zatražio priznanje Hrvatske i Slovenije, ali i gospodarske sankcije prema Srbiji zbog vojnih snaga na hrvatskom teritoriju. No američka

vlada nije se obazirala na te zahtjeve Lipinskog i Dannemeyera jer je smatrala kako nesuglasice republike trebaju riješiti samostalno na miran način (Ramet, 2008: 152-153). U skladu s tim stavom američke vlade, američki državni tajnik James Baker je u Beogradu izjavio kako SAD podržava integritet SFRJ, ali je ipak naglasio kako su „protiv uporabe sile“ za održavanjem jedinstva države (Rudolf, 2005: 83-84). Ovu izjavu svatko je interpretirao na vlastiti način, a za Srbe je ona bila zeleno svjetlo za provođenje agresije nad separatistima. Naime, američki državni tajnik James Baker u svojim je memoarima zapisao kako „postojeće republičke granice“ podržava međunarodna zajednica te kako se neće dopustiti njihova promjena upotrebom sile nego samo mirnim putem. Također, Baker navodi kako je posebno upozorio Miloševića da će međunarodna zajednica osuditi upotrebu sile, da neće podržati srpske pretenzije i težnje za tuđim teritorijem te je prozvao njegovu politiku glavnim uzrokom trenutačne situacije unutar SFRJ. S druge strane, navodi kako je Tuđmanu pokušao objasniti razloge zabrinutosti međunarodne zajednice, ali kako je on te razloge odbacio jer je bio uvjeren kako JNA nikad neće napasti Sloveniju i Hrvatsku zbog svoje „ideologije“. Baker navodi kako je jedino premijer SFRJ Marković bio svjestan opasnosti od unutrašnjeg oružanog sukoba (Baker, 1995: 481-482). No svatko je Bakerovu izjavu interpretirao na vlastiti način. Tako su Srbi smatrali kako im je američki državni tajnik dao zeleno svjetlo za napad na Sloveniju, a kasnije i na Hrvatsku. Naime, srpski političari su između redova zaključili kako ih SAD podržava te nema „namjeru zaustaviti silom“ njihov napad (Zimmermann, 1997: 166). Janez Janša navodi kako su Amerikanci davanjem potpore jugoslavenskoj vojsci za očuvanje teritorijalnog integriteta Jugoslavije, zapravo dopustili vojnu intervenciju na Sloveniju. On čak navodi kako je jedan od generala JNA Bakeru rekao kako će napad na Sloveniju biti „Pustinjska oluja u malom“ (Janša, 1993: 83). No Zimmermann oštro odbacuje ikakvu mogućnost podržavanja srpske strane: „Bakar nije ni indirektno dao naslutiti niti je dao zeleno svjetlo Miloševiću ili vojsci da napadnu odmetnute republike“ (Zimmermann, 1997: 166). Warren Zimmermann u svojim memoarskim zapisima *Izvori jedne katastrofe: Jugoslavija i njezini rušitelji: posljednji američki veleposlanik piše o tome što se dogodilo i zašto* navodi kako je State Department Jugoslaviju ujesen 1991. godine vidio kao „neželjeno dijete“ jer su se bližili predsjednički izbori (Zimmermann, 1997: 202). No iako SAD nije poduzimao vojne akcije ili podržao hrvatsku nezavisnost, obavijestio je Mesića o djelovanjima JNA i mogućim akcijama. Tako je američki veleposlanik prenio „ozbiljnu zabrinutost“ SAD-a u pismu upućenom Stjepanu Mesiću, predsjedniku SHRJ: „Ako se uzme u obzir eksplozivnost priroda aktualnih srpsko-hrvatskih odnosa u Jugoslaviji, ovakav razvoj izaziva ozbiljnu zabrinutost. Suočen s takvom situacijom, moram vam naglasiti

da je stajalište moje Vlade: pribjegavanje vojnoj akciji u Hrvatskoj ili ma gdje drugdje u Jugoslaviji, ako bi se koristilo protiv hrvatskih vlasti, ili u interesu jedne nacije, bilo krajnje opasno i imalo bi katastrofalan učinak, kako na naše bilateralne odnose, tako i na položaj Jugoslavije u međunarodnoj zajednici. Stoga mi je Vlada naložila da ponovno urgiram da sve strane u Jugoslaviji poštuju ustavnu civilnu vlast nad JNA (...)“ (Mesić, 1992: 99). Republikanski kongresnici Christopher H. Smith i Frank Wolf te bivši zamjenik ministra vanjskih poslova i veleposlanik Richard McCormick su u listopadu 1991. godine povelili američku delegaciju u posjet Hrvatskoj i Srbiji. Kada su se vratili u Washington, zahtijevali su od predsjednika Busha promjenu politike i priznanje Hrvatske. Ubrzo nakon toga, predsjednik Tuđman uputio je otvoreno pismo američkom narodu u kojem je istaknuo kako će RH poštivati ljudska prava srpske manjine u Hrvatskoj (Ramet, 2008: 152-153). Ramet navodi kako se američka administracija nije bavila jugoslavenskom krizom jer je bila potpuno okrenuta ratu u Perzijskom zaljevu, koji je trajao od 2. kolovoza 1990. do 28. veljače 1991. godine. Osim toga, bili su posvećeni i raspadu Sovjetskog Saveza te stvaranju novih država nakon njegova raspada. Tako je Bushova administracija propustila riješiti „najveću krizu u sjevernoj hemisferi u razdoblju od 1. ožujka do 19. kolovoza 1991.“. No kada je došlo do opsade Dubrovnika, koji su mnogi Amerikanci turistički posjetili, senatori D'Amato i Nickles obratili su se 4. listopada svojim kolegama da pruže podršku Hrvatskoj i Sloveniji (Ramet, 2008: 154). Nakon što su u listopadu 1991. godine jugoslavenski zrakoplovi bombardirali Banske dvore u Zagrebu, Tuđman je ponovno uputio pismo predsjedniku Bushu. U tom je pismu pozvao SAD na vojnu intervenciju, no zahtjev je odbijen (Ramet, 2008: 155). U to vrijeme, nakon što je istekao tromjesečni moratorij na proglašenje nezavisnosti Hrvatske i Slovenije, nekoliko američkih kongresnika podnijelo je zajedničku rezoluciju američkom predsjedniku, u kojem su zahtijevali međunarodno priznanje Hrvatske i Slovenije. Ubrzo su odlučili djelovati i članovi američkog Senata. Oni su, također, donijeli nekoliko rezolucija (216, 224, 246 i 254) između 29. listopada 1991. i 30. siječnja 1992. godine, a potom i *Rezoluciju 216*, u kojoj su proširili zahtjev za međunarodnim priznanjem na Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju i Kosovo (Ramet, 2008: 155). Iako su oba doma Kongresa bila suglasna oko priznanje Hrvatske, predsjednik Bush je i dalje odbijao priznati novonastale države, čak je 6. prosinca 1991. godine odobrio uvođenje gospodarskih sankcija svim republikama SFRJ. Bush je kao opravdanje za nepriznavanje država navodio savjete Ujedinjenih naroda i Europske zajednice, no nakon što se Europska zajednica složila oko priznanja Hrvatske i Slovenije, on je i dalje odbijao mogućnost priznanja. Hrvatski predsjednik Tuđman i slovenski predsjednik Kučan smatrali su kako sankcija ne smije biti

kolektivna na razini cijele Jugoslavije nego selektivno usmjerena protiv onih koji krše mirovne dogovore. Potom je i hrvatski ministar vanjskih poslova Zvonimir Šeparović optužio Bushevu administraciju kako podržava agresora, a ne žrtve sukoba (Ramet, 2008: 156). Iako su američki kongresnici i senatori sve glasnije iskazivali svoje nezadovoljstvo zbog nepriznavanja Hrvatske i Slovenije, George Bush je nastavio s odgodom. Naposljetku je odlučio priznati nove države i to 7. travnja 1991. godine, kao posljednja zemlja zapadne civilizacije (Ramet, 2008: 156). Sabrina P. Ramet konstatira kako je američki predsjednik takozvani pobornik novoga svjetskog poretka bio poprilično konzervativan političar. On je nastojao održati socijalističke zemlje jer je u njihovu jedinstvu vidio stabilnost u regiji bez obzira na to što su u tim zemljama vladali unutarnji nemiri: „Pokazalo se da je George Bush rado govorio o novome svjetskom poretku, želeći naglasiti da upravo on ima ulogu uvesti svijet u novo razdoblje njegove povijesti. Ali kada je bila riječ o političkim promjenama koje bi netko mogao interpretirati karakterističnima za promjene u svjetskom poretku, Bush je bio iznimno konzervativan te je želio održati Sovjetski Savez i socijalističku Jugoslaviju kao da stabilnost svijeta ovisi o njihovu opstanku“ (Ramet, 2008: 157).

5.6. Prelazak jugoslavenskih diplomata u hrvatsku diplomaciju

Za postizanje međunarodnog priznanja bilo je potrebno izgraditi diplomaciju koja svojim političkim angažmanom može doprijeti do vodećih svjetskih sila te ih potaknuti na priznavanje novonastale države. Za takav pothvat Hrvatska je trebala kompetentne diplomate, no takav kadar mogla je dobiti jedino povlačenjem hrvatskih državljana iz SSIP-a ili Republičkog komiteta za odnose s inozemstvom Socijalističke Republike Hrvatske. Berković to razdoblje nastanka suvremene hrvatske diplomacije naziva „prva faza“ (Berković, 2006: 51). U toj fazi hrvatska diplomacija suočena je s manjkom diplomatskog kadra. Naime, jugoslavenska diplomacija većim je dijelom bila sastavljena od srpskih diplomata te nije bilo mnogo Hrvata unutar SSIP-a (Starešina, 2004: 76). Iako je dosta iskusnih jugoslavenskih diplomata i ostalih službenika bivšega Republičkoga komiteta za odnose s inozemstvom prešlo na hrvatsku stranu, to je bilo nedovoljno za ozbiljnu diplomaciju (Berković, 2006: 51). U svakom slučaju, Hrvatska je trebala te jugoslavenske diplomate i njihovo diplomatsko iskustvo. Slijedom toga, voditelj Ureda predsjednika RH Hrvoje Šarinić je na zahtjev predsjednika Tuđmana i Vlade demokratskog jedinstva Hrvatske u kolovozu 1991. godine uputio poziv svim hrvatskim državljanima, koji su bili na diplomatskim funkcijama unutar SSIP-a, ali i u savezним organima vlasti da prijeđu na hrvatsku stranu (Brnelić, 2008: 17). Franjo Gregurić se za *Jutarnji list* prisjetio toga događaja: „U kolovozu 1991. godine pozvali

smo sve hrvatske građane delegirane u savezne organe vlasti i saveznu diplomaciju da se stave na raspolaganje hrvatskoj Vladi. Tada se na poziv javilo njih samo četvero: Božo Marenić, Branko Zekan, Čedo Pavlović i Antun Šeda“ (Toma, 2019: http). Božo Marenić je od 1989. do 1991. godine bio savezni sekretar za razvoj u Beogradu, no odmah nakon poziva dao je ostavku te se vratio u Zagreb. Nakon povratka u domovinu, imenovan je savjetnikom predsjednika hrvatske vlade (od 1991. do 1992. godine) te je postao i „opunomoćeni ministar pri međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji“. ³⁸ Antun Šeda je 15. studenoga 1991. godine imenovan za zamjenika ministra poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (NN, 62/1991). Branko Zekan je bio savezni ministar financija u SFRJ (Kokotović, 2016: 14), koji je prešao na hrvatsku stranu. Čedomir (Čedo) Pavlović je bio srpske nacionalnosti, a nakon prelaska u Vladi RH vršio je funkciju ministra bez portfelja. ³⁹ Upućeni poziv državnom i republičkom kadru, koji je s prostora RH bio svojevrstni dokaz lojalnosti domovini, bilo da je riječ o SFRJ ili Hrvatskoj. Krajem rujna u novinama je objavljena lista ambasadora koji su prešli iz jugoslavenske u hrvatsku diplomaciju (Brnelić, 2008: 17). Ivica Maštruko, tadašnji jugoslavenski veleposlanik u Vatikanu nije htio odmah prijeći u hrvatsku diplomaciju. Naime, on je uvidio kako može više postići za svoju domovinu ako još neko vrijeme ostane dio jugoslavenske diplomacije: „Kada je zatraženo da se pismeno izjasnimo svi koji radimo u saveznoj službi i stavimo na raspolaganje Hrvatskoj, odgovorio sam da se ne stavljam nikome na raspolaganje nego da ostajem hrvatski kadar, kao što sam i dotad bio. Tuđmanu sam i početkom prosinca rekao da se ne želim povući iz Vatikana, jer ću tako prekinuti vezu Hrvatske s Vatikanom. Kad 'zavidam' ploču Veleposlanstva RH u Vatikanu, onda ću ga, rekao sam, obavijestiti i odlučiti o mom daljnjem poslu“ (Jakovina, 2005: 162). Nakon nekog vremena, pozivu Hrvatske vlade i predsjednika Tuđmana odazvali su se: Zoran Jašić (Malezija), Bohumil Bernašek (Kenija), Frane Krnić (Čile), Ivan Brnelić (Austrija), Božidar Gagro (Francuska), Vanja Kalogjera (Ujedinjeni Arapski Emirati), Ivica Maštruko (Vatikan), Zoran Andrić (Filipini), Anđelko Runjić (SSSR), Rudolf Mazura (Argentina) i Hrvoje Skoko (Uganda). Uz navedene veleposlanike, na Vladin i Predsjednikov poziv odazvali su se i brojni konzuli te savjetnici (Toma, 2019: http). Božidar Gagro, koji je i sam prešao iz jugoslavenske diplomacije u hrvatsku diplomatsku službu, navodi kako su to učinili i: Stanko Nick, Ljerka Alajbeg, Svjetlan Berković, Ana Marija Bešker, Damir Grubiša, Neven Madej, Aleksandar Stipetić i Darko Podgorski (Gagro, 2010: 49-105). Ranko Vilović je u razgovoru s Brunom

³⁸ Marenić, Božo, Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=38845> (zadnji pregled 3.9.2020.).

³⁹ Niti jedan ministar, a otpali i državni tajnici Jutarnji list, <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/niti-jedan-ministar-a-otpali-i-drzavni-tajnici-3287600> (zadnji pregled 3.9.2020.).

Korea Gajski i Emom Leto naveo zaposlenike Republičkog komiteta za odnose s inozemstvom, koji su se s njim odazvali pozivu hrvatske vlasti. To su bili: Natalija Brmbota, Marko Ilić, Neven Mimica, Zdravko Mršić, Duška Paravić, Pavica Pirija, Ivica Trnokop i Vlado Uzelac (Korea Gajski i Leto, 2019: 70). Maštruko navodi i Antu Barbira, koji je poput njega dobio otkaz u SSIP-u te sudjelovao u pretvorbi Veleposlanstva SFRJ u Veleposlanstvo RH (Maštruko, 2005: 168). Frane Krnić je za *Slobodnu Dalmaciju* izjavio kako prelazak iz jugoslavenske u hrvatsku diplomacije nije bio sasvim jednostavan jer su jugoslavenske vlasti prijetile smrću onima koji su prešli na drugu stranu (Pilić, 2019: http). Jugoslavenska strana takve prijetnje demantira te krivnju prebacuje na Hrvatsku. Naime, Milivoje Maksić optužuje hrvatske vlasti kako su davale „tajne instrukcije“ pojedincima unutar jugoslavenske diplomacije. Naime, on vidi urotu Hrvatske te navodi kako stoga SSIP nikad nije sklopio „pošten dogovor“ s RH oko prelaska jugoslavenskih diplomata hrvatske nacionalnosti u hrvatsku diplomaciju (Maksić, 2001: 24). Dogovor između dviju strana nije postignut, ali mnogi zaposlenici SSIP-a hrvatske nacionalnosti su dobili otkaze. Jedan od tih osoba je i Ivica Maštruko. On navodi kako je smjena veleposlanika „rijedak čin“ te je stoga SSIP tražio svojevremenu ostavku od veleposlanika, koji prema jugoslavenskom viđenju nisu časno obavljali svoj posao. No nakon nekoliko javnih nastupa na kojima je Maštruko kritizirao SFRJ, ali i prenosio informacije dobivene od Vatikana u Sloveniju i Hrvatsku ipak mu je uručen otkaz (Jakovina, 2006: 166). U razgovoru s Jakovinom, nekadašnji jugoslavenski, a potom i hrvatski veleposlanik Maštruko prisjetio se vlastite smjene: „Na Staru godinu 1991., ne meni izravno, već naslovljeno na Dušana Štrbca, stiglo je pismo za mene u kojem se traži da dam ostavku jer sam postupao suprotno interesima SFRJ. (...) Nekoliko dana kasnije Ukazom br. 1 Predsjedništva SFRJ razriješen sam dužnosti (...) Istog trenutka otišao sam do Državnog tajništva Svete Stolice (...) U tome sam trenutku izvadio papir o svom imenovanju za opunomoćenog predstavnika Republike Hrvatske. Oni su rekli da im je drago da to znaju, ali da to nema nikakvu formalnu težinu“ (Jakovina, 2005: 167).

Antun Babić bio je tadašnji (1991) prvi glasnogovornik Ministarstva vanjskih poslova Republike Hrvatske. Za jedan internetski portal, on se prisjetio prelaska jugoslavenskog kadra u hrvatsku diplomaciju. Babić ističe kako je bilo „sjajnih ljudi“, ali i diplomata, koji su nakon prelaska na hrvatsku stranu nastavili raditi za Jugoslaviju. Njegova se izjava temelji na konkretnoj situaciji, u kojoj je osobno svjedočio. Naime, 15. siječnja 1991. godine kada je Hrvatska dobila međunarodno priznanje, ministar vanjskih poslova Šeparović bio je u Italiji, stoga zbog svojeg odsutnosti nije mogao sudjelovati u potpisivanju sporazuma o uspostavi diplomatskih odnosa između Hrvatske i Austrije. Umjesto njega, to je trebao obaviti zamjenik

ministra vanjskih poslova, no zamjenik Božidar Gagro odbio je primiti austrijskog generalnog konzula Andreasa Berlakovića. Nakon što se Berlaković obratio Tuđmanu, pokušaj Gagrove sabotaže je propao te je ipak potpisao sporazum: „Na sreću, Gagro je predstavljao samo manji broj bivših jugoslavenskih komunista i diplomata u Ministarstvu vanjskih poslova koji nisu imali dovoljno snage odigrati fatalnu ulogu u sabotiranju međunarodnog priznanja Hrvatske“ (Babić, 2015: [http](#)). Mate Ćurić navodi kako je „utemeljitelj hrvatske diplomacije“ Mario Mikulić. Njemu je Tuđman uputio poziv za pristupanjem hrvatskoj diplomaciji još u veljači 1991. godine. Nakon što je Mikulić prešao u hrvatsku diplomaciju, s hrvatskim predsjednikom Tuđmanom osmišljavao je strategiju hrvatske diplomatske retorike na međunarodnoj sceni. Mikulićeva zadaća bila je upoznati nove hrvatske veleposlanike s njihovim zadaćama te kako predstavljati Hrvatsku u inozemstvu. Mikulić je i utemeljio *Državni protokol RH* te je imenovan „njegovim prvim ravnateljem“ (Ćurić, 2006: [http](#)). Jedan od jugoslavenskih diplomata koji su na poziv predsjednika Tuđmana prešli u hrvatsku diplomaciju je i Frane Krnić. On je još kao jugoslavenski ambasador organizirao predsjedniku Hrvatskog sabora Žarku Domljanu prijem na svim državnim razinama u Čileu. To je uspio zahvaljujući zajedništvu unutar ambasade. Ovo je bila prva ambasada u kojoj su svi diplomati bili hrvatske nacionalnosti. Krnić ističe kako je njegova ambasada imala težak zadatak jer je trebala „rekroatizirati“ Hrvate u Čileu. Naime, hrvatska dijaspora u toj zemlji Latinske Amerike je „bila projugoslavenski orijentirana“ (Pilić, 2019: [http](#)). Ivica Maštruko je u razgovoru s Jakovinom opisao kao je nastalo Veleposlanstvo RH u Vatikanu. On se pripremio za mogućnost dobivanja otkaza pa je poduzeo određene mjere s kojima je zaštitio Veleposlanstvo. Nakon što je dobio otkaz, Papa mu je dao „diplomatsku zaštitu“ te ga tako zaštitio od progona u Jugoslaviji. U međuvremenu je Vatikan priznao RH, a potom je to učinila i Europska zajednica pa je posao oko pretvorbe Veleposlanstva SFRJ u Veleposlanstvo RH konačno bio gotov: „Očekujući ovakav razvoj događaja, digao sam neke papire i pečate iz Ureda već ranije. Prvi mi je posao bio zaštititi stan, rezidenciju. Imao sam još uvijek diplomatsku putovnicu SFRJ. Talijanske vlasti ne znaju ništa o mojoj smjeni. Odlazim na poštu, stambenu upravu, vodovod... Samo sam struju zaboravio, i stan i telefon prebacujem formalno na Republiku Hrvatsku. Otkazujem rezidenciju Jugoslavije i prebacujem titulara. I to ide glatko. Pripremam hrvatske memorandume na kompjutoru (...) Stan je sve do danas u vlasništvu Hrvatske. (...) I dalje sve radim i za Slovence. U tim danima imam intenzivnu komunikaciju sa svima koji traže još više podataka. Sve do 13. siječnja ujutro. (...) Tada sam 'zavidao' ploču Veleposlanstva Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici na vratima rezidencije“ (Jakovina, 2005: 167-168). Zanimljiv je i slučaj prelaska jugoslavenskog

veleposlanika Ivana Brnelića, koji je nakon međunarodnog priznanja Hrvatske postao veleposlanik RH. Naime, na njegovu stranu je još krajem listopada 1991. godine stao austrijski ministar vanjskih poslova, koji je izjavio kako Austrija neće prihvatiti zamjenu za Brnelića ako ga SFRJ smijeni (Brnelić, 2008: 17). Tuđman ga je nakon međunarodnog priznanja Hrvatske imenovao veleposlanikom Republike Hrvatske u Austriji.⁴⁰ Zajedničkim snagama iskusni diplomati iz SFRJ i hrvatski intelektualci (sveučilišni profesori, novinari i iseljenici) uspjeli su formirati hrvatsku diplomaciju (Berković, 2006: 51). Veliku ulogu u stvaranju diplomacije imali su i predstavnici velikih hrvatskih poduzeća izvan zemlje, koji su pružali veliku pomoć i podršku u inozemstvu hrvatskim diplomatima. Brnelić kao primjer navodi ured u Beču, koji se nalazio u INA-inoj zgradi (Brnelić, 2008: 17-33). Kada se govori o iseljenicima, nužno je još jedanput spomenuti Tvrtka Andriju Mursala. Đuro Vidmarović ga naziva jednim „od utemeljitelja suvremene hrvatske diplomacije“. Mursalo je bio uspješni poslovni čovjek u emigraciji, koji je odlučio prihvatiti Tuđmanov poziv. Tako je postao jedan od prvih hrvatskih poklisara „bez vjerodajnica“ jer Hrvatska u to vrijeme nije bila službeno priznata (Vidmarović, 2006: http). Naime, Tuđman ga je još 17. srpnja 1990. godine imenovao predstavnikom RH za ekonomske i kulturne veze u Južnoafričkoj Republici, no to je ipak bilo u sklopu Republičkoga komiteta SRH. Mursalo je potom 26. lipnja 1991. godine otvorio Inozemni ured RH u JAR-u. Zahvaljujući njegovu diplomatskom djelovanju, ova afrička država je priznala Hrvatsku 2. travnja 1992. godine (Mursalo, 2003: 119-120). Hrvatski predstavnik je ozbiljno shvatio svoj posao i ništa ga nije moglo omesti u ostvarivanju zacrtanih ciljeva pa čak ni „oskudna“ financijska potpora koja je stizala iz Hrvatske. Stoga je financijske troškove osobno snosio: „Ovo prihvaćanje tražilo je od njega veliku žrtvu, naime zaustavljanje svih poslovnih aktivnosti, odnosno napuštanje uspješnog posla i poslovanja, kako bi djelovao bez sukoba interesa i s punim kapacitetom. Tome dodajmo da je obitelj Mursalo smjestila diplomatsko Otpравниštvo RH u svoj prostor, a kasnije se pobrinula i za zgradu Veleposlanstva“ (Vidmarović, 2016: http). Prije međunarodnog priznanja Hrvatske, hrvatski diplomati nisu imali formalnu službu. Naime, Tuđman je izdavao dokumente o postojanju opunomoćenih predstavnika Republike Hrvatske, no ti dokumenti izvan države nisu imali formalnu vrijednost. Upravo zato su neki diplomati odlučili ostati unutar SFRJ i činiti sve što je u njihovoj moći kako bi ostvarili hrvatske vizije slobodne države. S druge strane, oni koji su pristali biti hrvatski opunomoćenici odnosno diplomati aktivno su djelovali unutar država, koje im je odredila hrvatska vlast. Nije mirovala ni vlast u domovini. Hrvatski

⁴⁰ Hrvatski veleposlanici u Austriji, ORF, <https://volksgruppen.orf.at/hrvati/stories/1280/> (zadnji pregled 2.9.2020.).

predsjednik često je putovao neslužbeno i predvodio delegaciju izaslanika u vodeće zemlje svijeta (Nobilo, 2000: 147). Iako su ta putovanja bila neformalna, postizala su svoju svrhu: pokazivala su svijetu stanje u državi, patnje hrvatskog naroda, ali upoznavala svjetsku zajednicu s hrvatskom prošlošću i budućnošću. Svako uspješno putovanje ili susret s nekim od inozemnih političara, pomaknuo je Hrvatsku korak naprijed prema međunarodnom priznanju. Republika Hrvatska je do priznanja stigla malim, ali odlučnim i promišljenim koracima, a te korake činilo je cjelokupno hrvatsko pučanstvo zajedno s političkim vrhom.

5.6.1. Priprema i provedba intervjua

Okvirni plan prvog istraživanja temelji se na primarnom istraživanju kroz intervjue radi što kvalitetnije pripreme istraživanja u sljedećoj fazi. U istraživanju je primijenjena metoda usmene predaje i usmene povijesti polustrukturiranim intervjuom s ispitanicima koji su radili kao diplomati SFRJ i prešli u diplomaciju RH do 15. siječnja 1992., odnosno do međunarodnog priznanja Republike Hrvatske. Cilj je intervjuirati visokopozicionirane diplomate u diplomaciji SFRJ koji mogu dati detaljne informacije o kontekstu događaja, akcija, procesa i dinamike unutar jedinstvenog fenomena raspada SFRJ. Polustrukturirani intervju odabran je radi uspostave kontrole sadržaja koji će biti povezan s istraživačkim pitanjima i nastavkom istraživanja, a u svrhu spoznavanja povijesnih događaja iz usmenih iskaza sudionika i kao priprema za nastavak istraživanja za dizajniranje ankete. Usmena povijest je postupak bilježenja i analiza usmenih iskaza o prošlosti, prikupljanje kolektivnog znanja o prošlosti te uključuje usmene biografije, osobna prisjećanja i usmene iskaze očevidaca. Za razumijevanje koncepta usmene povijesti ključno je nekoliko činjenica: prvo, usmena povijest je prikupljanje i čuvanje osobnih sjećanja kao povijesne dokumentacije koja najčešće nije dokumentirana, a zasniva se na ljudskom iskustvu; drugo, usmena povijest je najbolji izvor podataka o tome što su određeno povijesno razdoblje i povijesni događaji značili ljudima koji su bili njegovi suvremenici i kako su ga oni proživjeli; treće, usmena povijest može pomoći u razumijevanju načina života i općeprihvaćenog sustava vrijednosti koji je bio prisutan u određenom razdoblju te razumijevanju društvenih čimbenika koji su stvorili uvjete za nastanak pojedinih povijesnih događaja; četvrto, usmena povijest omogućuje istraživanje povijesnog nasljeđa koje se na razini društvene zajednice javlja kroz formu kolektivne svijesti, a na osobnoj razini, kroz formu obiteljskog nasljeđa i transgeneracijskog prijenosa. U pripremi intervjua osobita pažnja se usmjerila na izbor kandidata tako da su odabrane dvije skupine kandidata, prva skupina su kandidati koji su direktno sudjelovali kao bivši jugoslavenski diplomati na uspostavi i u radu diplomatske mreže Republike Hrvatske

(„diplomati prijelaznici“), dok je druga skupina činila članove diplomacije regrutirane kasnije kao dio hrvatske diplomacije („novi diplomati“) unutar koje su intervjui i tri bivša ministra vanjskih poslova. U prvoj i drugoj skupini odabrano je po osam kandidata i provedeni su intervjui. Svaka je skupina imala svoja pitanja koja su velikim dijelom kompatibilna radi mogućnosti usporedbi i donošenja zaključaka kako bi se što bolje pripremila iduća faza istraživanja.

„Diplomati prijelaznici“ odgovarali su na sljedeća pitanja:

1. Molimo vas da opišete vaš karijerni put u diplomaciji SFRJ s posebnim naglaskom na razdoblje nakon 1987.
2. Koji je vaš općeniti dojam o diplomaciji SFRJ, posebno o nacionalnim odnosima među diplomatima?
3. Jeste li prije 1990. osjetili nacionalne napetosti među osobljem i diplomatima unutar SFRJ? Ako ste osjetili, kada i kako je to bilo?
4. Kada ste prvi put uvidjeli kako je raspad Jugoslavije izgledan scenarij i kakvi su vam bili prvotni planovi?
5. Kako ste općenito doživljavali odnos Jugoslavija – Hrvatska: što vam je za vaš osobni, a što za diplomatski identitet bilo važnije?
6. Kako biste opisali stanje u diplomaciji SFRJ u razdoblju od travnja 1990. (prvi višestranački izbori u RH) do lipnja 1991. (proglašenje neovisnosti RH)?
7. Kakvi su bili vaši prvi kontakti s predstavnicima novih vlasti u RH?
8. Kako biste opisali stanje među diplomatima i svoju osobnu situaciju tijekom ljeta 1991. u vrijeme početka ratnih sukoba?
9. Ako ste prešli u službu RH, možete li opisati kako i kada se to dogodilo. Ako niste, možete li opisati zašto se to nije dogodilo?
10. Molimo vas da opišete vaš karijerni put nakon raspada Jugoslavije.
11. Koje je bilo vaše općenito mišljenje o diplomaciji nove države – RH?
12. Kako biste opisali odnos između diplomata iz službe bivše SFRJ i „novih“ diplomata koji nisu participirali u politici prije neovisnosti RH?
13. Koliko su, prema vašem mišljenju, „stari diplomati“ pridonijeli međunarodnom ugledu i afirmaciji Republike Hrvatske?
14. Kakav je ostao vaš odnos s bivšim kolegama iz drugih republika SFRJ nakon raspada te države?
15. Molimo vas da navedete nešto što smatrate važnim, a što ova pitanja nisu obuhvatila.

„Novi diplomati“ odgovarali su na sljedeća pitanja:

1. Molim vas da opišete svoj karijerni put u diplomaciji Republike Hrvatske
2. Kako ocjenjujete prijelazno razdoblje formiranja diplomacije Republike Hrvatske, odnosno možete li ukazati na probleme formiranja nove diplomatske mreže vezano uz dotadašnji sustav diplomacije u SFRJ?
3. Kako ocjenjujete ulogu i doprinos diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ u diplomaciju Republike Hrvatske?
4. Prema vašem mišljenju, koliki značaj su imali diplomati prijelaznici na učinkovitost formiranja diplomatske mreže Republike Hrvatske?
5. Koje su pritom bile prednosti, a što se smatralo nedostacima angažiranja diplomata prijelaznika u sustav diplomacije Republike Hrvatske?
6. Koliko su, prema vašem mišljenju, „stari diplomati“⁴¹ pridonijeli ugledu i afirmaciji Republike Hrvatske?
7. Molim vas da navedete nešto što smatrate važnim za ovo istraživanje, a što ova pitanja nisu obuhvatila.

5.6.2. Analiza dobivenih rezultata

U skupini „diplomata prijelaznika“ intervjuirani su (intervjui u privitku rada): Neven Madey, Ivica Maštruko, Svjetlan Berković, Jovan Vejnović, Frane Krnić, Zdravko Stojanović, Ivan Iveković i Damir Grubiša, a intervjui su se provodili od 2017. do 2022. godine. Tijekom 2021. i 2022. godine provedeni su intervjui i skupine „novih diplomata“, a intervjuirani su (intervjui u privitku rada): Davorin Rudolf, Miro Kovač, Igor Čupić, Ivan Mijić, Davor Ivo Stier, Jerko Vukas, Tuga Tarle i Marica Matković. Iz intervjua se može zaključiti da su u obje skupine ispitanika sudjelovali članovi diplomatske mreže Republike Hrvatske s različitim ulogama i pozicijama i trenutačnim funkcijama, no u svakom slučaju relevantni za davanje korektnih i relevantnih odgovora na postavljena pitanja tematike istraživanja ovoga rada. Svi ispitanici su kroz prvo pitanje intervjua opisali svoj karijerni put, čime su dokazali relevantnost za nastavak realizacije intervjua. Budući da je za istraživanje i postavljene hipoteze rada važan dio pitanja postavljenih u intervjuu, ta će se pitanja dalje analizirati, odnosno rezultati provedenih intervjua. Za provedbu istraživanja kao pripremu pokusa primijenjen je polustrukturirani intervju (svi intervjui dani su u cijelosti i u autentičnoj formi u

⁴¹ Pod „stari diplomati“ misli se na iskusne diplomate s godinama iskustva u diplomaciji do ulaska u sustav diplomacije Republike Hrvatske.

privitku ovoga rada), odnosno pitanja 2, 3, 6 i 13 iz intervjua za „diplomate prijelaznike“ i pitanja 2, 3 i 6 za skupinu „novi diplomati“. Odgovori na pitanja dani su u tablicama 1. do 7.

Tablica 1. Odgovori diplomata prijelaznika na 2. pitanje intervjua

Koji je vaš općeniti dojam o diplomaciji SFRJ, posebno o nacionalnim odnosima među diplomatima?	
Ispitanik	Odgovor
Neven Madey	Mislim da je to bila vrhunska diplomacija, to je bilo mišljenje i međunarodnih faktora. Bio je užitak raditi u takvim okolnostima, posebno u Pokretu nesvrstanih i međunarodnim organizacijama. Što se tiče nacionalne pripadnosti, mislim da ona nije bila u prvom planu, osim kod nekih pojedinaca koji su tražili veze preko svojih republika. Međunacionalni odnosi nisu bili izraženi i to se vidjelo 1991., jer se diplomacija držala postrani. Naravno da ima iznenađenja, da su se neki koji su izgledali normalno pokazali kao nacionalisti i to se ponajprije odnosi na srpske diplomate (kasnije ministar vanjskih poslova Jovanović). Moj šef u Grčkoj Milutinović (kasnije predsjednik Srbije).
Ivica Maštruko	Savezna diplomatska mreža bila je profesionalna, kvalitetna, stručno osposobljena, možda ponekad previše birokratizirana. Međunacionalni odnosi bili su korektni, a na svim se razinama pazilo da među ambasadorima budu zastupljene sve republike. Razumljivo je da je (zbog organizacijskih, tehničkih, stambenih i financijskih razloga) među tehničkim i administrativnim osobljem bilo više Beograđana (dakle, Srba). Nacionalna struktura ambasadora početkom devedesetih godina i uoči raspada Jugoslavije bila je sljedeća: 1 Albanac, 16 Crnogoraca, 13 Hrvata, 5 Jugoslavena, 9 Makedonaca, 2 Mađara, 6 Muslimana, 11 Slovenaca, 21 Srbin i 1 u rubrici „ostali“. Ukupno je bilo 85 veleposlanika u službi izvan Jugoslavije. Zanimljiva je, međutim, i republička struktura veleposlanika, pa se tako može vidjeti da su veleposlanici na „republičkim listama“ bili ovako zastupljeni: iz Bosne i Hercegovine 13, iz Crne Gore 11, iz Hrvatske 13, iz Makedonije 9, iz Slovenije 10, iz Srbije 17, iz Kosova 5 i

	Vojvodine 7.
Svjetlan Berković	U mojih osam godina rada u diplomaciji SFRJ diplomacija je logističko-tehnički bila relativno solidno uređena. Međutim, prevladali su, i to u velikoj mjeri, a pogotovo kod diplomata koji nisu bili šefovi DKP-a, kao i kod administrativno-tehničkog osoblja, srpski i crnogorski kadrovi, koji su onda nametali srpski jezik i političke poglede (osobito nakon pojave memoranduma SANU), koji nisu bili prihvatljivi nesrpskim predstavnicima, Slovencima i Hrvatima.
Jovan Vejnović	Jugoslavenska diplomacija uživala je zavidan ugled na međunarodnom planu, bila je respektirana i pitana kada su se razmatrala najvažnija međunarodna pitanja i tražila rješenja za aktualne međunarodne probleme. Bila je kreator i nosilac politike nesvrstavanja, imala je vrlo intenzivne odnose i kontakte s velikim silama i davala ne mali doprinos smanjivanju međunarodnih tenzija. Bila je kreator i predlagač koncepata novih međunarodnih odnosa zasnovanih na ravnopravnosti i poštovanju interesa i malih zemalja u međunarodnim odnosima i suradnji. Posebno se zalagala za uspostavljanje pravednije ekonomske suradnje i njezino širenje po načelu jednake koristi za sve zemlje u međunarodnoj razmjeni i trgovini. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća pitanje međunacionalnih odnosa niti se postavljalo niti je imalo ikakav utjecaj na odnose među ljudima različitih nacija. Međutim, kako su republike imale i ostvarivale sve više međunarodnih kontakata i suradnje tako su i diplomati različitih republika imali sve više veza s republikama iz kojih su dolazili. No to nije moglo ni smjelo utjecati na njihov rad u smislu zastupanja jedinstvenih interesa zemlje kao cjeline.
Frane Krnić	Uopćeno govoreći, diplomacija SFRJ bila je dobro organizirana, profesionalna i efikasna. Iako je imala značajan kadrovi balast, koji je nastao velikim dijelom nakon premještanja u SSVP oskudno obrazovanih, tzv. „partizanskih kadrova“ iz SSUP-a, posebno u vrijeme Rankovića, u SSVP-u je konstantno djelovala

	<p>jedna visoko profesionalizirana skupina diplomata, koji su uočeni s brojnim svjetskim diplomatskim poslovima, posebno u sklopu Nesvrstanog pokreta. Visoku reputaciju „zarađivali“ su ne samo u odnosima Jugoslavije s Trećim svijetom već i s Europom, SAD-om i SSSR-om.</p>
Zdravko Stojanović	<p>Diplomacija SFRJ bila je uhodana i relativno dobro organizirana diplomacija te je uživala poštovanje u svijetu kao uostalom i Titova vanjska politika općenito. Ugled koji je politika nesvrstanosti uživala među malim zemljama Afrike, Azije i Latinske Amerike, koje su se borile za oslobođenje od stega kolonijalizma i za svoju nezavisnost i položaj na međunarodnoj sceni morale su respektirati i velike sile. To se osjećalo i u diplomatskim kontaktima gdje su jugoslavenski diplomati, kao predstavnici zemlje osnivača pokreta nesvrstanih, bili uvažavani i poštovani. Naravno da je unutar cijeloga toga korpusa ljudi iz različitih republika i pokrajina bilo i razlika u individualnim kvalitetama i da su u vanjske poslove bivše države znali doći i osobe po političkoj liniji, pa i po kriteriju nepotizma, koji nisu bili obrazovno i intelektualno dorasli položajima koje su zauzimali, ali oni su ipak bili u manjini i nisu davali generalni ton cijeloj službi već su taj ton davali profesionalni diplomati, ali i dobro odabrani republički kadar kojim je popunjavano oko trećine svih diplomatskih mjesta. U svojoj diplomatskoj karijeri u SFRJ svjedočio sam dvojici diplomata nedoraslih svojim položajima. Prvi je bio savjetnik za politička pitanja u ambasadi Kanadi, Crnogorac s prezimenom Čulafić, dakle nećak poznatoga crnogorskog političara istoga prezimena. Njegove su radne navike bile ispod prosjeka i u početku se nije snalazio u diplomatskim kontaktima i poslovima iako nije bio neintelligentan, ali je posjedovao provincijalne manire. Ambasador Čalovski uložio je veliki trud da ga snagom svojega autoriteta i strpljivošću polako uzdigne na zadovoljavajuću razinu pazeći da istovremeno ne povrijedi njegovu neizmjernu sujetu. Nasuprot njemu, njegov</p>

prethodnik na istom položaju Vučićević, Srbin iz Beograda i profesionalni diplomat bio je sposoban i vrstan diplomat koji je usput tečno govorio i engleski i francuski tako da je bio idealan diplomat za Kanadu. Druga pogrešna akvizicija bio je spomenuti generalni konzul u Chicagu s prezimenom Bijedić, nećak (opet) poznatog bosanskog političara Džemala Bijedića koji je bio i predsjednik Saveznog izvršnog vijeća i koji je na toj funkciji poginuo u avionskoj nesreći. Bijedić je bio „narodni čovjek“, volio se družiti s ljudima, a na iseljeničkim zabavama često bi uzimao mikrofona u ruke i zapjevao sevdalinku te je općenito svoju funkciju shvaćao kao veliku zabavu. Njegovo znanje engleskog bilo je oskudno, a radne i službeničke navike nikakve, pa mu se i dogodilo da su ga dva kriminalca, procijenivši njegovu lakovjernost i neznanje, iskoristili za pokušaj pranja novca obmanuvši ga obećanjem da će u ekonomiju BiH investirati velike svote novca. Sva su trojica (jer je FBI pratio jednog od kriminalaca) spektakularno uhićena na čikaškom aerodromu pred TV kamerama, što je znatno narušilo ugled SFRJ u to vrijeme. U vrijeme Tita, a i poslije njegove smrti, nacionalni odnosi među jugoslavenskim diplomatima bili su dobri. Treba uzeti u obzir da se radilo ne samo o obrazovanim ljudima već i politički lojalnim SFRJ, gotovo bez iznimke članovima SK koji nisu bili opterećeni nacionalnim razlikama dok vjerske razlike nisu ni postojale. Šefovi predstavništava posebno su pazili da se ti odnosi ne poremete i da razlike u nacionalnosti ne predstavljaju nikakvu smetnju obavljanju redovnih poslova. Osobno, osjećao sam se ugodno u tom okruženju jer mi je bilo zanimljivo raditi s ljudima koji su, premda istih svjetonazora, po svojim kulturološkim nijansama bili različiti, što je odnose činilo posebnima. Uostalom, kulturološke razlike i razlike u mentalitetu ljudi unutar same Hrvatske, s obzirom na njezine regije, katkada su veće. Kada je riječ o kadroviranju po nacionalnoj osnovi, treba reći da se na diplomatskoj i konzularnoj razini, na temelju sporazuma između

republika i pokrajina, pazilo na tzv. ključ prema kojemu se vodilo računa da u diplomaciji budu zastupljeni predstavnici svih nacija odnosno republika i pokrajina razmjerno broju stanovnika. U zemljama ili krajevima velikih zemalja gdje je obitavalo pretežno hrvatsko iseljeničtvo postavljali su se Hrvati bilo kao profesionalni diplomati ili kao tzv. republički kadar, dakle *ad hoc*, prema potrebi. Kada je o SR Hrvatskoj riječ, postojala je specifična situacija po kojoj je dio osoblja koji su predstavljali Hrvatsku bio iz redova hrvatskih Srba, čime je ispunjen formalni uvjet da je osoba iz RH, ali nije bila po nacionalnosti Hrvat. Dakle, na račun republičke pripadnosti narušavala se nacionalna. Takvu situaciju nisu imale druge republike i pokrajine. Inače, točno je da je u jugoslavenskoj diplomaciji bilo najviše Srba, no razlog tome je njihova najveća „kvota“ kao najbrojnijeg naroda, ali i okolnost da se SSIP nalazio u Beogradu, kao i ostala savezna tijela te je i njihov utjecaj u konkretnim personalnim odlukama bio najveći. U odnosu na administrativno-tehničko osoblje (administrativni konzularni djelatnik, računovođa, šifrant, vozač, sigurnjak) nije se polagala pažnja na nacionalni ključ ili barem ne u istoj mjeri kao kod diplomatsko-konzularnih zvanja, pa je većina toga osoblja bila iz redova srpskog naroda i to pretežno iz Beograda i okolice. Ovdje treba reći da su tajnice u najvećem broju slučajeva bile iz zemlje domaćina, uglavnom iz redova iseljenika jer su dobro poznavale jezik(e) i lokalne prilike. Očigledno se smatralo da nacionalna i republička zastupljenost kod nižeg ranga osoblja u diplomatsko-konzularnim predstavništvima nije bitna s političke točke gledišta već da je bitno da se radi o osobama koje će profesionalno korektno obavljati svoj posao. Stoga, za nekog promatrača sa strane, izgledalo je kao da je veleposlanstvo ili konzulat popunjen pretežito srpskim djelatnicima, što je u doslovnom smislu i bilo tako. Ovdje treba primijetiti da ta mjesta nisu ni bila materijalno toliko atraktivna da bi privukla ljude iz drugih republika i pokrajina za poslove u inozemstvu uza sve

	<p>komplikacije koje takav život donosi u odnosu na obitelj i gubitak zaposlenja u svojoj sredini.</p>
Ivan Iveković	<p>Kada sam određen za ambasadora u Tanzaniji, tadašnja Jugoslavija bila je treća iza SAD-a i SSSR-a po broju DKP-ea u svijetu. Kada sam služio u Egiptu, bilo nas je 12 ambasadora iz Hrvatske. Svaka republika ih je imala približan broj, a dvije pokrajine u pravilu oko pola. Unutar svake republičke kvote pazilo se nacionalni sastav iste republike.</p>
Damir Grubiša	<p>Diplomacija SFRJ bila je stručna služba koja se popunjavala izvana, iz drugih službi i s ljudima različitih profesija. Dominantan je bio „republički ključ“, tj. proporcionalno učešće pripadnika raznih republika, a dvaput je započeta i reforma Saveznog sekretarijata za vanjske poslove na taj način da su organizirani javni natječaji za prijem mlađih službenika (jednom za vrijeme Saveznog sekretara Miloša Minića, drugi put za vrijeme Saveznog sekretara Josipa Vrhovca). Tako su, na osnovi natječaja, iz Hrvatske ušla dva službenika koji su kasnije napredovali, jedan od njih je ujedno i jedan od osnivača hrvatske diplomacije, a to je dr. Stanko Nick, vrstan međunarodni pravnik i autor hrvatskog udžbenika „Diplomacija: teorija i praksa“ i „Diplomatskog leksikona“ (bio sam urednik obiju knjiga, a Ivo Sanader je napisao pregovor jednoj od njih). Inače, jugoslavenska diplomacija je ostala diplomacija „zatvorenog tipa“; kadrovska selekcija za mjesta u inozemstvu odvijala se preko republičkih ministarstava vanjskih poslova i predsjedništava pojedinih republika. Niži, službenički kadar, bio je lokalnog podrijetla, a plaće su bile prilično niske da bi mogle stimulirati zapošljavanje službenika iz drugih republika. Sve je to dovelo do neujednačene kvalitete diplomatskih kadrova, jer su ponekad republike predlagale i neadekvatne kadrove, koji nisu imali ni znanja ni sposobnosti, ali su „pokrivali“ republički ključ, odnosno kvotu (ili su izabrani zato da ih se riješe iz političke konkurencije u republikama). Što se tiče republičkih kvota, tako je bilo strukturirano i rukovodstvo toga</p>

Saveznog sekretarijata: u vrijeme kad sam se ja pripremao za odlazak u New York, savezni sekretar je bio iz BiH (Raif Dizdarević), zamjenik je bio iz Hrvatske (Budimir Lončar), podsekretar je bio iz Srbije, a pomoćnici saveznog sekretara su bili iz drugih republika. Jedan od pomoćnika bio je na hrvatskoj kadrovskoj listi – a to je bio Novak Pribičević (njega je, kasnije, Franjo Tuđman htio za hrvatskog ministra vanjskih poslova, ali je on odbio i povukao se u prijevremenu mirovinu). Kasnije, kada je savezni sekretar postao Budimir Lončar (na hrvatskoj kadrovskoj listi), zamjenik je bio iz Srbije, podsekretar iz BiH, a pomoćnici iz Slovenije, Crne Gore i Makedonije. U vrijeme kada sam ja ušao u službu, hrvatski kadrovi bili su „najjači“ po kvaliteti, a i po položajima: načelnik Uprave za multilateralu bio je dr. Darko Šilović, načelnik Uprave za nesvrstane bio je dr. Ivan Iveković, načelnica Uprave za analizu i planiranje bila je prof. Anamarija Bešker, načelnik IV. Uprave (sigurnosno-obavještajne) bio je Frane Krnić, načelnik Uprave za međunarodnopravne poslove bio je dr. Stanko Nick, a glavni pravni savjetnik bio je prof. dr. Budislav Vukas, kasnije i hrvatski glavni pravni savjetnik, a šef protokola bio je dr. Mario Mikolić, dok je Neven Madej bio šef kabineta Budimira Lončara. U to vrijeme su iz Hrvatske bili na pripremama za odlazak u Poljsku, na mjesto ambasadora, Branko Puharić, do tada generalni direktor Radio-televizije Zagreb (dva puta je polagao engleski jezik!), mr. Vjekoslav Koprivnjak, dotadašnji direktor *Vjesnika* za ambasadora u Indoneziji, mr. Marin Geršković, dotadašnji zamjenik direktora Saveznog zavoda za međunarodnu tehničku suradnju, za ambasadora u Gvajani, Cvijeto Job iz SSVP-a za Cipar i dr. Budući da se smatralo da je diplomacija „elitna služba“, vladao je sasvim pristojan „esprit de corps“, a stup te službe bio je Budimir Lončar, koji je promovirao stručnost i kvalitetu i poticao zaposlenike na razvoj analitičkih sposobnosti. U svijetu je jugoslavenska diplomacija uživala veliki ugled, posebno među nesvrstanim, ali i među velesilama. Odnosi

<p>su se počeli kvariti nakon 1987. kada je Slobodan Milošević krenuo u „čistku“ srpskih kadrova koji mu nisu bili lojalni. Tako je Milošević inzistirao da se s mjesta ambasadora u Washingtonu povuče Živorad Kovačević (M.B.A., tj. magistar businessa s Harvarda), prije toga uspješni gradonačelnik Beograda i dr. Petar Živadinović, direktor Kulturno-informativnog centra u Parizu (francuski đak, doktorirao na Sorboni). Predsjednik Ante Marković je to, iako nevoljko, prihvatio, jer su srpski predstavnici u Predsjedništvu (uključivši vojvođanskog, kosovskog i crnogorskog člana Predsjedništva) izjavili da ovi diplomati ne uživaju više povjerenje republike koja ih je predložila na ta mjesta. To je izazvalo veliko nezadovoljstvo u redovima profesionalaca u Saveznom sekretarijatu, a pritisak na srpske kadrove se pojačao i oni su ili morali napustiti službu ili su morali izjavljivati lojalnost Slobodanu Miloševiću. Ostali „kadrovi“ bili su revoltirani ovakvim stanjem, posebno Hrvati, Slovenci, Makedonci, dok su bosansko-hercegovački kadrovi bili podijeljeni po nacionalnoj liniji. Ja sam tada napisao protestno pismo koje sam uputio Saveznom sekretaru Lončaru (kopija je poslana i predsjedniku Predsjedništva SR Hrvatske) u kojemu sam tvrdio da je njihova smjena nelegalna, jer oni predstavljaju u inozemstvu cijelu Jugoslaviju, a ne samo Srbiju.</p>

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Analizirajući mišljenje ispitanika vezano uz ocjenu diplomacije SFRJ (Tablica 1.) ocjene su vrlo pozitivne, od vrhunske i međunarodno respektirane sa zavidnim ugledom, preko profesionalne, kvalitetne i stručno osposobljene do toga da je bila organizacijsko-tehničko-logistički solidno uređena i formirana. Ograničenje ustroju bilo je popunjavanje po tzv. „republičkom ključu“ koji je imao republičke kvote unutar kojih se pazilo na nacionalni sastav uz obvezu angažiranja takozvanih zaslužnih „partizanskih kadrova“ oskudno obrazovanih no vrlo lojalnih sustavu. Velik utjecaj na ugled diplomacije SFRJ imala je i liderska pozicija SFRJ u Pokretu nesvrstanih čime je dobivena uloga posrednika između diplomata blokova SAD-a i SSSR-a i diplomata Trećeg svijeta. Unutar tako formirane i organizirane diplomatske mreže bez obzira na ključ, unutar administrativno-tehničkog osoblja

prevladavala je pripadnost srpskih i crnogorskih kadrova koji su nametali srpsko pismo i političke poglede. Kako je politička situacija unutar SFRJ bila napetija, prije i za vrijeme raspada i početka rata, to je bilo sve izraženije. Tako da je prosrpsko djelovanje uvjetovalo promjenu odnosa među diplomatima i administrativno-tehničkim osobljem, iako se iz intervjua ne može zaključiti koliko je to zapravo bilo izraženo jer je dugogodišnja suradnja unutar sustava rezultirala i odnosima poštovanja između kolega i drugačijeg odnosa, možda najbolje reći politički korektnog, koji je bio plod osobnih odnosa.

Tablica 2. Odgovori diplomata prijelaznika na 3. pitanje intervjua

Jeste li prije 1990. osjetili nacionalne napetosti među osobljem i diplomatima unutar SFRJ? Ako ste osjetili, kada i kako je to bilo?	
Ispitanik	Odgovor
Neven Madey	Ja nisam. To sam razdoblje proveo u Grčkoj od 1987. do 1991., pa, nažalost, nisam imao uvid što radi moj šef Milutinović, a očito je preko svojih veza radio za Miloševića. Ja sam se uvijek izjašnjavao kao Hrvat, za hrvatsko-srpski jezik i govorio sam ijekavicom. Kad je 1989. došao, gospodin Milutinović je prvo ekavizirao moje bilješke (šifrant, Crnogorac, mi je skrenuo pozornost na taj čin). To smo raspravili i više nije bilo jezičnih nacionalnih problema. Čini mi se da je Milošević tada dolazio u Grčku i Milutinović je pripremao rezidenciju za njega i kasnije mu udomio obitelj.
Ivica Maštruko	Napetosti su se osjećale i uglavnom su bile refleks i reakcija na ponašanje srpskog vodstva (Milošević). Odnos prema stavovima Miloševića i srpskog vodstva na neki je način određivao i nacionalno-političku poziciju pojedinih diplomata i osoblja ambasade. No u međusobnim odnosima prevladala je korektnost i nastojanje da se zadrži profesionalni odnos.
Svjetlan Berković	Ne mogu reći da sam osobno osjetio, na ljudskoj razini, neke izražene animozitete, međutim ukupno djelovanje SSVP-a zasnivalo se na neprihvatljivom „jugoslavenstvu“, koje je pogodovalo velikosrpskoj politici.
Jovan Vejnović	Nisam.
Frane Krnić	Kao što sam rekao naprijed (pitanje br. 1), nacionalne napetosti

	<p>nisu mimoišle ni SSVP, bile su bljeđe i uspješnije su kontrolirane, sve do travnja 1990., kada ofenziva Miloševićevaca u jugoslavenskoj diplomaciji postaje umnožena. Jedan od lidera Miloševićeve politike unutar SSVP-a bio je Vladislav Jovanović, nekadašnji ministar savjetnik u jugoslavenskoj ambasadi u Londonu SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore). Zanimljivo je bilo zapaziti da su „na nišanu“ srpskih nacionalista-diplomata u SSVP-u bili pretežno hrvatski diplomati i tek tu i tamo poneki diplomat s Kosova. Slovenci i ostali kao da ih nisu zanimali. Iako su njihovi napadi i denuncijacije (predtekst je uvijek bio „narušavanje ugleda SFRJ pred strancima“) praktično bili pucanj u prazno, jasno su ukazivali na nešto drugo: da je započeo nezaustavljiv proces rastakanja zajedničke države.</p>
Zdravko Stojanović	<p>Odnosi među djelatnicima Generalnoga konzulata SFRJ u Chicagu u početku mojega mandata bili su relativno dobri, ali se privatno nismo puno družili i posjećivali dok smo se na poslu uvažavali i surađivali. Kako su međurepublički i međunacionalni odnosi u Jugoslaviji postajali sve zategnutiji, već se počeo voditi verbalni rat, a potom i tzv. mali slovenski rat za vrijeme Markovićeve vlade, tako smo postojali sve šutljiviji i sve više smo izbjegavali komentirati događaje u domovini. Nisam mogao shvatiti zbog čega je savezna vlada tako olako prihvatila slovensku nezavisnost i odcjepljenje jer mi je Jugoslavija bez Slovenije bila nezamisliva. Preko poslovnice JAT-a svakoga su dana u Generalni konzulat stizala tri dnevna lista: Borba, Politika i Vjesnik. Odmah po dolasku na posao u osam sati, prije početka primanja stranaka, sjeli bismo za ovalni stol u predsoblju prijemne kancelarije, pili kavu i čitali sva tri lista koja bi onda kružila iz ruke u ruku. Razlika u pisanju o pojedinim događajima bila je sve očitija, a vijesti su bile sve alarmantnije. Jedan od najneugodnijih događaja u to vrijeme bio je onaj s generalom Špegeljom i tajno snimljenim filmom KOS-a u kojem on upućuje kako u Hrvatskoj treba pobiti sve oficire JNA i njihove obitelji. Taj smo film morali gledati u</p>

	<p>prostorijama Generalnog konzulata s članovima obitelji u vrlo mučnoj atmosferi. U to vrijeme istekao je mandat mojem kolegi iz Splita i on se s obitelji vratio u Hrvatsku. S obzirom na to da je na njegovo mjesto došao konzul po nacionalnosti Srbin, ostao sam jedini Hrvat u Generalnom konzulatu. Supruga i ja smo se sve intenzivnije družili sa zagrebačkim liječnicima i s njima komentirali događaje u Jugoslaviji te slušali radijske vijesti na kratkim valovima i pratili CNN. Svi smo bili vrlo zabrinuti jer su nam najbliži bili u Hrvatskoj i bojali smo se za njihovu sudbinu. Zvao sam roditelje u Zagreb i otac mi je rekao kako se priprema obrana grada te da je on sve svoje lovačko oružje dao na raspolaganje djelatnicima MUP-a.</p>
Ivan Iveković	Nisam.
Damir Grubiša	<p>Budući da sam bio u New Yorku od 1986. do početka 1991., nisam direktno osjetio promjenu atmosfere. U New Yorku, dapače, čak su i „srpski kadrovi“ (ambasador u UN-u Pejić, gotovo sav sastav misije pri UN-u, sastav Generalnog konzulata SFRJ u New Yorku, ambasade SFRJ u Washingtonu, generalni konzulati u Pittsburgu, Chicagu i Clevelandu) bili zgroženi Miloševićevim agresivnim nastupanjem i nacionalizmom. Kasnije su se neki od njih „prilagodili“ situaciji da ne izgube radno mjesto, ali to je bilo nakon mojeg odlaska iz New Yorka. No „komešanje“ se počelo osjećati među srpskim iseljenicima. Tako me je jedan od njih, atomski fizičar Bogdan Maglić, optužio 1989. da „agresivno promoviram hrvatsku kulturu“ nauštrb srpske, a za izgovor je uzeo prikazivanje filma „Nikola Tesla“ Krste Papića u organizaciji Kulturno-informativnog centra SFRJ, inscenirajući nacionalističku kampanju u kojoj sam ja bio glavni „target“ jer sam, navodno, negirao Teslino srpsko podrijetlo.</p>

Napetosti unutar Saveznog sekretarijata za vanjske poslove (SSVP) odnosno diplomatske mreže na terenu, prema iskazima ispitanika (Tablica 2.), postojale su no ne toliko značajno izražene koliko potkraj 80-ih i početkom 90-ih dolaskom Miloševića. Tada počinju sve veće napetosti koje se ogledaju kroz ekavizaciju tekstova hrvatskih diplomata i pozicioniranje

pojedinih diplomata ovisno o stavovima prema novim političkim odnosima, iako se, prema iskazima, ukupno djelovanje SSVP-a zasnivalo na neprihvatljivom „jugoslavenstvu“ koje je pogodovalo velikosrpskoj politici. Poseban animozitet s jačanjem velikosrpske politike ogledao se u odnosu prema diplomatima iz Hrvatske i dijelom s Kosova. S 1990-ima to je dolazilo sve više do izražaja.

Tablica 3. Odgovori diplomata prijelaznika na 6. pitanje intervjua

Kako biste opisali stanje u diplomaciji SFRJ u razdoblju od travnja 1990. (prvi višestranački izbori u RH) do lipnja 1991. (proglašenje neovisnosti RH)?	
Ispitanik	Odgovor
Neven Madey	Nisam imao spoznaja o tome. Diplomacija je manje-više funkcionirala normalno. Platforma Vlade bila je očuvanje integriteta Jugoslavije. Ne sjećam se nekih primjetnih pokušaja izdvajanja osim gospodina Maštruka koji je bio vrlo kritičan u svojim depešama prema Beogradu. To je bio jedinstven slučaj i svaka mu čast. Moglo se primijetiti da je slovenska diplomacija bila organizirana i djelovala prema instrukcijama iz Ljubljane i oni su se jedini organizirano povukli iz institucija Jugoslavije 1991. godine.
Ivica Maštruko	Formalno je u tom razdoblju jugoslavenska diplomacija nastojala zadržati „neutralni“ stav u međurepubličkim prijedorima te se zalagala za mirno rješenje sukoba. No nacionalna opredjeljenja i političke simpatije diplomata postajala su sve vidljivija i to je dolazilo do izražaja i u kontaktima sa stranim predstavnicima.
Svjetlan Berković	Od 1990. bio sam savjetnik u Veleposlanstvu SFRJ u Čileu, koje se jedino od cijele jugoslavenske diplomatske mreže otvoreno stavilo na stranu RH. Teško je iz dalekog Čilea procjenjivati stanje u diplomaciji SFRJ, ali velika većina uglavnom se opredjeljivala prema svojoj nacionalnoj pripadnosti. Kod pojedinih hrvatskih kadrova bilo je zakašnjelih „reakcija domoljublja“.
Jovan Vejnović	Kao stanje raspada i dezintegracije.
Frane Krnić	U tom razdoblju diplomacija SFRJ već je bila brod koji polako tone, iako su mu na gornjim palubama još uvijek svirali orkestri. U tom istom periodu hrvatski kadrovi u SSVP-u, gotovo u potpunosti

	<p>većini, simpatizirali su s demokratskim procesima koji su se odvijali u Hrvatskoj i Sloveniji. Možda bi se mogli na prste izbrojiti pojedinci diplomati iz RH koji nisu bili spremni solidarizirati se s višestranačjem u RH i pomoći da ti demokratski procesi budu još uspješniji. Velika većina nas jasno je osjećala antagonizam, prije svega srpskih promiloševićevskih krugova, prema svemu što se događalo u Hrvatskoj – a to nas je opredijelilo da u 95 % postotnoj većini podržimo novu hrvatsku vladu. Takvu spremnost nije izrazio samo minimalan broj jugoslavenskih diplomata podrijetlom iz Hrvatske, ponajprije onih koji zbog svoje ideološke isključivosti nisu mogli razumjeti suštinu jugoslavenske krize. Mi ostali shvatili smo da naša različita ideološka opredjeljenja pa i neke neprihvatljive pojave na novoj hrvatskoj političkoj sceni, u trenucima kada je naša hrvatska domovina izravno, čak i vojno, ugrožena, treba ostaviti za kasnije rasprave. Prioritet je morao biti obrana Hrvatske i on je velikoj većini nas to i bio.</p>
Zdravko Stojanović	<p>Nisam kompetentan opisati stanje u diplomaciji SFRJ u navedenom razdoblju jednostavno zato što sa svojega mjesta konzula u Chicagu nisam imao uvid u stanje kompletne diplomacije SFRJ, a mislim da su situacije i okolnosti bile različite od predstavništva do predstavništva. Na prvi pogled Savezni sekretarijat za vanjske poslove nastavio je s radom i ponašalo se kao da je u pitanju prolazna kriza i da će ona biti riješena na političkoj razini u odnosima republike – federacija. S mjesta konzula nisam imao uvid u komunikaciju i instrukcije koje je dobivao generalni konzul kao šef predstavništva, tako da sam, osim redovnog čitanja novina na poslu i slušanja radija i gledanja TV privatno, bio u nekoj vrsti izolacije u odnosu na interne upute i procjene. No bilo je evidentno da je SSIP, kao savezno tijelo, na međunarodnom planu nastavio s provođenjem politike jugoslavenstva nasuprot interesima pojedinih republika, konkretno Hrvatske, pa je nakon izbivanja oružanog sukoba opravdavao</p>

	<p>poteze JNA, premda je već svima bilo očigledno da se radi o agresiji, dok su politička priopćenja tumačila njihove vojne poteze kao akcije očuvanja Jugoslavije i zaštite srpskog naroda u Hrvatskoj. Činjenica je da je kod srpskog naroda u Hrvatskoj postojao opravdani strah od samostalne hrvatske države s obzirom na tragično iskustvo koje su imali u NDH i na tome su srpski nacionalisti u Hrvatskoj i u Srbiji gradili svoje političke pozicije i radikalizirali Srbe u Hrvatskoj u borbi protiv nove hrvatske države. Pri tome nitko od njih nije želio uzeti u obzir posve drugačije povijesne okolnosti i uzroke zbog kojih je došlo da raspada SFRJ te međunarodne uvjete u kojima se povijest iz Drugoga svjetskog rata ne bi mogla ponoviti. S druge strane, ni hrvatski političari toga vremena nisu se baš trudili da istupima u javnosti umire hrvatske Srbe i obećaju im sigurnost i zaštitu u Republici Hrvatskoj tako da je kod srpskog življa ostao prisutan taj strah koji ih je odveo u oružanu pobunu.</p>
Ivan Iveković	<p>Shvatio sam da poslije Titove smrti stvari ne kreću u dobrom smjeru. I da se njegova politika ne može provoditi bez njega. Doduše, posljednjih godina njegova života, Jugoslavija je stagnirala. Više nije izgledala sposobna za inovacije. Dva kolektivna i rotirajuća predsjedništava države i SKJ u federaciji, što su naslijedili Tita, pokazala su se nedoraslim tom zadatku. Članovi tih predsjedništava najviše su se sporili što će kojoj republici biti dodijeljeno iz saveznog budžeta (konferencija Nesvrstanih Beogradu, Zimska olimpijada Sarajevu, Univerzijada Zagrebu itd.). No nadao sam se kako će se svi nekako „privesti pameti“.</p>
Damir Grubiša	<p>Ne mogu dati ocjenu za razdoblje od travnja 1990. do početka 1991., jer nisam bio u zemlji i kontaktirao sam samo s ograničenim brojem diplomata SFRJ u SAD-u, koji su uglavnom radili svoj posao „as usual“, rekao bih s nadom da će vlada Ante Markovića uspjeti dodatnim reformama preustrojiti federaciju u „novu federaciju“, što je bio eufemizam za konfederalni sustav</p>

	<p>čemu su reforme Ante Markovića stremile. A kada sam se vratio u zemlju, početkom siječnja, otišao sam na godišnji odmor tijekom kojeg sam pokušao vratiti se na fakultet u Rijeci, ali je u međuvremenu Fakultet industrijske pedagogije preustrojen u Pedagoški fakultet i ukinut je program studija za organizatore kulturnih djelatnosti na kojemu sam ja predavao, a na Pravnom fakultetu ukinuli su kolegije koje sam ja predavao. Po povratku u zemlju, javio sam se Uredu predsjednika Republike, ministru kulture i ministru vanjskih poslova i predao im kopiju mojeg izvještaja o četverogodišnjem radu. Ministar kulture je zatražio da mu izradim prijedlog uspostave hrvatskih kulturnih centara u inozemstvu, što sam i napravio. U međuvremenu me pozvao Budimir Lončar, nakon 9. ožujka (velike demonstracije u Beogradu protiv Miloševića) i predložio da dođem raditi u Beograd kao šef njegova kabineta. Atmosfera je bila optimistična i postojala je nada da će se demonstracije nastaviti protiv Miloševića i da će on biti prisiljen dati ostavku. No 15. svibnja došlo je do puča u Predsjedništvu SFRJ kada Stipe Mesić nije izabran za predsjednika Predsjedništva SFRJ, iako je bio red na Hrvatsku. Otada se situacija stala pogoršavati da bi u lipnju došlo do proglašenja neovisnosti Slovenije i Hrvatske.</p>
--	---

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Diplomati koji su obnašali dužnosti unutar diplomatske mreže SFRJ u načelu su bili relativno slabo upoznati sa stvarnim stanjem u tom razdoblju i većina je imala informacije koje je mogla dobiti iz medija na privatnoj razini (Tablica 3.). I dalje se pokušavao štititi integritet Jugoslavije iako je bilo pojedinačnih slučajeva kritičkog djelovanja pojedinih malobrojnih hrvatskih diplomata prema Beogradu (Maštruko) ili otvorenog stavljanja na stranu Republike Hrvatske kao što je to bilo u Veleposlanstvu SFRJ u Čileu. Zapravo se velika većina svih diplomata u diplomatskoj mreži SFRJ počela opredjeljivati na nacionalnoj osnovi. Tako je počelo stanje raspada i dezintegracije (Vojnović), te je diplomacija SFRJ postala „brod koji je polako tone, iako su mu na gornjim palubama još uvijek svirali orkestri“ (Krnčić). U toj situaciji ipak je velika većina hrvatskih diplomata sa sve većom simpatijom gledalo na

procesu koji su se događali u Republici Hrvatskoj i iako su doživljavali antagonizam srpskih promiloševićevskih krugova, velika većina podržala je novu hrvatsku vladu.

Tablica 4. Odgovori diplomata prijelaznika na 13. pitanje intervjuja

Koliko su, prema vašem mišljenju, „stari diplomati“ pridonijeli međunarodnom ugledu i afirmaciji Republike Hrvatske?	
Ispitanik	Odgovor
Neven Madey	Mislim da je u cjelini njihov doprinos bio pozitivan, naravno, razlikovalo se je li netko 1991. bio veleposlanik ili niže rangirani diplomat. Mislim da smo u najvećem broju, a radi se između deset do dvadeset ljudi, bili profesionalni, angažirani i korektni i tako stvarali pozitivnu sliku o RH, Maštruko, Gagro, F. Krnić, Berković, Vlastelica, Bešker, Stanko Nick, Javorski.
Ivica Maštruko	Značajno. Znali su posao, poznavali zanat, a neupitna je bila njihova profesionalnost i posebno njihov patriotizam.
Svjetlan Berković	Nesumnjivo je da su „stari diplomati“, osobito u početnim godinama, bili vrlo značajan čimbenik, pa i po mnogim pitanjima okosnica mlade hrvatske diplomacije.
Jovan Vejnović	Nema sumnje u to da je njihov doprinos kako formiranju uspješne diplomatske službe tako i međunarodnoj afirmaciji RH bio itekako značajan.
Frane Krnić	„Stari diplomati“, kako ih vi nazivate, bez ikakve sumnje vrlo su mnogo pridonijeli afirmaciji RH. Kako svojim domoljubljem (koje im, ponekad, bez ikakvog razloga osporavaju neki ekstremni hrvatski nacionalisti) tako i svojom profesionalnošću i brojnim međunarodnim kontaktima koje su imali iz svojih „prethodnih života“. Mogu navesti i jedan od brojnih primjera iz moje diplomatske prakse: zahvaljujući mojim nekadašnjim kontaktima s Robertom Mugabeom i predsjednikom parlamenta Zimbabvea Simonom Mzengom uspio sam osigurati da Zimbabve diplomatski prizna RH (1997.), iako je to do tada uporno odbijao učiniti, dijelom pod utjecajem srpske diplomacije. Osim na međunarodnom planu, „stari“ diplomati imaju najveće zasluge i za unutarnju organizaciju MVEP-a: usavršavanje protokola,

	osnivanje Diplomatske akademije itd.
Zdravko Stojanović	<p>Mislim da je doprinos „starih diplomata“ međunarodnom ugledu i afirmaciji RH bio vrlo velik i značajan. Pri tome mislim na sjajne diplomate koji su svoje znanje i iskustvo ugradili u stvaranje i razvoj Ministarstva vanjskih poslova RH i diplomatske službe nove države uopće. Neki od njih postali su veleposlanici, a neki generalni konzuli kao npr. dr. Stanko Nick, Frane Krnić, dr. Svjetlan Berković, dr. Dubravko Žirovčić, Neven Mimica, Mario Mikolić i drugi, koji su napisali i udžbenike iz protokola, diplomatske i konzularne službe, a koji su poslužili kao temelj za edukaciju „novih diplomata“. Ovdje moram istaknuti jednog posebnog čovjeka, dr. Stanka Nicka, mojega kolegu pravnika koji je u SSIP-u u vrijeme raspada SFRJ bio šef Odjela za međunarodne ugovore. Budući da sam već radio u Ministarstvu, a on je još uvijek bio u radnom odnosu u SSIP-u, dolazio bi svakoga vikenda sa suprugom u Zagreb preko Mađarske i sređivao poslove oko zamjene stana kako bi pripremio uvjete za odlazak iz Beograda i dolazak u Zagreb. Jednog dana pitao me mogu li mu pribaviti par zagrebačkih registarskih tablica za njegov auto jer je u to vrijeme bilo vrlo opasno voziti se kroz Hrvatsku i Zagreb s beogradskim tablicama. Kako sam zbog izrade službenih i diplomatskih putovnica surađivo s kolegama iz MUP-a, zamolio sam jednoga od njih da mi privremeno posudi par zagrebačkih tablica i objasnio mu za koga su namijenjene i da ću ih vratiti za mjesec-dva. Zauzvrat sam od Nicka tražio da ode u kadrovsku službu SSIP-a i da doslovce ukrade moju radnu knjižicu i donese mi je. Tako se i dogodilo, on je iskoristio trenutak kada je službenica izašla na kavu, ušao u njezin ured i iz ormara izvukao moju radnu knjižicu te se iskrao neprimijećen. No ono što je dr. Nick učinio, a što je neusporedivo važnije od moje radne knjižice, je da je sustavno i potajice, svakoga dana, na desetine kasete presnimio sve međunarodne ugovore kojih je SFRJ bila potpisnica ili ih je preuzela sukcesijom od Kraljevine Jugoslavije (među</p>

	<p>njima su bili i ugovori iz devetnaestog stoljeća) te ih je prenio u Ministarstvo vanjskih poslova RH pri zasnivanju radnog odnosa, nakon što je dao otkaz u SSIP-u. Zahvaljujući ovoj njegovoj gesti, nova hrvatska država mogla je bez problema već 1991. donijeti Zakon o sukcesiji međunarodnih ugovora i sporazuma bivše SFRJ, u kojem se svi oni pojedinačno navode, i tako se bez poteškoća uključiti u međunarodni pravni poredak odmah nakon priznanja i ulaska u UN. Dr. Stanko Nick je i u Ministarstvu vanjskih poslova RH preuzeo dužnost posebnog savjetnika ministra za međunarodne ugovore i sporazume, napisao je knjigu iz međunarodnih ugovora, a kasnije je imenovan i za veleposlanika u Mađarskoj. Tom mi je prigodom ponudio mjesto svojega zamjenika u veleposlanstvu, no supruga je već bila izabrana za suca, a ja sam u to vrijeme bio pomoćnik ministrice pravosuđa pa nam prekid naših karijera i odlazak u inozemstvo nije odgovarao dok odvojeni život nismo željeli. Posebno mi je teško pala njegova prerana smrt od karcinoma.</p>
Ivan Iveković	O tomu nemam iskustvo. Mogao bih samo posredno suditi.
Damir Grubiša	S obzirom na svoje kvalifikacije i sposobnosti, mnogo su pridonijeli ugledu i afirmaciji Republike Hrvatske; bili su pouzdani sugovornici, što je jako važno, njihov stručni kredibilitet je bio neupitan, na kraju je to potvrđeno i njihovim imenovanjem na ključna veleposlanička mjesta kasnije. Meni je otvoreno rekao američki ambasador Warren Zimmermann da je njima, Amerikancima, povjerenje u mogućnost da Hrvatska postane demokratska i dobro organizirana država daju baš ljudi koji su prešli iz saveznih u hrvatske službe.

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Doprinos „starih diplomata“ prema odgovorima u Tablici 4. gledajući u cijelosti bio je pozitivan i značajan ovisno o njihovoj tadašnjoj poziciji i mogućnostima. Njihove dotadašnje veze i položaj te kompetencije i profesionalnost osobito u početnim godinama stvaranja hrvatske diplomacije omogućile su pozitivnu afirmaciju Republike Hrvatske u svijetu. Isto tako njihova velika uloga bila je u formiranju nove diplomatske mreže Republike Hrvatske

unutar koje su imali značajne uloge i diplomatske zadaće kao i uvođenju mladih diplomata u svijet diplomacije.

Tablica 5. Odgovori „novih diplomata“ na 2. pitanje intervjuja

Kako ocjenjujete prijelazno razdoblje formiranja diplomacije Republike Hrvatske, odnosno možete li ukazati na probleme formiranja nove diplomatske mreže vezano uz dotadašnji sustav diplomacije u SFRJ?	
Ispitanik	Odgovor
Davorin Rudolf	Kada sam stupio na funkciju ministra MVP RH imalo je 47 djelatnika, uključujući pomoćno osoblje (vozače). Glavni zadatak je bio: pripremiti rasformiranje postojeće SFRJ i proglašenje novog oblika saveza ili neovisnosti federalnih jugoslavenskih republika. U Saveznome sekretarijatu za vanjske poslove SFRJ u Beogradu nastojao sam privoljeti djelatnike iz Hrvatske da napuste SSVP i dođu u MVP RH. Uspio sam pridobiti samo četiri djelatnika. Zbog manjka kadrova osnovali smo tečajeve za upoznavanje diplomatskih i konzularnih djelatnosti u Zagrebu, u suradnji s Pravnim fakultetom. Pri angažiranju novih djelatnika nije se zahtijevala ni povjeravala stranačka pripadnost. Samo visoko obrazovanje i lojalnost državi. Neovisna i suverena Republika Hrvatska proglašena je 25. lipnja 1991.
Miro Kovač	U Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ), unutar koje je Hrvatska bila jedna od šest republika, temeljnu ulogu u oblikovanju i provođenju vanjske politike imali su, u praksi, Predsjedništvo SFRJ, Savezno izvršno vijeće (Savezna vlada) i Savezni sekretarijat za inostrane poslove (Ministarstvo vanjskih poslova). Iako je Socijalistička Republika Hrvatska kao jedna od konstitutivnih sastavnica SFRJ imala svoj Republički komitet za inozemne poslove, njezin utjecaj na formiranje jugoslavenske vanjske politike bio je ograničen. Narodski rečeno, glazba je svirala u Beogradu. A budući da Hrvatska i zbog svojega višestoljetnog statusa podčinjenog čimbenika u višenacionalnoj državnoj zajednici uopće nije imala institucionalnu tradiciju na planu vođenja vanjske politike, trebalo je krenuti ispočetka. S tim

	je izazovom bila suočena demokratski izabrana hrvatska vlast na proljeće 1990. godine.
Igor Čupić	Sudbonosno i teško razdoblje puno neizvjesnosti. Potrebna je bila svaka pomoć! U tom razdoblju, dobrodošli su svi koji su se stavili na raspolaganje novoj hrvatskoj diplomatskoj mreži.
Ivan Mijić	Teško mi je odgovoriti na ovo pitanje, jer nisam bio u sustavu diplomacije SFRJ. Po pričama koje sam čuo, teško bi bilo bez diplomata koji su bili s velikim iskustvom u službi SFRJ. Naša služba je stvarana srcem i naravno da su puno značile osobe s iskustvom. Ali bilo je i onih koji su pričekali međunarodno priznanje RH i tijekom 1992. godine došli u službu vanjskih poslova.
Davor Ivo Stier	U trenutku kada sam primljen u MVP već je u velikoj mjeri okončano razdoblje formiranja hrvatske diplomatske službe. Ona je u vrlo složenim okolnostima uspjela osigurati međunarodno priznanje Hrvatske kao i međunarodno pravne i političke preduvjete za kasnije oslobođenje okupiranog teritorija.
Jerko Vukas	Ni jedan početak nije lagan. Na osobit način taj početak ostavlja traga i postaje upečatljiv kad se nešto pod povećalom javnosti započinje stvarati u drugoj državi. Na mandate u diplomatsku službu odlazilo se s opskurnim pripremama. Uspjeh u svojem poslu u drugoj državi ovisio je pojedinačno od svakog šefa misije. Nedostatak priprema morao je biti nadoknađen umijećem, karakterom, poznavanjem jezika, kulture, običaja zemlje primateljice, komunikacijskim vještinama pojedinog diplomata, sposobnošću brzog učenja i prilagođavanja itd. Gotovo u svako doba na umu je potrebno imati da si za sada <i>persona grata</i> , koja se može za čas promijeniti u <i>persona non grata</i> . Dakako, samim dolaskom u državu primateljicu, susreću se mnogi diplomati, kao i dužnosnici koji su njegovali odnose s diplomatima bivšeg sistema, što na određen način stvara dodatni teret. Nailazi se na mnoga nerazumijevanja pa i neprihvatanja nas nekih novih diplomatskih „klinaca“ u njihovim očima. Ili pak doživljavate osudu od tih

	<p>kolega, jer ste razbijači jedne „divne države“ SFRJ. Međutim, upornošću, nenametljivošću i strpljivošću sve dolazi na svoje mjesto.</p>
<p>Tuga Tarle</p>	<p>To je razdoblje od početka do sredine 90-ih kad je još javni natječaj za pristup diplomatskoj službi otvoren, a prihvata novih kadrova kao ni edukacija za diplomatsko zvanje nisu bili striktno provođeni. Mislim da je u ratnim vremenima bilo za očekivati da će se mlada hrvatska država nastojati osloniti na stare diplomate, profesionalce koji su služili u jugoslavenskoj diplomaciji i od kojih su neki bili pouzdani, uspješni i korisni. Poznato je da je Hrvata u jugoslavenskoj diplomatskoj službi bilo malo i da su uglavnom pripadali niže rangiranim diplomatskim zvanjima. Bilo je primjera da su ti diplomati prelazili tijekom prvih godina države u hrvatski tabor nakon pada Vukovara, a neki i mnogo kasnije kad su bili na to primorani pa su se nastojali skrasiti u hrvatskoj diplomaciji. Oni su imali svoje prijatelje i političke istomišljenike u Hrvatskoj tako da ti prijelazi nisu predstavljali nikakav problem pa su ih smatrali velikim domoljubima iako se u većini slučajeva radilo o utilitarnim razlozima i pragmi. Svjedočila sam slučaju kolege koji je još u veljači 1992. u jugoslavenskoj diplomaciji da bi nakon otkaza intervencijama svojih istomišljenika na poziciji u MVEP-u prešao u hrvatsku službu, kao i slučaju veleposlanika koji nam je otvoreno izjavio da je radio u jugoslavenskoj tajnoj službi uhodeći Hrvate u Americi pa se potom među prvima priključio hrvatskoj diplomaciji. Malobrojni karijerni diplomati prijelaznici iz jugoslavenske diplomatske službe koji su vjerovali u smisao stvaranja hrvatske države, a bili su školovani i dobro pripremljeni za to zvanje bili su od velike koristi onim djelatnicima u službi koji su doista željeli naučiti. Osobno sam najviše naučila od veleposlanika Frane Krnića koji je bio stari jugoslavenski kadar (ideološki kameleon), jer u ostalim misijama nisam imala prilike učiti od novih politički pogodnih šefova koji su ponajprije nastojali uživati nezasluženu sinekuru zahvaljujući</p>

	<p>odanosti određenoj političkoj nomenklaturi. U jednom pak slučaju veleposlanik koji je prešao iz jugoslavenske diplomacije i bio mi šefom u jednoj od misija otvoreno je govorio da ga ne zanima ništa, da je umoran od svega i da samo želi provesti vrijeme mandata u miru i opuštenosti.</p>
Marica Matković	<p>Zakonski okvir za ustrojavanje diplomatske mreže postojao je preuzimanjem saveznog Zakona o inozemnim poslovima usklađen s Ustavom RH i interesima RH. Cjeloviti Zakon o vanjskim poslovima donesen je 1996. godine koji je s manjim izmjenama i dopunama i danas na snazi. MVP-u sam se pridružila 1994. kada je diplomatska mreža već imala okosnicu i prioritete otvaranja diplomatskih misija i konzularnih ureda. Politički prioriteti RH i velika hrvatska zajednica u inozemstvu diktirali su osnivanje diplomatskih misija i konzularnih ureda. Tijekom suradnje s MVP-om u 1992. i 1993. godini, a i nakon što sam već bila u MVP-u, pratila sam koliko su kolege koji su prešli iz diplomacije bivše SFRJ pridonijeli kvaliteti ustrojavanja diplomatske mreže zahvaljujući svojem profesionalizmu. Kada sada gledam na početke osnivanja diplomatske mreže, a ne isključujem entuzijastičke emocije tog vremena, čini mi se da su kriteriji izbora kolega koji su slani na mandate bili profesionalni. Uz sve početne poteškoće hrvatska diplomacija od početka je bila ekipirana mladim kolegama sa znanjem stranih jezika koji su zahtjevne poslove učili u hodu, uz pomoć kolega iz bivše diplomacije. Prvi imenovani veleposlanici i generalni konzuli bili su većinom politički imenovani.</p>

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Intervjuirani „novi diplomati“ relativno su heterogeno odgovorili na postavljeno pitanje „Kako ocjenjujete prijelazno razdoblje formiranja diplomacije Republike Hrvatske, odnosno možete li ukazati na probleme formiranja nove diplomatske mreže vezano uz dotadašnji sustav diplomacije u SFRJ?“ (Tablica 5.). Svi se slažu da je bilo izrazito izazovno formirati diplomatsku mrežu Republike Hrvatske i samo Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske (MVP RH). Veliki problem bio je mali broj profesionalnog kadra iz SSVP-a, a koji

je bio iz Hrvatske. Zbog manjka kadrova moralo se početi s angažiranjem neiskusnih kadrova za koje su pokrenuti tečajevi u suradnji s Pravnim fakultetom u Zagrebu. Iako je do tada postojao Republički sekretarijat za vanjske poslove kao konstitutivna sastavnica SSVP-a, njezin utjecaj na formiranje vanjske politike SFRJ bio je ograničen i minoran što je u konačnici kao posljedicu imalo da Hrvatska nije imala institucionalnu tradiciju na planu vođenja vanjske politike te je sve aktivnosti trebalo pokrenuti ispočetka. Iako su u početku bili dobrodošli svi koji su se stavili na raspolaganje, njih je bilo jako malo, a tek su se nakon proglašenja neovisnosti raspada sustava SFRJ pridruživali i drugi kadrovi za koje je dio ispitanika ocijenio da se radilo o onima koji su se skrasili u diplomaciji RH po inerciji s različitim pobudama i razlozima. Svi se slažu da je njihova najveća uloga bila u pripremi nove diplomacije Republike Hrvatske za složene i odgovorne poslove formiranja međunarodne reputacije Republike Hrvatske u svijetu.

Tablica 6. Odgovori „novih diplomata“ na 3. pitanje intervjua

Kako ocjenjujete ulogu i doprinos diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ u diplomaciju Republike Hrvatske?	
Ispitanik	Odgovor
Davorin Rudolf	Za mojega mandata mali broj je došao u MVP RH. Uloga nikakva. O pripremanju saveza država ili neovisnosti obišao sam deset stranih vlada ili ministarstava vanjskih poslova: SAD, Kanadu, Italiju, Vatikan, Austriju, Njemačku, Mađarsku, Grčku, Bugarsku, Čehoslovačku i pet jugoslavenskih federalnih jedinica). Nijedna vlada nije podržala neovisnost Hrvatske (i Slovenije). Prijedlog saveza suverenih država kao osnovu za rješavanje jugoslavenske krize prihvatile se sve jugoslavenske republike osim Srbije. Trećeg srpnja 1991. započela je agresija Srbije na Hrvatsku (ulazak kolone tenkova i oklopnih kola JNA i paravojskih srpskih postrojbi u Baranju i Slavoniju).
Miro Kovač	S obzirom na navedeno polazište, ali i politiku okupljanja prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana, bio je logičan angažman hrvatskih diplomata prijelaznika zaposlenih u Saveznom sekretarijatu za inostrane poslove (SSIP) u formiranju hrvatske službe vanjskih poslova.
Igor Čupić	Svakako pozitivnim za one koji su pridonijeli razvitku hrvatske

	diplomatske mreže u svijetu, a negativnim za one koji su se uvukli u sustav diplomacije iz drugih pobuda i bivšeg režima.
Ivan Mijić	Kao što sam već naglasio, svi koji su to učinili tijekom 1991. godine, zaslužuju svaku pohvalu, jer od tih se ljudi učilo uz prve tečajeve za diplomatsko konzularne poslove na Pravnom fakultetu u Zagrebu.
Davor Ivo Stier	Za one s kojima sam imao priliku raditi mogu reći da su radili savjesno i profesionalno, u skladu s vanjskopolitičkim smjernicama Predsjednika i Vlade RH.
Jerko Vukas	Jedan manji broj diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ zaslužuju svaku pohvalu. Stavili su se, vjerujem, bezrezervno na raspolaganje RH. Bio je to izniman doprinos novoj, mladoj hrvatskoj diplomaciji. Međutim, valja uvijek imati na umu da su nekad služili, bili pripremani i na terenu provjeravani izvršavaju li svoju zadaću u skladu sa zadacima i ciljevima koje pred njih postavljala bivša SFRJ. Nije svatko mogao prispjeti tamo i biti oblikovan za služenje u toj bivšoj Jugi. Bili su to posebno odabrani. Uz sve ovo, ucjene i špijunaža od kolega bivše države nisu bili rijetkost.
Tuga Tarle	Iz ranije rečenoga proizlazi da su takvi pojedinci koji nisu prešli iz osobne koristi i u nastojanju da sačuvaju ranije stečene privilegije koje donosi diplomatsko zvanje nego su doista to odlučili u namjeri da daju svoj doprinos hrvatskoj diplomatskoj službi, po mojem sudu, bili malobrojni. Ovdje mi pada na pamet veleposlanik Svjetlan Berković koji je napisao odličan diplomatski udžbenik, a inače je prednjačio u nesebičnom prenošenju svoga iskustva i znanja na druge. Osobno sam se osvjedočila da su ti pojedinci odlično poznavali uzus i protokole diplomatske službe što često nije bio slučaj s loše pripremljenima novim kadrovima koji su „s ulice“ ulazili u ovo zvanje. Od njih se moglo puno naučiti, a ta su se znanja učila u hodu. Ako je diplomat početnik imao sreće da se zatekne na službi u misiji gdje je bio diplomat prijelaznik na čelu veleposlanstva koji je doista želio biti koristan

	svojoj domovini, imao je priliku da nadoknadi ono što mu diplomatska služba u kući nije primjereno pružila.
Marica Matković	Iz osobnog iskustva vrlo pozitivno. Budući da sam započela radom u Odjelu za međunarodno pravo gdje sam radila s dvoje profesionalaca koji su došli iz diplomacije bivše države, učila sam od njih ne samo međunarodno pravo već i ostale vještine pregovaranja, snalaženja, diplomatskog komuniciranja. Nesebično su dijelili svoja iskustva i razmišljanja kako se radilo u diplomaciji bivše države što mi je koristilo kada sam 1996. bila član radnih skupina koje su pregovarale sa SRJ o konzularnim i imovinskim pitanjima.

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Odgovori na postavljeno pitanje „Kako ocjenjujete ulogu i doprinos diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ u diplomaciju Republike Hrvatske?“ (Tablica 6.) posebno je pažljivo oblikovala većina ispitanika iako je najdrastičniji odgovor bio nikakva (Rudolf). Ostali odgovori upućuju na distinkciju između značaja i uloge diplomata prijelaznika koji su to učinili 1991. godine (bilo ih je jako malo) i onih koji su se stavili na raspolaganje u misijama u kojima su se tada zatekli u odnosu na one koji su to učinili kasnije kako bi iskoristili pogodnosti diplomatskog položaja: „Iz ranije rečenoga proizlazi da su takvi pojedinci koji nisu prešli iz osobne koristi i u nastojanju da sačuvaju ranije stečene privilegije koje donosi diplomatsko zvanje nego su doista to odlučili u namjeri da daju svoj doprinos hrvatskoj diplomatskoj službi, po mojem sudu, bili malobrojni“ (Tarle). I dalje je zajednička ocjena da je najveći doprinos „diplomata prijelaznika“ bio u edukaciji i osposobljavanju mladih i novo regrutiranih kadrova u MVP RH. U velikom dijelu odgovora pojavila se i sumnja vezana uz dvostruko špijunsko djelovanje.

Tablica 7. Odgovori „novih diplomata“ na 6. pitanje intervjua

Koliko su, prema vašem mišljenju, „stari diplomati“ pridonijeli ugledu i afirmaciji Republike Hrvatske?	
Ispitanik	Odgovor
Davorin Rudolf	Uspostavljanje veleposlanstava i konzulata počelo je tek 1992. U početku su bile osnivane posebne uprave, buduća jezgra diplomatskih predstavništava.

Miro Kovač	Svaki od karijernih diplomata prijelaznika dao je na sebi svojstven način doprinos ugledu i afirmaciji Republike Hrvatske.
Igor Čupić	U dovoljnoj mjeri kako bismo mogli danas ustvrditi da je bio pozitivan, ali u nedovoljnoj u prepuštanju njegovu daljnjem i slobodnom razvitku, lišenog nekadašnjih tereta socijalističko/komunističkog ustrojstva funkcioniranja sustava.
Ivan Mijić	To će vrijeme i povijest najbolje pokazati, svakako njihov utjecaj bio je nemjerljiv u prvim mjesecima i dragocjen za obuku mladih kadrova koji su kasnije preuzimali važne funkcije.
Davor Ivo Stier	Mislim da bi se trebalo valorizirati svakoga pojedinačno, jer nisu svi dali isti doprinos niti su djelovali kao zasebno tijelo unutar MVP-a. Istaknuo bih, na primjer, Nevena Madeya u svojem radu u Ženevi i kasnije kao savjetnika predsjednika Tuđmana. Ili pak ulogu Svjetlana Berkovića u ustrojavanju Diplomatske akademije te u razvoju bilateralnih odnosa s Izraelom u vrlo osjetljivom i zahtjevnom trenutku.
Jerko Vukas	Ne treba zanemariti činjenicu da je jedan broj karijernih diplomata SFRJ zatečenih na diplomatskim službama u drugim državama, u momentu raspada bivše Jugoslavije, pokazao svoj domoljubni karakter te se odmah ponudio i stavio na raspolaganje hrvatskom državnom vodstvu riskirajući ugled i egzistenciju. To svakako treba cijeniti.
Tuga Tarle	Ovisi o moralnom kapacitetu svakog pojedinca i razlozima prijelaza. Pojedini stari diplomati pridonijeli su ugledu hrvatske diplomacije svojim poznavanjem zvanja, lucidnošću i iskustvom, vezama i poznanstvima. Međutim, tu ne smijemo raditi razlike jer je i među novim diplomatima bilo puno onih koji su pridonijeli ugledu i afirmaciji Hrvatske. Osobno smatram, a to bih mogla i potkrijepiti dokazima da sam i sama, mada članica drugog ešalona, uvelike pridonosila ugledu i afirmaciji Republike Hrvatske u svakoj misiji kamo sam bila poslana. To mi je i bila osnovna zadaća da dostojno predstavljam svoju zemlju, da iskoristim svaku priliku za njezinu promidžbu i da od domaćina stvaram prijatelje.

	Što se tiče zastupanja pred institucijama druge države, imala sam, nažalost, prilike svjedočiti lošim praksama, neprimjerenom ponašanju kako pojedinih diplomata prijelaznika tako i novih diplomata koji su iznosili naše „prljavo rublje“ pred predstavnike zemlje domaćina, koji su kritizirali institucije i obnašatelje vlasti hrvatske države u njihovoj nazočnosti ili pak nisu reagirali na medijske i druge oblike objeda i kritika upućenih na račun hrvatske države, ponekad i od institucija domaćina.
Marica Matković	Njihov je doprinos bio značajan na različitim razinama, od korištenja svojih kontakata po svijetu i međunarodnim organizacijama, kao i njihovih znanja i vještina koja su korištena pri uspostavi diplomatskih odnosa i osjetljivih pregovora. Pojedini „stari diplomati“ zadržali su objekte veleposlanstava ili rezidencija ili generalnih konzulata koje je nastavila koristiti RH.

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Odgovori na pitanje u Tablici 7. „Koliko su, prema vašem mišljenju, „stari diplomati“ pridonijeli ugledu i afirmaciji Republike Hrvatske?“ izrazito su šturi i možda je najbolji odgovor koji sažima: „U dovoljnoj mjeri kako bi mogli danas ustvrditi da je bio pozitivan, ali u nedovoljnoj u prepuštanju njegovom daljnjem i slobodnom razvitku, lišenog nekadašnjih tereta socijalističko/komunističkog ustrojstva funkcioniranja sustava“ (Čupić). No isto je značajan odgovor koji upućuje na to da je vrlo teško generalizirati i da bi bilo bolje ocjenjivati svakog pojedinačno uz zaključak da su pojedini stari diplomati pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije svojim poznavanjem zvanja, lucidnošću i iskustvom, vezama i poznanstvima.

Uzimajući u obzir sve odgovore i ograničenja provedenog intervjuiranja, osigurana je podloga za pripremu opširnijega anketnog istraživanja koje je opisano i obrađeno u sljedećem poglavlju.

6. DOPRINOS BIVŠIH JUGOSLAVENSKIH DIPLOMATA PRIJELAZNIKA USPOSTAVI I RADU NOVOSTVORENE DIPLOMACIJE REPUBLIKE HRVATSKE – ISTRAŽIVANJE

U ovom su poglavlju opisani i analizirani rezultati kvantitativnog istraživanja o doprinosu bivših jugoslavenskih diplomata uspostavi i radu nove diplomatske mreže Republike Hrvatske nakon raspada SFRJ. Istraživanje je provedeno internetskim anketiranjem bivših i sadašnjih zaposlenika Ministarstva vanjskih i europskih poslova. Stavovi ispitanika istraživani su primjenom Likertove ljestvice s pet razina slaganja kako bi kvalitativne vrijednosti stavova ispitanika bile reprezentirane kvantitativnima koje se mogu statistički obrađivati radi ostvarivanja ciljeva istraživanja.

Poglavlje obuhvaća pet potpoglavlja. U prvom je predstavljen model istraživanja. Model istraživanja sadrži detaljno objašnjenje kako su, odnosno kojim istraživačkim metodama, prikupljeni, opisani i obrađivani istraživani podaci kako bi se ostvarili ciljevi istraživanja. U ovom je potpoglavlju opisana i strategija testiranja radnih i pomoćnih hipoteza. Drugo se potpoglavlje odnosi na opis izvora istraživanih podataka, odnosno internetske ankete kojom su prikupljeni podaci. Opis obuhvaća popis svih anketnih pitanja s ponuđenim odgovorima na njih. Na sva su pitanja ispitanici trebali odgovarati izborom, odnosno označivanjem, samo jednog od ponuđenih odgovora. U trećem su potpoglavlju detaljno opisane statističke metode primijenjene u istraživanju za opis istraživanih podataka i testiranje hipoteza. Obuhvaća dva odjeljka. U prvom su opisane metode deskriptivne statistike, a u drugom je opisana statistička metoda χ^2 (hi kvadrat test) koja je primijenjena u prvom koraku testiranja hipoteze radi testiranja normalnosti razdiobe odgovora ispitanika. Četvrto, najopširnije potpoglavlje odnosi se na opis razdiobe odgovora ispitanika na svako anketno pitanje. Odgovori ispitanika koji se odnose na nezavisne varijable istraživanja opisani su zaokretnim tablicama u dvije dimenzije s apsolutnim i relativnim vrijednostima. Najvažnije vrijednosti iz tablica su interpretirane. Odgovori ispitanika koji se odnose na zavisne varijable istraživanja opisani su grafički histogramima koji sadrže i krivulje normalne razdiobe i vrijednostima 17 pokazatelja deskriptivne statistike u tablicama. Sve vrijednosti iz histograma i tablica su interpretirane. Peto, posljednje potpoglavlje obuhvaća dva odjeljka. Svako se odnosi na testiranje jedne radne hipoteze. Svaki od odjeljaka obuhvaća dvije točke. U svakoj je točki testiranje jedne pomoćne hipoteze. Vrijednosti svih testiranja prikazane su u tablicama. Ključne vrijednosti za izvođenje zaključaka o valjanosti hipoteza su interpretirane. Na kraju svake točke je zaključak o valjanosti pomoćne hipoteze.

6.1. Opis model istraživanja

Istraživani podaci za kvantitativno istraživanje o doprinosu bivših jugoslavenskih diplomata uspostavi i radu diplomatske mreže Republike Hrvatske nakon raspada SFRJ prikupljeni su anketiranjem. Instrument istraživanja je internetska anketa. Razdiobe odgovora ispitanika koji se odnose na nezavisne varijable istraživanja opisane su zaokretnim tablicama u dvije dimenzije s apsolutnim i relativnim vrijednostima. Relativne vrijednosti izražene su u postocima ukupnog broja ispitanika. Najvažnije vrijednosti iz tablica su interpretirane. Razdiobe odgovora ispitanika koji se odnose na zavisne varijable istraživanja opisane su grafički histogramima koji sadrže i krivulje normalne razdiobe te vrijednostima 17 pokazatelja deskriptivne statistike u tablicama. Sve vrijednosti iz histograma i tablica su interpretirane.

Objekte radne hipoteze testirane su testiranjem dvije pomoćne hipoteze. Pomoćne su hipoteze testirane istim modelom testiranja koji obuhvaća dva koraka. U prvom je koraku testirana normalnost opažene razdiobe odgovora ispitanika na odgovarajuća anketna pitanja na temelju čijih odgovora je provedeno testiranje. Normalnost distribucije odgovora na odgovarajuća pitanja testirana je primjenom statističke metode χ^2 (Hi kvadrat) testa. Ta se metoda primjenjuje za utvrđivanje postoji li statistički značajna razlika između dva para jednakog broja podataka. U istraživanju za ovaj doktorski rad parovi podataka predstavljaju opažene i očekivane vrijednosti razdiobe.

Ako se opažena razdioba odgovora ispitanika statistički značajno ne razlikuje od normalne, odnosno Gaussove, koja se u društvenim istraživanjima najčešće koristi kao očekivana razdioba, tada se alternativni, odnosno afirmativni oblik hipoteze treba smatrati nedvojbeno opovrgnutim. U slučaju ako se opažena razdioba statistički značajno razlikuje od normalne, pristupa se drugom koraku testiranja koji se odnosi na utvrđivanje treba li se alternativni oblik hipoteze smatrati nedvojbeno potvrđenim ili opovrgnutim tako da se promatra vrijednost aritmetičke sredine.

U slučajevima kada je vrijednost aritmetičke sredine manja ili jednaka u odnosu na neutralnu vrijednost koja iznosi 3, u slučajevima kada ispitanici odgovaraju izborom jedne od pet ponuđenih im razina slaganja s pretpostavkom iz anketnog pitanja, u opaženim razdiobama prevladavaju negacijski odgovori. Na temelju te činjenice izvode se zaključci da se alternativni oblici hipoteza trebaju smatrati nedvojbeno opovrgnutima. U slučajevima kada je vrijednost aritmetičke sredine veća od neutralne vrijednosti 3, u opaženim razdiobama

prevladavaju afirmativni odgovori. Na temelju te činjenice izvode se zaključci da se alternativni, odnosno afirmativni oblici hipoteza trebaju smatrati nedvojbeno potvrđenima.

6.2. Opis izvora podataka

Instrument istraživanja je internetska anketa. Izrađena je korištenjem informatičkog programa Google Obrasci. Poveznica (engl. *link*) na internetsku anketu više je puta slana elektroničkom poštom bivšim i sadašnjim zaposlenicima Ministarstva vanjskih i europskih poslova. Anketa je obuhvaćala 16 pitanja. Prvih sedam pitanja odnose se na nezavisne varijable istraživanja, a preostalih devet na zavisne varijable istraživanje, odnosno stavove ispitanika o doprinosu bivših jugoslavenskih diplomata uspostavi i radu diplomatske mreže Republike Hrvatske nakon raspada SFRJ. Odgovori ispitanika prikupljeni su u razdoblju od 14. lipnja 2021. do 20. svibnja 2022. Prikupljeni su odgovori 151 ispitanika. Struktura i sadržaja ankete, odnosno formulacije naslova, uvodnog objašnjenja te svih anketnih pitanja i odgovora na njih su:

DOPRINOS BIVŠIH JUGOSLAVENSKIH DIPLOMATA PRIJELAZNIKA USPOSTAVI I RADU NOVE DIPLOMATSKE MREŽE REPUBLIKE HRVATSKE

Za potrebe izrade doktorskog rada provodim istraživanje o doprinosu bivših jugoslavenskih diplomata uspostavi i radu hrvatske diplomacije. Molim da istraživanje podržite odgovaranjem na anketna pitanja. Zahvaljujem vam na najviše dvije minute vremena koje ćete utrošiti za odgovaranje na anketna pitanja. Anketa je anonimna i sadrži ukupno 16 pitanja. Na sva je anketna pitanja obavezno odgovoriti. Na pitanja odgovarate izborom jednog između više ponuđenih odgovora. U pitanjima koja se odnose na razinu slaganja s pretpostavkom iz pitanja je u opisima precizno obrazloženo koji se broj odnosi na koju razinu slaganja:

1. Vaš rodni identitet je:

- Ženski
- Muški
- Ne želim se izjasniti
- Ostalo:

2. Vaša dob je:

- 26 – 35 godina
- 36 – 45 godina

- 46 – 55 godina
- 56 – 65 godina
- 66 – 75 godina
- Više od 75 godina

3. Prema nacionalnosti se izjašnjavate kao:

- Hrvat
- Albanac
- Bošnjak
- Crnogorac
- Čeh
- Mađar
- Makedonac
- Rom
- Slovak
- Slovenac
- Srbin
- Talijan
- Ne želim se izjasniti
- Ostalo:

4. Vaša temeljna profesija je iz područja:

- Prirodnih znanosti (matematika, fizika, geologija, kemija, biologija, geofizika, interdisciplinarne prirodne znanosti)
- Tehničkih znanosti (arhitektura i urbanizam, brodogradnja, elektrotehnika, geodezija, građevinarstvo, grafička tehnologija, kemijsko inženjerstvo, metalurgija, računalstvo, rudarstvo, nafta i geološko inženjerstvo, strojarstvo, tehnologija prometa i transport, tekstilna tehnologija, zrakoplovstvo, raketna i svemirska tehnika, temeljne tehničke znanosti, interdisciplinarne tehničke znanosti)

- Biomedicine i zdravstva (temeljne medicinske znanosti, kliničke medicinske znanosti, javno zdravstvo i zdravstvena zaštita, veterinarska medicina, dentalna medicina, farmacija)
- Biotehničkih znanosti (poljoprivreda (agronomija), šumarstvo, drvna tehnologija, biotehnologija, prehrambena tehnologija, nutricionizam, interdisciplinarne biotehničke znanosti)
- Društvenih znanosti (ekonomija, pravo, politologija, informacijske i komunikacijske znanosti, sociologija, psihologija, pedagogija, edukacijsko-rehabilitacijske znanosti, logopedija, kineziologija, demografija, socijalne djelatnosti, sigurnosne i obrambene znanosti, interdisciplinarne društvene znanost)
- Humanističkih znanosti (filozofija, teologija, filologija, povijest, povijest umjetnosti, znanost o umjetnosti, arheologija, etnologija i antropologija, religijske znanosti (interdisciplinarno polje), interdisciplinarne humanističke znanosti)
- Umjetnosti (kazališna umjetnost (scenske i medijske umjetnosti), filmska umjetnost (filmske, elektroničke i medijske umjetnosti pokretnih slika), glazbena umjetnost, likovne umjetnosti, primijenjena umjetnost, plesna umjetnost i umjetnost pokreta, dizajn, književnost, interdisciplinarno umjetničko polje)
- Interdisciplinarnog područja znanosti (kognitivna znanost), (prirodne, tehničke, biomedicina i zdravstvo, društvene i humanističke znanosti), geografija (fizička geografija, društvena geografija, regionalna geografija, primijenjena geografija), integrativna bioetika (prirodne, tehničke, biomedicina i zdravstvo, biotehničke, društvene, humanističke znanosti), kroatologija, obrazovne znanosti (psihologija odgoja i obrazovanja, sociologija obrazovanja, politologija obrazovanja, ekonomika obrazovanja, antropologija obrazovanja, neuroznanost i rano učenje, pedagoške discipline), rodni studiji, biotehnologija u biomedicini (prirodno područje, biomedicina i zdravstvo, biotehničko područje), (projektni menadžment)

5. Jeste li radili u diplomaciji SFRJ?

Da

Ne

6. Koliko dugo radite ili ste radili u diplomaciji Republike Hrvatske

0 – 5 godina

6 – 10 godina

11 – 15 godina

16 – 20 godina

20 – 25 godina

Više od 25 godina

7. Vaše najviše diplomatsko ili konzularno zvanje je

Ataše

Treći tajnik

Drugi tajnik

Prvi tajnik

Savjetnik

Ministar savjetnik

Opunomoćeni ministar

Veleposlanik

Vicekonzul

Konzul trećeg razreda

Konzul drugog razreda

Konzul prvog razreda

Konzul savjetnik

Generalni konzul

8. Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije.

1 – Potpuno se NE slažem, 2 – Većinom se NE slažem, 3 – I slažem se i ne slažem
(ne mogu se odlučiti), 4 – Većinom se slažem, 5 – Potpuno se slažem

1 2 3 4 5

Potpuno se NE slažem Potpuno se slažem

9. Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije.

1 – Potpuno se NE slažem, 2 – Većinom se NE slažem, 3 – I slažem se i ne slažem (ne mogu se odlučiti), 4 – Većinom se slažem, 5 – Potpuno se slažem

1 2 3 4 5

Potpuno se NE slažem Potpuno se slažem

10. Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ suradnjom s bivšim kolegama iz diplomacije SFRJ utjecali na djelotvornije rješavanje problema.

1 – Potpuno se NE slažem, 2 – Većinom se NE slažem, 3 – I slažem se i ne slažem (ne mogu se odlučiti), 4 – Većinom se slažem, 5 – Potpuno se slažem

1 2 3 4 5

Potpuno se NE slažem Potpuno se slažem

11. Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ zbog svojeg iskustva izgrađivali diplomatsku mrežu u za Hrvatsku važnijim državama.

1 – Potpuno se NE slažem, 2 – Većinom se NE slažem, 3 – I slažem se i ne slažem (ne mogu se odlučiti), 4 – Većinom se slažem, 5 – Potpuno se slažem

1 2 3 4 5

Potpuno se NE slažem Potpuno se slažem

12. Smatram da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ.

1 – Potpuno se NE slažem, 2 – Većinom se NE slažem, 3 – I slažem se i ne slažem (ne mogu se odlučiti), 4 – Većinom se slažem, 5 – Potpuno se slažem

1 2 3 4 5

Potpuno se NE slažem Potpuno se slažem

13. Smatram da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ diplomata prijelaznika predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije.

1 – Potpuno se NE slažem, 2 – Većinom se NE slažem, 3 – I slažem se i ne slažem (ne mogu se odlučiti), 4 – Većinom se slažem, 5 – Potpuno se slažem

1 2 3 4 5

Potpuno se NE slažem Potpuno se slažem

14. Smatram da nemogućnost napretka u diplomaciji SFRJ diplomata prijelaznika predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije.

1 – Potpuno se NE slažem, 2 – Većinom se NE slažem, 3 – I slažem se i ne slažem
(ne mogu se odlučiti), 4 – Većinom se slažem, 5 – Potpuno se slažem

1 2 3 4 5

Potpuno se NE slažem Potpuno se slažem

15. Smatram da neetičnost namjere rukovodstva Republike Srbije za ovladavanjem nad radom Saveznog sekretarijata za inostrane poslove predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije.

1 – Potpuno se NE slažem, 2 – Većinom se NE slažem, 3 – I slažem se i ne slažem
(ne mogu se odlučiti), 4 – Većinom se slažem, 5 – Potpuno se slažem

1 2 3 4 5

Potpuno se NE slažem Potpuno se slažem

16. Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ odluke o prijelazu iz diplomacije SFRJ u hrvatsku diplomaciju donijeli prije odluke o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske.

1 – Potpuno se NE slažem, 2 – Većinom se NE slažem, 3 – I slažem se i ne slažem
(ne mogu se odlučiti), 4 – Većinom se slažem, 5 – Potpuno se slažem

1 2 3 4 5

Potpuno se NE slažem Potpuno se slažem

6.3. Opis metoda korištenih u istraživanju

U istraživanju je primijenjeno nekoliko znanstveno-istraživačkih metoda. Razdioba odgovora na prvih sedam anketnih pitanja koja se odnose na nezavisne varijable istraživanja opisana je u zaokretnim tablicama koje se odnose na dvije istraživane dimenzije apsolutnim i relativnim, izraženim u postocima, vrijednostima. Razdioba odgovora za preostalih devet pitanja, koje se odnose na zavisne varijable istraživanja, odnosno stavove ispitanika, opisana je grafički histogramima koji sadrže i krivulje normalne, odnosno Gaussove, razdiobe te tablicama koje sadrže 17 vrijednosti odabranih pokazatelja deskriptivne statistike. Histogrami sadrže apsolutne i relativne vrijednosti odgovora ispitanika te vrijednosti funkcije krivulje normalne distribucije. Argumenti funkcije su vrijednosti broja opažanja, aritmetičke sredine i standardne devijacije. Sve vrijednosti iz histograma i tablica su interpretirane.

Za testiranje svih pomoćnih hipoteza, na temelju kojih su izvedeni zaključci o valjanosti radnih hipoteza primijenjena je statistička metoda χ^2 (Hi kvadrat) testa kojom je u prvom koraku testirana normalnost razdiobe. U drugom koraku testiranja zaključak o valjanosti

hipoteze izveden je na temelju vrijednosti aritmetičke sredine odgovora ispitanika. Detaljan opis modela testiranja hipoteza predstavljen je u prvom potpoglavlju ovoga poglavlja.

6.3.1. Srednje vrijednosti i mjere disperzije

Srednje vrijednosti ili mjere centralne tendencije su vrijednosti kojima se opisuju uređeni statistički skupovi podataka. To su vrijednosti oko kojih se gomilaju članovi statističkih skupova podataka. Klasificiraju se na potpune i položajne srednje vrijednosti. Potpune srednje vrijednosti izračunavaju se na temelju svih članova statističkih skupova podataka. Vrijednosti položajnih srednjih vrijednosti određene su položajem unutar statističkih skupova podataka (Papić, 2014: 81). U doktorske su radu razdiobe odgovora ispitanika opisivane vrijednostima aritmetičkih sredina kao potpunih srednjih vrijednosti te medijana, donjih i gornjih kvartila kao položajnih srednjih vrijednosti.

Aritmetička sredina predstavlja najčešće korištenu potpunu srednju vrijednost za opisivanje statističkih skupova podataka. Izražava se kao omjer zbroja svih vrijednosti opažanja i broja opažanja. Izračunava se formulom $\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}$. Vrijednost aritmetičke sredine sama nije dovoljna za precizan opis statističkih skupova podataka. Uobičajeno je da se uz vrijednost aritmetičke sredine navode i vrijednosti standardne devijacije i koeficijenta varijacije.

Položajne mjere odnose se na veličine koje u uređenim statističkim skupovima podataka niz članova poredanih od najmanjeg do najvećeg dijele u određenim omjerima. Najčešće korištene položajne mjere za opisivanje uređenih statističkih skupova podataka su medijan te donji i gornji kvartil.

Medijan je položajna srednja vrijednosti koja niz članova uređenoga statističkog skupa podataka dijeli na dvije jednake skupine podataka pri čemu prva skupina obuhvaća podatke koji imaju vrijednosti manje ili jednake od vrijednosti medijana, a druga skupina obuhvaća podatke koji imaju vrijednosti jednake ili veće od vrijednosti medijana.

Donji ili prvi kvartil je položajna mjera koja niz članova uređenoga statističkog skupa podataka dijeli u dvije po broju članova nejednake skupine podataka pri čemu prva skupina obuhvaća četvrtinu podataka koji imaju vrijednosti obilježja jednake ili manje od vrijednosti donjeg kvartila, a druga skupina obuhvaća preostale tri četvrtine podataka koji imaju vrijednosti obilježja jednake ili veće od vrijednosti donjeg kvartila.

Gornji ili treći kvartil je položajna mjera koja niz članova uređenoga statističkog skupa podataka dijeli u dvije po broju članova nejednake skupine podataka pri čemu prva skupina

obuhvaća tri četvrtine podataka koji imaju vrijednosti obilježja manje ili jednake od vrijednosti gornjeg kvartila, a druga skupina obuhvaća preostalu četvrtinu podataka koji imaju vrijednosti obilježja jednake ili veće od vrijednosti gornjeg kvartila (Šošić i Serdar, 1995: 49-51) (Papić, 2014: 92).

Mjere disperzije odnose se na veličine kojima se opisuje varijabilnost niza članova uređenoga statističkog skupa podataka jednom vrijednošću. Najčešće korištene mjere disperzije za opisivanje uređenih statističkih skupova podataka su interkvartil, koeficijent kvartilne devijacije, varijanca, standardna devijacija i koeficijent varijacije. U doktorskom su radu razdiobe odgovora ispitanika opisivane vrijednostima mjera disperzije koje se odnose na interkvartile, koeficijente kvartilne devijacije, standardne devijacije, varijance i koeficijente varijacije

Interkvartil je mjera raspona varijacije središnjih 50 % niza članova poredanih od najmanjega do najvećega. Izračunava se kao razlika vrijednosti gornjega i donjega kvartila (Šošić i Serdar, 1995: 49-52). Koeficijent kvartilne devijacije je mjera disperzije središnjih 50 % elemenata uređenoga statističkog skupa podataka. Koeficijent kvartilne devijacije izračunava se prema formuli $V_q = (Q_3 - Q_1)/(Q_3 + Q_1)$ gdje se Q_3 odnosi na vrijednost gornjega kvartila, a Q_1 na vrijednost donjega kvartila (Papić, 2014: 81).

Standardna devijacija je apsolutna mjera disperzije, odnosno „prosječno odstupanje aritmetičke sredine vrijednosti numeričke varijable od njezine aritmetičke sredine“ (Šošić i Serdar, 1995: 63). Standardna je devijacija pozitivna vrijednost drugoga korijena varijance i izračunava se formulom $s = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n-1}}$ (Papić, 2014: 103).

Varijanica predstavlja prosječno kvadratno odstupanje od aritmetičke sredine, odnosno „aritmetičku sredinu kvadrata odstupanja vrijednosti numeričke varijable od njezine aritmetičke sredine“ (Šošić i Serdar, 1995, str. 61). Izračunava se formulom $s^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n-1}$ (Papić, 2014: 102).

Koeficijent varijacije je relativna mjera disperzije i predstavlja omjer vrijednosti standardne devijacije uzorka sa srednjom vrijednosti podataka u uzorku. Izračunava se formulom $V = \frac{s}{\bar{x}} \cdot 100 \%$ (Papić, 2014: 103).

U doktorskom su radu razdiobe odgovora ispitanika opisivane i mjerom rasporeda članova statističkog skupa podataka prema osi simetrije, odnosno vrijednostima koeficijenata

asimetrije. Koeficijent asimetrije za podatke koji su razvrstani izračunava se prema formuli

$$\mu_3 = \frac{\sum_{i=1}^k f_i(x_i - \bar{x})^3}{N}, N = \sum_{i=1}^k f_i \text{ (Šošić i Serdar, 1995: 71).}$$

Vrijednosti svih opisanih pokazatelja deskriptivne statistike, osim koeficijenta kvartilne devijacije u doktorskom su radu izračunavane korištenjem informatičkog programa Statistica 10. Vrijednosti koeficijenta kvartilne devijacije izračunavani su prema naznačenim formulama korištenjem informatičkog programa MS Excel.

6.3.2. χ^2 (Hi kvadrat) test

Najprimjenjivija neparametarska metoda u znanstvenim istraživanjima kada se analiziraju kvantitativni podaci je χ^2 test. Najčešće se primjenjuje radi utvrđivanja razine značajnosti razlika između opaženih i očekivanih vrijednosti. Njome se može, iako je neparametarska metoda, analizirati, odnosno testirati normalnost razdioba. Papić navodi da je primjena metode ograničena na slučajeve kada su podaci distribuirani u tri do šest kategorija uz uvjet da su intervali jednaki (Papić, 2014: 236). Kako se u doktorskom radu istražuju podaci o razinama slaganja s pretpostavkama iz anketnih pitanja u kojima je pet razina slaganja s kvalitativnim vrijednostima od „potpuno se ne slažem“ do „potpuno se slažem“ zamjenjuju numeričkim vrijednostima od 1 do 5 primjena metode χ^2 test je prikladna.

Formula prema kojoj se χ^2 test provodi je: $\chi^2 = \sum_{i=1}^r \frac{(f_o - f_t)^2}{f_t}$ pri čemu se f_o odnosi na opažene, odnosno empirijske frekvencije, a f_t na očekivane, odnosno teorijske frekvencije. Vrijednost r odnosi se na broj parova. Izračunata vrijednost χ^2 uspoređuje se s граниčnim vrijednostima navedenima u tablicama za svaki stupanj slobode i razinu značajnosti. Stupanj slobode izračunava se kao $r - 1$, odnosno broj parova umanjen za jedan. U tablicama su граниčne vrijednosti navedene za različite razine značajnosti. Najčešće se koriste razine značajnosti $\alpha = 0,05$ što odgovara značajnosti od 5 % ili $\alpha = 0,01$ što odgovara značajnosti od 1 % u slučajevima kada se želi primijeniti stroži test značajnosti razlike opaženih i očekivanih vrijednosti.

Papić navodi da su očekivane vrijednosti normalne razdiobe za I. i V. kategoriju 3,59 %, za II. i IV. kategoriju 23,84 %, a za III., odnosno središnju kategoriju 45,14 % (Papić, 2014: 237). Dakle, očekivane se vrijednosti normalne distribucije za svaku kategoriju izračunavaju kao naznačeni postotak od ukupnoga broja opaženih frekvencija istraživane skupine podataka. U doktorskom su radu izračuni svih vrijednosti u χ^2 testovima provedeni korištenjem proračunskih tablica koje su izrađene u informatičkom programu MS Excel prema navedenom

matematičkom opisu metode, odnosno formulama. Dopunski, u proračunskim tablicama izračunavane su i vrijednosti p korištenjem u MS Excel ugrađene funkcije „CHISQ.TEST“. Sve ključne vrijednosti izračuna su interpretirane.

6.4. Opis istraživanih podataka

Ovo potpoglavlje sadrži opis istraživanih podataka. Podaci koji se odnose na nezavisne varijable istraživanja, odnosno odgovori ispitanika na pitanja o rodnom identitetu, dobi, nacionalnosti, temeljnoj profesiji, najvišem diplomatskom ili konzularnom zvanju opisani su u zaokretnim tablicama koje obuhvaćaju vrijednosti razdioba prema dvije varijable, odnosno dva anketna pitanja, apsolutnim i relativnim vrijednostima. Podaci koji se odnose na zavisne varijable istraživanja, odnosno stavove ispitanika o diplomatima koji su prešli iz diplomacije SFRJ na njihov doprinos uspostavi i radu hrvatske diplomacije, na njihov doprinos ugledu hrvatske diplomacije, na njihov doprinos djelotvornijem rješavanju problema, na izgradnju diplomatske mreže u za Republiku Hrvatsku važnijim državama te predstavljaju li važne motive za prijelaz iz diplomacije SFRJ pripadnost hrvatskoj nacionalnosti, nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ diplomata prijelaznika, nemogućnost napretka u diplomaciji SFRJ, neetičnost namjere rukovodstva Republike Srbije za ovladavanjem nad radom Saveznog sekretarijata za inostrane poslove te jesu li radili u diplomaciji SFRJ i jesu li odluke o prijelazu iz diplomacije SFRJ u hrvatsku diplomaciju donijeli prije odluke o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske su opisani grafički, histogramima koji sadrže i krivulju normalne distribucije te vrijednostima 17 pokazatelja deskriptivne statistike u tablicama. Sve ključne vrijednosti u tablicama i histogramima su interpretirane.

Tablica 8. sadrži prikaz vrijednosti razdiobe ispitanika prema rodnom identitetu i dobi. Najviše ispitanika, njih 104, odnosno 68,87 % od ukupnog broja ispitanika su muškog rodnog identiteta. U toj su skupini najzastupljeniji ispitanici čija je dob između 56 i 65 godina. Njih je 20, odnosno 13,25 % od ukupnog broja ispitanika. Najmanje zastupljena skupina ispitanika između ispitanika koji su muškog rodnog identiteta su ispitanici čija je dob više od 75 godina. Njih je 14, odnosno 9,27 % od ukupnog broja ispitanika.

Najmanje ispitanika, njih 4, odnosno 2,65 % od ukupnog broja ispitanika su ispitanici koji se nisu željeli izjasniti o rodnom identitetu. U toj su skupini 2 ispitanika, odnosno njih 1,32 % od ukupnog broja ispitanika čija je dob između 26 i 35 godina i 2 ispitanika, odnosno njih 1,32 % od ukupnog broja ispitanika čija je dob između 46 i 55 godina.

Tablica 8. Razdioba ispitanika prema rodnom identitetu i dobi

Rodni identitet – Dob	Broj	% Ukupno
Muški	104	68,87
26 – 35 godina	19	12,58
36 – 45 godina	16	10,60
46 – 55 godina	19	12,58
56 – 65 godina	20	13,25
66 – 75 godina	16	10,60
Više od 75 godina	14	9,27
Ne želim se izjasniti	4	2,65
26 – 35 godina	2	1,32
46 – 55 godina	2	1,32
Ženski	43	28,48
26 – 35 godina	10	6,62
36 – 45 godina	11	7,28
46 – 55 godina	12	7,95
56 – 65 godina	3	1,99
66 – 75 godina	3	1,99
Više od 75 godina	4	2,65
Ukupno	151	100

Izvor: Istraživanje i obrada autora

U Tablici 9. prikazane su vrijednosti razdiobe ispitanika prema dobi i nacionalnosti. Najviše ispitanika, njih 33, odnosno 21,85 % od ukupnog broja ispitanika su u dobi između 46 i 55 godina. U toj skupini najzastupljeniji su ispitanici hrvatske nacionalnosti. Njih je 28, odnosno 18,54 % od ukupnog broja ispitanika. Najmanje zastupljena skupina ispitanika između ispitanika čija je dob između 46 i 55 godina su ispitanici bošnjačke i srpske nacionalnosti. U obje te skupine je 1 ispitanik, odnosno njih 0,66 % od ukupnog broja ispitanika.

Tablica 9. Razdioba ispitanika prema dobi i nacionalnosti

Dob – Nacionalnost	Broj	% Ukupno
26 – 35 godina	31	20,53
Albanac	1	0,66
Hrvat	22	14,57
Ne želim se izjasniti	8	5,30
36 – 45 godina	27	17,88
Hrvat	23	15,23
Ne želim se izjasniti	3	1,99
Srbin	1	0,66
46 – 55 godina	33	21,85
Bošnjak	1	0,66
Hrvat	28	18,54
Ne želim se izjasniti	3	1,99
Srbin	1	0,66
56 – 65 godina	23	15,23

Bošnjak	1	0,66
Crnogorac	1	0,66
Hrvat	20	13,25
Ne želim se izjasniti	1	0,66
66 – 75 godina	19	12,58
Hrvat	14	9,27
Ne želim se izjasniti	3	1,99
Srbin	2	1,32
Više od 75 godina	18	11,92
Bošnjak	1	0,66
Hrvat	11	7,28
Ne želim se izjasniti	5	3,31
Srbin	1	0,66
Ukupno	151	100

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Najmanje ispitanika, njih 18, odnosno 11,92 % od ukupnog broja ispitanika su ispitanici stariji od 75 godina. U toj skupini najzastupljeniji su ispitanici hrvatske nacionalnosti. Njih je 11 ispitanika, odnosno 7,28 % od ukupnog broja ispitanika. Najmanje zastupljena skupina između ispitanika koji su stariji od 75 godina su ispitanici bošnjačke i srpske nacionalnosti. U obje te skupine je 1 ispitanik, odnosno njih 0,66 % od ukupnog broja ispitanika.

Tablica 10. Razdioba ispitanika prema nacionalnosti i jesu li radili u diplomaciji SFRJ

Nacionalnost – Rad u diplomaciji SFRJ	Broj	% Ukupno
Albanac	1	0,66
Ne	1	0,66
Bošnjak	3	1,99
Da	2	1,32
Ne	1	0,66
Crnogorac	1	0,66
Ne	1	0,66
Hrvat	118	78,15
Da	28	18,54
Ne	90	59,60
Ne želim se izjasniti	23	15,23
Da	9	5,96
Ne	14	9,27
Srbin	5	3,31
Da	3	1,99
Ne	2	1,32
Ukupno	151	100

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Tablica 10. sadrži prikaz vrijednosti razdiobe ispitanika prema nacionalnosti i jesu li radili u diplomaciji SFRJ. Najviše ispitanika, njih 118, odnosno 78,15 % od ukupnog broja ispitanika

su ispitanici hrvatske nacionalnosti. U toj skupini njih 90, odnosno 59,60 % od ukupnog broja ispitanika nisu radili u diplomaciji SFRJ. U diplomaciji SFRJ radilo je 28 ispitanika, odnosno 18,54 % od ukupnog broja ispitanika.

Najmanje ispitanika, njih po 1, odnosno 0,66 % od ukupnog broja ispitanika su ispitanici koji su albanske i crnogorske nacionalnosti. Oba ispitanika nisu radila u radili u diplomaciji SFRJ. U najmanje zastupljenim skupinama ispitanika nije bilo ispitanika koji su radili u diplomaciji SFRJ.

U Tablici 11. prikazane su vrijednosti razdiobe ispitanika prema temeljnoj profesiji i nacionalnosti. Najviše ispitanika, njih 74, odnosno 49,01 % od ukupnog broja ispitanika je u skupini koja se prema Nacionalnoj klasifikaciji znanstvenih i umjetničkih područja klasificira kao *Društvene znanosti*. U toj skupini najzastupljeniji su ispitanici hrvatske nacionalnosti. Njih je 65, odnosno 43,05 % od ukupnog broja ispitanika. Najmanje zastupljena skupina između ispitanika kojima je temeljna profesija unutar *Društvenih znanosti* su ispitanici bošnjačke i crnogorske nacionalnosti. U obje te skupine je 1 ispitanik, odnosno njih 0,66 %.

Tablica 11. Razdioba ispitanika prema temeljnoj profesiji i nacionalnosti

Temeljna profesija – Nacionalnost	Broj	% Ukupno
Biomedicina i zdravstvo (temeljne medicinske znanosti, kliničke medicinske znanosti, javno zdravstvo i zdravstvena zaštita, veterinarska medicina, dentalna medicina, farmacija)	2	1,32
Hrvat	2	1,32
Biotehničkih znanosti (poljoprivreda (agronomija), šumarstvo, drvna tehnologija, biotehnologija, prehrambena tehnologija, nutricionizam, interdisciplinarne biotehničke znanosti)	1	0,66
Hrvat	1	0,66
Društvenih znanosti (ekonomija, pravo, politologija, informacijske i komunikacijske znanosti, sociologija, psihologija, pedagogija, edukacijsko-rehabilitacijske znanosti, logopedija, kineziologija, demografija, socijalne djelatnosti, sigurnosne i obrambene znanosti, interdisciplinarne društvene znanost)	74	49,01
Bošnjak	1	0,66
Crnogorac	1	0,66
Hrvat	65	43,05
Ne želim se izjasniti	5	3,31
Srbin	2	1,32
Humanističkih znanosti (filozofija, teologija, filologija, povijest, povijest umjetnosti, znanost o umjetnosti, arheologija, etnologija i antropologija, religijske znanosti (interdisciplinarno polje), interdisciplinarne humanističke	16	10,60

znanosti		
Bošnjak	1	0,66
Hrvat	12	7,95
Ne želim se izjasniti	3	1,99
Interdisciplinarno područje znanosti (kognitivna znanost (prirodne, tehničke, biomedicina i zdravstvo, društvene i humanističke znanosti), geografija (fizička geografija, društvena geografija, regionalna geografija, primijenjena geografija), integrativna bioetika (prirodne, tehničke, biomedicina i zdravstvo, biotehničke, društvene, humanističke znanosti), kroatologija, obrazovne znanosti (psihologija odgoja i obrazovanja, sociologija obrazovanja, politologija obrazovanja, ekonomika obrazovanja, antropologija obrazovanja, neuroznanost i rano učenje, pedagoške discipline), rodni studiji, biotehnologija u biomedicini (prirodno područje, biomedicina i zdravstvo, biotehničko područje), (projektni menadžment)	31	20,53
Bošnjak	1	0,66
Hrvat	24	15,89
Ne želim se izjasniti	6	3,97
Prirodnih znanosti (matematika, fizika, geologija, kemija, biologija, geofizika, interdisciplinarne prirodne znanosti)	10	6,62
Albanac	1	0,66
Hrvat	5	3,31
Ne želim se izjasniti	3	1,99
Srbin	1	0,66
Tehničkih znanosti (arhitektura i urbanizam, brodogradnja, elektrotehnika, geodezija, građevinarstvo, grafička tehnologija, kemijsko inženjerstvo, metalurgija, računalstvo, rudarstvo, nafta i geološko inženjerstvo, strojarstvo, tehnologija prometa i transport, tekstilna tehnologija, zrakoplovstvo, raketna i svemirska tehnika, temeljne tehničke znanosti, interdisciplinarne tehničke znanosti)	12	7,95
Hrvat	7	4,64
Ne želim se izjasniti	3	1,99
Srbin	2	1,32
Umjetnost (kazališna umjetnost (scenske i medijske umjetnosti), filmska umjetnost (filmske, elektroničke i medijske umjetnosti pokretnih slika), glazbena umjetnost, likovne umjetnosti, primijenjena umjetnost, plesna umjetnost i umjetnost pokreta, dizajn, književnost, interdisciplinarno umjetničko polje)	5	3,31
Hrvat	2	1,32
Ne želim se izjasniti	3	1,99
Ukupno	151	100

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Najmanje ispitanika s obzirom na temeljnu profesiju je u skupini koja se prema Nacionalnoj klasifikaciji znanstvenih i umjetničkih područja klasificira kao *Biotehničke znanosti*. U toj je skupini samo jedan ispitanik i on je hrvatske nacionalnosti. Sljedeće najmanje zastupljena skupina ispitanika je u skupini koja se klasificira kao *Biomedicina i zdravstvo*. U toj su skupini dva ispitanika i oni su hrvatske nacionalnosti.

Tablica 12. sadrži prikaz vrijednosti razdiobe ispitanika prema temeljnoj profesiji i diplomatskom ili konzularnom zvanju. Najviše ispitanika, njih 74, odnosno 49,01 % od ukupnog broja ispitanika je u skupini koja se prema Nacionalnoj klasifikaciji znanstvenih i umjetničkih područja klasificira kao *Društvene znanosti*. U toj je skupini najviše ispitanika ima diplomatsko ili konzularno zvanje *Ataše*. Njih je 18, odnosno 11,92 %. Najmanje zastupljene skupine ispitanika unutar ispitanika čija se temeljna profesija klasificira kao *Društvene znanosti* ima diplomatsko ili konzularno zvanje *Konzul prvog razreda* i *Vicekonzul*. U svakom od ta dva zvanja je po jedan ispitanik.

Najmanje ispitanika s obzirom na temeljnu profesiju je u skupini koja se prema Nacionalnoj klasifikaciji znanstvenih i umjetničkih područja klasificira kao *Biotehničke znanosti*. U toj je skupini samo 1 ispitanik, odnosno 0,66 % od ukupnog broja ispitanika i njegovo je diplomatsko ili konzularno zvanje *Savjetnik*. Sljedeće najmanje zastupljena skupina ispitanika je u skupini koja se klasificira kao *Biomedicina i zdravstvo*. U toj su skupini 2 ispitanika, odnosno njih 1,32 % od ukupnog broja ispitanika kojima je diplomatsko ili konzularno zvanje *Ministar savjetnik* i *Veleposlanik*.

Tablica 12. Razdioba ispitanika prema profesiji i diplomatskom ili konzularnom zvanju

Temeljna profesija – Diplomatsko ili konzularno zvanje	Broj	% Ukupno
Biomedicina i zdravstvo (temeljne medicinske znanosti, kliničke medicinske znanosti, javno zdravstvo i zdravstvena zaštita, veterinarska medicina, dentalna medicina, farmacija)	2	1,32
Ministar savjetnik	1	0,66
Veleposlanik	1	0,66
Biotehničkih znanosti (poljoprivreda (agronomija), šumarstvo, drvena tehnologija, biotehnologija, prehrambena tehnologija, nutricionizam, interdisciplinarne biotehničke znanosti)	1	0,66
Savjetnik	1	0,66
Društvenih znanosti (ekonomija, pravo, politologija, informacijske i komunikacijske znanosti, sociologija, psihologija, pedagogija, edukacijsko-rehabilitacijske znanosti, logopedija, kineziologija, demografija, socijalne djelatnosti, sigurnosne i obrambene znanosti,	74	49,01

interdisciplinarne društvene znanost)		
Ataše	18	11,92
Drugi tajnik	3	1,99
Konzul prvog razreda	1	0,66
Konzul savjetnik	2	1,32
Ministar savjetnik	7	4,64
Opunomoćeni ministar	7	4,64
Prvi tajnik	5	3,31
Savjetnik	9	5,96
Treći tajnik	6	3,97
Veleposlanik	15	9,93
Vicekonzul	1	0,66
Humanističkih znanosti (filozofija, teologija, filologija, povijest, povijest umjetnosti, znanost o umjetnosti, arheologija, etnologija i antropologija, religijske znanosti (interdisciplinarno polje), interdisciplinarne humanističke znanosti	16	10,60
Ataše	2	1,32
Konzul savjetnik	1	0,66
Ministar savjetnik	1	0,66
Opunomoćeni ministar	3	1,99
Prvi tajnik	1	0,66
Savjetnik	6	3,97
Veleposlanik	2	1,32
Interdisciplinarno područje znanosti (kognitivna znanost (prirodne, tehničke, biomedicina i zdravstvo, društvene i humanističke znanosti), geografija (fizička geografija, društvena geografija, regionalna geografija, primijenjena geografija), integrativna bioetika (prirodne, tehničke, biomedicina i zdravstvo, biotehničke, društvene, humanističke znanosti), kroatologija, obrazovne znanosti (psihologija odgoja i obrazovanja, sociologija obrazovanja, politologija obrazovanja, ekonomika obrazovanja, antropologija obrazovanja, neuroznanost i rano učenje, pedagoške discipline), rodni studiji, biotehnologija u biomedicini (prirodno područje, biomedicina i zdravstvo, biotehničko područje), (projektni menadžment)	31	20,53
Ataše	2	1,32
Drugi tajnik	2	1,32
Generalni konzul	2	1,32
Konzul trećeg razreda	1	0,66
Ministar savjetnik	4	2,65
Opunomoćeni ministar	2	1,32
Prvi tajnik	3	1,99
Savjetnik	8	5,30
Treći tajnik	2	1,32
Veleposlanik	5	3,31
Prirodnih znanosti (matematika, fizika, geologija, kemija, biologija, geofizika, interdisciplinarne prirodne znanosti)	10	6,62

Drugi tajnik	2	1,32
Generalni konzul	1	0,66
Ministar savjetnik	1	0,66
Opunomoćeni ministar	2	1,32
Prvi tajnik	2	1,32
Savjetnik	2	1,32
Tehničkih znanosti (arhitektura i urbanizam, brodogradnja, elektrotehnika, geodezija, građevinarstvo, grafička tehnologija, kemijsko inženjerstvo, metalurgija, računalstvo, rudarstvo, nafta i geološko inženjerstvo, strojarstvo, tehnologija prometa i transport, tekstilna tehnologija, zrakoplovstvo, raketna i svemirska tehnika, temeljne tehničke znanosti, interdisciplinarne tehničke znanosti)	12	7,95
Ataše	3	1,99
Generalni konzul	2	1,32
Prvi tajnik	3	1,99
Savjetnik	2	1,32
Treći tajnik	1	0,66
Veleposlanik	1	0,66
Umjetnost (kazališna umjetnost (scenske i medijske umjetnosti), filmska umjetnost (filmske, elektroničke i medijske umjetnosti pokretnih slika), glazbena umjetnost, likovne umjetnosti, primijenjena umjetnost, plesna umjetnost i umjetnost pokreta, dizajn, književnost, interdisciplinarno umjetničko polje)	5	3,31
Ataše	1	0,66
Savjetnik	2	1,32
Treći tajnik	1	0,66
Veleposlanik	1	0,66
Ukupno	151	100

Izvor: Istraživanje i obrada autora

U Tablici 13. prikazane su vrijednosti razdiobe ispitanika prema diplomatskom ili konzularnom zvanju i godinama rada u diplomaciji. Najviše ispitanika, njih 30, odnosno 19,87 % od ukupnog broja ispitanika ima diplomatsko ili konzularno zvanje *Savjetnik*. U toj skupini najzastupljeniji su ispitanici koji u diplomaciji rade do 5 godina i više od 25 godina. U obje te skupine je 8 ispitanika, odnosno 5,30 % od ukupnog broja ispitanika.

Najmanje zastupljena skupina između ispitanika koji imaju diplomatsko ili konzularno zvanje *Savjetnik* su ispitanici koji u diplomaciji rade 6 – 10 godina i 20 – 25 godina. U obje te skupine je 4 ispitanika, odnosno njih 2,65 % od ukupnog broja ispitanika.

Najmanje je ispitanika kojima je diplomatsko ili konzularno zvanje *Konzul prvog razreda*, *Konzul trećeg razreda* i *Vicekonzul*. U sve tri te skupine diplomatskih ili konzularnih zvanja je samo jedan ispitanik, odnosno njih 0,66 %. Ispitanik čije je diplomatsko konzularno zvanje

Konzul prvog razreda radi u diplomaciji 20 – 25 godina. Ispitanik čije je diplomatsko konzularno zvanje *Konzul trećeg razreda* radi u diplomaciji 11 – 15 godina, a ispitanik čije je diplomatsko konzularno zvanje *Vicekonzul* radi u diplomaciji više od 25 godina.

Tablica 13. Razdioba ispitanika prema diplomatskom ili konzularnom zvanju i godinama rada

Diplomatsko ili konzularno zvanje – Godine rada	Broj	% Ukupno
Ataše	26	17,22
0 – 5 godina	19	12,58
11 – 15 godina	1	0,66
16 – 20 godina	1	0,66
6 – 10 godina	4	2,65
Više od 25 godina	1	0,66
Drugi tajnik	7	4,64
0 – 5 godina	1	0,66
11 – 15 godina	1	0,66
20 – 25 godina	2	1,32
6 – 10 godina	3	1,99
Generalni konzul	5	3,31
16 – 20 godina	2	1,32
20 – 25 godina	1	0,66
Više od 25 godina	2	1,32
Konzul prvog razreda	1	0,66
20 – 25 godina	1	0,66
Konzul savjetnik	3	1,99
11 – 15 godina	1	0,66
20 – 25 godina	1	0,66
Više od 25 godina	1	0,66
Konzul trećeg razreda	1	0,66
11 – 15 godina	1	0,66
Ministar savjetnik	14	9,27
0 – 5 godina	1	0,66
11 – 15 godina	2	1,32
20 – 25 godina	4	2,65
6 – 10 godina	2	1,32
Više od 25 godina	5	3,31
Opunomoćeni ministar	14	9,27
11 – 15 godina	1	0,66
16 – 20 godina	3	1,99
20 – 25 godina	2	1,32
Više od 25 godina	8	5,30
Prvi tajnik	14	9,27
0 – 5 godina	1	0,66
11 – 15 godina	2	1,32
16 – 20 godina	5	3,31
6 – 10 godina	4	2,65
Više od 25 godina	2	1,32

Savjetnik	30	19,87
0 – 5 godina	8	5,30
16 – 20 godina	6	3,97
20 – 25 godina	4	2,65
6 – 10 godina	4	2,65
Više od 25 godina	8	5,30
Treći tajnik	10	6,62
0 – 5 godina	3	1,99
11 – 15 godina	1	0,66
16 – 20 godina	2	1,32
6 – 10 godina	4	2,65
Veleposlanik	25	16,56
11 – 15 godina	5	3,31
16 – 20 godina	2	1,32
20 – 25 godina	2	1,32
6 – 10 godina	1	0,66
Više od 25 godina	15	9,93
Vicekonzul	1	0,66
Više od 25 godina	1	0,66
Ukupno	151	100

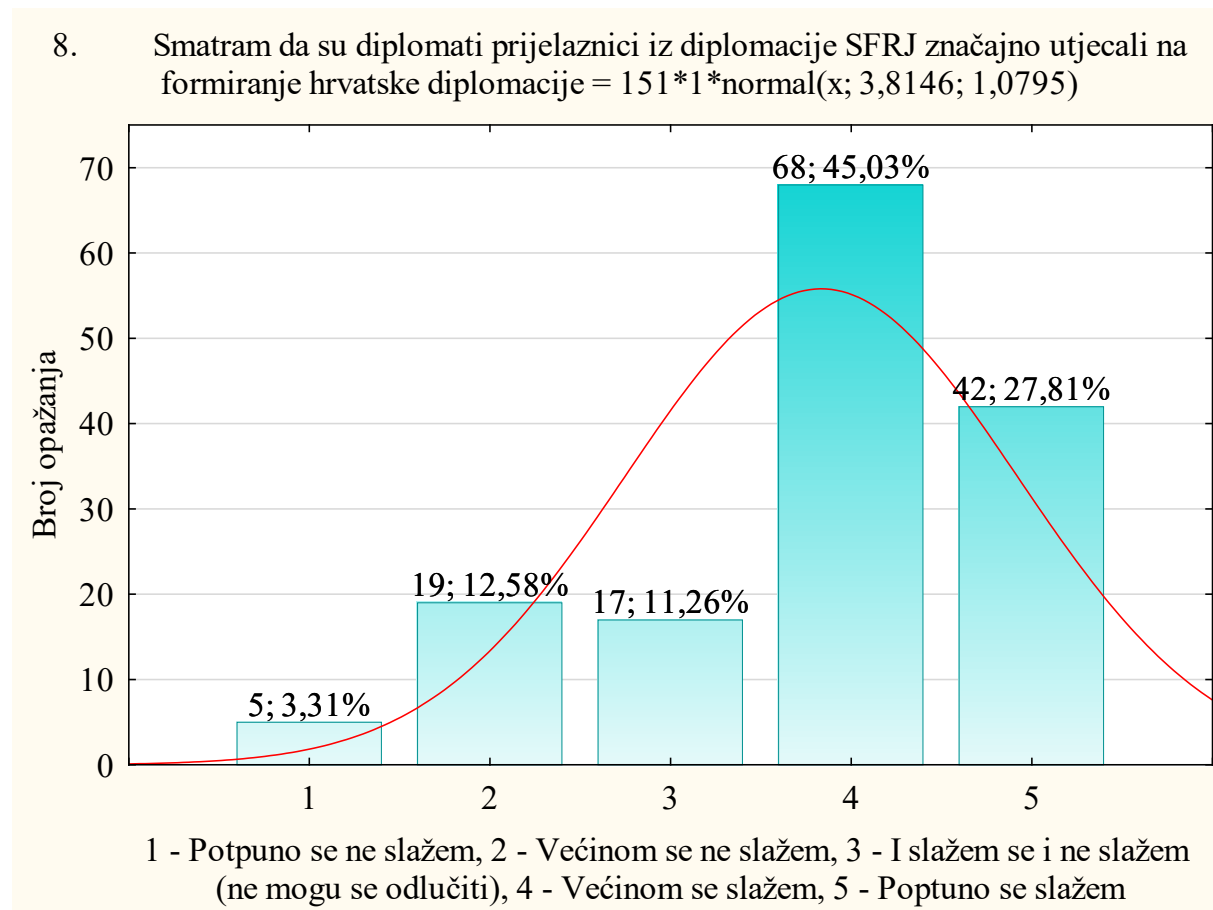
Izvor: Istraživanje i obrada autora

U Grafikonu 2. je histogramom koji sadrži i krivulju normalne distribucije prikazana razdioba odgovora na anketno pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije. Pet ispitanika, odnosno njih 3,31 % od ukupnog broja ispitanika, se s pretpostavkom iz anketnog pitanja u potpunosti ne slaže, a njih 19, odnosno 12,58 % od ukupnog broja ispitanika, se s pretpostavkom većinom ne slaže. Sedamnaest ispitanika, odnosno njih 11,26 % od ukupnog broja ispitanika, se s pretpostavkom iz anketnog pitanja i slaže i ne slaže, odnosno ne mogu se odlučiti o razini slaganja, a njih 68, odnosno 45,03 % od ukupnog broja ispitanika, se s istraživanom pretpostavkom većinom slaže. Potpuno se slaže s pretpostavkom da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije 42 ispitanika, odnosno njih 27,81 % od ukupnog broja ispitanika. Jednadžba krivulje normalne distribucije je $y = 151(x; 3,8146; 1,0795)$. Argumente funkcije krivulje normalne distribucije predstavljaju vrijednosti aritmetičke sredine = 3,8146 i standardne devijacije = 1,0795.

U Tablici 14. prikazane su vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike odgovora ispitanika na anketno pitanje koje se odnosi na stavove ispitanika smatraju li da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije. Broj opažanja je 151. Vrijednost varijable *Mod*, odnosno dominantne vrijednosti u razdiobi odgovora iznosi 4, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja izabralo odgovore

Većinom se slažem. Za taj se odgovor odlučilo 68 ispitanika što je vrijednost varijable *Broj ponavljanja dominantne vrijednosti*.

Grafikon 2. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije

Izrada: Istraživanje i obrada autora

Vrijednost varijable *Minimum* je 1, što znači da postoje ispitanici koji su na pitanje smatraju li da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije odgovorili *Potpuno se ne slažem*. Vrijednost varijable *Maksimum* je 5, što znači da postoje ispitanici koji su na isto anketno pitanje odgovorili *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Raspon varijacije* je 4. To znači da su među odgovorima ispitanika zastupljene sve razine slaganja na anketno pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije.

Vrijednost varijable *Donji kvartil* iznosi 3, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 25 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem* te *I slažem se i ne slažem*, a preostalih 75 % ispitanika odgovorilo *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Medijan* iznosi 4, što znači da

je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 50 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*, a preostalih 50 % ispitanika je odgovorilo *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Gornji kvartil* iznosi 5, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 75 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*, a preostalih 25 % ispitanika je odgovorilo *Potpuno se slažem*.

Tablica 14. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije

Pokazatelj deskriptivne statistike	Vrijednost
Broj opažanja	151
Mod (dominantna vrijednost)	4
Broj ponavljanja dominantne vrijednosti	68
Minimum	1
Donji kvartil	3
Medijan	4
Gornji kvartil	5
Maksimum	5
Raspon varijacije	4
Interkvartil	2
Koeficijent kvartilne devijacije	0,2500
Aritmetička sredina	3,8146
Varijanca	1,1654
Standardna devijacija	1,0795
Koeficijent varijacije	28,30 %
Koeficijent asimetrije	-0,8796
Koeficijent zaobljenosti	0,0570

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Vrijednost varijable *Interkvartil*, odnosno apsolutne mjere raspršenosti središnjih 50 % odgovora ispitanika iznosi 2, što znači da središnjih 50 % odgovora ispitanika podrazumijeva odgovore *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent kvartilne devijacije*, odnosno varijabilnost središnjih 50 % odgovora,

odnosno relativna mjera raspršenosti središnjih 50 % odgovora, iznosi 0,2500, što znači da je varijabilnost središnjih 50 % razdiobe odgovora ispitanika odgovora ispitanika umjerena.

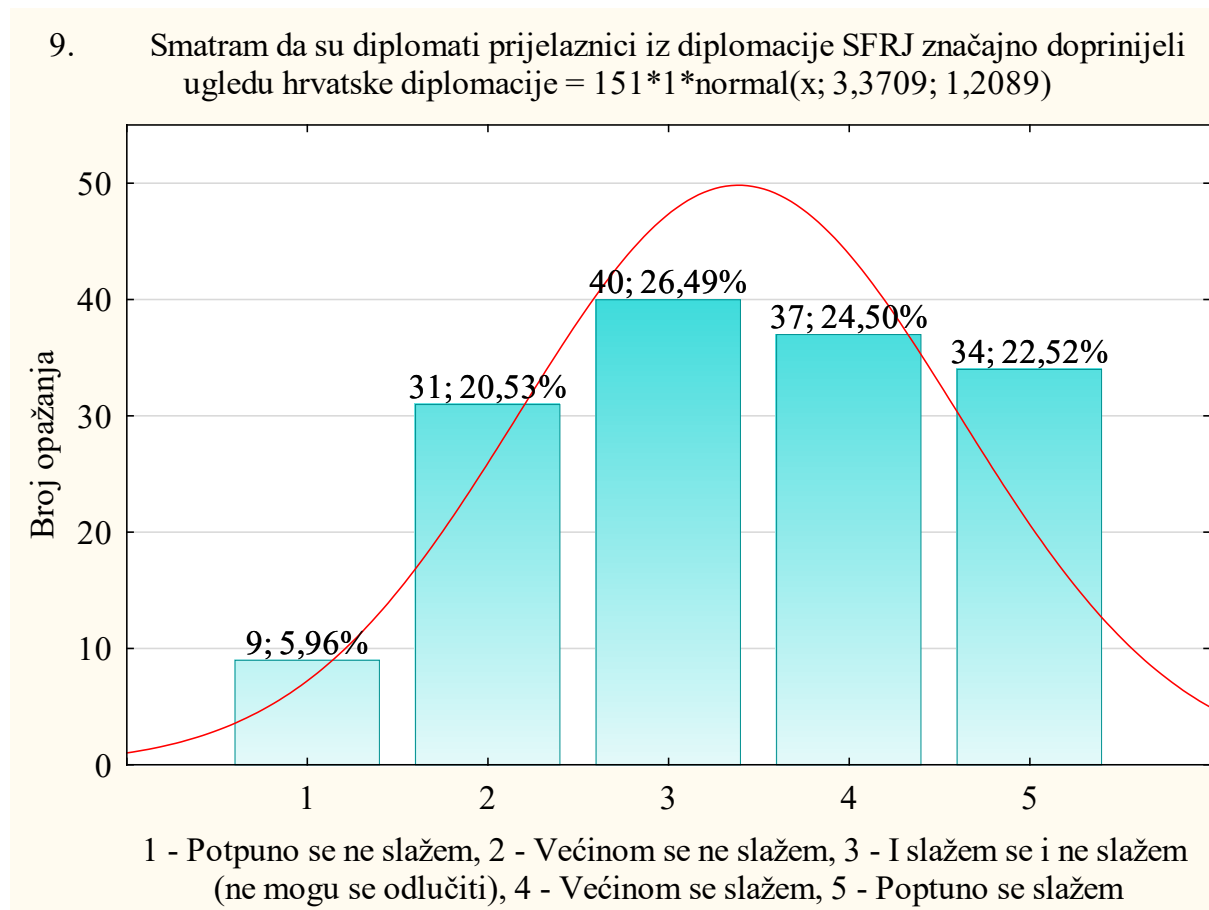
Vrijednost varijable *Aritmetička sredina* iznosi 3,8146, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja odgovorilo *I slažem se i ne slažem te Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Varijanca*, odnosno prosječno kvadratno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,1654, a vrijednost varijable *Standardna devijacija*, odnosno prosječno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,0795. Vrijednost varijable *Koeficijent varijacije*, odnosno relativna vrijednost varijabilnosti je 28,30 %, što znači da je varijabilnost razdiobe odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja relativno slaba. Vrijednost varijable *Koeficijent asimetrije*, odnosno raspored vrijednosti odgovora ispitanika oko vrijednosti aritmetičke sredine odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja iznosi -0,8796, što znači da je asimetrija jaka, a negativan predznak da je više ispitanika odabralo odgovore *I slažem se i ne slažem te Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent zaobljenosti* je 0,0570, što znači da je zaobljenost razdiobe odgovora šiljatija u odnosu na normalnu razdiobu.

U Grafikonu 3. je histogramom koji sadrži i krivulju normalne distribucije prikazana razdioba odgovora na anketno pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije. Devet ispitanika, odnosno njih 5,96 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja u potpunosti ne slaže, a njih 31, odnosno 20,23 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom većinom ne slaže. Četrdeset ispitanika, odnosno njih 26,49 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja i slaže i ne slaže, odnosno ne mogu se odlučiti o razini slaganja, a njih 37, odnosno 24,50 % od ukupnog broja ispitanika se s istraživanom pretpostavkom većinom slaže. Potpuno se slaže s pretpostavkom da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije 34 ispitanika, odnosno njih 22,52 % od ukupnog broja ispitanika. Jednadžba krivulje normalne distribucije je $y = 151(x; 3,3709; 1,2089)$. Argumente funkcije krivulje normalne distribucije predstavljaju vrijednosti aritmetičke sredine = 3,3709 i standardne devijacije = 1,2089.

U Tablici 15. prikazane su vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike odgovora ispitanika na anketno pitanje koje se odnosi na stavove ispitanika smatraju li da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije. Broj opažanja je 151. Vrijednost varijable *Mod*, odnosno dominantne vrijednosti u razdiobi odgovora u razdiobi odgovora iznosi 3, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja

izabralo odgovore *I slažem se i ne slažem*. Za taj se odgovor odlučilo 40 ispitanika što je vrijednost varijable *Broj ponavljanja dominantne vrijednosti*.

Grafikon 3. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Vrijednost varijable Minimum je 1, što znači da postoje ispitanici koji su na pitanje smatraju li da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije odgovorili *Potpuno se ne slažem*. Vrijednost varijable Maksimum je 5, što znači da postoje ispitanici koji su na isto anketno pitanje odgovorili *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable Raspon varijacije je 4. To znači da su među odgovorima ispitanika zastupljene sve razine slaganja na anketno pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije.

Vrijednost varijable Donji kvartil iznosi 2, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 25 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem* i *Većinom se ne slažem*, a preostalih 75 % ispitanika odgovorilo *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable Medijan iznosi 3, što znači da je razdioba

odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 50 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem* te *I slažem se i ne slažem*, a preostalih 50 % ispitanika odgovorilo *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable Gornji kvartil iznosi 4, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 75 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*, a preostalih 25 % ispitanika odgovorilo *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem*.

Tablica 15. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije

Pokazatelj deskriptivne statistike	Vrijednost
Broj opažanja	151
Mod (dominantna vrijednost)	3
Broj ponavljanja dominantne vrijednosti	40
Minimum	1
Donji kvartil	2
Medijan	3
Gornji kvartil	4
Maksimum	5
Raspon varijacije	4
Interkvartil	2
Koeficijent kvartilne devijacije	0,3333
Aritmetička sredina	3,3709
Varijanca	1,4615
Standardna devijacija	1,2089
Koeficijent varijacije	35,86 %
Koeficijent asimetrije	-0,1744
Koeficijent zaobljenosti	-0,9824

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Vrijednost varijable *Interkvartil*, odnosno apsolutne mjere raspršenosti središnjih 50 % odgovora ispitanika iznosi 2, što znači da središnjih 50 % odgovora ispitanika podrazumijeva odgovore *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent kvartilne devijacije*, odnosno varijabilnost središnjih 50 % odgovora,

odnosno relativna mjera raspršenosti središnjih 50 % odgovora, iznosi 0,3333, što znači da je varijabilnost središnjih 50 % razdiobe odgovora ispitanika odgovora ispitanika relativno jaka. Vrijednost varijable *Aritmetička sredina* iznosi 3,3709, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja odgovorilo *I slažem se i ne slažem te Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Varijanca*, odnosno prosječno kvadratno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,4615, a vrijednost varijable *Standardna devijacija*, odnosno prosječno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,2089. Vrijednost varijable *Koeficijent varijacije*, odnosno relativna vrijednost varijabilnosti, je 35,86 %, što znači da je varijabilnost razdiobe odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja umjerena. Vrijednost varijable *Koeficijent asimetrije*, odnosno raspored vrijednosti odgovora ispitanika oko vrijednosti aritmetičke sredine odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja iznosi -0,1744, što znači da je asimetrija slaba, a negativan predznak da je više ispitanika odabralo odgovore *I slažem se i ne slažem te Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent zaobljenosti* je -0,9824, što znači da je zaobljenost razdiobe odgovora plosnatija u odnosu na normalnu razdiobu.

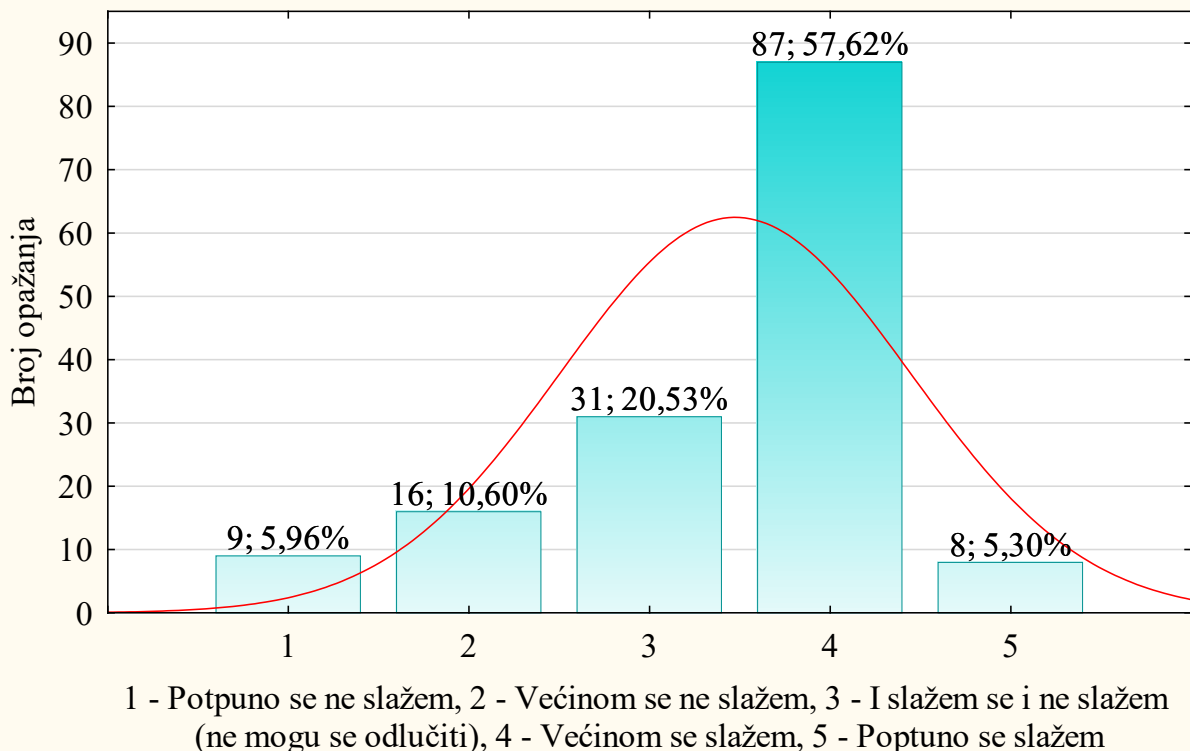
U Grafikonu 4. je histogramom koji sadrži i krivulju normalne distribucije prikazana razdioba odgovora na anketno pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ suradnjom s bivšim kolegama iz diplomacije SFRJ utjecali na djelotvornije rješavanje problema. Devet ispitanika, odnosno njih 5,96 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja u potpunosti ne slaže, a njih 16, odnosno 10,60 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom većinom ne slaže. Trideset jedan ispitanik, odnosno njih 20,53 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja i slaže i ne slaže, odnosno ne mogu se odlučiti o razini slaganja, a njih 87, odnosno 57,62 % od ukupnog broja ispitanika se s istraživanom pretpostavkom većinom slaže. Potpuno se slaže s pretpostavkom da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ suradnjom s bivšim kolegama iz diplomacije SFRJ utjecali na djelotvornije rješavanje problema 8 ispitanika, odnosno njih 5,30 % od ukupnog broja ispitanika. Jednadžba krivulje normalne distribucije je $y = 151(x; 3,457; 0,9643)$. Argumente funkcije krivulje normalne distribucije predstavljaju vrijednosti aritmetičke sredine = 3,457 i standardne devijacije = 0,9643.

U Tablici 16. prikazane su vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike odgovora ispitanika na anketno pitanje koje se odnosi na stavove ispitanika smatraju li da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ suradnjom s bivšim kolegama iz diplomacije SFRJ utjecali na djelotvornije rješavanje problema. Broj opažanja je 151. Vrijednost varijable *Mod*, odnosno dominantne vrijednosti u razdiobi odgovora u razdiobi odgovora iznosi 4, što znači da je

većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja izabralo odgovore *Većinom se slažem*. Za taj se odgovor odlučilo 87 ispitanika što je vrijednost varijable *Broj ponavljanja dominantne vrijednosti*.

Grafikon 4. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ suradnjom s bivšim kolegama iz diplomacije SFRJ utjecali na djelotvornije rješavanje problema

10. Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ suradnjom s bivšim kolegama iz diplomacije SFRJ utjecali na djelotvornije rješavanje problema = 151*1
*normal(x; 3,457; 0,9643)

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Vrijednost varijable *Minimum* je 1, što znači da postoje ispitanici koji su na pitanje smatraju li da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ suradnjom s bivšim kolegama iz diplomacije SFRJ utjecali na djelotvornije rješavanje problema odgovorili *Potpuno se ne slažem*. Vrijednost varijable *Maksimum* je 5, što znači da postoje ispitanici koji su na isto anketno pitanje odgovorili *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Raspon varijacije* je 4. To znači da su među odgovorima ispitanika zastupljene sve razine slaganja na anketno pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ suradnjom s bivšim kolegama iz diplomacije SFRJ utjecali na djelotvornije rješavanje problema.

Tablica 16. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ suradnjom s bivšim kolegama iz diplomacije SFRJ utjecali na djelotvornije rješavanje problema

Pokazatelj deskriptivne statistike	Vrijednost
Broj opažanja	151
Mod (dominantna vrijednost)	4
Broj ponavljanja dominantne vrijednosti	87
Minimum	1
Donji kvartil	3
Medijan	4
Gornji kvartil	4
Maksimum	5
Raspon varijacije	4
Interkvartil	1
Koeficijent kvartilne devijacije	0,1429
Aritmetička sredina	3,4570
Varijanca	0,9298
Standardna devijacija	0,9643
Koeficijent varijacije	27,89 %
Koeficijent asimetrije	-1,0746
Koeficijent zaobljenosti	0,5855

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Vrijednost varijable *Donji kvartil* iznosi 3, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 25 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem* te *I slažem se i ne slažem*, a preostalih 75 % ispitanika odgovorilo *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Medijan* iznosi 4, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 50 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*, a preostalih 50 % ispitanika je odgovorilo *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Gornji kvartil* iznosi 4, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 75 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*, a preostalih 25 % ispitanika je odgovorilo *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem*.

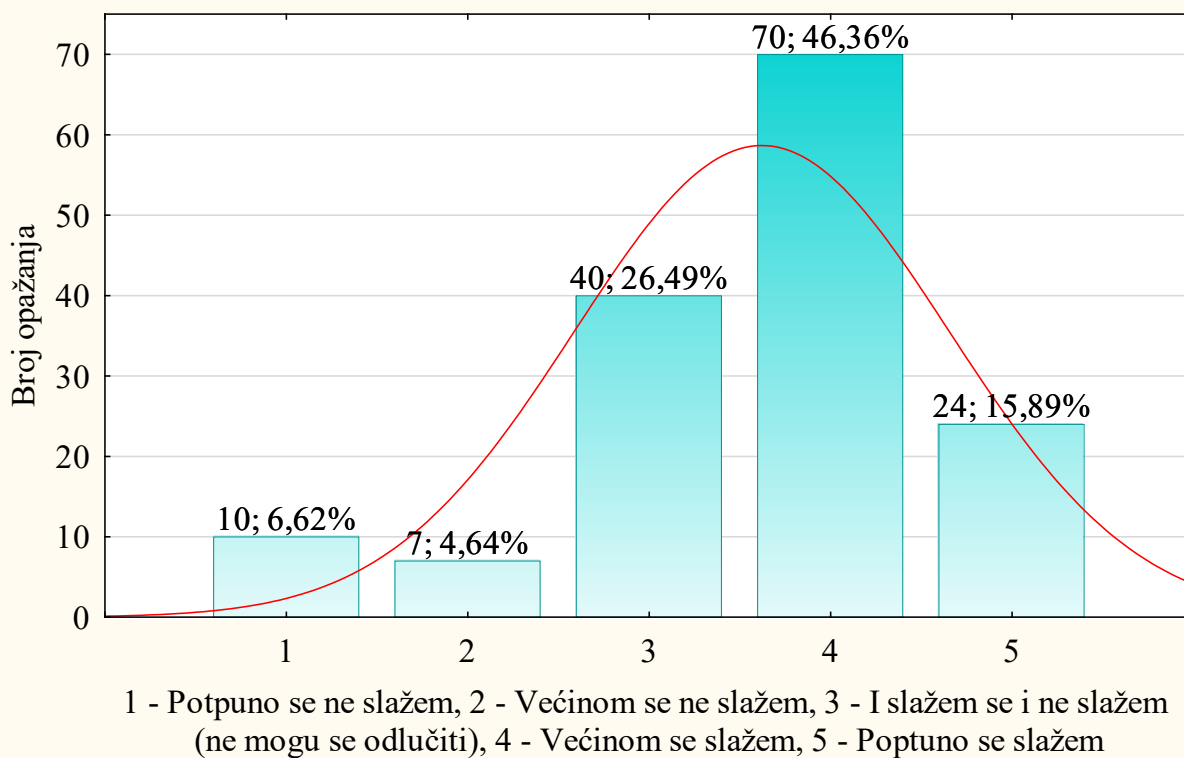
Vrijednost varijable *Interkvartil*, odnosno apsolutne mjere raspršenosti središnjih 50 % odgovora ispitanika iznosi 1, što znači da središnjih 50 % odgovora ispitanika podrazumijeva odgovore *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent kvartilne devijacije*, odnosno varijabilnost središnjih 50 % odgovora, odnosno relativna mjera raspršenosti središnjih 50 % odgovora, iznosi 0,1429, što znači da je varijabilnost središnjih 50 % razdiobe odgovora ispitanika odgovora ispitanika relativno slaba.

Vrijednost varijable *Aritmetička sredina* iznosi 3,4570, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja odgovorilo *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Varijanca*, odnosno prosječno kvadratno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 0,9298, a vrijednost varijable *Standardna devijacija*, odnosno prosječno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 0,9643. Vrijednost varijable *Koeficijent varijacije*, odnosno relativna vrijednost varijabilnosti, je 27,89 %, što znači da je varijabilnost razdiobe odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja relativno slaba. Vrijednost varijable *Koeficijent asimetrije*, odnosno raspored vrijednosti odgovora ispitanika oko vrijednosti aritmetičke sredine odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja, iznosi -1,0746, što znači da je asimetrija jaka, a negativan predznak da je više ispitanika odabralo odgovore *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent zaobljenosti* je 0,5855, što znači da je zaobljenost razdiobe odgovora šiljatija u odnosu na normalnu razdiobu.

U Grafikonu 5. je histogramom koji sadrži i krivulju normalne distribucije prikazana razdioba odgovora na anketno pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ zbog svojeg iskustva izgrađivali diplomatsku mrežu u za Hrvatsku važnijim državama. Deset ispitanika, odnosno njih 6,62 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja u potpunosti ne slaže, a njih 7, odnosno 4,64 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom većinom ne slaže. Četrdeset ispitanika, odnosno njih 26,49 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja i slaže i ne slaže, to jest ne mogu se odlučiti o razini slaganja, a njih 70, odnosno 46,36 % od ukupnog broja ispitanika se s istraživanom pretpostavkom većinom slaže. Potpuno se slaže s pretpostavkom da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ zbog svojeg iskustva izgrađivali diplomatsku mrežu u za Hrvatsku važnijim državama 24 ispitanika, odnosno njih 15,89 % od ukupnog broja ispitanika. Jednadžba krivulje normalne distribucije je $y = 151(x; 3,6026; 1,0268)$. Argumente funkcije krivulje normalne distribucije predstavljaju vrijednosti aritmetičke sredine = 3,6026 i standardne devijacije = 1,0268.

Grafikon 5. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ zbog svojeg iskustva izgrađivali diplomatsku mrežu u za Hrvatsku važnijim državama

11. Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ zbog svojeg iskustva izgrađivali diplomatsku mrežu u za Hrvatsku važnijim državama = 151*1*normal(x; 3,6026; 1,0268)

Izvor: Istraživanje i obrada autora

U Tablici 17. prikazane su vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike odgovora ispitanika na anketno pitanje koje se odnosi na stavove ispitanika smatraju li da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ zbog svojeg iskustva izgrađivali diplomatsku mrežu u za Hrvatsku važnijim državama. Broj opažanja je 151. Vrijednost varijable *Mod*, odnosno dominantne vrijednosti u razdiobi odgovora u razdiobi odgovora iznosi 4, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja izabralo odgovore *Većinom se slažem*. Za taj se odgovor odlučilo 70 ispitanika što je vrijednost varijable *Broj ponavljanja dominantne vrijednosti*.

Vrijednost varijable *Minimum* je 1, što znači da postoje ispitanici koji su na pitanje smatraju li da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ zbog svojeg iskustva izgrađivali diplomatsku mrežu u za Hrvatsku važnijim državama odgovorili *Potpuno se ne slažem*. Vrijednost varijable *Maksimum* je 5, što znači da postoje ispitanici koji su na isto anketno pitanje odgovorili *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Raspon varijacije* je 4. To znači da su među odgovorima ispitanika zastupljene sve razine slaganja na anketno pitanje smatraju li

ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ zbog svojeg iskustva izgrađivali diplomatsku mrežu u za Hrvatsku važnijim državama.

Tablica 17. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ zbog svojeg iskustva izgrađivali diplomatsku mrežu u za Hrvatsku važnijim državama

Pokazatelj deskriptivne statistike	Vrijednost
Broj opažanja	151
Mod (dominantna vrijednost)	4
Broj ponavljanja dominantne vrijednosti	70
Minimum	1
Donji kvartil	3
Medijan	4
Gornji kvartil	4
Maksimum	5
Raspon varijacije	4
Interkvartil	1
Koeficijent kvartilne devijacije	0,1429
Aritmetička sredina	3,6026
Varijanca	1,0544
Standardna devijacija	1,0268
Koeficijent varijacije	28,50 %
Koeficijent asimetrije	-0,8985
Koeficijent zaobljenosti	0,7060

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Vrijednost varijable *Donji kvartil* iznosi 3, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 25 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem* te *I slažem se i ne slažem*, a preostalih 75 % ispitanika odgovorilo *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Medijan* iznosi 4, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 50 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*, a preostalih 50 % ispitanika je odgovorilo *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Gornji kvartil* iznosi 4, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 75 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te

Većinom se slažem, a preostalih 25 % ispitanika je odgovorilo *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem*.

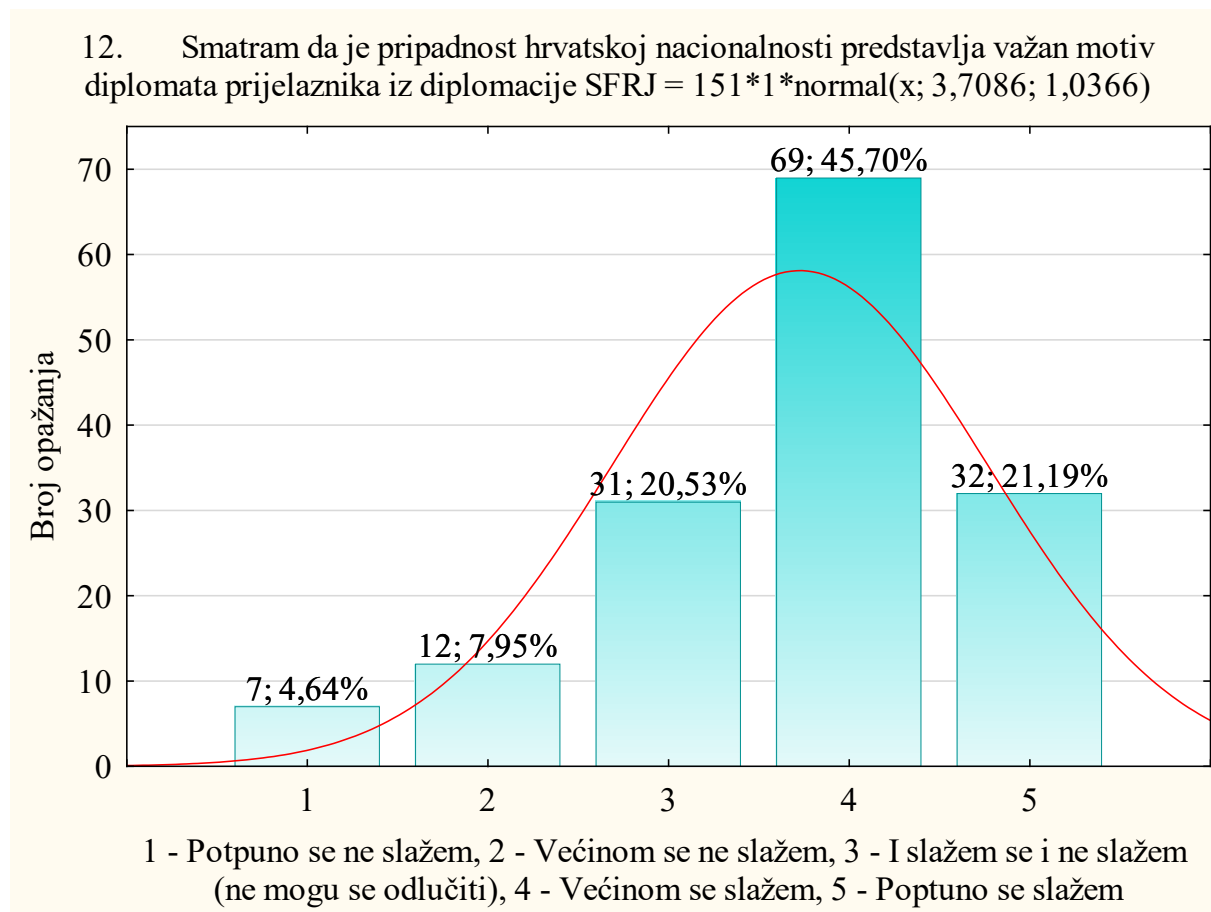
Vrijednost varijable *Interkvartil*, odnosno apsolutne mjere raspršenosti središnjih 50 % odgovora ispitanika iznosi 1, što znači da središnjih 50 % odgovora ispitanika podrazumijeva odgovore *I slažem se i ne slažem* i *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent kvartilne devijacije*, odnosno varijabilnost središnjih 50 % odgovora, odnosno relativna mjera raspršenosti središnjih 50 % odgovora, iznosi 0,1429, što znači da je varijabilnost središnjih 50 % razdiobe odgovora ispitanika odgovora ispitanika relativno slaba.

Vrijednost varijable *Aritmetička sredina* iznosi 3,6026, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja odgovorilo *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Varijanca*, odnosno prosječno kvadratno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,0544, a vrijednost varijable *Standardna devijacija*, odnosno prosječno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,0268. Vrijednost varijable *Koeficijent varijacije*, odnosno relativna vrijednost varijabilnosti, je 28,50 %, što znači da je varijabilnost razdiobe odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja relativno slaba. Vrijednost varijable *Koeficijent asimetrije*, odnosno raspored vrijednosti odgovora ispitanika oko vrijednosti aritmetičke sredine odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja iznosi -0,8985, što znači da je asimetrija jaka, a negativan predznak da je više ispitanika odabralo odgovore *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent zaobljenosti* je 0,7060, što znači da je zaobljenost razdiobe odgovora šiljatija u odnosu na normalnu razdiobu.

U Grafikonu 6. je histogramom koji sadrži i krivulju normalne distribucije prikazana razdioba odgovora na anketno pitanje smatraju li ispitanici da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ. Sedam ispitanika, odnosno njih 4,64 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja u potpunosti ne slaže, a njih 12, odnosno 7,95 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom većinom ne slaže. Trideset jedan ispitanik, to jest njih 20,53 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja i slaže i ne slaže, odnosno ne mogu se odlučiti o razini slaganja, a njih 69, odnosno 45,70 % od ukupnog broja ispitanika se s istraživanom pretpostavkom većinom slaže. Potpuno se slaže s pretpostavkom da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ 32 ispitanika, odnosno njih 21,19 % od ukupnog broja ispitanika. Jednadžba krivulje normalne distribucije je $y = 151 (x; 3,7086; 1,0366)$. Argumente funkcije krivulje normalne

distribucije predstavljaju vrijednosti aritmetičke sredine = 3,7086 i standardne devijacije = 1,0366.

Grafikon 6. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ

Izvor: Istraživanje i obrada autora

U Tablici 18. prikazane su vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike odgovora ispitanika na anketno pitanje koje se odnosi na stavove ispitanika smatraju li da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ. Broj opažanja je 151. Vrijednost varijable Mod, odnosno dominantne vrijednosti u razdiobi odgovora u razdiobi odgovora iznosi 4, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja izabralo odgovore Većinom se slažem. Za taj se odgovor odlučilo 69 ispitanika, što je vrijednost varijable Broj ponavljanja dominantne vrijednosti.

Vrijednost varijable *Minimum* je 1, što znači da postoje ispitanici koji su na pitanje smatraju li da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ odgovorili *Potpuno se ne slažem*. Vrijednost varijable *Maksimum* je 5, što

znači da postoje ispitanici koji su na isto anketno pitanje odgovorili *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Raspon varijacije* je 4. To znači da su među odgovorima ispitanika zastupljene sve razine slaganja na anketno pitanje smatraju li ispitanici da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ.

Tablica 18. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ

Pokazatelj deskriptivne statistike	Vrijednost
Broj opažanja	151
Mod (dominantna vrijednost)	4
Broj ponavljanja dominantne vrijednosti	69
Minimum	1
Donji kvartil	3
Medijan	4
Gornji kvartil	4
Maksimum	5
Raspon varijacije	4
Interkvartil	1
Koeficijent kvartilne devijacije	0,1429
Aritmetička sredina	3,7086
Varijanca	1,0745
Standardna devijacija	1,0366
Koeficijent varijacije	27,95 %
Koeficijent asimetrije	-0,8453
Koeficijent zaobljenosti	0,4028

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Vrijednost varijable *Donji kvartil* iznosi 3, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 25 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem* te *I slažem se i ne slažem*, a preostalih 75 % ispitanika odgovorilo *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Medijan* iznosi 4, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 50 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*, a preostalih 50 % ispitanika je odgovorilo *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Gornji kvartil* iznosi 4, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu

slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 75 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*, a preostalih 25 % ispitanika je odgovorilo *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem*.

Vrijednost varijable *Interkvartil*, odnosno apsolutne mjere raspršenosti središnjih 50 % odgovora ispitanika iznosi 1, što znači da središnjih 50 % odgovora ispitanika podrazumijeva odgovore *I slažem se i ne slažem* i *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent kvartilne devijacije*, odnosno varijabilnost središnjih 50 % odgovora, odnosno relativna mjera raspršenosti središnjih 50 % odgovora, iznosi 0,1429, što znači da je varijabilnost središnjih 50 % razdiobe odgovora ispitanika odgovora ispitanika relativno slaba.

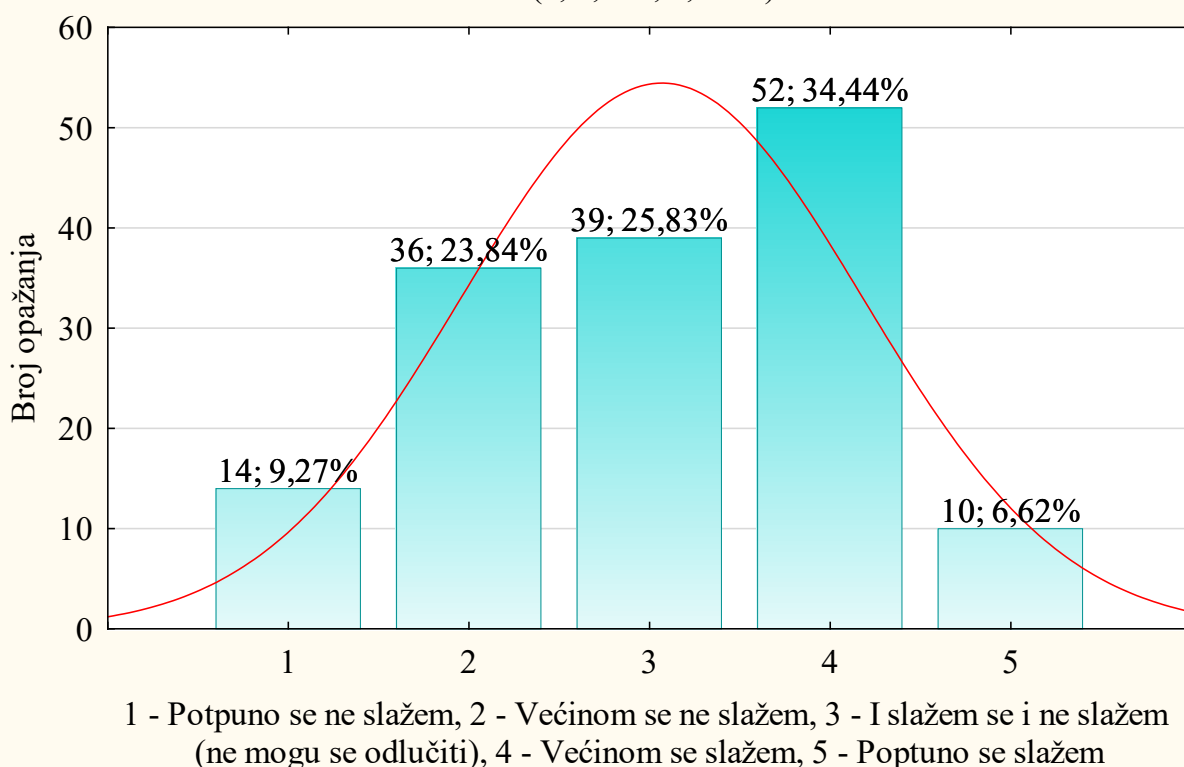
Vrijednost varijable *Aritmetička sredina* iznosi 3,7086, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja odgovorilo *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Varijanca*, odnosno prosječno kvadratno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,0745, a vrijednost varijable *Standardna devijacija*, odnosno prosječno odstupanje od aritmetičke sredine, iznosi 1,0366. Vrijednost varijable *Koeficijent varijacije*, odnosno relativna vrijednost varijabilnosti, je 27,95 %, što znači da je varijabilnost razdiobe odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja relativno slaba. Vrijednost varijable *Koeficijent asimetrije*, odnosno raspored vrijednosti odgovora ispitanika oko vrijednosti aritmetičke sredine odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja, iznosi $-0,8453$, što znači da je asimetrija jaka, a negativan predznak da je više ispitanika odabralo odgovore *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent zaobljenosti* je 0,4028, što znači da je zaobljenost razdiobe odgovora šiljatija u odnosu na normalnu razdiobu.

U Grafikonu 7. je histogramom koji sadrži i krivulju normalne distribucije prikazana razdioba odgovora na anketno pitanje smatraju li ispitanici da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije. Četrnaest ispitanika, odnosno njih 9,27 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja u potpunosti ne slaže, a njih 36, odnosno 23,84 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom većinom ne slaže. Trideset devet ispitanika, odnosno njih 25,83 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja i slaže i ne slaže, odnosno ne mogu se odlučiti o razini slaganja, a njih 52, odnosno 34,44 % od ukupnog broja ispitanika se s istraživanom pretpostavkom većinom slaže. Potpuno se slaže s pretpostavkom da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije 10 ispitanika, odnosno njih 6,62 % od ukupnog broja

ispitanika. Jednadžba krivulje normalne distribucije je $y = 151(x; 3,0530; 1,1063)$. Argumente funkcije krivulje normalne distribucije predstavljaju vrijednosti aritmetičke sredine = 3,0530 i standardne devijacije = 1,1063.

Grafikon 7. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije

13. Smatram da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ diplomata prijelaznika predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije = $151 * 1$
*normal($x; 3,053; 1,1063$)

Izvor: Istraživanje i obrada autora

U Tablici 19. prikazane su vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike odgovora ispitanika na anketno pitanje koje se odnosi na stavove ispitanika smatraju li da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije. Broj opažanja je 151. Vrijednost varijable *Mod*, odnosno dominantne vrijednosti u razdiobi odgovora u razdiobi odgovora iznosi 4, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja izabralo odgovore *Većinom se slažem*. Za taj se odgovor odlučilo 52 ispitanika što je vrijednost varijable *Broj ponavljanja dominantne vrijednosti*.

Vrijednost varijable *Minimum* je 1, što znači da postoje ispitanici koji su na pitanje smatraju li da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije odgovorili *Potpuno se ne slažem*. Vrijednost varijable

Maksimum je 5, što znači da postoje ispitanici koji su na isto anketno pitanje odgovorili *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Raspon varijacije* je 4. To znači da su među odgovorima ispitanika zastupljene sve razine slaganja na anketno pitanje smatraju li ispitanici da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije.

Tablica 19. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije

Pokazatelj deskriptivne statistike	Vrijednost
Broj opažanja	151
Mod (dominantna vrijednost)	4
Broj ponavljanja dominantne vrijednosti	52
Minimum	1
Donji kvartil	2
Medijan	3
Gornji kvartil	4
Maksimum	5
Raspon varijacije	4
Interkvartil	2
Koeficijent kvartilne devijacije	0,3333
Aritmetička sredina	3,0530
Varijanca	1,2238
Standardna devijacija	1,1063
Koeficijent varijacije	36,24 %
Koeficijent asimetrije	-0,2256
Koeficijent zaobljenosti	-0,8443

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Vrijednost varijable *Donji kvartil* iznosi 2, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 25 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem* i *Većinom se ne slažem*, a preostalih 75 % ispitanika odgovorilo *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Medijan* iznosi 3, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 50 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem* te *I slažem se i ne slažem*, a preostalih 50 % ispitanika odgovorilo *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Gornji*

kvartil iznosi 4, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 75 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*, a preostalih 25 % ispitanika odgovorilo *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem*.

Vrijednost varijable *Interkvartil*, odnosno apsolutne mjere raspršenosti središnjih 50 % odgovora ispitanika iznosi 2, što znači da središnjih 50 % odgovora ispitanika podrazumijeva odgovore *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent kvartilne devijacije*, odnosno varijabilnost središnjih 50 % odgovora, odnosno relativna mjera raspršenosti središnjih 50 % odgovora iznosi 0,3333, što znači da je varijabilnost središnjih 50 % razdiobe odgovora ispitanika odgovora ispitanika umjerena.

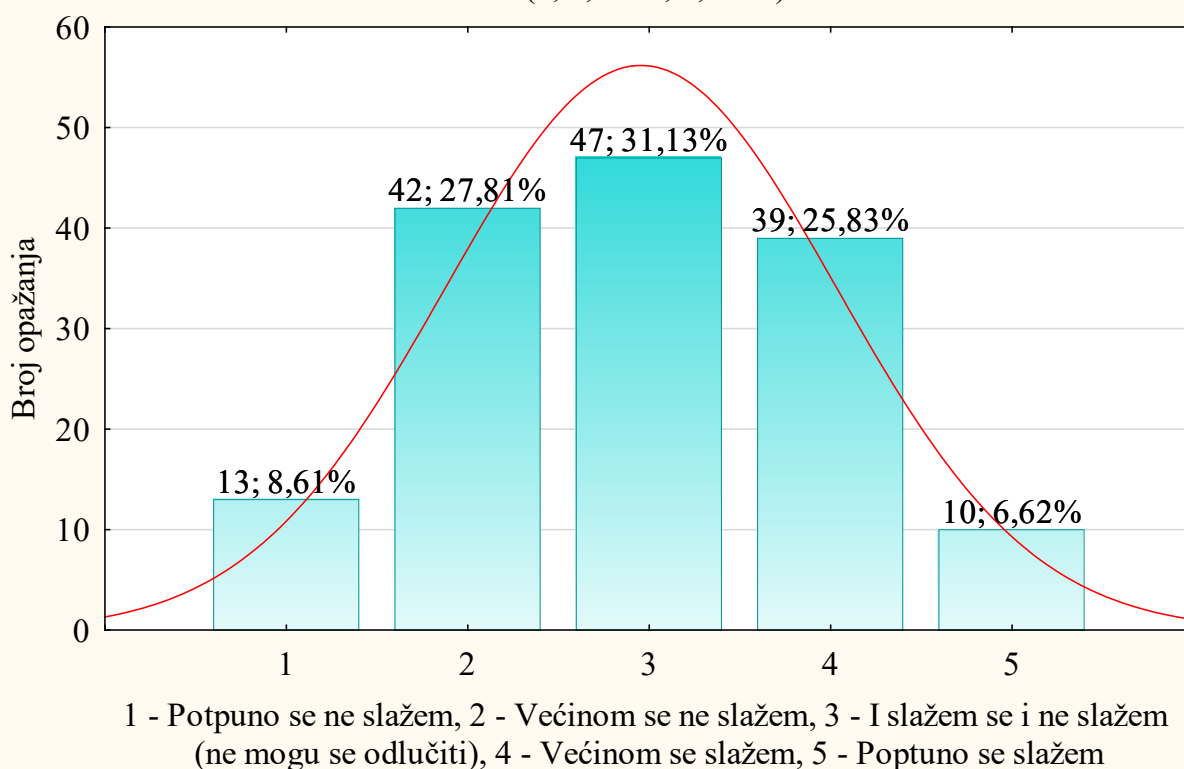
Vrijednost varijable *Aritmetička sredina* iznosi 3,0530, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja odgovorilo *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Varijanca*, odnosno prosječno kvadratno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,2238, a vrijednost varijable *Standardna devijacija*, odnosno prosječno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,1063. Vrijednost varijable *Koeficijent varijacije*, odnosno relativna vrijednost varijabilnosti, je 36,24 %, što znači da je varijabilnost razdiobe odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja umjerena. Vrijednost varijable *Koeficijent asimetrije*, odnosno raspored vrijednosti odgovora ispitanika oko vrijednosti aritmetičke sredine odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja iznosi -0,2256, što znači da je asimetrija slaba, a negativan predznak da je više ispitanika odabralo odgovore *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent zaobljenosti* je -0,8443, što znači da je zaobljenost razdiobe odgovora plosnatija u odnosu na normalnu razdiobu.

U Grafikonu 8. je histogramom koji sadrži i krivulju normalne distribucije prikazana razdioba odgovora na anketno pitanje smatraju li ispitanici da nemogućnost napretka u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije. Trinaest ispitanika, odnosno njih 8,61 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja u potpunosti ne slaže, a njih 42, odnosno 27,81 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom većinom ne slaže. Četrdeset sedam ispitanika, odnosno njih 31,13 % se s pretpostavkom iz anketnog pitanja i slaže i ne slaže, odnosno ne mogu se odlučiti o razini slaganja, a njih 39, odnosno 25,83 % od ukupnog broja ispitanika se s istraživanom pretpostavkom većinom slaže. Potpuno se slaže s pretpostavkom da nemogućnost napretka u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces

stvaranja hrvatske diplomacije 10 ispitanika, odnosno njih 6,62 % od ukupnog broja ispitanika. Jednadžba krivulje normalne distribucije je $y = 151(x; 2,9404; 1,0723)$. Argumente funkcije krivulje normalne distribucije predstavljaju vrijednosti aritmetičke sredine = 2,9404 i standardne devijacije = 1,0723.

Grafikon 8. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da nemogućnost napretka u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije

14. Smatram da nemogućnost napretka u diplomaciji SFRJ diplomata prijelaznika predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije = 151 * 1
*normal(x; 2,9404; 1,0723)

Izvor: Istraživanje i obrada autora

U Tablici 20. prikazane su vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike odgovora ispitanika na anketno pitanje koje se odnosi na stavove ispitanika smatraju li da nemogućnost napretka u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije. Broj opažanja je 151. Vrijednost varijable *Mod*, odnosno dominantne vrijednosti u razdiobi odgovora u razdiobi odgovora iznosi 3, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja izabralo odgovore *I slažem se i ne slažem*. Za taj se odgovor odlučilo 47 ispitanika što je vrijednost varijable *Broj ponavljanja dominantne vrijednosti*.

Vrijednost varijable *Minimum* je 1, što znači da postoje ispitanici koji su na pitanje smatraju li da nemogućnost napretka u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u

proces stvaranja hrvatske diplomacije odgovorili *Potpuno se ne slažem*. Vrijednost varijable *Maksimum* je 5, što znači da postoje ispitanici koji su na isto anketno pitanje odgovorili *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Raspon varijacije* je 4. To znači da su među odgovorima ispitanika zastupljene sve razine slaganja na anketno pitanje smatraju li ispitanici da nemogućnost napretka u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije.

Tablica 20. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da nemogućnost napretka u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije

Pokazatelj deskriptivne statistike	Vrijednost
Broj opažanja	151
Mod (dominantna vrijednost)	3
Broj ponavljanja dominantne vrijednosti	47
Minimum	1
Donji kvartil	2
Medijan	3
Gornji kvartil	4
Maksimum	5
Raspon varijacije	4
Interkvartil	2
Koeficijent kvartilne devijacije	0,3333
Aritmetička sredina	2,9404
Varijanca	1,1498
Standardna devijacija	1,0723
Koeficijent varijacije	36,47 %
Koeficijent asimetrije	0,0212
Koeficijent zaobljenosti	-0,7186

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Vrijednost varijable *Donji kvartil* iznosi 2, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 25 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem* i *Većinom se ne slažem*, a preostalih 75 % ispitanika odgovorilo *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Medijan* iznosi 3, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 50 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem* te *I slažem se i ne slažem*, a preostalih 50 % ispitanika odgovorilo *I*

slažem se i ne slažem, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Gornji kvartil* iznosi 4, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 75 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*, a preostalih 25 % ispitanika odgovorilo *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem*.

Vrijednost varijable *Interkvartil*, odnosno apsolutne mjere raspršenosti središnjih 50 % odgovora ispitanika iznosi 2, što znači da središnjih 50 % odgovora ispitanika podrazumijeva odgovore *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent kvartilne devijacije*, odnosno varijabilnost središnjih 50 % odgovora, odnosno relativna mjera raspršenosti središnjih 50 % odgovora, iznosi 0,3333, što znači da je varijabilnost središnjih 50 % razdiobe odgovora ispitanika odgovora ispitanika umjerena.

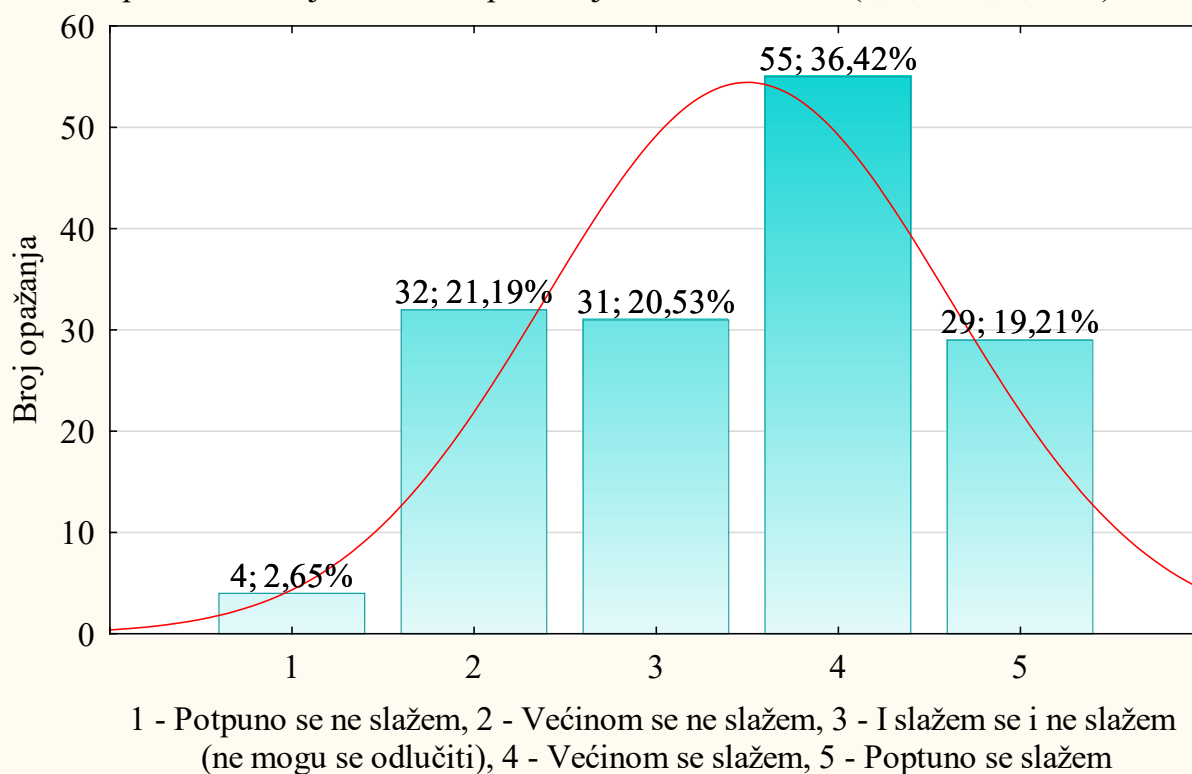
Vrijednost varijable *Aritmetička sredina* iznosi 2,9404, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja odgovorilo *Većinom se ne slažem* te *I slažem se i ne slažem*. Vrijednost varijable *Varijanca*, odnosno prosječno kvadratno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,1498, a vrijednost varijable *Standardna devijacija*, odnosno prosječno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,0723. Vrijednost varijable *Koeficijent varijacije*, odnosno relativna vrijednost varijabilnosti, je 36,47 %, što znači da je varijabilnost razdiobe odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja umjerena. Vrijednost varijable *Koeficijent asimetrije*, odnosno raspored vrijednosti odgovora ispitanika oko vrijednosti aritmetičke sredine odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja iznosi 0,0212, što znači da je asimetrija neznatna, a pozitivan predznak da je više ispitanika odabralo odgovore *Većinom se ne slažem* te *I slažem se i ne slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent zaobljenosti* je -0,7186, što znači da je zaobljenost razdiobe odgovora plosnatija u odnosu na normalnu razdiobu.

U Grafikonu 9. je histogramom koji sadrži i krivulju normalne distribucije prikazana razdioba odgovora na anketno pitanje smatraju li ispitanici da neetičnost namjera rukovodstva Republike Srbije za ovladavanjem nad radom Saveznog sekretarijata za inostrane poslove predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije. Četiri ispitanika, odnosno njih 2,65 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja u potpunosti ne slaže, a njih 32, odnosno 21,19 % ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom većinom ne slaže. Trideset jedan ispitanik, odnosno njih 20,53 % ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja i slaže i ne slaže, odnosno ne mogu se odlučiti o razini slaganja, a njih 55, odnosno 36,42 % ukupnog broja ispitanika se s

istraživanom pretpostavkom većinom slaže. Potpuno se slaže s pretpostavkom da neetičnost namjera rukovodstva Republike Srbije za ovladavanjem nad radom Saveznog sekretarijata za inostrane poslove predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije 29 ispitanika, odnosno njih 19,21 % ukupnog broja ispitanika. Jednadžba krivulje normalne distribucije je $y = 151 \cdot \frac{1}{\sigma \sqrt{2\pi}} \cdot e^{-\frac{(x - \mu)^2}{2\sigma^2}}$ (x; 3,4834; 1,1067). Argumente funkcije krivulje normalne distribucije predstavljaju vrijednosti aritmetičke sredine = 3,4834 i standardne devijacije = 1,1067.

Grafikon 9. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da neetičnost namjera rukovodstva Republike Srbije za ovladavanjem nad radom Saveznog sekretarijata za inostrane poslove predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije

15. Smatram da neetičnost namjere rukovodstva Republike Srbije za ovladavanjem nad radom Saveznog sekretarijata za inostrane poslove predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije = $151 * 1 * \text{normal}(x; 3,4834; 1,1067)$

Izvor: Istraživanje i obrada autora

U Tablici 21. prikazane su vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike odgovora ispitanika na anketno pitanje koje se odnosi na stavove ispitanika smatraju li da neetičnost namjera rukovodstva Republike Srbije za ovladavanjem nad radom Saveznog sekretarijata za inostrane poslove predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije. Broj opažanja je 151. Vrijednost varijable *Mod*, odnosno dominantne vrijednosti u razdiobi odgovora u razdiobi odgovora iznosi 4, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz

anketnog pitanja izabralo odgovore *Većinom se slažem*. Za taj se odgovor odlučilo 55 ispitanika što je vrijednost varijable *Broj ponavljanja dominantne vrijednosti*.

Vrijednost varijable *Minimum* je 1, što znači da postoje ispitanici koji su na pitanje smatraju li da neetičnost namjera rukovodstva Republike Srbije za ovladavanjem nad radom Saveznog sekretarijata za inostrane poslove predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije odgovorili *Potpuno se ne slažem*. Vrijednost varijable *Maksimum* je 5, što znači da postoje ispitanici koji su na isto anketno pitanje odgovorili *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Raspon varijacije* je 4. To znači da su među odgovorima ispitanika zastupljene sve razine slaganja na anketno pitanje smatraju li ispitanici da neetičnost namjera rukovodstva Republike Srbije za ovladavanjem nad radom Saveznog sekretarijata za inostrane poslove predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije.

Tablica 21. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da neetičnost namjera rukovodstva Republike Srbije za ovladavanjem nad radom Saveznog sekretarijata za inostrane poslove predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije

Pokazatelj deskriptivne statistike	Vrijednost
Broj opažanja	151
Mod (dominantna vrijednost)	4
Broj ponavljanja dominantne vrijednosti	55
Minimum	1
Donji kvartil	3
Medijan	4
Gornji kvartil	4
Maksimum	5
Raspon varijacije	4
Interkvartil	1
Koeficijent kvartilne devijacije	0,1429
Aritmetička sredina	3,4834
Varijanca	1,2247
Standardna devijacija	1,1067
Koeficijent varijacije	31,77 %
Koeficijent asimetrije	-0,3016
Koeficijent zaobljenosti	-0,9046

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Vrijednost varijable *Donji kvartil* iznosi 3, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj,

takva da je prvih 25 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem* te *I slažem se i ne slažem*, a preostalih 75 % ispitanika odgovorilo *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Medijan* iznosi 4, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 50 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*, a preostalih 50 % ispitanika je odgovorilo *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Gornji kvartil* iznosi 4, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 75 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*, a preostalih 25 % ispitanika odgovorilo *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem*.

Vrijednost varijable *Interkvartil*, odnosno apsolutne mjere raspršenosti središnjih 50 % odgovora ispitanika iznosi 1, što znači da središnjih 50 % odgovora ispitanika podrazumijeva odgovore *I slažem se i ne slažem* i *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent kvartilne devijacije*, odnosno varijabilnost središnjih 50 % odgovora, odnosno relativna mjera raspršenosti središnjih 50 % odgovora, iznosi 0,1429, što znači da je varijabilnost središnjih 50 % razdiobe odgovora ispitanika odgovora ispitanika relativno slaba.

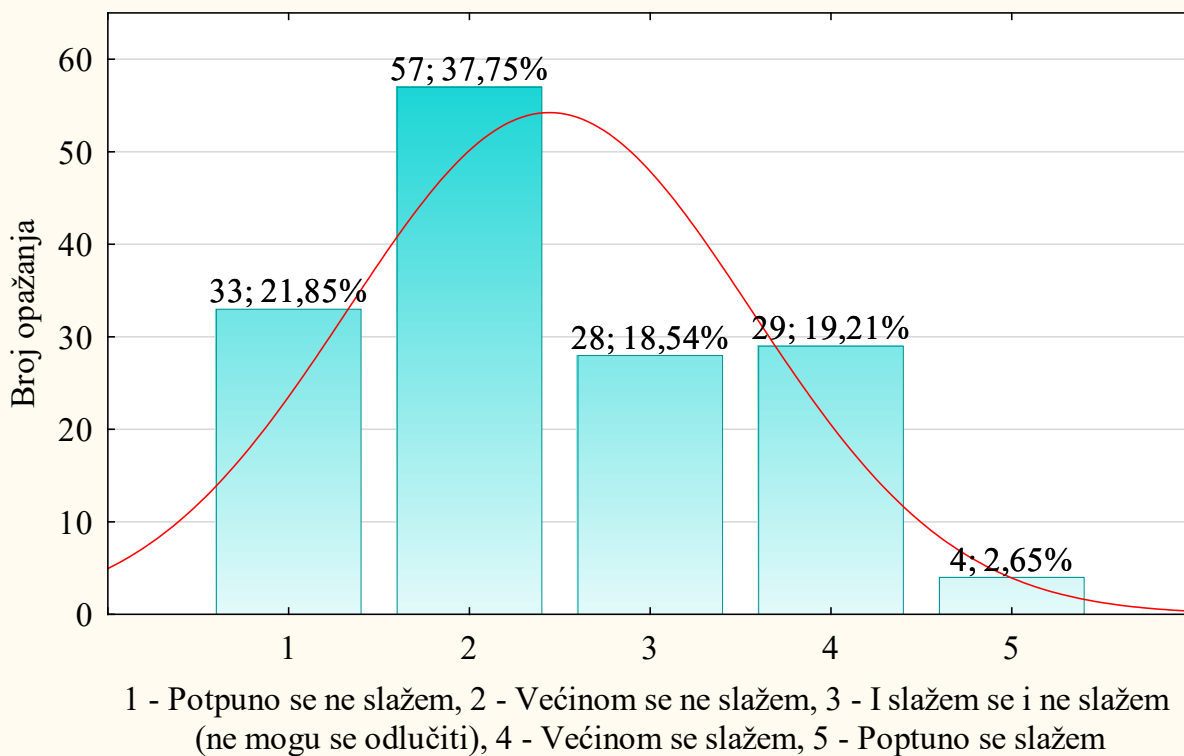
Vrijednost varijable *Aritmetička sredina* iznosi 3,4834, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja odgovorilo *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Varijanca*, odnosno prosječno kvadratno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,2247, a vrijednost varijable *Standardna devijacija*, odnosno prosječno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,1067. Vrijednost varijable *Koeficijent varijacije*, odnosno relativna vrijednost varijabilnosti, je 31,77 % što znači da je varijabilnost razdiobe odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja umjerena. Vrijednost varijable *Koeficijent asimetrije*, odnosno raspored vrijednosti odgovora ispitanika oko vrijednosti aritmetičke sredine odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja iznosi -0,3016, što znači da je asimetrija srednje jaka, a negativan predznak da je više ispitanika odabralo odgovore *I slažem se i ne slažem* te *Većinom se slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent zaobljenosti* je -0,9046, što znači da je zaobljenost razdiobe odgovora plosnatija u odnosu na normalnu razdiobu.

U Grafikonu 10. je histogramom koji sadrži i krivulju normalne distribucije prikazana razdioba odgovora na anketno pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ odluke o prijelazu iz diplomacije SFRJ donijeli prije odluke o uspostavi

suverene i samostalne Republike Hrvatske. Trideset tri ispitanika, odnosno njih 21,85 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja u potpunosti ne slaže, a njih 57, odnosno 37,75 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom većinom ne slaže. Dvadeset osam ispitanika, odnosno njih 18,54 % od ukupnog broja ispitanika se s pretpostavkom iz anketnog pitanja i slaže i ne slaže, odnosno ne mogu se odlučiti o razini slaganja, a njih 29, odnosno 19,21 % od ukupnog broja ispitanika se s istraživanom pretpostavkom većinom slaže. Potpuno se slaže s pretpostavkom da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ odluke o prijelazu iz diplomacije SFRJ donijeli prije odluke o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske 4 ispitanika, odnosno njih 2,65 % od ukupnog broja ispitanika. Jednadžba krivulje normalne distribucije je $y = 151 \cdot \frac{1}{\sigma \sqrt{2\pi}} \cdot e^{-\frac{(x - \mu)^2}{2\sigma^2}}$. Argumente funkcije krivulje normalne distribucije predstavljaju vrijednosti aritmetičke sredine = 2,4305 i standardne devijacije = 1,1106.

Grafikon 10. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ odluke o prijelazu iz diplomacije SFRJ donijeli prije odluke o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske

16. Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ odluke o prijelazu iz diplomacije SFRJ u hrvatsku diplomaciju donijeli prije odluke o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske = $151 \cdot \frac{1}{\sigma \sqrt{2\pi}} \cdot e^{-\frac{(x - \mu)^2}{2\sigma^2}}$

Izvor: Istraživanje i obrada autora

U Tablici 22. prikazane su vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike odgovora ispitanika na anketno pitanje koje se odnosi na stavove ispitanika smatraju li da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ odluke o prijelazu iz diplomacije SFRJ donijeli prije odluke o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske. Broj opažanja je 151. Vrijednost varijable *Mod*, odnosno dominantne vrijednosti u razdiobi odgovora u razdiobi odgovora iznosi 2, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja izabrala odgovore *Većinom se ne slažem*. Za taj se odgovor odlučilo 57 ispitanika, što je vrijednost varijable *Broj ponavljanja dominantne vrijednosti*.

Tablica 22. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ odluke o prijelazu iz diplomacije SFRJ donijeli prije odluke o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske

Pokazatelj deskriptivne statistike	Vrijednost
Broj opažanja	151
Mod (dominantna vrijednost)	2
Broj ponavljanja dominantne vrijednosti	57
Minimum	1
Donji kvartil	2
Medijan	2
Gornji kvartil	3
Maksimum	5
Raspon varijacije	4
Interkvartil	1
Koeficijent kvartilne devijacije	0,2000
Aritmetička sredina	2,4305
Varijanca	1,2335
Standardna devijacija	1,1106
Koeficijent varijacije	45,70 %
Koeficijent asimetrije	0,4144
Koeficijent zaobljenosti	-0,8106

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Vrijednost varijable *Minimum* je 1, što znači da postoje ispitanici koji su na pitanje smatraju li da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ odluke o prijelazu iz diplomacije SFRJ donijeli prije odluke o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske odgovorili *Potpuno se ne slažem*. Vrijednost varijable *Maksimum* je 5, što znači da postoje ispitanici koji su na isto anketno pitanje odgovorili *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Raspon varijacije* je 4. To znači da su među odgovorima ispitanika zastupljene sve razine slaganja na

anketno pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ odluke o prijelazu iz diplomacije SFRJ donijeli prije odluke o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske.

Vrijednost varijable *Donji kvartil* iznosi 2, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 25 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem* i *Većinom se ne slažem*, a preostalih 75 % ispitanika odgovorilo *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Medijan* iznosi 2, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 50 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem* i *Većinom se ne slažem*, a preostalih 50 % ispitanika odgovorilo *Većinom se ne slažem*, *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*. Vrijednost varijable *Gornji kvartil* iznosi 3, što znači da je razdioba odgovora ispitanika, uzimajući u obzir razinu slaganja za pretpostavku iz anketnog pitanja od najniže prema višoj, takva da je prvih 75 % ispitanika odgovorilo *Potpuno se ne slažem*, *Većinom se ne slažem* te *I slažem se i ne slažem*, a preostalih 25 % ispitanika odgovorilo *I slažem se i ne slažem*, *Većinom se slažem* te *Potpuno se slažem*.

Vrijednost varijable *Interkvartil*, odnosno apsolutne mjere raspršenosti središnjih 50 % odgovora ispitanika iznosi 1, što znači da središnjih 50 % odgovora ispitanika podrazumijeva odgovore *Većinom se slažem* te *I slažem se i ne slažem*. Vrijednost varijable *Koeficijent kvartilne devijacije*, odnosno varijabilnost središnjih 50 % odgovora, odnosno relativna mjera raspršenosti središnjih 50 % odgovora, iznosi 0,2000, što znači da je varijabilnost središnjih 50 % razdiobe odgovora ispitanika odgovora ispitanika umjerena.

Vrijednost varijable *Aritmetička sredina* iznosi 2,4305, što znači da je većina ispitanika za pretpostavku iz anketnog pitanja odgovorilo *Većinom se ne slažem* te *I slažem se i ne slažem*. Vrijednost varijable *Varijanca*, odnosno prosječno kvadratno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,2335, a vrijednost varijable *Standardna devijacija*, odnosno prosječno odstupanje od aritmetičke sredine iznosi 1,1106. Vrijednost varijable *Koeficijent varijacije*, odnosno relativna vrijednost varijabilnosti, je 45,70 %, što znači da je varijabilnost razdiobe odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja umjerena. Vrijednost varijable *Koeficijent asimetrije*, odnosno raspored vrijednosti odgovora ispitanika oko vrijednosti aritmetičke sredine odgovora za pretpostavku iz anketnog pitanja iznosi 0,4144, što znači da je asimetrija srednje jaka, a pozitivan predznak da je više ispitanika odabralo odgovore *Većinom se ne*

slažem te I slažem se i ne slažem. Vrijednost varijable *Koeficijent zaobljenosti* je $-0,8106$, što znači da je zaobljenost razdiobe odgovora plosnatija u odnosu na normalnu razdiobu.

6.5. Testiranje radnih hipoteza

U ovom su potpoglavlju dva odjeljka. Svako od njih obuhvaća rezultate testiranja jedne radne hipoteze. Objе radne hipoteze testirane su testiranjem dviju pomoćnih hipoteza. Model testiranja radnih i pomoćnih hipoteza detaljno je opisan u prvom potpoglavlju ovoga poglavlja *Opis modela istraživanja*. Ključne vrijednosti iz tablica s rezultatima testiranja pomoćnih hipoteza su interpretirane. Na kraju svakog odjeljka je zaključak o valjanosti radnih hipoteza. Zaključci o valjanosti radnih hipoteza izvedeni su na temelju zaključaka o valjanosti pomoćnih hipoteza

6.5.1. Testiranje radne hipoteze H1

Radna hipoteza H1: „Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos u formiranju i pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije“ testirana je testiranjem dviju pomoćnih hipoteza. Hipoteza H1 smatra se potvrđenom ako su obje pomoćne hipoteze potvrđene. Formulacija pomoćnih hipoteza glasi:

PH1.1: Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos u formiranju hrvatske diplomacije.

PH1.2: Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos ugledu hrvatske diplomacije.

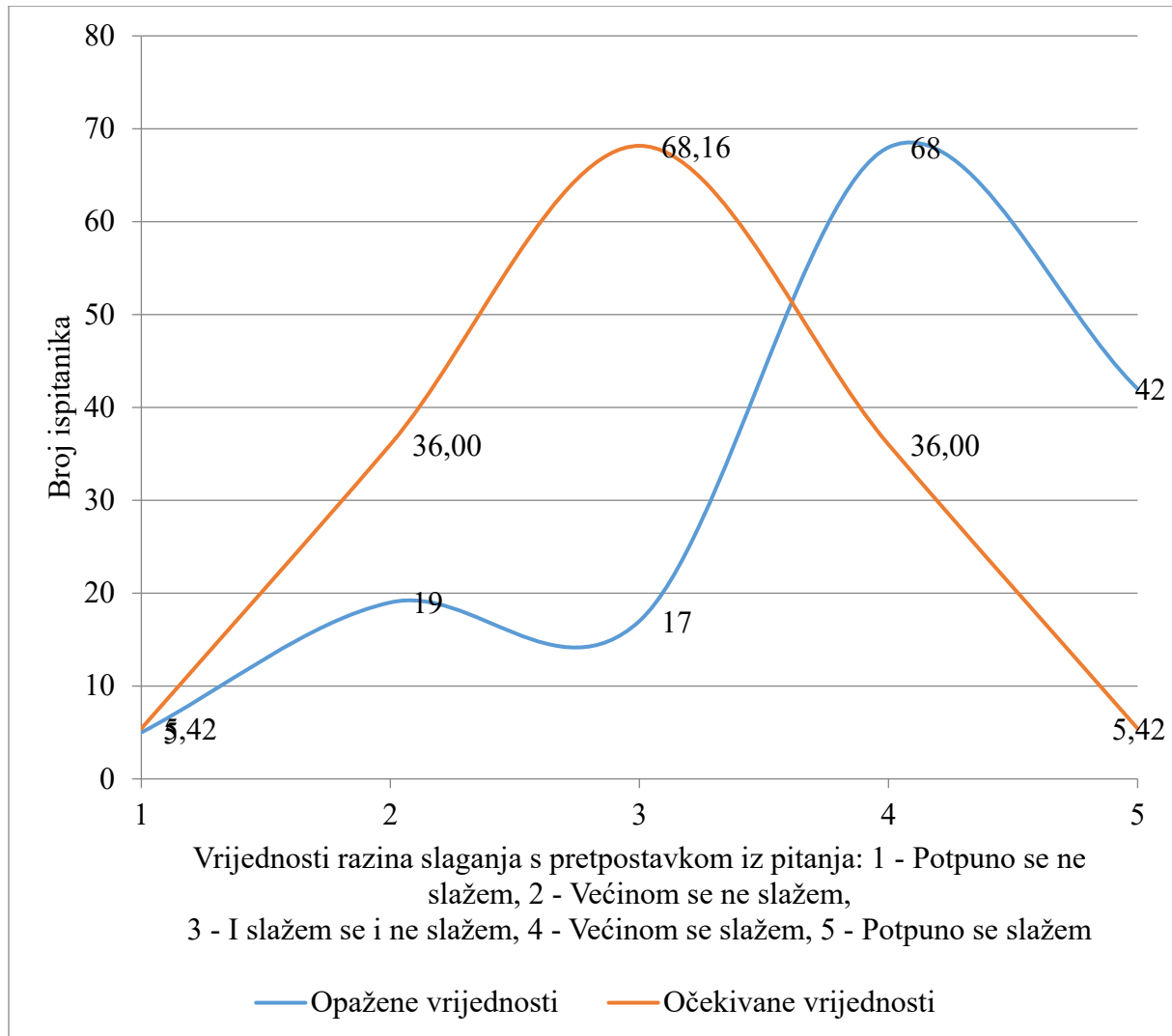
6.5.1.1. Testiranje pomoćne hipoteze PH1.1

Pomoćna hipoteza PH1.1: „Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos u formiranju hrvatske diplomacije“ testirana je na temelju odgovora na anketno pitanje koje glasi: „Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije“. Razdioba odgovora na to pitanje grafički je prikazana u Grafikonu 2. doktorskog rada. Histogramom su prikazane vrijednosti razdiobe odgovora na to pitanje. Kumulativne frekvencije odgovora ispitanika za svaku razinu slaganja s pretpostavkom iz anketnog pitanja uvrštene su u Tablicu 23.

Vrijednosti opaženih i očekivanih razdioba odgovora prikazane su grafički u Grafikonu 11. Prvi se korak testa odnosi na testiranje normalnosti opažene u odnosu na očekivanu razdiobu. U Tablici 23. prikazane su vrijednosti χ^2 testa. Usporedbom opaženih i očekivanih vrijednosti izračunate su vrijednosti $\Sigma \chi^2 = 321,737$. Kako je ta vrijednost značajno veća od granične

vrijednosti za značajnost $\alpha = 0,01$, odnosno 1 % i stupanj slobode 4 koja iznosi 13,277, izvodi se zaključak da postoji statistički značajna razlika između opaženih i očekivanih vrijednosti razdiobe odgovora ispitanika.

Grafikon 11. Opažene i očekivane vrijednosti razdiobe odgovora ispitanika na pitanje: „Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije“

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Isti se zaključak izvodi i na temelju izračunate vrijednosti $p = 2,212 \text{ E-}68$ zato što je ta vrijednost znatno manja od granične vrijednosti $\alpha = 0,01$. To znači da vjerojatnosti pogrešno izvedenog zaključka da se opažene i očekivane vrijednosti razdiobe razlikuju gotovo da i nema jer vrijednost pogreške u postocima je takva da znamenka 2 dolazi nakon 67 znamenki s vrijednosti 0, odnosno da je znatno manja od strožega kriterija statističke značajnosti.

Tablica 23. Testiranje pomoćne hipoteze PH 1.1

Testiranje hipoteze PH 1.1 s pretpostavkom očekivanih vrijednosti distribuiranih prema normalnoj (Gaussovoj) razdiobi						
Razine slaganja Varijable	Potpuno se ne slažem	Većinom se ne slažem	I slažem se i ne slažem	Većinom se slažem	Potpuno se slažem	Ukupno
Opažena (empirijska) vrijednost (f_e)	5	19	17	68	42	151
Formula za izračun očekivane (teorijske) vrijednosti (f_t)	Ukupno x 0,0359	Ukupno x 0,2384	Ukupno x 0,4514	Ukupno x 0,2384	Ukupno x 0,0359	
Očekivana (teorijska) vrijednost (f_t)	5,42	36,00	68,16	36,00	5,42	151
Razlika (devijacija) ($f_e - f_t$)	-0,42	-17,00	-51,16	32,00	36,58	
Kvadrat razlike (devijacije) ($f_e - f_t$) ²	0,18	288,95	2617,49	1024,10	1338,03	
χ^2 (HI kvadrat) ($f_e - f_t$) ² / f_t	0,03	8,03	38,40	28,45	246,83	321,737
α (značajnost)	1%	aritmetička sredina	3,815	p vrijednost	2,212 E-68	
Stupanj slobode	4	Σ HI kvadrata > od granične vrijednosti → opažene i očekivane vrijednosti se			RAZLIKUJU	
Granična vrijednost Za α i Stupanj slobode	13,277	Aritmetička sredine > 3 → alternativna hipoteza je			POTVRĐENA	

Izvor: Istraživanje i obrada autora

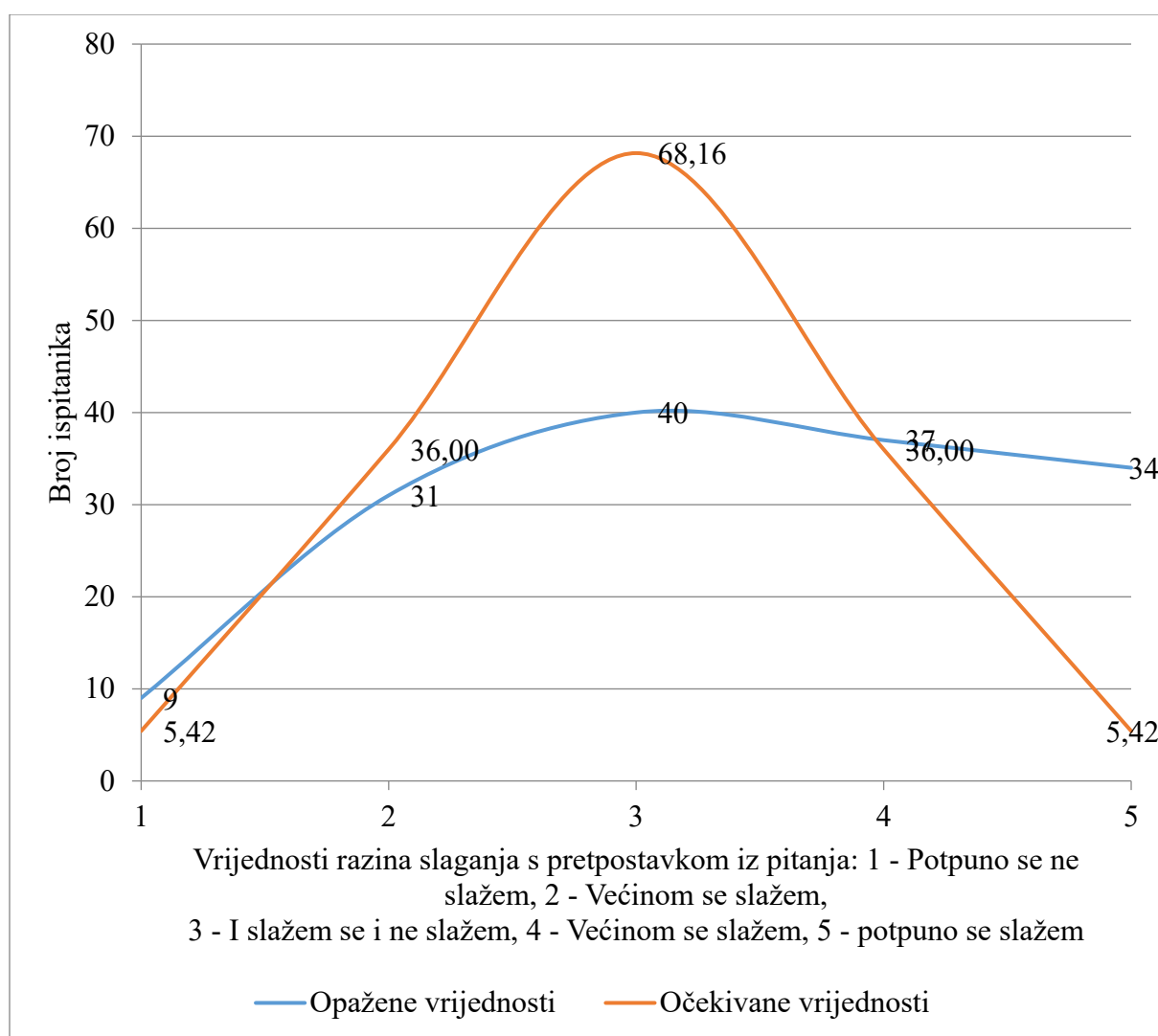
Na temelju činjenice da je izveden zaključak da se opažene i očekivane vrijednosti razdiobe razlikuju, u drugom se koraku testiranja pomoćne hipoteze PH 1.1 promatra vrijednost aritmetičke sredine razdiobe odgovora. Kako vrijednost aritmetičke sredine iznosi 3,815, odnosno da je veća od neutralne vrijednosti razdiobe koja iznosi 3, izvodi se zaključak da u je razdiobi odgovora ispitanika na anketno pitanje: „Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije“ više odgovora *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem* negoli odgovora *Većinom se ne slažem* i *Potpuno se ne slažem*. Na temelju te činjenice izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH 1.1:

„Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos u formiranju hrvatske diplomacije“ treba smatrati nedvojbeno **potvrđenom**.

6.5.1.2. Testiranje pomoćne hipoteze PH1.2

Pomoćna hipoteza PH1.2: „Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos ugledu hrvatske diplomacije“ testirana je na temelju odgovora na anketno pitanje koje glasi: „Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije“.

Grafikon 12. Opažene i očekivane vrijednosti razdiobe odgovora ispitanika na pitanje: „Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije“

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Razdioba odgovora na to pitanje grafički je prikazana u Grafikonu 3. doktorskog rada. Histogramom su prikazane vrijednosti razdiobe odgovora na to pitanje. Kumulativne

frekvencije odgovora ispitanika za svaku razinu slaganja s pretpostavkom iz anketnog pitanja uvrštene su u Tablicu 24.

Tablica 24. Testiranje pomoćne hipoteze PH 1.2

Testiranje hipoteze PH 1.2 s pretpostavkom očekivanih vrijednosti distribuiranih prema normalnoj (Gaussovoj) razdiobi						
Razine slaganja Varijable	Potpuno se ne slažem	Većinom se ne slažem	I slažem se i ne slažem	Većinom se slažem	Potpuno se slažem	Ukupno
Opažena (empirijska) vrijednost (f_e)	9	31	40	37	34	151
Formula za izračun očekivane (teorijske) vrijednosti (f_t)	ukupno x 0,0359	ukupno x 0,2384	ukupno x 0,4514	ukupno x 0,2384	ukupno x 0,0359	
Očekivana (teorijska) vrijednost (f_t)	5,42	36,00	68,16	36,00	5,42	151
Razlika (devijacija) ($f_e - f_t$)	3,58	-5,00	-28,16	1,00	28,58	
Kvadrat razlike (devijacije) ($f_e - f_t$) ²	12,81	24,98	793,06	1,00	816,76	
χ^2 (HI kvadrat) ($f_e - f_t$) ² / f_t	2,36	0,69	11,64	0,03	150,67	165,390
α (značajnost)	1%	aritmetička sredina	3,371	p vrijednost	1,020 E-34	
Stupanj slobode	4	Σ HI kvadrata > od granične vrijednosti → opažene i očekivane vrijednosti se			RAZLIKUJU	
Granična vrijednost Za α i Stupanj slobode	13,277	Aritmetička sredine > 3 → alternativna hipoteza je			POTVRĐENA	

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Vrijednosti opaženih i očekivanih razdioba odgovora prikazane su grafički u Grafikonu 12. Prvi korak testa odnosi se na testiranje normalnosti opažene u odnosu na očekivanu razdiobu. U Tablici 24. prikazane su vrijednosti χ^2 testa. Usporedbom opaženih i očekivanih vrijednosti izračunate su vrijednosti $\Sigma \chi^2 = 165,390$. Kako je ta vrijednost značajno veća od granične vrijednosti za značajnost $\alpha = 0,01$, odnosno 1 % i stupanj slobode 4 koja iznosi 13,277, izvodi

se zaključak da postoji statistički značajna razlika između opaženih i očekivanih vrijednosti razdiobe odgovora ispitanika.

Isti se zaključak izvodi i na temelju izračunate vrijednosti $p = 1,020 \text{ E-}34$ zato što je ta vrijednost znatno manja od granične vrijednosti $\alpha = 0,01$. To znači da vjerojatnosti pogrešno izvedenog zaključka da se opažene i očekivane vrijednosti razdiobe razlikuju gotovo da i nema jer vrijednost pogreške u postocima je takva da znamenka 1 dolazi nakon 33 znamenki s vrijednosti 0, odnosno da je znatno manja od strožega kriterija statističke značajnosti. Na temelju činjenice da je izveden zaključak da se opažene i očekivane vrijednosti razdiobe razlikuju, u drugom se koraku testiranja pomoćne hipoteze PH 1.2 promatra vrijednost aritmetičke sredine razdiobe odgovora.

Kako vrijednost aritmetičke sredine iznosi 3,371, odnosno da je veća od neutralne vrijednosti razdiobe koja iznosi 3, izvodi se zaključak da u je razdiobi odgovora ispitanika na anketno pitanje: „Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije“ više odgovora *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem* negoli odgovora *Većinom se ne slažem* i *Potpuno se ne slažem*. Na temelju te činjenice izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH 1.2: „Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos ugledu hrvatske diplomacije“ treba smatrati nedvojbeno **potvrđenom**.

Na temelju činjenica da se obje pomoćne hipoteze trebaju smatrati nedvojbeno potvrđenima izvodi se zaključak da se radna hipoteza H1: „Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos u formiranju i pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije“ treba smatrati nedvojbeno **potvrđenom**.

6.5.2. Testiranje radne hipoteze H2

Radna hipoteza H2: „Hrvatska nacionalnost i nezadovoljstvo vlastitim položajem unutar diplomacije SFRJ predstavljali su važan motiv diplomata prijelaznika za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije“ testirana je testiranjem dviju pomoćnih hipoteza. Hipoteza H2 smatra se potvrđenom ako su obje pomoćne hipoteze potvrđene. Formulacija pomoćnih hipoteza glasi:

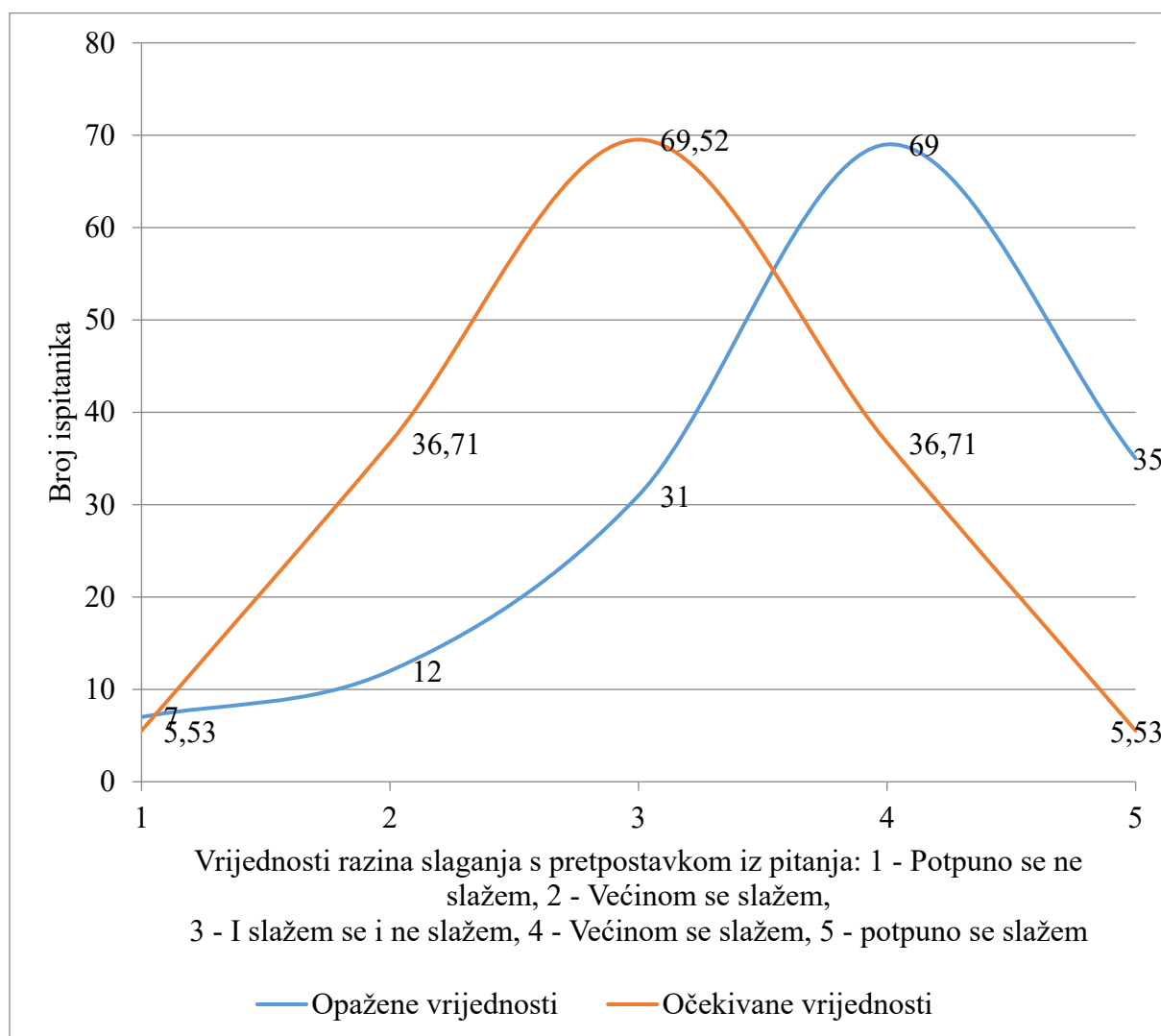
PH2.1: Hrvatska nacionalnost predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije.

PH2.2: Nezadovoljstvo vlastitim položajem unutar diplomacije SFRJ predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika u proces stvaranja hrvatske diplomacije.

6.5.2.1. Testiranje pomoćne hipoteze PH2.1

Pomoćna hipoteza PH2.1: „Hrvatska nacionalnost predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije“ testirana je na temelju odgovora na anketno pitanje koje glasi: „Smatram da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ“.

Grafikon 13. Opažene i očekivane vrijednosti razdiobe odgovora ispitanika na pitanje: „Smatram da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ“

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Razdioba odgovora na to pitanje grafički je prikazana u Grafikonu 6. doktorskog rada. Histogramom su prikazane vrijednosti razdiobe odgovora na to pitanje. Kumulativne frekvencije odgovora ispitanika za svaku razinu slaganja s pretpostavkom iz anketnog pitanja uvrštene su u Tablicu 25. Vrijednosti opaženih i očekivanih razdioba odgovora prikazane su

grafički u Grafikonu 13. Prvi se korak testa odnosi na testiranje normalnosti opažene u odnosu na očekivanu razdiobu.

Tablica 25. Testiranje pomoćne hipoteze PH2.1

Testiranje hipoteze PH2.1 s pretpostavkom očekivanih vrijednosti distribuiranih prema normalnoj (Gaussovoj) razdiobi						
Razine slaganja Varijable	Potpuno se ne slažem	Većinom se ne slažem	I slažem se i ne slažem	Većinom se slažem	Potpuno se slažem	Ukupno
Opažena (empirijska) vrijednost (f_e)	7	12	31	69	35	154
Formula za izračun očekivane (teorijske) vrijednosti (f_t)	ukupno x 0,0359	ukupno x 0,2384	ukupno x 0,4514	ukupno x 0,2384	ukupno x 0,0359	
Očekivana (teorijska) vrijednost (f_t)	5,53	36,71	69,52	36,71	5,53	154
Razlika (devijacija) ($f_e - f_t$)	1,47	-24,71	-38,52	32,29	29,47	
Kvadrat razlike (devijacije) ($f_e - f_t$) ²	2,17	610,76	1483,45	1042,41	868,56	
χ^2 (HI kvadrat) ($f_e - f_t$) ² / f_t	0,39	16,64	21,34	28,39	157,10	223,864
α (značajnost)	1%	aritmetička sredina	3,734	p vrijednost	2,763 E-47	
Stupanj slobode	4	Σ HI kvadrata > od granične vrijednosti → opažene i očekivane vrijednosti se			RAZLIKUJU	
Granična vrijednost Za α i Stupanj slobode	13,277	Aritmetička sredine > 3 → alternativna hipoteza je			POTVRĐENA	

Izvor: Istraživanje i obrada autora

U Tablici 25. prikazane su vrijednosti χ^2 testa. Usporedbom opaženih i očekivanih vrijednosti izračunate su vrijednosti $\Sigma \chi^2 = 223,864$. Kako je ta vrijednost značajno veća od granične vrijednosti za značajnost $\alpha = 0,01$, odnosno 1 % i stupanj slobode 4 koja iznosi 13,277, izvodi se zaključak da postoji statistički značajna razlika između opaženih i očekivanih vrijednosti razdiobe odgovora ispitanika. Isti se zaključak izvodi i na temelju izračunate vrijednosti $p = 2,763 \text{ E-}47$ zato što je ta vrijednost znatno manja od granične vrijednosti $\alpha = 0,01$. To znači da

vjerojatnosti pogrešno izvedenog zaključka da se opažene i očekivane vrijednosti razdiobe razlikuju gotovo da i nema jer vrijednost pogreške u postocima je takva da znamenka 2 dolazi nakon 46 znamenki s vrijednosti 0, odnosno da je znatno manja od strožega kriterija statističke značajnosti.

Na temelju činjenice da je izveden zaključak da se opažene i očekivane vrijednosti razdiobe razlikuju, u drugom se koraku testiranja pomoćne hipoteze H2.1 promatra vrijednost aritmetičke sredine razdiobe odgovora. Kako vrijednost aritmetičke sredine iznosi 3,734, odnosno da je veća od neutralne vrijednosti razdiobe koja iznosi 3, izvodi se zaključak da je u razdiobi odgovora ispitanika na anketno pitanje: „Smatram da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ“ više odgovora *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem* negoli odgovora *Većinom se ne slažem* i *Potpuno se ne slažem*. Na temelju te činjenice izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH2.1: „Hrvatska nacionalnost predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije“ treba smatrati nedvojbeno **potvrđenom**.

6.5.2.2. Testiranje pomoćne hipoteze PH2.2

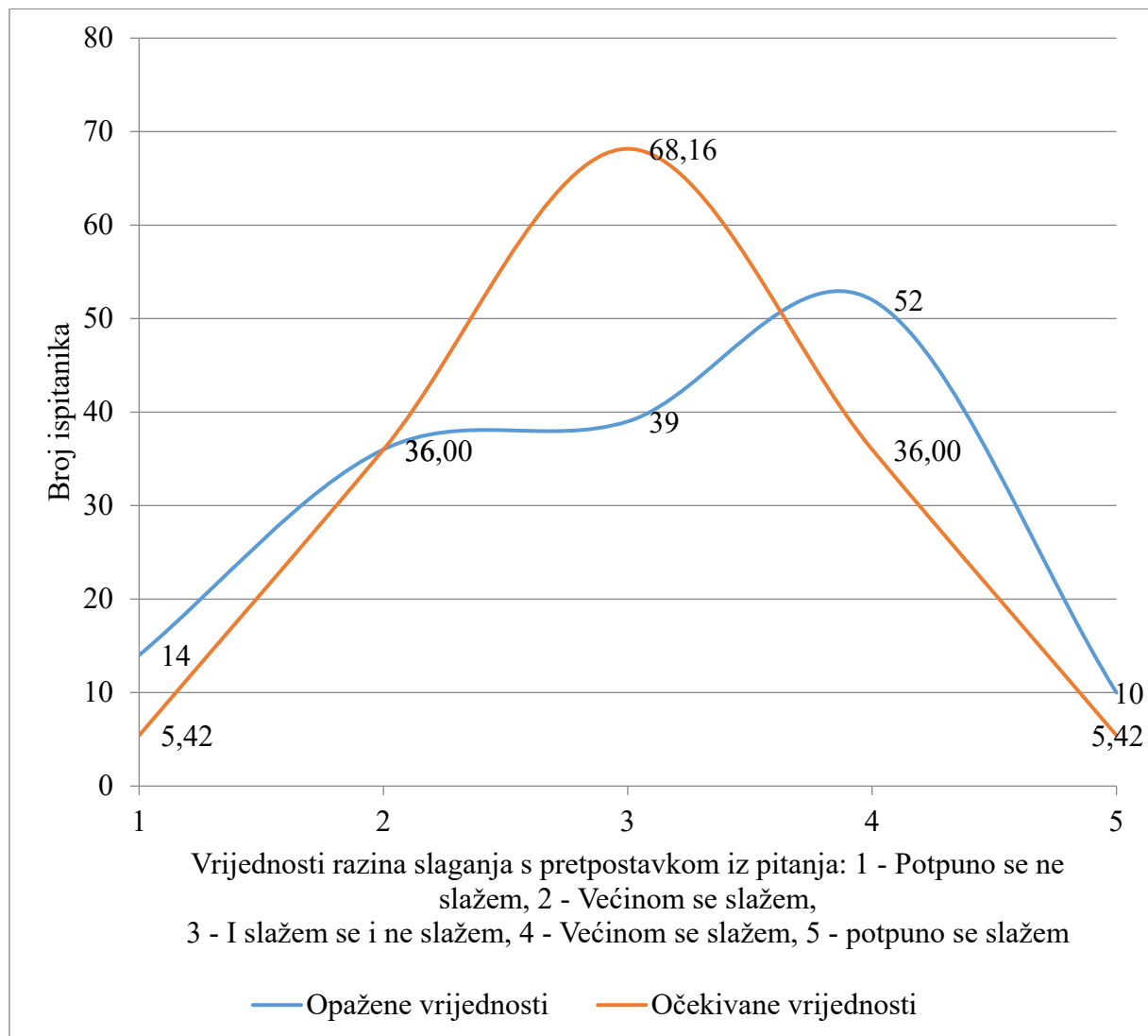
Pomoćna hipoteza PH2.2: „Nezadovoljstvo vlastitim položajem unutar diplomacije SFRJ predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika u proces stvaranja hrvatske diplomacije“ testirana je na temelju odgovora na anketno pitanje koje glasi: „Smatram da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ diplomata prijelaznika predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije“.

Razdioba odgovora na to pitanje grafički je prikazana u Grafikonu 7. doktorskog rada. Histogramom su prikazane vrijednosti razdiobe odgovora na to pitanje. Kumulativne frekvencije odgovora ispitanika za svaku razinu slaganja s pretpostavkom iz anketnog pitanja uvrštene su u Tablicu 26. Vrijednosti opaženih i očekivanih razdioba odgovora prikazane su grafički u Grafikonu 14. Prvi se korak testa odnosi na testiranje normalnosti opažene u odnosu na očekivanu razdiobu.

U Tablici 26. prikazane su vrijednosti χ^2 testa. Usporedbom opaženih i očekivanih vrijednosti izračunate su vrijednosti $\Sigma \chi^2 = 37,034$. Kako je ta vrijednost veća od granične vrijednosti za značajnost $\alpha = 0,01$, odnosno 1 % i stupanj slobode 4 koja iznosi 13,277, izvodi se zaključak da postoji statistički značajna razlika između opaženih i očekivanih vrijednosti razdiobe odgovora ispitanika. Isti se zaključak izvodi i na temelju izračunate vrijednosti $p = 1,772 \text{ E-}07$ zato što je ta vrijednost znatno manja od granične vrijednosti $\alpha = 0,01$. To znači da

vjerojatnosti pogrešno izvedenog zaključka da se opažene i očekivane vrijednosti razdiobe razlikuju gotovo da i nema jer vrijednost pogreške u postocima je takva da znamenka 1 dolazi nakon 6 znamenki s vrijednosti 0, odnosno da je znatno manja od strožeg kriterija statističke značajnosti.

Grafikon 14. Opažene i očekivane vrijednosti razdiobe odgovora ispitanika na pitanje: „Smatram da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ diplomata prijelaznika predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije“

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Na temelju činjenice da je izveden zaključak da se opažene i očekivane vrijednosti razdiobe razlikuju, u drugom se koraku testiranja pomoćne hipoteze PH2.2 promatra vrijednost aritmetičke sredine razdiobe odgovora. Kako vrijednost aritmetičke sredine iznosi 3,053, odnosno da je veća od neutralne vrijednosti razdiobe koja iznosi 3, izvodi se zaključak da u je razdiobi odgovora ispitanika na anketno pitanje: „Smatram da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ diplomata prijelaznika predstavlja važan motiv za uključivanje u proces

stvaranja hrvatske diplomacije“ više odgovora *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem* negoli odgovora *Većinom se ne slažem* i *Potpuno se ne slažem*. Na temelju te činjenice izvodi se zaključak da se hipoteza PH2.2 „Nezadovoljstvo vlastitim položajem unutar diplomacije SFRJ predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika u proces stvaranja hrvatske diplomacije“ treba smatrati nedvojbeno **potvrđenom**.

Tablica 26. Testiranje pomoćne hipoteze PH2.2

Testiranje hipoteze PH2.2 s pretpostavkom očekivanih vrijednosti distribuiranih prema normalnoj (Gaussovoj) razdiobi						
Razine slaganja Varijable	Potpuno se ne slažem	Većinom se ne slažem	I slažem se i ne slažem	Većinom se slažem	Potpuno se slažem	Ukupno
Opažena (empirijska) vrijednost (f_e)	14	36	39	52	10	151
Formula za izračun očekivane (teorijske) vrijednosti (f_t)	ukupno x 0,0359	ukupno x 0,2384	ukupno x 0,4514	ukupno x 0,2384	ukupno x 0,0359	
Očekivana (teorijska) vrijednost (f_t)	5,42	36,00	68,16	36,00	5,42	151
Razlika (devijacija) ($f_e - f_t$)	8,58	0,00	-29,16	16,00	4,58	
Kvadrat razlike (devijacije) ($f_e - f_t$) ²	73,60	0,00	850,39	256,05	20,97	
χ^2 (HI kvadrat) ($f_e - f_t$) ² / f_t	13,58	0,00	12,48	7,11	3,87	37,034
α (značajnost)	1%	aritmetička sredina	3,053	p vrijednost	1,772 E-07	
Stupanj slobode	4	Σ HI kvadrata > od granične vrijednosti → opažene i očekivane vrijednosti se			RAZLIKUJU	
Granična vrijednost Za α i Stupanj slobode	13,277	Aritmetička sredine > 3 → alternativna hipoteza je			POTVRĐENA	

Izvor: Istraživanje i obrada autora

Na temelju činjenica da se obje pomoćne hipoteze trebaju smatrati nedvojbeno potvrđenima izvodi se zaključak da se radna hipoteza H2: „Hrvatska nacionalnost i nezadovoljstvo vlastitim položajem unutar diplomacije SFRJ predstavljali su važan motiv diplomata

prijelaznika za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije“ treba smatrati nedvojbeno **potvrđenom**.

7. ZAKLJUČAK

Tema doktorskog rada proizašla je iz tri izvorišta: prvo, raspad države, stvaranje novih država i prelasci službenika iz starog u nove sustave; drugo, SFRJ se raspadala po etničkim granicama, a u zajedničkim državnim tijelima radili su pripadnici svih naroda i narodnosti (kako su tada bile definirane ustavom); treće, izostanak istraživanja koji bi se bavili fenomenom prelaska diplomata u novoosnovanu hrvatsku diplomaciju i njihovim utjecajem na njezin razvoj. Ukupna situacija u tadašnjoj državi pridonijela je odlukama da se hrvatski diplomati opredijele za napuštanje jugoslavenske diplomacije i prelaskom u hrvatsku diplomaciju počinju pridonositi uspostavi kapaciteta za međunarodno djelovanje što je u tim trenucima bilo izrazito važno. U izgradnji nove diplomatske mreže Republika Hrvatska oslanjala se na bivše jugoslavenske diplomate, ali i na pojedince koji nisu imali diplomatskog iskustva, a dolazili su ili iz Republike Hrvatske ili iz hrvatske dijaspe. Uloga karijernih i iskusnih diplomata u tim trenucima bila je veliki doprinos izgradnji profesionalne i učinkovite diplomatske mreže Republike Hrvatske. Cjelokupni proces odvijao se u vrlo teškim uvjetima s mnogobrojnim nepoznanicama koje su utjecale na individualne odluke svakog pojedinca koji je odlučio sudjelovati u izgradnji nove diplomacije.

Cilj rada bio je istražiti i analizirati način formiranja i organiziranja diplomacije Republike Hrvatske s naglaskom na motive i ulogu „diplomata prijelaznika“ iz Saveznog sekretarijata za inostrane poslove SFRJ, odnosno jugoslavenske diplomatske mreže. Uz temeljni cilj istraživanja definirani su i pomoćni ciljevi kako bi se mogle postaviti hipoteze. U skladu s definiranim ciljevima istraživanja izvedene su dvije radne hipoteze. Svaka od njih testirana je testiranjem dviju pomoćnih hipoteza kako bi se moglo korektno provesti testiranje radnih hipoteza:

H1: Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos prilikom formiranja i pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije.

PH1.1: Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos na formiranje hrvatske diplomacije.

PH1.2: Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos ugledu hrvatske diplomacije.

H2: Hrvatska nacionalnost i nezadovoljstvo vlastitim položajem unutar diplomacije SFRJ predstavljali su važan motiv diplomata prijelaznika za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije:

PH2.1: Hrvatska nacionalnost predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije.

PH2.2: Nezadovoljstvo vlastitim položajem unutar diplomacije SFRJ predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika u proces stvaranja hrvatske diplomacije

Planirano istraživanje realizirano je u tri faze. U prvoj fazi provedeno je sekundarno istraživanje dosadašnjih publikacija koje su obrađivale tematska područja vezana uz objekt istraživanja. U toj fazi primijenjene su metode analize i sinteze uz deskripciju dobivenih informacija i rezultata dosadašnjih istraživanja. U drugoj fazi proveden je polustrukturirani intervjua s ciljem analize i pripreme nastavka istraživanja iz kojeg su se osigurali definirani ciljevi i dokazale postavljene hipoteze. U drugoj fazi intervjuirano je 16 karijernih diplomata podijeljenih u dvije fokus skupine. Prvu skupinu, tzv. „diplomati prijelaznici“, činilo je osam karijernih diplomata koji su kao prijelaznici iz diplomacije bivše SFRJ aktivno sudjelovali u formiranju i razvoju diplomatske mreže Republike Hrvatske. Drugu fokus skupinu, tzv. „novi diplomati“, činili su diplomati, zaposlenici Ministarstva vanjskih poslova koji su svoju službu na raznim diplomatskim pozicijama „odrađivali“ u vremenu koje se analizira i bili akteri i svjedoci prilika toga vremena. Na taj je način istražen način formiranja i organiziranja diplomatske mreže Republike Hrvatske i uloge „diplomata prijelaznika“ na temelju prikupljenih podataka provedenih intervjua. Rezultati provedenog istraživanja omogućili su formiranje pretpostavki i istraživačkih pitanja za treću fazu istraživanja koja je provedena anonimnom anketom čiji su ispitanici bili sadašnji i bivši diplomati vezani uz Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija.

Instrument istraživanja bila je internetska anketa. Izrađena je korištenjem informatičkog programa Google Obrasci. Poveznica (engl. *link*) na internetsku anketu više je puta slana elektroničkom poštom bivšim i sadašnjim zaposlenicima Ministarstva vanjskih i europskih poslova. Anketa je obuhvaćala 16 pitanja. Prvih sedam pitanja odnosilo se na nezavisne varijable istraživanja, a preostalih devet na zavisne varijable istraživanja, odnosno stavove ispitanika o doprinosu bivših jugoslavenskih diplomata uspostavi i radu diplomatske mreže Republike Hrvatske nakon raspada SFRJ. Odgovori ispitanika prikupljeni su od 14. lipnja 2021. do 20. svibnja 2022. Prikupljeni su odgovori 151 ispitanika.

Stavovi ispitanika istraživani su primjenom Likertove ljestvice s pet razina slaganja kako bi kvalitativne vrijednosti stavova ispitanika bile reprezentirane kvantitativnima koje se mogu statistički obrađivati za ostvarivanje ciljeva istraživanja. Razdiobe odgovora ispitanika koji se odnose na nezavisne varijable istraživanja opisane su zaokretnim tablicama u dvije dimenzije

s apsolutnim i relativnim vrijednostima. Relativne vrijednosti izražene su u postocima ukupnog broja ispitanika. Najvažnije vrijednosti iz tablica su interpretirane. Razdiobe odgovora ispitanika koji se odnose na zavisne varijable istraživanja opisane su grafički histogramima koji sadrže i krivulje normalne razdiobe te vrijednostima 17 pokazatelja deskriptivne statistike u tablicama. Sve vrijednosti iz histograma i tablica su interpretirane.

Pomoćna hipoteza PH1.1: „Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos u formiranju hrvatske diplomacije“ testirana je na temelju odgovora na anketno pitanje koje glasi: „Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije“. Na temelju činjenice da je izveden zaključak da se opažene i očekivane vrijednosti razdiobe razlikuju, u drugom se koraku testiranja pomoćne hipoteze PH 1.1 promatra vrijednost aritmetičke sredine razdiobe odgovora. Kako vrijednost aritmetičke sredine iznosi 3,815, odnosno da je veća od neutralne vrijednosti razdiobe koja iznosi 3, izvodi se zaključak da je u razdiobi odgovora ispitanika na anketno pitanje: „Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije“ više odgovora *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem* negoli odgovora *Većinom se ne slažem* i *Potpuno se ne slažem*. Na temelju te činjenice izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH 1.1: „Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos u formiranju hrvatske diplomacije“ treba smatrati nedvojbeno **potvrđenom**.

Pomoćna hipoteza PH1.2: „Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos ugledu hrvatske diplomacije“ testirana je na temelju odgovora na anketno pitanje koje glasi: „Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije“. Na temelju činjenice da je izveden zaključak da se opažene i očekivane vrijednosti razdiobe razlikuju, u drugom se koraku testiranja pomoćne hipoteze PH 1.2 promatra vrijednost aritmetičke sredine razdiobe odgovora. Kako vrijednost aritmetičke sredine iznosi 3,371, odnosno da je veća od neutralne vrijednosti razdiobe koja iznosi 3, izvodi se zaključak da je u razdiobi odgovora ispitanika na anketno pitanje: „Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije“ više odgovora *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem* negoli odgovora *Većinom se ne slažem* i *Potpuno se ne slažem*. Na temelju te činjenice izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH 1.2: „Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali su značajan doprinos ugledu hrvatske diplomacije“ treba smatrati nedvojbeno **potvrđenom**.

Na temelju činjenica da se obje pomoćne hipoteze trebaju smatrati nedvojbeno potvrđenima izvodi se zaključak da se radna hipoteza H1: „Diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ dali

su značajan doprinos u formiranju i pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije“ treba smatrati nedvojbeno **potvrđenom**.

Pomoćna hipoteza PH2.1: „Hrvatska nacionalnost predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije“ testirana je na temelju odgovora na anketno pitanje koje glasi: „Smatram da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ“. Na temelju činjenice da je izveden zaključak da se opažene i očekivane vrijednosti razdiobe razlikuju, u drugom se koraku testiranja pomoćne hipoteze H2.1 promatra vrijednost aritmetičke sredine razdiobe odgovora. Kako vrijednost aritmetičke sredine iznosi 3,734, odnosno da je veća od neutralne vrijednosti razdiobe koja iznosi 3, izvodi se zaključak da je u razdiobi odgovora ispitanika na anketno pitanje: „Smatram da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ“ više odgovora *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem* negoli odgovora *Većinom se ne slažem* i *Potpuno se ne slažem*. Na temelju te činjenice izvodi se zaključak da se pomoćna hipoteza PH2.1: „Hrvatska nacionalnost predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije“ treba smatrati nedvojbeno **potvrđenom**.

Pomoćna hipoteza PH2.2: „Nezadovoljstvo vlastitim položajem unutar diplomacije SFRJ predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika u proces stvaranja hrvatske diplomacije“ testirana je na temelju odgovora na anketno pitanje koje glasi: „Smatram da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ diplomata prijelaznika predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije“. Na temelju činjenice da je izveden zaključak da se opažene i očekivane vrijednosti razdiobe razlikuju, u drugom se koraku testiranja pomoćne hipoteze PH2.2 promatra vrijednost aritmetičke sredine razdiobe odgovora. Kako vrijednost aritmetičke sredine iznosi 3,053, odnosno da je veća od neutralne vrijednosti razdiobe koja iznosi 3, izvodi se zaključak da je u razdiobi odgovora ispitanika na anketno pitanje: „Smatram da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ diplomata prijelaznika predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije“ više odgovora *Većinom se slažem* i *Potpuno se slažem* negoli odgovora *Većinom se ne slažem* i *Potpuno se ne slažem*. Na temelju te činjenice izvodi se zaključak da se hipoteza PH2.2 „Nezadovoljstvo vlastitim položajem unutar diplomacije SFRJ predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika u proces stvaranja hrvatske diplomacije“ treba smatrati nedvojbeno **potvrđenom**.

Na temelju činjenica da se obje pomoćne hipoteze trebaju smatrati nedvojbeno potvrđenima izvodi se zaključak da se radna hipoteza H2: „Hrvatska nacionalnost i nezadovoljstvo

vlastitim položajem unutar diplomacije SFRJ predstavljali su važan motiv diplomata prijelaznika za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije“ treba smatrati nedvojbeno **potvrđenom**.

U skladu s testiranjem postavljenih hipoteza može se zaključiti da je ostvaren i temeljni cilj istraživanja i potvrđen **Doprinos bivših jugoslavenskih diplomata prijelaznika uspostavi i radu nove diplomatske mreže Republike Hrvatske**.

Istraživanje je provedeno provođenjem intervjua i internetske ankete. Takav način istraživanja podrazumijeva kvalitativnu i kvantitativnu analizu subjektivnih podataka, što predstavlja svojevrsno ograničenje rada. Nadalje, možebitno ograničenje istraživanja je nedovoljno velik uzorak podataka, osobito onih prikupljenih intervjuima. Međutim, veći broj podataka gotovo da i nije mogao biti prikupljen zato što velik broj sudionika u događajima analiziranim u doktorskom radu više nije živ. Anketiranje se provodilo više od godinu dana i to tako da se autor više puta osobno angažirao prikupljanjem podataka u Ministarstvu vanjskih i europskih poslova i Diplomatskoj akademiji. Broj potencijalnih sudionika ograničen je brojem zaposlenih u sustavu diplomacije Republike Hrvatske. Daljnja istraživanja moguća su ponavljanjem istraživanja s istim anketnim pitanjima i komparativnom analizom utvrditi postoje li statistički značajne razlike u stavovima ispitanika u ovom i budućim provedenim istraživanjima.

LITERATURA

Knjige:

1. Attali, J. (1995). *Verbatim III, 1988–1991*. Paris: Fayard.
2. Baker, J. A. III. (1995). *The Politics of Diplomacy, Revolution, War and Peace 1989-1992*. New York: Putnam's Sons.
4. Banac, I. (2001). *Raspad Jugoslavije: eseji o nacionalizmu i nacionalnim sukobima*. Zagreb: Durieux.
5. Barić, N. (2005). *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995*. Zagreb: Golden marketing.
6. Berković, S. (2006). *Diplomacija i diplomatska profesija*. Dubrovnik: Urban–Media.
7. Bjelorusija (2021). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7996> (zadnji pregled 19. 5. 2022.).
8. Božo Marendić (2020). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=38845> (zadnji pregled 3.9.2020.).
9. Broz, Josip – Tito (2020). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9758> (zadnji pregled 13.8.2020.).
10. Buden, B. (2002) *Kaptolski kolodvor: politički eseji*. Beograd: Centar za savremenu umjetnost.
11. Čehoslovačka (2021). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13233> (zadnji pregled 18. 5. 2022.).
12. Češka (2021). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13318> (zadnji pregled 18. 5. 2022.).
13. Dedijer, V. (1981). *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*. 2. svezak. Rijeka: Liburnija.
14. diplomacija (2020). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15326> (zadnji pregled 28.8.2020.).
15. Feltham, R. G. (1996). *Diplomatski priručnik*. Zagreb: Naklada Zadro.
16. Genscher, H.-D. (1999). *Sjećanja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest.

17. Goldstein, I., Goldstein, S. (2015). *Tito*. Zagreb: Profil knjiga.
18. Goldstein, I. (2011). *Povijest Hrvatske 1945*. 2. svezak. Zagreb: EPH media.
19. Golob Nick, M. (1976). *Jugoslavija i nesvrstanost*. Beograd: Narodna armija.
20. Granić, M. (2019). *Diplomatska oluja*. Zagreb: Večernji list.
21. Granić, M. (2005). *Vanjski poslovi: iza kulisa politike*. Zagreb: Algoritam.
22. Gregurić, F. (2017). *Vlada demokratskog jedinstva: Istina o Vukovaru i škola demokracije u Hrvatskoj*. Zagreb: Školska knjiga, Hanza media.
23. Gregurić, F. (1998). *Vlada demokratskog jedinstva Hrvatske 1991.-1992*. Zagreb: Naklada Zadro.
24. Holbrooke, R. (1998). *To End a War*. New York: Random House.
25. Huntington, S. P. (1998). *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*. Zagreb: Izvori.
26. Ibler, V. (1987). *Rječnik međunarodnog javnog prava*. Zagreb: Informator.
27. Jakovina, T. (2011). *Treća strana Hladnog rata*. Zagreb: Fraktura.
28. Janša, J. (1993). *Pomaci: Nastajanje i obrana slovenske države 1988 – 1992*. Zagreb: Mladinska knjiga.
29. Job, C. (2002). *Yugoslavia's Ruin. The Bloody Lessons of Nationalism. A Patriot's Warning*. Lanham, Boulder, New York: Oxford.
30. Jović, D. (2003). *Jugoslavija država koja je odumrla: Uspon, kriza i pad Kardeljeve Jugoslavije (1974-1990)*, Prometej: Zagreb.
31. Jović, D. (rujan 2014). *Liberalne teorije međunarodnih odnosa*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti. Zagreb,
32. Jović, B. (1995). *Posljednji dani SFRJ, izvod iz dnevnika*. Politika: Beograd.
33. Kadrijević, V. (1993). *Moje viđenje raspada – vojska bez države*. Politika: Zagreb. Dostupno na: <https://vdocuments.mx/veljko-kadijevic-moje-vidjenje-raspada-latinica.html> (zadnji pregled 19. 8. 2020.).
34. Kissinger, H. (2000). *Diplomacija*. Zagreb: Golden marketing.
35. Krestić, V. Đ. (1998). *Genocidom do velike Hrvatske*. Novi Sad; Beograd: Matica srpska: Arhiv Srbije.
36. Libal, M. (2004). *Njemačka politika i jugoslavenska kriza*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
37. Linz, J., Stepan, A. (1998). *Demokratska tranzicija i konsolidacija: Južna Evropa, Južna Amerika i postkomunistička Evropa*. Beograd: Filip Višnjić.
38. Lydall, H. (1984). *Yugoslav Socialism. Theory and Practice*. Oxford: Clarendon Press.
39. Machiavelli, N. (2020). *Vladar ili De principatibus*. Zagreb: Disput.

40. Maksić, M. (2001). *U raskoraku sa svetom*. Beograd: Zagorac. Dostupno na: <http://docplayer.rs/173220356-Bi%D1%8Clioteka-svedocanstva-%D0%BCilivoje-maksic-u-raskoraku-sa-svetom-r-1-1-1.html> (25. 8. 2020.).
41. Mamula, B. (2000). *Slučaj Jugoslavija*. Podgorica: CID.
42. Marijan, D. (2016). *Domovinski rat*. Zagreb: Despot infinitus; Hrvatski institut za povijest.
43. Marijan, D. (2017). *Hrvatska 1989.-1992. Rađanje države*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
44. Matković, H. (1998). *Povijest Jugoslavije (1918-1991): hrvatski pregled*. Zagreb: Naklada Pavičić.
45. Mesić, S. (1992). *Kako smo srušili Jugoslaviju: politički memoari posljednjeg predsjednika Predsjedništva SFRJ*. Zagreb: Globus International.
46. Mikolić M. (2002). *Diplomatski i poslovni protokoli*. Zagreb: Barbat.
47. Mock, A. (1998). *Dossier Balkan i Hrvatska: ratna agresija u bivšoj Jugoslaviji – perspektive za budućnost*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada: Hrvatski institut za povijest.
48. Mursalo, T. A. (2003). *Hrvati na jugu Afrike (1757.-1997.)*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika, Nakladni zavod Matice Hrvatske.
49. Mursalo, T. A. (2007). *Prvoimenovani hrvatski poklisari i veleposlanici od 1990. do danas*. Zagreb: Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija; Hrvatski diplomatski klub.
50. Nenadović, A. (1989). *Razgovori s Kočom*. Zagreb: Globus.
51. Nenadović, A. (1998) *Mirko Tepavac: sećanja i komentari*. Beograd: Radio B92.
52. Nick S. (1997). *Diplomacija*. Zagreb: Barbat.
53. Nick, S. (1999). *Diplomatski leksikon*. Zagreb: Barbat.
54. Nobilo, M. (2000). *Hrvatski feniks: Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990.-1997.* Zagreb: Nakladni zavod Globus.
55. Novak Prosperov, S. (2004). *Povijest hrvatske književnosti: Suvremena književna republika*. Svezak 4. Zagreb: Marjan tisak.
56. Painter, D. S. (2002). *Hladni rat. Povijest međunarodnih odnosa*. Zagreb: Srednja Europa.
57. Papić, M. (2014). *Primijenjena statistika u MS Excelu*. Zagreb, Hrvatska: ZORO
58. Radelić, Z., Davor M., Barić, N., Bing, A., Živić, D. (2006). *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*. Zagreb: Školska knjiga.

59. Radelić, Z. (2006). *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. – Od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga.
60. Ramet, S. P. (2005). *Balkanski Babilon*. Zagreb: Alinea.
61. Ramet, P. S. (2009). *Tri Jugoslavije. Izgradnja države i izazov legitimacije 1981.-2005*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
62. Rudolf, D. (1991). *Stvaranje hrvatske države*. Zagreb: Školska knjiga.
63. Rudolf, D. (1999). *Rat koji nismo htjeli*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
64. Rudolf, D. (2005). *Postignuća i utopije: članci, razgovori, polemike, govori i pisma: 1990.-2005*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
65. Rusija (2021). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=53751> (zadnji pregled 19. 5. 2022.).
66. Satow, E. (2018). *Vodič kroz diplomatsku praksu*. Zagreb: Jesenski i Turk.
67. Service, R. J. (1997). *Povijest suvremene Rusije – od carizma do dvadeset i prvog stoljeća*. Zagreb: Sandorf.
68. Slovačka (2021). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56689> (zadnji pregled 18. 5. 2022.).
69. Soros, G. (1993). *Podrška demokraciji*. Zagreb: August Cesarec.
70. Stambolić, I. (1995). *Put u bespuća, odgovori Ivana Stambolića na pitanja Slobodana Inića*. Beograd: Radio B92.
71. SEATO pakt (2020). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55110> (zadnji pregled 12.8.2020.).
72. Šeks, V. (2015). *1991. – Moja sjećanja na stvaranje Hrvatske i Domovinski rat (prvi i drugi dio)*. Zagreb: Večernji list.
73. Šošić, I., Serdar, V. (1995). *Uvod u statistiku*. Zagreb: Školska knjiga.
74. Tomac, Z. (2005). *Predsjednik protiv predsjednika*. Zagreb: Detecta.
75. Tripalo, M. (2001). *Hrvatsko proljeće*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
76. Tuđman, F. (1999). *Hrvatska riječ u svijetu: razgovori sa stranim predstavnicima*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatski institut za povijest.
77. Udovčić, B. (1999). *Statisti u demokraciji: Čitanka za buduću povijest*. Zagreb: Jesenski i Turk.

78. Ukrajina (2021). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63065> (zadnji pregled 19. 5. 2022.).
79. Uzbekistan (2021). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63553> (zadnji pregled 17.5. 2022.).
80. Vukadinović, R. (1983). *Hladni rat i Evropa*. Zagreb: Agust Cesarec.
81. Žunec, O. (2007). *Goli život: socijalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj, prvi dio*. Zagreb: Demetra.
82. Žunec, O. (ur.) (2013). *Oficir i časnik: Prelasci vojnih profesionalaca iz JNA u HV*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Westad, O. A. (2009). *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
83. Woodrow, W. (1920). *Nova sloboda*. Zagreb: Hrvatska tiskara d.d.

Znanstveni i stručni članci:

84. Babić, A. (2015). Jugoslavenski komunisti u Ministarstvu vanjskih poslova pokušali su sabotirati međunarodno priznanje Hrvatske 15. siječnja 1992. godine. *Hrvatski informativni portal*, 25. siječnja 2015. Dostupno na: <http://www.hrsvijet.net/index.php/vijesti/43-glas-hrsvijeta/35490-jugoslavenski-komunisti-u-ministarstvu-vanjskih-poslova-pokusali-sabotirati-medunarodno-priznanje-hrvatske> (zadnji pregled 23.8.2020.).
85. Banić, S. (2018). Vremeplov: Češko-slovački baršunasti razvod – 25. studenoga 1992. *Novi informator*, 26. studenoga 2018. Dostupno na: <https://informativni.hr/strucni-clanci/vremeplov-cesko-slovacki-barsunasti-razvod-25-studenoga-1992> (zadnji pregled 17. 5. 2022.).
86. Berić, G. (2018). Milošević je običan bankarski pacov, zbog njega će biti krvi do kolena. *Regionalni portal XXZ*, 31. siječnja 2018. Dostupno na: <https://www.xxzmagazin.com/milosevic-je-obican-bankarski-pacov-zbog-njega-ce-biti-krvi-do-kolena> (zadnji pregled 25. 8. 2020.).
87. Bing, A. (2003). 'Croatia down under': australski tisak o izbijanju rata u Hrvatskoj i raspadu Jugoslavije 1990.-1991. *Časopis za suvremenu povijest*, 35 (3), str. 769-803.
88. Brnelić, I. (2008). Kako smo stvarali hrvatsku diplomaciju. U: *Sjećanja i prilozi za povijest diplomacije Republike Hrvatske, Prvo desetljeće*. Knjiga prva, ur. Đuro Vidmarović, str. 17-33. Zagreb: Mate.

89. Caratan, B. (1992). Kraj Sovjetskog Saveza – Perestrojka bez Gorbačova. *Politička misao: časopis za politologiju*, 29 (3), str. 48-66.
90. Chenu, G.-M. (2008). Vukovar, opomena za Europu. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 4 (1), str. 141-158. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/180935> (zadnji pregled 26.8.2020.).
91. Conversi, D. (1998). German Shadows in the Balkan Wilderness: International Reactions to the Recognition of Croatia and Slovenia. *Revija za sociologiju*, 29 (3-4). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=227575 (zadnji pregled 30.8.2020.).
92. Čiobanu, V. (2022). Da li je sada na redu Moldavija?. *DW*, 29. travnja 2022. Dostupno na: <https://www.dw.com/bs/da-li-je-sada-na-redu-moldavija/a-61640115> (zadnji pregled 18. 5. 2022.).
93. Ćurić, M. (2016). In memoriam: Napustio nas je utemeljitelj hrvatske diplomacije Mario Mikolić. *Glas Istre*, 30. kolovoza 2016. Dostupno na: <https://glasistrenovine.hr/arhiva-portala/pregled-vijesti/in-memori-iam-napustio-nas-je-utemeljitelj-hrvatske-diplomacije-mario-mikolic-532339> (zadnji pregled 23.8.2020.).
94. Dangubić, M. (2019). 28 godina od početka općeg napada na Dubrovnik. *Braniteljski.hr*, 1. listopada 2019. Dostupno na: <https://branieljski.hr/28-godina-od-pocetka-opceg-napada-na-dubrovnik/> (zadnji pregled 9.8.2020.).
95. Drobnyak, V. (1997). Priznavanje imena i teritorijalne cjelovitosti Hrvatske u Ujedinjenim narodima kroz razdoblja djelovanja UN na teritoriju Republike Hrvatske. U: *Zbornik Diplomatske akademije: Simpozij Hrvatska i svijet*, ur.: Svjetlan Berković. Zagreb: Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske; Diplomatska akademija, str. 111-132. Dostupno na: [http://www.mvep.hr/files/file/da_zbornici/3_-_Hrvatska_i_svijet_\(1997-2\).pdf](http://www.mvep.hr/files/file/da_zbornici/3_-_Hrvatska_i_svijet_(1997-2).pdf) (zadnji pregled 16. 8. 2020.).
96. Filipović, V. (2008). Kontroverze Vanceova plana. *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, 9 (21), str. 91-110. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=60127 (zadnji pregled 26. 8. 2020.).
97. Franc, Z. (2018). Zdravko Mršić: Da bi preživjela, Hrvatsku treba osloboditi iz ropstva kapitala i hegemonije EU. *Biram dobro.*, 7. siječnja 2018. Dostupno na: <https://biramdobro.com/zdravko-mrsic-hrvatsku-treba-osloboditi-iz-ropstva-kapitala-i-hegemonije-eu/> (zadnji pregled 29.8.2020.).

98. Gagro, B. (2010). Ambasador i veleposlanik. U: *Sjećanja i prilozi za povijest diplomacije Republike Hrvatske*, Prvo desetljeće, Knjiga druga, ur. Đuro Vidmarović, str. 49-105. Zagreb: Mate.
99. Granić, M. (1997). Strategijske odrednice hrvatske vanjske politike i uloga predsjednika Tuđmana. U: *Zbornik Diplomatske akademije: Simpozij Hrvatska i svijet*, ur.: Svjetlan Berković. Zagreb: Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske; Diplomatska akademija, str. 9-18. Dostupno na: [http://www.mvep.hr/files/file/da_zbornici/3_-_Hrvatska_i_svijet_\(1997-2\).pdf](http://www.mvep.hr/files/file/da_zbornici/3_-_Hrvatska_i_svijet_(1997-2).pdf) (zadnji pregled 16. 8. 2020.).
100. Handabaka, A. (2022). Crta se nova karta: Još donedavno slovili za Putinove marionete, sada mu jedan po jedan otkazuju poslušnost. *Jutarnji list*, 6. travnja 2022. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/jos-donedavno-slovili-za-putinove-marionete-sada-mu-jedan-po-jedan-otkazuju-poslusnost-15180681> (zadnji pregled 19.5. 2022.).
101. Hedel, D. (2015). Dugovječni diplomat: Ekskluzivna ispovijest Budimira Lončara (91) za Jutarnji 'Mojih 50 godina prijateljstva s Franjom Tuđmanom'. *Jutarnji list*, 3. svibnja 2015. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/ekskluzivna-ispovijest-budimira-loncara-91-za-jutarnji-mojih-50-godina-prijateljstva-s-franjom-tudmanom-381940> (23.8.2020.).
102. Holjevac Tuković, A. (2002). Uloga republičkih ministarstava u upravi Narodne Republike Hrvatske (1945-1953). *Arhivski vjesnik*, 45, str. 103-114. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/9047>
103. Horvat, N. (2008). Niti jedan ministar, a otpali i državni tajnici. *Jutarnji list*, 21. siječnja 2008. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/niti-jedan-ministar-a-otpali-i-drzavni-tajnici-3287600> (zadnji pregled 3.9.2020.).
104. Jakovina, T. (2002). Sjećanja koja čine povijest – razgovori s Miroslavom Kreačićem, veleposlanikom i diplomatom FNRJ/SFRJ. *Časopis za suvremenu povijest*, 34 (3), str. 901-916. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/304289> (zadnji pregled 22.8.2020.).
105. Jakovina, T. (2003). Sjećanja koja čine povijest – Razgovor s Cvijetom Jobom, dugogodišnjim diplomatom i veleposlanikom FNRJ/SFRJ. *Časopis za suvremenu povijest*, 35 (3), str. 1031-1047. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=151595 (zadnji pregled 23.8.2020.).
106. Jakovina, T. (2005). Sjećanja koja čine povijest – Razgovor s Ivicom Maštrukom, veleposlanikom SFRJ u Vatikanu i hrvatskim veleposlanikom u Italiji, Grčkoj i Sloveniji. *Časopis za suvremenu povijest*, 37 (1), str. 157-173. Dostupno na:

- https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=151830 (zadnji pregled 24.8.2020.).
107. Jerković, D. (2017). Intervju: Zvonimir Šeparović 'Tuđman mi je rekao: Trebamo međunarodno priznanje, krenite što prije. Sretan put!'. *Glas Slavonije*, 14. siječnja 2017. Dostupno na: <http://www.glas-slavonije.hr/322403/11/Tudjman-mi-je-rekao-Trebamo-medjunarodno-priznanje-krenite-sto-prije-Sretan-put> (zadnji pregled 1.9.2020.).
108. Kačić, H. (1997). Granični problemi nakon uspostave suverene hrvatske države. U: *Zbornik Diplomatske akademije: Simpozij Hrvatska i svijet*, ur.: Svjetlan Berković. Zagreb: Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske; Diplomatska akademija, str. 171-192. Dostupno na: [http://www.mvep.hr/files/file/da_zbornici/3_-_Hrvatska_i_svijet_\(1997-2\).pdf](http://www.mvep.hr/files/file/da_zbornici/3_-_Hrvatska_i_svijet_(1997-2).pdf) (zadnji pregled 16. 8. 2020.).
109. Korea Gajski, B., Leto, E. (2019). Ministarstvo vanjskih poslova Hrvatske od osnutka do međunarodnog priznanja Republike Hrvatske. *Međunarodne studije*, 19 (1-2), str: 63-81. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=349494 (zadnji pregled 2.9.2020.).
110. Khulyan, A. (2022). Usred Putinovog rata u Ukrajini, Rusi traže sigurnost u Armeniji. Radio slobodna Evropa, 8. ožujka 2022. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/putin-ukrajina-rusi-armenija/31741660.html> (zadnji pregled 20. 5. 2022.).
111. Lipovac, M. (2013). Kako je propala Čehoslovačka: Dvadeset godina samostalnosti Češke i Slovačke. *tportal.hr*, 5. siječnja 2013. Dostupno na: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/dvadeset-godina-samostalnosti-ceske-i-slovacke-20130104> (zadnji pregled 14. 5. 2022.).
- 112.29. Marijan, D. (2018). Između želje i stvarnosti: ustaša u bojnoj odori. *Časopis za suvremenu povijest*, 50 (2), str. 337-361. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=303562 (zadnji pregled 6.9.2020.).
113. Mursalo, T. A. (2010). Hrvati u diplomaciji Jugoslavije. *Hrvatska revija*, 2.
114. Musladin, M. (2013). Istočno susjedstvo Europske unije: Bjelorusija, Moldova i Ukrajina. *Politička misao: časopis za politologiju*, 50 (3), str. 56-78.
115. Nobile, M. (1997). Vizija reforme UN i uloge Organizacije u novom svjetskom poretku. U: *Zbornik Diplomatske akademije: Simpozij Hrvatska i svijet*, ur.: Svjetlan Berković. Zagreb: Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske; Diplomatska akademija, str.

- 89-100. Dostupno na: [http://www.mvep.hr/files/file/da_zbornici/3_-_Hrvatska_i_svijet_\(1997-2\).pdf](http://www.mvep.hr/files/file/da_zbornici/3_-_Hrvatska_i_svijet_(1997-2).pdf) (zadnji pregled 16. 8. 2020.).
116. Palata, L. (2022). Dobrosusjedska suradnja: Češka šalje vojnike za obranu Slovačke. DW, 13. ožujka 2022. Dostupno na: <https://www.dw.com/hr/%C4%8De%C5%A1ka-%C5%A1alje-vojnike-za-obranu-slova%C4%8Dke/a-61123528> (zadnji pregled 18. 5. 2022.).
117. Pilić, D. (2019). Studirao je s Miloševićem, vodio Lončarov kabinet, bio ambasador u Čileu: poznati diplomat otkriva kako smo '91. nabavljali oružje, koliko je Tuđman cijenio Tita... Slobodna Dalmacija, 12. ožujka 2019. Dostupno na: <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/studirao-je-s-milosevicem-vodio-loncarov-kabinet-bio-ambasador-u-cileu-poznati-diplomat-otkriva-kako-smo-91-nabavljali-oru-zje-koliko-je-tudman-cijenio-tita-593331> (zadnji pregled 23. 8. 2020.).
118. Pintarić, V., Puljizević, L. (2020). Krvavi Uskrs 1991. – povijest koja se ne zaboravlja. Hrvatski vojnik, 601, 3. travnja 2020. Dostupno na: <https://hrvatski-vojnik.hr/krvavi-uskrs-1991-povijest-koja-se-ne-zaboravlja/> (zadnji pregled 8.8.2020.).
119. Pulig, S. (2018). Sužavanje prostora imperijalizmu. Portal Novosti, 10. listopada 2018. Dostupno na: <https://www.portalnovosti.com/suzavanje-prostora-imperijalizmu> (zadnji pregled 25.8.2020.).
120. Pušić, M. (2018). Najveće bitke Domovinskog rata: Bitka za Pakrac: kako je počela okupacija hrvatskog teritorija 'Drugovi hrvatski milicajci, Pakrac se pripaja SAO Krajini'. Jutarnji list, 4. kolovoza 2018. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/bitka-za-pakrac-kako-je-pocela-okupacija-hrvatskog-teritorija-drugovi-hrvatski-milicajci-pakrac-se-pripaja-sao-krajini-7688196> (zadnji pregled 8.8.2020.).
121. Radelić, Z. (2003). Hrvatska i Jugoslavija: neki problemi povijesnih istraživanja. Časopis za suvremenu povijest, 3, str. 753-768.
122. Ramet, S. P. (2008). Priznati, ili ne priznati – Politika Sjedinjenih Američkih Država prema Hrvatskoj, 1990.-1991. Časopis za suvremenu povijest, 40 (1). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=42899 (zadnji pregled 30.8.2020.).
123. Roksandić, D. (2011). Srbi u Hrvatskoj (1989–1991): između lojalnosti, neposlušnosti i pobune. U: Neposlušnost, str. 87-120. Beograd: Narodna biblioteka Srbije. Dostupno na: http://www.ffzg.unizg.hr/pov/zavod/triplex2/wpcontent/uploads/2012/02/ROKSANDIC_2011_87-120.pdf (zadnji pregled 25.7.2020.).

124. Skvortova, A. (2001). *Moldova and the EU: Direct Neighbourhood and Security Issues*. U: Kempe, Iris (ur.): *Beyond EU Enlargement, The Agenda of Direct Neighbourhood for Eastern Europe*. Bertelsmann Foundation Publishers
125. Šarinić, H. (1997). *Sedam godina s predsjednikom Tuđmanom*. U: *Zbornik Diplomatske akademije: Simpozij Hrvatska i svijet*, ur.: Svjetlan Berković. Zagreb: Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske; Diplomatska akademija, str. 19-24. Dostupno na: [http://www.mvep.hr/files/file/da_zbornici/3_-_Hrvatska_i_svijet_\(1997-2\).pdf](http://www.mvep.hr/files/file/da_zbornici/3_-_Hrvatska_i_svijet_(1997-2).pdf) (zadnji pregled 16.8.2020.).
126. Tito, J. B. (1972). *Govor na Osnivačkom kongresu Komunističke partije Srbije*. U: *Osnivački kongres KP Srbije (8-12. maja 1945)*, ur.: Milan Borković, Venceslav Glišić. Beograd: IIRPS.
127. Toma, I. (2019). *Hrvatski ratni premijer prisjeća se prijelomnih trenutaka iz 1991. i 1992. godine 'Dobro je što je Budimir Lončar odbio medalju Grada Zagreba...'*. *Jutarnji list*, 24. veljače 2019. Dostupno na: <http://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/hrvatski-ratni-premijer-prisjeca-se-prijelomnih-trenutaka-iz-1991-i-1992-godine-dobro-je-sto-je-budimir-loncar-odbio-medalju-grada-zagreba/8410637/> (zadnji pregled 2.9.2020.).
128. Tomac, Z. (1986). *Jugoslavenski federalizam*. *Politička misao: časopis za politologiju*, 23 (3), str. 4-14.
129. Vidmarović, Đ. (2016). *Umro je Tvrtko Andrija Mursalo, jedan od utemeljitelja suvremene hrvatske diplomacije*. *Portal hrvatskoga kulturnog vijeća*, 29. ožujka, 2016. Dostupno na: <https://www.hkv.hr/izdvojeno/komentari/dvidmarovic/23321-umro-je-tvrtko-andrija-mursalo-jedan-od-utemeljitelja-suvremene-hrvatske-diplomacije.html> (zadnji pregled 3.9.2020.).
130. Vurušić, V. (2022). *Ruski vladar na mukama: Putinov 'džepni NATO' pred raskolom: Pojavile se nesuglasice, lojalan mu ostao samo jedan čovjek*. *Jutarnji list*, 20. svibnja 2022. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/putinov-dzepni-nato-pred-raskolom-pojavile-se-nesuglasice-lojalan-mu-ostao-samo-jedan-covjek-15200117> (zadnji pregled 21. svibnja 2022.).
131. Vurušić, V. (2021). *Iza kulisa sukoba: Oko čega su zapravo iznenada zaratili Kirgistan i Tadžikistan: 'Ovo je uvod u apokaliptične ratove budućnosti'*. *Jutarnji list*, 2. svibnja 2021. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/oko-cega-su-zapravo-iznenada-zaratili-kirgistan-i-tadzikistan-ovo-je-uvod-u-apokalipticne-ratove-buducnosti-15069918> (zadnji pregled 20. 5. 2022.).

132. Žordić, S., Raknić, D. (2022). Putin: Pokrećemo specijalnu vojnu operaciju u Ukrajini; Kijevom već odjekuju eksplozije. Jutarnji list, 23. veljače 2022. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/putin-pokrecemo-specijalnu-vojnu-operaciju-u-ukrajini-kijevom-vec-odjekuju-eksplozije-15161709> (zadnji pregled 18. 5. 2022.).

Ostalo:

133. Kokotović, H. (2016). Ekonomske reforme Ante Markovića. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9957/1/Ekonomske%20reforme%20Ante%20Markovi%C4%87a%20%20diplomski%20rad%20%20Hrvoje%20Kokotovi%C4%87.pdf> (zadnji pregled 3.9.2020.).

134. Odluka o imenovanju zamjenika ministra poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede. Narodne novine, 62/1991. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1991_11_62_1622.html (zadnji pregled 3.9.2020.).

135. Prinove arhivskog gradiva Hrvatskog državnog arhiva u razdoblju od 1. siječnja do 21. prosinca 2015. (2015). Hrvatski državni arhiv. Dostupno na: <http://www.arhiv.hr/Portals/0/Dokumenti/Prinove/web2hdarhivloc043802.pdf?ver=2018-01-09-162737-320> (zadnji pregled 2. 9. 2020.).

136. Zakon o inozemnim poslovima. Narodne novine, 53/1991. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1991_10_53_1276.html (zadnji pregled 28.8.2020.)

Inernetski izvori:

137. 19. svibnja - Referendum o hrvatskoj samostalnosti, Hrvatski Sabor, <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/vazni-datumi/19-svibnja-referendum-o-hrvatskoj-samostalnosti>

138. Bivši ministri, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, <http://www.mvep.hr/hr/ministarstvo/bivsi-ministri/>

139. Bjelorusija, Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7996>

140. Broz, Josip – Tito, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9758>

141. Czech Missions Abroad, Czech Foreign Ministry, https://www.mzv.cz/jnp/en/diplomatic_missions/czech_missions_abroad/index.html

142. Čehoslovačka, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13233>

143. Češka, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13318>,
144. Datumi priznanja, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova,
<http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/datumi-priznanja/>
145. Diplomacija, Hrvatska enciklopedija,
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=15326>
146. Diplomatska akademija, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova,
<http://www.mvep.hr/hr/ministarstvo/diplomatska-akademija/arhiv/>
147. Domovinski rad, Kijevo, <http://www.kijevo.hr/povijest/domovinski-rat/>
148. Informbiro, Hrvatska enciklopedija,
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27415>
149. Josip Broz Tito, Nacionalni Park Brijuni <https://www.np-brijuni.hr/hr/istrazi-brijune/osobe-koje-morate-upoznati/josip-broz-tito>
150. Marendić, Božo, Hrvatska enciklopedija,
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=38845>
151. Ministry of Foreign Affairs and European Integration of the Republic of Moldova Government of Republic of Moldova, <https://mfa.gov.md/en/advanced-page-type/misiuni-ale-republicii-moldova-strainatate>
152. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus Source:
<https://mfa.gov.by/en/ministry/info/general> , <https://mfa.gov.by/en/ministry/info/general/>
153. Mogu li sankcije ugroziti Lukašenka?, Deutsche Welle, 28.06.2021,
<https://amp.dw.com/hr/mogu-li-sankcije-ugroziti-lukašenka/a-58055668>
154. Niti jedan ministar, a otpali i državni tajnici Jutarnji list,
<https://www.jutarnji.hr/naslovnica/niti-jedan-ministar-a-otpali-i-drzavni-tajnici-3287600>
155. ODKB vs. NATO: "Ruski vojni blok" postoji već 15 godina, 24.03.2022. TV - Novosti
https://hr.rbth.com/politics/2017/05/19/odkb-vs-nato-ruski-vojni-blok-postoji-vec-15-godina_765829
156. Putin priznao Donbas, šalje vojsku na istok Ukrajine: 'To nikad nije ni bila istinska država', Jutarnji list, 21.2.2022., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/putin-priznao-donbas-salje-vojsku-na-istok-ukrajine-to-nikad-nije-ni-bila-istinska-drzava-15161115>
157. Putina odbio jedan od najbližih saveznika, Kazahstan ne želi slati vojsku u Ukrajinu, Telgram, 26. 02. 2022., <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/putina-odbio-jedan-od-najblizih-saveznika-kazahstan-ne-zeli-slati-vojsku-u-ukrajinu/>

158. Rusi na 30. obljetnicu diplomatskih odnosa razočarani 'neprijateljskim potezima'
Zagreba, Tportal, 25.5.2022 <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/rusi-na-30-obljetnicu-diplomatskih-odnosa-razocarani-neprijateljskim-potezima-zagreba-20220525>
159. Rusi na 30. obljetnicu diplomatskih odnosa razočarani 'neprijateljskim potezima'
Zagreba, Tportal, 25.5.2022. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/rusi-na-30-obljetnicu-diplomatskih-odnosa-razocarani-neprijateljskim-potezima-zagreba-20220525>
160. Rusija ostvarila prijetnju: Protjeruje pet diplomata iz hrvatskog veleposlanstva u Moskvi!,
Jutarnji list, 27.5.2022, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/rusija-ostvarila-prijetnju-protjeruje-pet-diplomata-iz-hrvatskog-veleposlanstva-u-moskvi-15202979>
161. Rusija protjeruje diplomate Slovačke, Litve, Latvije i Estonije. Četiri zemlje optužuju za
'lažnu solidarnost', Češkoj zamjeraju 'apsurdne optužbe' o ruskim špijunima, Slobodna
Dalmacija, 28.4.2021. <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/svijet/rusija-protjeruje-diplomate-slovacke-litve-latvije-i-estonije-cetiri-zemlje-optuzuju-za-laznu-solidarnost-ceskoj-zamjeraju-apsurdne-optuzbe-o-ruskim-spjunima-1094660>
162. Rusija, Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53751>
163. SEATO pakt, Hrvatska enciklopedija,
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55110>
164. Slovačka je naredila ruskom veleposlanstvu da prepolovi broj osoblja u zemlji, Jutarnji
list, 30.3.2022., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/slovacka-je-naredila-ruskom-veleposlanstvu-da-prepolovi-broj-osoblja-u-zemlji-15177539>
165. Šeparović, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova,
<http://www.mvep.hr/files/file/bivsi-ministri/CV-Separovic.pdf>
166. Što je NATO?, Indeks, https://www.nato.int/nato-welcome/index_hr.html
167. Ukrajina, Hrvatska enciklopedija,
<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63065>
168. Uzbune diljem Ukrajine, stiglo novo američko oružje. "Počela je druga faza rata", Index,
19.4.2022. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/uzbune-diljem-ukrajine-stiglo-novo-americko-oruzje-pocela-je-druga-faza-rata/2357064.aspx>

POPIS GRAFIKONA I TABLICA

Grafikoni

Grafikon 1. Zastupljenost saveznih sekretara inozemnih poslova u SFRJ	68
Grafikon 2. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije	178
Grafikon 3. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije	181
Grafikon 4. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ suradnjom s bivšim kolegama iz diplomacije SFRJ utjecali na djelotvornije rješavanje problema	184
Grafikon 5. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ zbog svojeg iskustva izgrađivali diplomatsku mrežu u za Hrvatsku važnijim državama.....	187
Grafikon 6. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ	190
Grafikon 7. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije	193
Grafikon 8. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da nemogućnost napretka u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije	196
Grafikon 9. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da neetičnost namjera rukovodstva Republike Srbije za ovladavanjem nad radom Saveznog sekretarijata za inostrane poslove predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije.....	199
Grafikon 10. Histogram razdiobe odgovora na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ odluke o prijelazu iz diplomacije SFRJ donijeli prije odluke o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske.....	202
Grafikon 11. Opažene i očekivane vrijednosti razdiobe odgovora ispitanika na pitanje: „Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije“.....	206

Grafikon 12. Opažene i očekivane vrijednosti razdiobe odgovora ispitanika na pitanje: „Smatram da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije“	208
Grafikon 13. Opažene i očekivane vrijednosti razdiobe odgovora ispitanika na pitanje: „Smatram da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ“	211
Grafikon 14. Opažene i očekivane vrijednosti razdiobe odgovora ispitanika na pitanje: „Smatram da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ diplomata prijelaznika predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije“	214

Tablice

Tablica 1. Odgovori diplomata prijelaznika na 2. pitanje intervjua.....	130
Tablica 2. Odgovori diplomata prijelaznika na 3. pitanje intervjua.....	138
Tablica 3. Odgovori diplomata prijelaznika na 6. pitanje intervjua.....	141
Tablica 4. Odgovori diplomata prijelaznika na 13. pitanje intervjua.....	145
Tablica 5. Odgovori „novih diplomata“ na 2. pitanje intervjua	148
Tablica 6. Odgovori „novih diplomata“ na 3. pitanje intervjua	152
Tablica 7. Odgovori „novih diplomata“ na 6. pitanje intervjua	154
Tablica 8. Razdioba ispitanika prema rodnom identitetu i dobi	169
Tablica 9. Razdioba ispitanika prema dobi i nacionalnosti.....	169
Tablica 10. Razdioba ispitanika prema nacionalnosti i jesu li radili u diplomaciji SFRJ.....	170
Tablica 11. Razdioba ispitanika prema temeljnoj profesiji i nacionalnosti	171
Tablica 12. Razdioba ispitanika prema profesiji i diplomatskom ili konzularnom zvanju....	173
Tablica 13. Razdioba ispitanika prema diplomatskom ili konzularnom zvanju i godinama rada	176
Tablica 14. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno utjecali na formiranje hrvatske diplomacije	179
Tablica 15. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ značajno pridonijeli ugledu hrvatske diplomacije	182
Tablica 16. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ suradnjom s bivšim kolegama iz diplomacije SFRJ utjecali na djelotvornije rješavanje problema	185

Tablica 17. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ zbog svojeg iskustva izgrađivali diplomatsku mrežu u za Hrvatsku važnijim državama	188
Tablica 18. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da pripadnost hrvatskoj nacionalnosti predstavlja važan motiv diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ.....	191
Tablica 19. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da nezadovoljstvo položajem u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije.....	194
Tablica 20. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da nemogućnost napretka u diplomaciji SFRJ predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije.....	197
Tablica 21. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da neetičnost namjera rukovodstva Republike Srbije za ovladavanjem nad radom Saveznog sekretarijata za inostrane poslove predstavlja važan motiv za uključivanje u proces stvaranja hrvatske diplomacije	200
Tablica 22. Vrijednosti pokazatelja deskriptivne statistike za odgovore na pitanje smatraju li ispitanici da su diplomati prijelaznici iz diplomacije SFRJ odluke o prijelazu iz diplomacije SFRJ donijeli prije odluke o uspostavi suverene i samostalne Republike Hrvatske.....	203
Tablica 23. Testiranje pomoćne hipoteze PH 1.1.....	207
Tablica 24. Testiranje pomoćne hipoteze PH 1.2.....	209
Tablica 25. Testiranje pomoćne hipoteze PH2.1.....	212
Tablica 26. Testiranje pomoćne hipoteze PH2.2.....	215

SAŽETAK

Raspad SFRJ dogodio se u specifičnom međunarodnom kontekstu nestanka bipolarnoga i nastanka multipolarnoga svjetskog poretka. U procesu raspada SFRJ odvijali su se mnogobrojni procesi destrukcije starih i uspostave novih nedostajućih državnih struktura bivših republika koje su se odlučile za neovisnost. Raspad se odvijao po etničkim obrascima što je dovelo do masovnih prelazaka stručnjaka iz federativnih institucija u nove republičke. S obzirom na to da je diplomacija kao državna funkcija bila uspostavljena na razini federacije, novonastale države u velikoj su mjeri svoje diplomatske strukture stvarale ispočetka uz pomoć kadrova iz bivše diplomacije SFRJ. Fenomen prijelaznika iz federativne diplomatske strukture, kao i njihov doprinos stvaranju i razvoju hrvatske diplomacije, dosad nije bio predmet znanstvene pozornosti i istraživanja u društvenim znanostima u Republici Hrvatskoj. Istraživanje nije usmjereno prema spoznavanju sistemskih i strukturnih varijabli koje su dovele do raspada SFRJ, odnosno stvaranja novih republika i njihovih državnih funkcija, već nastoji, oslanjajući se na slična istraživanja prijelaznika vojnih profesionalaca, identificirati ključne razloge koji su doveli do individualnih odluka kod pojedinaca o napuštanju starih i priključenju strukturama nove države. S obzirom na to, stvaranje i razvoj hrvatske diplomacije istražuje se kroz analizu konteksta raspada SFRJ te fenomen prelazaka diplomata iz jugoslavenske u hrvatsku diplomaciju, odnosno njihov doprinos u njezinu razvoju.

Ključne riječi: diplomacija, diplomati prijelaznici, hrvatska diplomacija

SUMMARY

The disintegration of the SFRY took place in the specific international context of the disappearance of the bipolar and the emergence of a multipolar world order. In the process of disintegration of the SFRY, numerous processes of destruction of the old government structure have happened and the establishment of new missing state structures of the former republics that decided for independence took place. The disintegration took place according to ethnic patterns, which led to mass transfers of experts from federal institutions in the new republic. Given that diplomacy as a state function was established at the level of the federation, the newly created states largely built their diplomatic structures using the cadres from the former SFRY diplomacy. The phenomenon of transients from the federal diplomatic structure, as well as their contribution to the creation and development of Croatian diplomacy, has hitherto not been the subject of scientific attention and research in the social sciences in the Republic of Croatia. The research is not aimed at understanding the systemic and structural variables that led to the disintegration of the SFRY, is the creation of new republics and their state functions, but seeks, relying on similar research by military professionals, to identify key reasons that led to individual decisions to leave old and joining the structures of the new state. Given this, the creation and development of Croatian diplomacy is explored through the analysis of the context of the disintegration of the SFRY, and the phenomenon of the transition of diplomats from Yugoslav to Croatian diplomacy, and their contribution to its development.

Keywords: diplomacy, diplomats transitions, Croatian diplomacy

PRILOZI

Prilog I. Upitnik strukturiranog intervjua 1 s odgovorima

Diplomati „prijelaznici“

Pitanja za ispitanike:

1. Molimo vas da opišete svoj karijerni put u diplomaciji SFRJ s posebnim naglaskom na razdoblje nakon 1987.
2. Koji je vaš općeniti dojam o diplomaciji SFRJ, posebno o nacionalnim odnosima među diplomatima?
3. Jeste li prije 1990. osjetili nacionalne napetosti među osobljem i diplomatima unutar SFRJ? Ako ste osjetili, kada i kako je to bilo?
4. Kada ste prvi put uvidjeli kako je raspad Jugoslavije izgledan scenarij i kakvi su vam bili prvotni planovi?
5. Kako ste općenito doživljavali odnos Jugoslavija – Hrvatska: što vam je za vaš osobni, a što za diplomatski identitet bilo važnije?
6. Kako biste opisali stanje u diplomaciji SFRJ u razdoblju od travnja 1990. (prvi višestranački izbori u RH) do lipnja 1991. (proglašenje neovisnosti RH)?
7. Kakvi su bili vaši prvi kontakti s predstavnicima novih vlasti u RH?
8. Kako biste opisali stanje među diplomatima i svoju osobnu situaciju tijekom ljeta 1991. u vrijeme početka ratnih sukoba?
9. Ako ste prešli u službu RH, možete li opisati kako i kada se to dogodilo. Ako niste, možete li opisati zašto se to nije dogodilo.
10. Molimo vas da opišete vaš karijerni put nakon raspada Jugoslavije.
11. Kakvo je bilo vaše općenito mišljenje o diplomaciji nove države RH?
12. Kako biste opisali odnos između diplomata iz službe bivše SFRJ i „novih“ diplomata koji nisu participirali u politici prije neovisnosti RH?
13. Koliko su, prema vašem mišljenju, „stari diplomati“ pridonijeli međunarodnom ugledu i afirmaciji Republike Hrvatske?
14. Kakav je ostao vaš odnos s bivšim kolegama iz drugih republika SFRJ nakon raspada te države?
15. Molimo vas da navedete nešto što smatrate važnim, a što ova pitanja nisu obuhvatila.

Neven Madey

1. Ja sam u diplomaciji ušao odmah nakon fakulteta – više iz ljubavi (iz srednje još). Sve sam prošao od pripravnika, atašea do ministra savjetnika. Osim što sam obnašao sve tri funkcije kod gospodina Lončara (šef kabineta tri puta), uglavnom je moja karijera bila vezana za multilateralnu diplomaciju. Službovao sam u New Yorku, Londonu i Ateni (od 1987. do 1991. u Grčkoj do izbijanja rata).
2. Mislim da je to bila vrhunska diplomacija, što je bilo mišljenje i međunarodnih faktora. Bio je užitak raditi u takvim okolnostima, posebno u Pokretu nesvrstanih i međunarodnim organizacijama. Što se tiče nacionalne pripadnosti, mislim da ona nije bila u prvom planu, osim kod nekih pojedinaca koji su tražili veze preko svojih republika. Međunacionalni odnosi nisu bili izraženi i to se vidjelo 1991., jer se diplomacija držala postrani. Naravno da ima iznenađenja, da su se neki koji su izgledali normalno pokazali kao nacionalisti i to se ponajprije odnosi na srpske diplomate (kasnije ministar vanjskih poslova Jovanović), mojeg šefa u Grčkoj Milutinovića (kasnije predsjednik Srbije).
3. Ja nisam. To sam razdoblje proveo u Grčkoj (1987.-1991.) Nažalost, nisam imao uvid u to što je radio moj šef Milutinović, a očito je preko svojih veza radio za Miloševića. Ja sam se uvijek izjašnjavao kao Hrvat, za hrvatsko-srpski jezik i ijekavicu. Kad je 1989. došao gospodin Milutinović, moje je prve bilješke ekavizirao (šifrant, Crnogorac, mi je skrenuo pozornost na to). To smo raspravili i više nije bilo jezično-nacionalnih problema. Čini mi se da je Milošević tada dolazio u Grčku i Milutinović je pripremao rezidenciju za njega i kasnije mu udomio obitelj.
4. U Beograd sam se vratio 1987., krajem devetog mjeseca (izvor informacija tada je bila beogradska televizija). Nisam imao saznanja iz Hrvatske, ali nakon dva-tri mjeseca bilo je jasno da dolazi do raspada i tada je gospodin Lončar dao ostavku. Imao sam indirektno uvid o pregovorima preko kolega koji su sudjelovali u pregovorima između republika i tada mi je postalo jasno da ću morati potražiti mjesto svojeg novog života. To je trebao biti Split. Nisam imao nikakvih saznanja da bi me hrvatska diplomacija htjela angažirati iako smo se u studenom 1991. na javni poziv svi Hrvati u MVP-u deklarirali lojalnost hrvatskoj državi. Sljedeći korak trebao je biti Split.
5. Na to pitanje ne bih odgovarao.

6. Nisam imao spoznaja o tome. Diplomacija je manje-više funkcionirala normalno. Platforma Vlade bila je za očuvanje integriteta Jugoslavije. Ne sjećam se nekih vidljivih pokušaja izdvajanja osim gospodina Maštruka koji je bio vrlo kritičan u svojim depešama prema Beogradu. To je bio jedinstven slučaj i svaka mu čast. Moglo se primijetiti da je slovenska diplomacija bila organizirana i djelovala prema instrukcijama iz Ljubljane i oni su se jedini organizirano povukli iz institucija Jugoslavije 1991. godine.
7. Prve kontakte imao sam zahvaljujući Sinjaninu generalu Berislavu Badurini. Dobro smo se poznavali i on me preporučio Šariniću i Tuđmanu. Imao sam razgovor sa Šarinićem i kratko nakon toga dobio sam informaciju da sam dobrodošao. Tako sam u ožujku 1992. došao u Zagreb u MVP. Otprilike dva mjeseca sam samo dolazio u ministarstvo bez ikakva rješenja. Nitko se nije usudio potpisati rješenje. To je učinio ministar Šeparović neposredno prije negoli je smijenjen i poslan u New York. Ja sam postao savjetnik ministra za UN (Škrabalau) i tako smo počeli organizirati prve aktivnosti i prvi nastup RH na konferenciji UN-a, o okolišu u Brazilu (Rio).
8. Tada nisam bio u RH.
9. Opisao sam u sedmom pitanju.
10. U ljeto 1992. u Londonu (kolovoz) je održan međunarodni skup o Jugoslaviji, gdje je donesena odluka da se u Ženevi pokrenu pregovori o bivšoj Jugoslaviji i rješenju krize, to je potrajalo do 1995. U rujnu 1992. bio sam određen da u Ženevi organiziram rad misije. Bio sam potpuno sam, a krajem godine je za stalnog predstavnika došao Miomir Žužul. U tom sam razdoblju bio unaprijeđen od mjesta savjetnika do zamjenika stalnog predstavnika u rangu ambasadora i na kraju 1996. imenovan sam stalnim predstavnikom u Ženevi pri UN-u. U Zagreb dolazim 1996. i postajem pomoćnik ministra gospodinu Graniću za multilateralu. To je bilo uzbudljivo razdoblje, ali nakon godinu dana se ispraznilo mjesto savjetnika za vanjsku politiku u Uredu predsjednika RH i od deset kandidata nekim su čudom izabrali mene iako se nisam kandidirao. Mislim da je to bio prijedlog gospodina Granića i na tom sam mjestu bio do smrti predsjednika Tuđmana. Jednom sam ga u trenutku intimnosti pitao, zašto baš mene od svih poznatih konkurenata, odgovor je bio da ostali to nisu zaslužili. Kad je Tuđman umro, vratio sam se u MVP (Picula ministar) i otprilike šest mjeseci sjedio u salonu protokola bez angažmana. Picula mi je objašnjavao da nemaju ništa protiv mene, ali činjenica da sam bio savjetnik predsjedniku RH Tuđmanu me onemogućuje da dobijem neki angažman. Istina, nakon tri

mjeseca su mi ponudili da odem za otpravnika poslova u Bugarskoj s perspektivom da budem imenovan veleposlanikom. Jedna od rijetkih negativnih situacija bila je kad sam odbio ponuđeno. Nakon toga sam zamoljen da organiziram sastanak pakta stabilnosti za jugoistočnu Europu u organizaciji Sabora i Zagrebački samit Europske unije. Picula je shvatio da je posao dobro odrađen i da je vrijeme da ispuni dano obećanje, pa se iznenađen mojom skromnošću složio da idem u Strassbourg za stalnog predstavnika u Vijeću Europe. Nakon promjene vlasti i izbora HDZ-a Sanader i Žužul su me zamolili da ranije prekinem svoj angažman u Strassbourgu i da kao pomoćnik ministra organiziram dobivanje statusa kandidata za članstvo RH u EU-u (što smo uspjeli do lipnja 2008.). Obećali su mi da ću tada moći izabrati mjesto koje želim i ponudili su mi Bruxelles. Ja sam tada otišao u Grčku (zbog osobnih razloga) i tamo sam bio četiri godine. Nakon toga otišao sam u Beč za stalnog predstavnika u OESS-u i UN-u. Umirovljen sam 2014. Na sjednici Odbora za vanjsku politiku Sabora na prijedlog Picule upućena mi je zahvalnost svih političkih stranaka za doprinos hrvatskoj diplomaciji.

11. Mislim da je uz početne razumljive organizacijske manjkavosti hrvatska diplomacija, a moje je iskustvo vezano za rad u međunarodnim organizacijama, bila na visini zadatka. Vrlo učinkovita i vrlo profesionalna. Uostalom, to pokazuju ljudi koji su izrasli u toj diplomaciji od 1992. To ne uključuje samo aktualne političke zvijezde koji su svoju karijeru započeli u Ministarstvu već i mnoge druge koji su radili i u jugoslavenskoj diplomaciji i koji su svojim radom pomogli da se ostvare mnogi ciljevi i članstva u međunarodnim organizacijama NATO-u i EU-a.
12. Mislim da su u osnovi bili korektni. Mnogi hrvatski diplomati htjeli su učiti od iskusnih diplomata, naravno, neki su koristili političke aktivnosti i dobili postavljenja na više položaje, ali u osnovi nemam neke veće primjedbe.
13. Mislim da je u cjelini njihov doprinos bio pozitivan, naravno, razlikovalo se je li netko 1991. bio veleposlanik ili niže rangirani diplomat. Mislim da smo u najvećem broju, a radi se između deset do dvadeset ljudi, bili profesionalni, angažirani i korektni i tako stvarali pozitivnu sliku o RH: Maštruko, Gagro, F. Krnić, Berković, Vlastelica, Bešker, Stanko Nick, Javorski.
14. Ostao sam u korektnim odnosima, naravno, fizička udaljenost donosi rijedak kontakt. Ali mislim da još imam četiri, pet prijatelja, ponajprije iz rada u New Yorku.

15. Život je život, diplomacija je diplomacija, ja je volim i proveo sam četrdeset tri godine u jugoslavenskoj i hrvatskoj diplomaciji. Osobno sam ponosan na svoj profesionalni put.

Ivica Maštruko

1. Procedura imenovanja za ambasadora započela je 1988. godine. Nakon uobičajene procedure na kadrovskoj komisiji u Hrvatskoj, Predsjedništvo SRH uputilo je prijedlog kandidata za ambasadore Saveznom sekretarijatu za vanjske poslove. Veleposlanik SFRJ pri Svetoj Stolici bio je uobičajeno Hrvat ili Slovenac. Naizmjenično. Prije mene bio je veleposlanik Slovenac Štefan Cigoj. Nakon konzultacija sa svim republikama, Savezni je sekretarijat sastavljao listu za nove ambasadore, dostavljao ga saveznoj Vladi, a zatim je Vlada prijedlog dostavljala na usvajanje Predsjedništvu SFRJ, koje je prihvatilo konačnu listu za ambasadore. Nakon te procedure slijedile su pripreme (ne kraće od šest mjeseci) u Saveznom sekretarijatu i posjeta (konzultacije) svim republikama i pokrajinama. Pripreme sam završio (polagao se završni ispit uz obranu rada pred posebnom komisijom) u ljeto 1989. I predsjednik Predsjedništva SFRJ Janez Drnovšek uručio mi je vjerodajnice. U Rim (Vatikan) sam otputovao u rujnu 1989. Moje kvalifikacije za mjesto veleposlanika pri Svetoj Stolici bile su: zastupnik u Saboru SRH, član Komisije za odnose s vjerskim zajednicama Vlade SRH, profesor sociologije religije i sociologije politike na Filozofskom fakultetu, doktorat znanosti iz područja sociologije religije, objavljene knjige o socijalno-političkoj doktrini Katoličke Crkve, o odnosu katoličanstva i politike i knjiga o alternativnim teologijama. Objavio sam i značajan broj radova iz područja odnosa Crkve i države. Znanje stranih jezika se pretpostavljalo (uz ostalo imao sam završeni sveučilišni studij profesora engleskog i njemačkog jezika).
2. Savezna diplomatska mreža bila je profesionalna, kvalitetna, stručno osposobljena, možda ponekad previše birokratizirana. Međunacionalni odnosi bili su korektni, a na svim razinama se pazilo da među ambasadorima budu zastupljene sve republike. Razumljivo je da je (zbog organizacijskih, tehničkih, stambenih financijskih razloga) među tehničkim i administrativnim osobljem bilo više Beograđana (dakle, Srba). Nacionalna struktura ambasadora početkom devedesetih godina i uoči raspada Jugoslavije bila je sljedeća: jedan Albanac, 16 Crnogoraca, 13 Hrvata, pet Jugoslavena, devet Makedonaca, dva Mađara, šest Muslimana, 11 Slovenaca, 21 Srbin i jedan u rubrici „ostali“. Ukupno je bilo 85

veleposlanika na službi izvan Jugoslavije. Zanimljiva je, međutim, i republička struktura veleposlanika, pa se tako može vidjeti da su veleposlanici na „republičkim listama“ bili ovako zastupljeni: iz Bosne i Hercegovine 13, iz Crne Gore 11, iz Hrvatske 13, iz Makedonije devet, iz Slovenije 10, iz Srbije 17, iz Kosova pet i Vojvodine sedam.

3. Napetosti su se osjećale i uglavnom su bile refleksi i reakcija na ponašanje srpskog vodstva (Milošević). Odnos prema stavovima Miloševića i srpskog vodstva na neki je način i određivao i nacionalno-političku poziciju pojedinih diplomata i osoblja ambasade. Ipak, u međusobnim odnosima prevladala je korektnost i nastojanje da se zadrži profesionalni odnos.
4. Nakon propaloga kongresa SKJ, a posebno nakon parlamentarnih izbora, bilo je očito da se sve kreće prema raspadu Jugoslavije. Tada sam još očekivao i smatrao da postoji mogućnost za miran razlaz i dogovor o nekoj mogućoj labavoj konfederaciji. Nakon odluke Slovenije i Hrvatske o proglašenju neovisnosti (25. lipnja 1991.) i nakon intervencije JNA u Sloveniji bilo mi je jasno da su vojni sukobi i rat neminovni. Nisam ipak očekivao onakav krvavi rat.
5. Nisam imao dileme oko svojih osobnih postupaka. Nacionalna pripadnost nije nikada bila na čelu liste mojih osobnih preferencija. Važnije su uvijek bile neke druge ljudske osobine i značajke. No bio sam Hrvat, i razumljivo je da sam se bez ikakve zadržke odlučio ostati na raspolaganju Republici Hrvatskoj. U tom su se smjeru kretale i sve moje diplomatske aktivnosti tijekom 1991. godine. Odnos JNA i posebno srpskih paravojnih postrojbi i njihove postupke ocjenjivao sam i doživljavao kao vojnu, neciviliziranu i brutalnu agresiju na Hrvatsku. Takve sam stavove i u svojstvu ambasadora iznosio u pisanom obliku Predsjedništvu SFRJ, generalštabu JNA i ostalim savezним nadležstvima.
6. Formalno je, u tom razdoblju, jugoslavenska diplomacija nastojala zadržati „neutralni“ stav u međurepubličkim prijeporima, te se zalagala za mirno rješenje sukoba. No nacionalna opredjeljenja i političke simpatije diplomata postajala su sve vidljivije i to je dolazilo do izražaja i u kontaktima sa stranim predstavnicima.
7. S predstavnicima novoga republičkog vodstva kontaktirao sam neposredno nakon višestranačkih izbora. Uz određenu dozu rezerve prema meni osobno, naišao sam na relativno korektan prijem. Obavljao sam svoje poslove normalno, izvještavao savezno ministarstvo, ali istodobno sam imao i kontinuirane kontakte s republičkim vodstvima Hrvatske i Slovenije.

8. Javno sam u ljeto 1991. obznanio svoje opredjeljenje za hrvatsku opciju, ali nisam htio prihvatiti zahtjev da dam ostavku (sugeriranu od savezne i nekih osoba i iz hrvatskog vodstva). U dogovoru s predsjednikom Tuđmanom zadržao sam se na dužnosti ambasadora, jer smo procijenili da je korisnije da ostanem dok je to moguće, da ne bi savezna administracija na moje mjesto poslala drugu osobu. I ostali su se diplomati (iz Hrvatske, ali i drugih republika) opredjeljivali – neki su napustili svoje dužnosti, neki su dali ostavku, a dio njih je smijenio savezni sekretarijat.
9. I prije međunarodnog priznanja Hrvatske i Slovenije od predsjednika Tuđmana dobio sam svojevrsno imenovanje kao formalni predstavnik RH u Italiji i Svetoj Stolici. Taj papir nije imao nikakvu formalno-diplomatsku težinu, a trebao mi je poslužiti u „slučaju potrebe“. Polupredsjedništvo SFRJ formalno me je smijenilo i razriješilo 7. siječnja 1992. Nastavio sam boraviti i raditi u rezidenciji, koju sam preuzeo i (13. siječnja), nakon priznanja, postavio sam na vrata ploču s natpisom „Veleposlanstvo Republike Hrvatske“.
10. Nakon međunarodnog priznanja nastavio sam u nedefiniranom statusu obavljati poslove oko formalne uspostave diplomatskih odnosa između RH i Svete Stolice, razmjene nota i sl. Zatražio sam i agrement za prvog veleposlanika RH pri Svetoj Stolici. Na prijedlog predsjednika Tuđmana zatražen je i agrement za mene za dužnost prvog veleposlanika RH pri Republici Italiji. Vjerodajnice sam predao u veljači 1992. i obavio sve poslove oko otvaranja veleposlanstva i rezidencije. Iz Rima sam pokrivali Maltu. Krajem 1993. Tuđman je zatražio da odem u Atenu otvoriti hrvatsko veleposlanstvo, jer u Grčkoj još nismo imali ambasadu, a Grčka je trebala početkom 1994. preuzeti predsjedavanje Europskom zajednicom. U Grčkoj sam, usput, odradio posao uspostavljanja diplomatskih odnosa s Armenijom i iz Atene „pokrivao“ i tu zemlju. Nakon susreta Tuđman-Milošević i dogovora o normalizaciji odnosa (1996) predloženo mi je da preuzmem veleposlanstvo u Sloveniji. Bio sam u Ljubljani do 2000. Nekoliko mjeseci proveo sam, zatim, u ministarstvu vanjskih poslova, a zatim radio u savjetničkom timu predsjednika Stjepana Mesića. Nakon šestomjesečnog mandata u Saboru imenovan sam za veleposlanika u Rumunjskoj (i Moldaviji), a od 2010. sam u mirovini.
11. Jedan broj novoimenovanih veleposlanika RH bio je na razini „početničke greške“. Imenovani su na osnovi političkih preferencija Tuđmanovih suradnika i često nisu bili najsretnije rješenje – osobito u profesionalnom pogledu. Dio preuzetih kadrova iz jugoslavenske diplomacije bio je primljen s dozom rezerve, ali je zato obavio značajan

posao na ustrojavanju profesionalne diplomatske mreže. Iskustvo je tu odigralo značajnu ulogu.

12. Dio mlađih osoba koji se priključio novoosnovanoj diplomatskoj službi pokazao je zavidni entuzijazam, vještinu i brzo usvajanje znanja. Oni su vrlo brzo postali i temelj hrvatske diplomacije.
13. Novi mlađi kadrovi starije su predstavnike jugoslavenske diplomacije primali s uvažavanjem i respektom. Mlađe su generacije rado slušale savjete i brzo upijali nove diplomatske vještine. Zazora prema „jugoslavenskim kadrovima“ bilo je uglavnom u političkim krugovima i dijelu nacionalistički orijentiranog vodstva.
14. Značajno. Znali su posao, poznavali zanat, a neupitna je bila njihova profesionalnost i posebno njihov patriotizam.
15. Odnos je uvijek bio korektan. Rijetki su bili pojedinci koji su prema meni iskazivali animozitet. Ono što svakako treba naglasiti jest i vrlo profesionalna i korektna suradnja s veleposlanicima Srbije u državama u kojima sam bio akreditiran. To se u potpunosti može reći i za kolege iz ostalih republika, a odnosi se i na nove kadrove iz novonastalih država bivše Jugoslavije.

Svjetlan Berković

1. Kao hrvatski republički kadar određen sam za konzula u Malmou u Švedskoj, gdje sam radio od 1984. do 1988. godine. Po povratku u zemlju primljen sam u stalni radni odnos u Saveznom sekretarijatu za vanjske poslove da bi 1990. otišao u Čile za savjetnika u veleposlanstvu. U Čileu sam ostao do kraja 1991. kada me je SSVP, zbog djelovanja u korist Republike Hrvatske razriješio dužnosti, te sam se potom vratio u Hrvatsku. U Ministarstvu vanjskih poslova RH zaposlen sam od 1. veljače 1992. godine.
2. Za mojih osam godina rada u diplomaciji SFRJ mogu reći da je ta diplomacija u to vrijeme logističko-tehnički bila relativno solidno uređena. Međutim, prevladala je, i to u velikoj mjeri, a pogotovo kod diplomata koji nisu bili šefovi DKP-a, kao i kod administrativno-tehničkog osoblja, dominacija srpskih i crnogorskih kadrova, koji su onda nametali srpski jezik i političke poglede (osobito nakon pojave memoranduma SANU), koji nisu bili prihvatljivi nesrpskim predstavnicima, Slovencima i Hrvatima.

3. Ne mogu reći da sam osobno osjetio, na ljudskoj razini, neke izražene animozitete, no ukupno djelovanje SSVP-a zasnivalo se na neprihvatljivom „jugoslavenstvu“, koje je pogodovalo velikosrpskoj politici.
4. Objava memoranduma SANU 1986. i istupi srpskih nacionalista koji su slijedili, bili su inicijator ideje o stvaranju velike Srbije, što je sve još više izazivalo nezadovoljstvo Hrvatskoj i Sloveniji, te ukazivalo na to da SFRJ nema budućnosti. Moj plan je bio vrlo jasan: djelovati u korist Hrvatske.
5. Ja sam do 1989. bio sklon politici Savke i Tripala i uvijek mi je politički prioritet bila Hrvatska. Tako sam se postavio i u diplomatskom radu koliko je to bilo objektivno moguće. Kao primjer dajem da su u Malmou nedugo nakon mojeg dolaska uspješno održani „dani hrvatske kulture“ s brojnim umjetnicima iz Hrvatske, da sam inzistirao na ravnopravnosti hrvatskog jezika i dr.
6. Od 1990. bio sam savjetnik u Veleposlanstvu SFRJ u Čileu, koje se jedino od cijele jugoslavenske diplomatske mreže otvoreno stavilo na stranu RH. Teško je iz dalekog Čilea procjenjivati stanje u diplomaciji SFRJ, ali uglavnom se velika većina opredjeljivala prema svojoj nacionalnoj pripadnosti. Kod pojedinih hrvatskih kadrova bilo je zakašnjelih „reakcija domoljublja“.
7. Kontakte sam imao još i prije odlaska u Čile, a za vrijeme djelovanja u Čileu bili su kontinuirani, ponajprije s Uredom hrvatskog predsjednika. Štoviše, imao sam privatni faks u svojoj kući putem kojeg smo redovito komunicirali sa Zagrebom. U studenom 1991. organizirali smo vrlo uspješan posjet predsjednika Hrvatskog sabora dr. sc. Žarka Domljana Čileu, a i pojedini drugi predstavnici RH su dolazili u Čile. Čile je već 16. siječnja 1992. priznao Republiku Hrvatsku, a kasnije istog dana to su učinile Argentina i Urugvaj. Time je Čile bio prva država u Latinskoj Americi koja je priznala Republiku Hrvatsku.
8. Ratni sukobi intenzivirali su opredjeljivanje diplomata prema nacionalnoj pripadnosti. Moja osobna situacija je bila teška, ponajprije s obzirom na moju peteročlanu obitelj. Bio je dogovor sa Zagrebom da ne dajemo ostavke već da što dulje djelujemo u svojstvu diplomata jer smo time imali veću političku težinu kod države primateljice.
9. Moj formalni prelazak u službu RH bio je, uslijed navedenih činjenica, vrlo jednostavan i dogodio se odmah nakon mojeg povratka u Zagreb.

10. U Ministarstvu vanjskih poslova RH prvo sam bio načelnik Odjela za Sjevernu i Zapadnu Europu da bih u zadnjem kvartalu 1992. postao načelnik novoformiranog Odjela za organizaciju i razvoj diplomatsko-konzularne mreže RH. To su bili dani velikog rada iniciranog entuzijazmom velike većine djelatnika MVP-a, a pogotovo zato što je trebalo uspostaviti brojna diplomatska i konzularna predstavništva u inozemstvu. U veljači 1993. otišao sam na diplomatski rad u Dansku, kao otpravnik poslova i ministar savjetnik, gdje sam uspostavio Veleposlanstvo RH u Kopenhagenu. Tu nisam dugo ostao jer su me ubrzo iz Zagreba pozvali da budem šef Državnog protokola (što nisam prihvatio), a potom radi osnivanja Diplomatske akademije (škole), što sam s entuzijazmom prihvatio i kao njezin prvi ravnatelj je formirao 1995. godine. Tada sam napisao i prvi hrvatski diplomatski udžbenik iza kojeg će slijediti još dvije moje knjige o diplomaciji, uz moja kontinuirana predavanja na Diplomatskoj akademiji. Početkom 1995. godine imenovan sam i za veleposlanika u MVP-u, a kasnije i za člana Vijeća za međunarodne odnose predsjednika RH. Potom sam 1997. po odluci predsjednika dr. Tuđmana određen za prvoga hrvatskog veleposlanika u Izraelu, gdje sam radio idućih punih pet godina. Taj rad bio je vrlo zahtjevan zbog mnogih političkih, povijesnih, sigurnosnih i drugih problematičnih okolnosti, a uz to je trebalo odmah uspostaviti Veleposlanstvo u Tel Avivu, što je sve uspješno obavljeno. Nakon povratka iz Izraela u prosincu 2002. bio sam „na ledu“ po odluci tadašnjeg ministra vanjskih poslova Tonina Picule, da bi polovicom 2003. godine bio postavljen za pomoćnika ministra – šefa Uprave za međunarodno pravo, konzularne poslove i hrvatsko iseljništvo, a potom paralelno i za predsjednika Komisije Vlade RH za granice. U 2004. odlazim kao veleposlanik u Švedsku (i za Litvu i Latviju), da bih početkom 2009. bio upućen kao veleposlanik u Sloveniju, s kojom smo imali ozbiljnih problema u vezi s ulaskom u NATO i EU. U Sloveniji intenzivno djelujem u smjeru odstranjivanja njihovih prepreka i blokada za naš ulazak u NATO i EU, a kada smo konačno 1. srpnja 2013. postali članicom EU-a, prestao je i moj veleposlanički mandat u Sloveniji. Nakon Slovenije upućen sam za veleposlanika u Španjolsku (Kuba i Andora), gdje se i sada nalazim. Predsjednik dr. Tuđman odlikovao me za uspješno djelovanje Ogrlicom kneza Branimira, Hrvatskim trolistom i Spomenicom domovinske zahvalnosti.
11. U devedesetim godinama prošlog stoljeća stvarala se hrvatska diplomacija, koja je uza sve probleme i poneke početničke pogreške uspješno djelovala na afirmaciji RH u

međunarodnoj zajednici. Od kraja devedesetih odnosno od 2000. godine počinje stagnirati kvaliteta i efikasnost u djelovanju naše diplomacije, što se nadoknađuje većim kadrovskim popunjavanjem. Pregovarački proces što se tiče ulaska RH u EU dao je određeni pozitivan impuls u djelovanju hrvatske diplomacije, no ona bi logistički, kadrovski, proceduralno i materijalno trebala ipak biti na višoj razini kvalitete i efikasnosti.

12. Nisam, barem ne u mojem slučaju, primijetio nikakvih problema u odnosima, štoviše „novopridošli diplomati“ iskazuju odgovarajući pozitivan stav prema diplomatima s višegodišnjim iskustvom i znanjem.
13. Nesumnjivo je da su „stari diplomati“, osobito u početnim godinama, bili vrlo značajan čimbenik, pa i po mnogim pitanjima okosnica mlade hrvatske diplomacije.
14. Obnovio sam kontakte sa slovenskim kolegama tijekom svojega veleposlaničkog mandata u Sloveniji.
15. Za napomenuti je da je kod hrvatskih tzv. „starih kadrova“ pretežito postojala razlika u shvaćanjima između onih koji su stalno živjeli u Beogradu (tamo imali prebivalište), a koji su početno bili uglavnom manje skloni hrvatskoj samostalnosti, od nas ostalih koji smo Beograd smatrali samo nužnim privremenim radnim mjestom. Treba napomenuti i da taj otrcani pojam „jugo-diplomati“, ima ponajprije za zadaću ocrniti sve koji su radili u diplomaciji SFRJ bez obzira na njihovo konkretno djelovanje i osobni doprinos Republici Hrvatskoj. Najčešće negativno o „jugo-diplomatima“ govore oni koji su namjeravali biti ili su bili jedno vrijeme u hrvatskoj diplomaciji, ali zbog svoje nesposobnosti nisu ostvarili odgovarajući rezultat.

Jovan Vejnović

1. U diplomatsku službu SFRJ došao sam iz Zagreba 1970. godine. Moja prva pozicija vani bila je u Ambasadi SFRJ u Alžiru kao drugi sekretar. Zatim sam bio u Ambasadi u Maroku savjetnik. Potkraj 1984. godina postavljen sam za ministra savjetnika Ambasade SFRJ u Egiptu gdje sam ostao gotovo četiri i pol godine. Po povratku u zemlju u veljači 1989. godine, odlukom vlade SFRJ na prijedlog Republike Hrvatske, postavljen sam za diplomatskog savjetnika predsjednika vlade SFRJ Ante Markovića. Taj posao obavljao

sam do kraja 1991. godine kada je A. Marković otišao s funkcije premijera. Ubrzo nakon toga otpušten sam iz službe kao protivnik režima S. Miloševića.

2. Jugoslavenska diplomacija uživala je zavidan ugled na međunarodnom planu, bila je respektirana i pitana kada su se razmatrala najvažnija međunarodna pitanja i tražila rješenja za aktualne međunarodne probleme. Bila je kreator i nosilac politike nesvrstavanja, imala je intenzivne odnose i kontakte s velikim silama i davala ne mali doprinos smanjivanju međunarodnih tenzija. Bila je također kreator i predlagatelj koncepta novih međunarodnih odnosa zasnovanih na ravnopravnosti i poštovanju interesa i malih zemalja u međunarodnim odnosima i suradnji. Posebno se zalagala za uspostavljanje pravednije ekonomske suradnje i njezino širenje na principu jednake koristi za sve zemlje u međunarodnoj razmjeni i trgovini. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća pitanje međunarodnih odnosa niti se postavljalo niti je imalo ikakav utjecaj na odnose među ljudima različitih nacija. Međutim, kako su republike imale i ostvarivale sve više međunarodnih kontakata i suradnje tako su i diplomati različitih republika imali sve više veza s republikama iz kojih su dolazili. To, međutim, nije moglo ni smjelo utjecati na njihov rad u smislu zastupanja jedinstvenih interesa zemlje kao cjeline.
3. Nisam.
4. Kada je došlo do preuzimanja kontrole granice s Austrijom od teritorijalne obrane Slovenije, a zatim i oružanih sukoba u Sloveniji između JNA i teritorijalne obrane, smatrao sam da će se taj oružani sukob zaustaviti i da će se otvoriti proces pregovaranja kako bi se rat zaustavio.
5. Odnose sam vidio kroz ustavnu činjenicu da je Hrvatska jedna od ravnopravnih republika jugoslavenske federacije i kroz ustavnu odredbu da svaka republika ima pravo na samoopredjeljenje do odcjepljenja, ali kroz razgovor i dogovor svih članica federacije.
6. Kao stanje raspada i dezintegracije.
7. S delegacijom savezne vlade na čelu s predsjednikom vlade A. Markovićem bio sam na sjednici Sabora kada je donesena deklaracija o nezavisnosti republike Hrvatske. Poslije sjednice Sabora predsjednik Tuđman nas je pozvao na ručak. Poslije nisam imao kontakata.
8. Ne znam kakvo je bilo stanje među diplomatima, ali moja situacija je bila katastrofalna. Miloševići su me odmah stavili na crnu listu i uskoro bacili na ulicu, a u Zagrebu me nitko nije htio.

9. Vratio sam se u Zagreb, ali u Zagrebu nisam mogao nigdje naći posao. Godine 1998. ušao sam u Srpsko narodno vijeće kao sekretar/tajnik Vijeća. Godine 2001. ušao sam u Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske i odmah sam upućen na mandat u Ambasadu RH u Bukureštu.
10. Nakon raspada Jugoslavije bio sam bukvalno do 1998. bez posla na ulici, a onda sam, kako sam naveo, bio u SNV-u i od 2001. godine do odlaska u mirovinu u MVP-u. Od kraja 2005. do 2009. odlukom Predsjednika Republike i premijera postavljen sam za Ambasadora RH u Libiju. Poslije završenog mandata otišao sam u mirovinu.
11. Diplomatska služba je zahtjevan i vrlo ozbiljan posao koji zahtijeva multidisciplinarna znanja iiskusne ljude koji poznaju međunarodne odnose, ali i diplomatske tehnike kako bi uspješno obavila poslove vezano za interese Republike na međunarodnom planu. Kao i svaki drugi posao, zahtijeva profesionalizam i iskustvo. Imajući u vidu sve te potrebe smatram da je hrvatska diplomacija poslije određenog vremena uhodavanja krenula dobrim smjerom i da je dosad bila dosta uspješna u zastupanju interesa RH. Međutim, da bi bila uspješna, diplomatska služba mora se osloniti na dobro koncipiranu strategiju te je zastupati u međunarodnim odnosima. Mislim da je veći problem još uvijek nedostatak dobre strategije i jasno postavljenih ciljeva koje država na međunarodnoj sceni želi ostvariti.
12. Većina diplomata iz službe bivše države imali su za sobom značajno diplomatsko iskustvo koje je sigurno pomoglo međunarodnoj afirmaciji RH. „Novi“ diplomati su to iskustvo i znanje tek trebali steći. Neki od njih su se vrlo dobro i brzo snašli, a neki, bogami, i ne.
13. Nema sumnje u to da je njihov doprinos kako formiranju uspješne diplomatske službe tako i međunarodnoj afirmaciji RH bio itekako značajan.
14. S najvećim brojem njih ostao je isti. Ima i slučajeva u kojima se neki od njih ponašaju toliko „državotvorno“ u svojim novim državama da su izgubili sjećanje na ljudsko zajedništvo koje prelazi granice države.

Frane Krnić

1. Generacija bivših jugoslavenskih diplomata kojoj sam i ja pripadao „ušla“ je u sastav Saveznog sekretarijata za Vanjske poslove (SSVP), uglavnom putem javnog natječaja.

Prvi takav natječaj u javnim medijima, a na koji sam se i ja javio, objavljen je 1970. godine. Sve do tada ulazak u diplomaciju uglavnom je išao kroz kanale Saveza komunista (SKJ) i Socijalističkog saveza (SSRNJ), na temelju preporuka tih institucija. Nije bilo posebnih provjera znanja takvih kadrova, bitna je bila njihova politička podobnost. Pojava javnih natječaja bila je potpuna novost. Kandidati su se javljali po republikama i autonomnim pokrajinama, a prvu trijažu kandidata obavljali su republički i pokrajinski komiteti za međunarodne odnose (u pojedinim republikama ti su nazivi varirali). Nakon toga slijedila je provjera znanja kandidata koja se obavljala u SSVP-u u Beogradu, a podrazumijevala je vrlo ozbiljne ispite iz državnog uređenja, međunarodnih odnosa, povijesti, ustavnog prava, gospodarstva i stranih jezika. Tražena je i tzv. sigurnosna provjera. Od prijavljenih kandidata, pozvanih na prijemne ispite, u službu je primano otprilike 10 do 15 %. Ostali su otpadali jer ne bi zadovoljili radne kriterije. Cijeli proces trajao bi oko 15 mjeseci. U mojem slučaju bio sam u skupini kandidata iz RH u službu je primljeno nas dvoje, ja kao Hrvat i koliko se dobro sjećam, Borislav Zurovac, Srbin iz Hrvatske. I iz drugih republika i pokrajina bilo je primljeno ukupno desetak kandidata. Ja sam bio primljen kao „prvi u klasi“ jer sam od svih najbolje položio prijemne ispite. S obzirom na to da sam bio pravnik, prvo radno mjesto „referenta“, dobio sam u Upravi za konzularne poslove u Odjelu za Grčku, Tursku i Cipar. Naravno, radna mjesta u „političkim upravama“ ili u multilateralima i tada su smatrana elitnijima. Zbog čega sam se prijavio na natječaj? Matično, završio sam Pravni fakultet, a dvije godine pred otvaranje natječaja završio sam poslijediplomski studij i magistrirao (koristeći francusku stipendiju) na Sveučilištu u Nancyju (Francuska) u Europskom centru visokih studija (područje međunarodnog prava). Taj sveučilišni Centar formirala je tadašnja Europska ekonomske zajednice s ciljem da „proizvodi“ proeuropske kadrove koji će kasnije u svojim radnim karijerama promovirati europsku ideju. Na tim studijima (Centar djeluje i danas) bilo nas je iz svih europskih zemalja osim SSSR-a, DDR-a i Albanije. Imajući diplomu toga Centra učinilo mi se najlogičnijim raditi u diplomaciji i prva prava prilika bila je upravo taj natječaj. Bez tog natječaja najvjerojatnije drugim kanalima nikada ne bih ušao u SSVP jer, kako sam kasnije saznao, imao sam u tadašnjoj UDBA-i dosje u kojem sam bio označen kao „kritičar državnog uređenja“. No kako je i sam natječaj bio izraz svojevrsnog demokratiziranja jugoslavenskog društva, a i velik broj UDBA-inih dosjea, među njima očigledno i moj, su u godinama nakon pada Rankovića uništeni – vrata su mi

se otvorila. Do 1987. godine imao sam iza sebe dva mandata u inozemstvu, kao konzul u Chicagu i kao savjetnik – šef konzularnog odjela u Ambasadi SFRJ u Rimu. Jedno vrijeme u tzv. Upravi za iseljeništvo vodio sam Odjel za odnose s Vatikanom. No po povratku iz Rima, 1983. godine našao sam se na ledu, čemu je bio uzrok prijava protiv mene i tadašnjeg vojnog izaslanika u Ambasadi u Rimu (koji je također bio Hrvat) zbog našeg, navodnog „hrvatskog nacionalizma“. Prijave je podnio jedan kolega srpske nacionalnosti, što je samo dodatno potvrđivalo da su se unutarnji odnosi u jugoslavenskoj diplomaciji već tada, tri godine nakon Titove smrti, počeli polarizirati. Bilo je dovoljno da ste na najnormalniji, ustavan i na zakonu zasnovan način, inzistirali, na primjer, da se hrvatskim državljanima izdaju dokumenti na hrvatsko-srpskom, a ne na srpsko-hrvatskom jeziku da vas se proglasi nacionalistom i protivnikom „jugoslavenskog jedinstva“. Nekakva unutarnja istraga po tim optužbama protiv mene trajala je nekoliko mjeseci, da bi na kraju optužbe bile odbačene, što je formalno pravno omogućilo da me se postavi na mjesto načelnika u SID-u, gdje sam u jednoj upravi vodio analitiku. I to imenovanje bilo je posljedica s jedne strane unutarnje demokratizacije SSVP-a, ali i sve više prevladavajućeg mišljenja da treba razlikovati pravo na isticanje opravdanih nacionalnih interesa, koje osigurava i jugoslavenski ustav, od nacionalnog šovinizma. Takvo stajalište je u početku jugoslavenske krize bilo „kreditirano“ činjenicom da je SSVP bio institucija, više nego ijedno drugo ministarstvo bivše države, koja je imala obrazovane i svjetskim demokratskim iskustvima obilježene ljude. Ali, nažalost, takva se stajališta nisu dugo održala, jer je ubrzo i unutar SSVP-a započeo destruktivni hod Miloševićevih kadrova, što se naročito vidjelo nakon 1988. godine. Djelovanje Miloševićevih kadrova u SSVP-u ipak nije uzelo toliko maha (kao u SSUP-u ili SSNO, odnosno JNA) zbog permanentnog otpora koji su im pružali ostali, nesrpski, kadrovi u SSVP-u, ali i zbog jasnog stava o neslaganju s Miloševićevom politikom tadašnjeg, zadnjeg saveznog ministra vanjskih poslova, Budimira Lončara. Ja sam pak, od 1987. pa do odlaska, kao veleposlanik SFRJ u Čile (1990), radio upravo kao šef kabineta ministra Lončara.

2. Uopćeno govoreći, diplomacija SFRJ bila je dobro organizirana, profesionalna i efikasna. Iako je imala značajan kadrovski balast, koji je nastao velikim dijelom nakon premještanja u SSVP oskudno obrazovanih, tzv. „partizanskih kadrova“ iz SSUP-a, posebno u vrijeme Rankovića, u SSVP-u je konstantno djelovala jedna visoko

profesionalizirana skupina diplomata, koji su kao takvi uočeni u brojnim svjetskim diplomatskim poslovima, posebno u sklopu Pokreta nesvrstanih. Visoku reputaciju „zarađivali“ su ne samo u odnosima Jugoslavije s Trećim svijetom već i s Europom, SAD, kao i SSSR-om.

3. Kao što sam rekao (pitanje br. 1), nacionalne napetosti nisu mimoišle ni SSVP, samo su bile bljeđe i uspješnije su kontrolirani, sve do travnja 1990. kada ofenziva Miloševićevaca u jugoslavenskoj diplomaciji postaje umnožena. Jedan od lidera Miloševićeve politike unutar SSVP-a bio je Vladislav Jovanović, nekadašnji ministar savjetnik u jugoslavenskoj ambasadi u Londonu SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore). Interesantno je bilo zapaziti da su „na nišanu“ srpskih nacionalista-diplomata u SSVP-u bili pretežno hrvatski diplomati i tek tu i tamo poneki diplomat s Kosova. Slovenci i ostali kao da ih nisu zanimali. Iako su njihovi napadi i denuncijacije (predtekst je uvijek bio „narušavanje ugleda SFRJ pred strancima“) praktično bili pucanj u prazno, jasno su ukazivali na nešto drugo: da je započeo nezaustavljiv proces rastakanja zajedničke države.
4. Na unutarnjem planu i mi, diplomati, bili smo dio opće političke atmosfere jugoslavenskog društva tog vremena. Bilo je dovoljno pratiti jugoslavenske medije i shvatiti u kojem pravcu će se razvijati jugoslavenska politička kriza. A o stvarnom raspoloženju najvažnijih svjetskih faktora prema jugoslavenskoj krizi – tu sam kao šef kabineta i sudionik s B. Lončarom u mnogim razgovorima s Gensherom, De Mikelisom i drugim svjetskim državicima – bio u velikoj prednosti. Takoreći na samom izvoru informacija. I ma koliko su ministri vanjskih poslova velikih sila, posebno apostrofiram američkog, sve do polovice 1990. godine slali jugoslavenskim sugovornicima izraze razumijevanja i uvjerali ih u njihovu podršku „teritorijalnoj cjelovitosti SFRJ“, bilo je, iz niza drugih detalja tih razgovora, pa čak i njihova „body language“, više nego jasno da se radilo o kupovanju vremena i da će demokratski Zapad na kraju prelomiti u korist novorođenih demokracija u Sloveniji i Hrvatskoj. Za nas, hrvatske diplomate, koji se nismo slagali s perspektivama koje je nudila Miloševićeva politika, to je moglo značiti samo naše ohrabrenje i stavljanje u situaciju da u predstojećim, turbulentnim uvjetima, što bolje zaštitimo interese Hrvatske. Da je SFRJ na nezaustavljivoj traci raspada i izložena nedvosmislenim velikosrpskim planovima, meni je bilo naglašeno jasno u trenutku kada sam se nalazio na dužnosti jugoslavenskog ambasadora u Čileu, od

listopada 1990. Instrukcije koje sam tada dobivao iz SSVP-a više nisu bile nimalo u skladu s ustavnim svojstvom SFRJ kao federalne zemlje ravnopravnih republika. Bilo je više nego očito iz tih diplomatskih instrukcija upućivanih jugoslavenskoj diplomatskoj mreži da je SSVP, bez obzira na to što je Lončar još uvijek formalno bio ministar, preuzela Miloševićeva grupacija. Stoga sam već tada odlučio ne provoditi i takve instrukcije već poduzeti korake koji će maksimalno zaštititi interese Hrvatske na prostoru Južne Amerike.

5. U duljem razdoblju mojeg rada u jugoslavenskoj diplomaciji odnos Jugoslavija – Hrvatska nije bio inkompatibilan. Ni na političkom ni na gospodarskom planu. On je tek u zadnjoj fazi postojanja SFRJ postajao suprotstavljen. Pripadnost Jugoslaviji kao državi, ni na osobnom planu, nije bila suprotstavljena mojem hrvatskom identitetu. Vjerujem da su tako osjećali gotovo svi diplomati iz Hrvatske. Hrvatski identitet svih nas, diplomata iz SRH, bio je i službeno garantiran, posebno u fazi kada se je u saveznim organima federacije, pa tako i u SSVP-u primjenjivao tzv. republički ključ. To je uvjetovalo da se je striktno (naročito od 1980.) vodilo računa o paritetu broja šefova diplomatskih misija (ambasadora i generalnih konzula). U tim kategorijama zbog takve paritetne politike, Hrvatska u SSVP-u uopće nije bila podzastupljena u odnosu na ostale republike (o ovome imate i statističke podatke u tekstu koji sam vam ranije poslao). Međutim, Hrvatska podzastupljenost bila je prisutna u ostalim diplomatskim kategorijama (savjetnici i druga niža diplomatska zvanja), no razlog tome također nije bila „antihrvatska politika“ unutar SSVP-a već odsutnost jačeg interesa na razini tadašnjeg vodstva SRH da osiguraju uvjete, prije svega materijalne, da se mladi ljudi iz Hrvatske prijavljuju za posao u diplomaciji. A oni se nisu prijavljivali ponajprije zbog toga što su im uvjeti rada, plaće i stanovanje, bili daleko bolji u Hrvatskoj nego u Beogradu. Slovenci su to rješavali tako da su svojim kadrovima davali dodatnu plaću iz svojih republičkih fondova. Hrvatska je tek u zadnjoj fazi počela plaćati svojim kadrovima vikend karte iz Beograda do njihovih destinacija u Hrvatskoj. To je naravno, uvjetovalo da su u tim nižim diplomatskim kategorijama apsolutno dominirali kadrovi iz Beograda, odnosno Srbije. Srpska nadzastupljenost bila je još vidljivija u sferi tzv. administrativno-tehničkog kadra.
6. U tom razdoblju diplomacija SFRJ već je bila brod koji polako tone, iako su mu na gornjim palubama još uvijek svirali orkestri. U tom istom periodu hrvatski kadrovi u SSVP-u, gotovo u potpunoj većini, simpatizirali su s demokratskim procesima koji su se

odvijali u Hrvatskoj i Sloveniji. Možda bi se mogli na prste izbrojiti pojedinci diplomati iz RH koji nisu bili spremni solidarizirati se s višestranačjem u RH i pomoći da ti demokratski procesi budu još uspješniji. Velika većina nas jasno je osjećala antagonizam, prije svega srpskih promiloševićevskih krugova, prema svemu što se događalo u Hrvatskoj, a to nas je opredijelilo da u 95 postotnoj većini podržimo novu hrvatsku vladu. Takvu spremnost nije izrazio samo minimalan broj jugoslavenskih diplomata podrijetlom iz Hrvatske, prije svega onih koji zbog svoje ideološke isključivosti nisu mogli razumjeti suštinu jugoslavenske krize. Mi ostali shvatili smo da naša različita ideološka opredjeljenja pa i neke neprihvatljive pojave na novoj hrvatskoj političkoj sceni, u trenucima kada je naša hrvatska domovina izravno, čak i vojno, ugrožena, treba ostaviti za kasnije rasprave. Prioritet je morao biti obrana Hrvatske i on je velikoj većini nas to i bio.

7. Prve izravne kontakte imao sam odmah po formiranju nove hrvatske vlade, nakon višestranačkih izbora u travnju 1990. U toj novoj hrvatskoj vladi vanjske poslove preuzeo je Zdravko Mršić, koji je, praktično u svojstvu hrvatskog ministra vanjskih poslova počeo dolaziti u Beograd i radno kontaktirao s SSVP-om, tj. s B. Lončarom i njegovim kabinetom, čiji sam, kao što sam rekao, ja bio šef. Mislim da se i Mršić osobno osvjedočio koliko su mu jugoslavenski diplomati iz RH u tom početnom vremenu pomagali. Nedugo iza toga predložen sam za jugoslavenskog ambasadora u Čileu i nova hrvatska vlada je to imenovanje podržala, pa je uslijedio moj put u Zagreb (kraj ljeta 1990.) na uobičajene razgovore pred putovanje u Južnu Ameriku. U toj prigodi sreo sam se i s Gojkom Šuškom, koji je tada bio ministar iseljenišтва, predsjednikom vlade, Sabora i drugima.
8. Bilo je to vrijeme u kojem su se donosile životne odluke. Ja sam se tada već nalazio u Čileu i sva moja aktivnost bila je usmjerena na zaštitu interesa RH i na pripreme za prijelaz u hrvatsku diplomaciju. Jugoslavenska ambasada u Čileu bila je jedina jugoslavenska misija čije je cjelokupno diplomatsko osoblje iskazalo, u srpnju 1991., lojalnost hrvatskoj vladi i kako se to tada govorilo, „prešlo na hrvatsku stranu“, potpisavši tzv. Izjavu lojalnosti koju je predsjednik Tuđman uputio jugoslavenskim diplomatima podrijetlom iz Hrvatske. S obzirom na to da sam bio prvi jugoslavenski ambasador koji se javno pobunio protiv Miloševićeve politike i iskazao podršku Hrvatskoj, uslijedile su protumjere iz Beograda, koje su u odnosu na mene podrazumijevale i fizičku likvidaciju.

9. O ovome imate sve, vrlo detaljno, napisano u mojem tekstu „Borba za diplomatsko priznanje i poziciju Hrvatske na južnoameričkom kontinentu“. Posebno je detaljno opisan moj ulazak u hrvatsku diplomaciju, komunikacija s predsjednikom Tuđmanom u tim dramatičnim vremenima, dogovaranje s njim oko podnošenja ostavke na funkciju jugoslavenskog ambasadora te moje imenovanje šefom Ureda za zaštitu hrvatskih interesa u Čileu... Sugeriram vam da to pročitate jer ćete time dobiti mnogo bolji uvid u politički ambijent i atmosferu toga vremena.
10. Moj karijerni put u hrvatskoj diplomaciji FORMALNO je započeo 7. siječnja 1992. godine kada me predsjednik Tuđman imenovao šefom Ureda za zaštitu interesa RH u Čileu. Nakon toga slijedilo je moje imenovanje hrvatskim veleposlanikom u Čileu i nerezidentnim u Boliviji i Peruu. Po povratku u Zagreb postavljen sam za pomoćnika ministra vanjskih poslova (bio sam nadležan za neeuropske zemlje), te imenovan i članom Predsjedničkog vijeća za međunarodne poslove. Slijedili su moji veleposlanički mandati u Španjolskoj, nerezidentno u Andori i Kubi. Potom sam imao jedan jednogodišnji interval izvan MVEP-a, kao predstojnik Ureda vlade RH za odnose s haškim sudovima, s kojeg mjesta odlazim na dužnost veleposlanika RH u Nizozemskoj (šest godina bavljenja haškim pitanjima). Slijedio je mandat u Češkoj te sadašnji u Kraljevini Danskoj i (nerezidentno) Republici Island.
11. Hrvatska je mukotrpno izgrađivala svoju diplomaciju. Sve je moglo ići i mnogo brže i mnogo bolje, ali imajući u vidu vrijeme, opće poteškoće i materijalne okolnosti ishod je pozitivan. I u današnjoj hrvatskoj diplomaciji ima nepotrebnog balasta – kao posljedica nekritičke kadrovske politike – ali, s druge strane, tijekom posljednjih petnaestak godina izgradilo se mlađe diplomatsko jezgro vrhunske kvalitete. Nažalost, hrvatskoj diplomaciji prijete nekontrolirani odljev najkvalitetnijih kadrova, koji, zbog neadekvatnih financijskih uvjeta (posebno dok su na službi u inozemstvu – hrvatski diplomati na dnu su ljestvice primanja; u Europi iza njih su samo diplomati Albanije i Moldove) neprestano odlaze na bolje plaćene poslove.
12. Odnos je korektan, rekao bih „normalan“. Iako su tu i tamo, krajem devedesetih, bilježene sitnije frakcije, uglavnom zbog profesionalne nedoraslosti pojedinaca iz kruga tzv. novih diplomata, u cjelini gledano cjelokupan sastav MVEP-a danas djeluje kompaktno i harmonizirano. Veliku zaslugu za takvo, pozitivno, stanje ima ministar Mate

Granić koji je unutar ministarstva na Zrinjercu uspješno spriječio bilo kakav „lov na vještice“ (a takvih je pokušaja bilo) i diskriminaciju „starih jugoslavenskih diplomata“.

13. „Stari diplomati“, kako ih nazivate, bez ikakve sumnje vrlo su mnogo pridonijeli afirmaciji RH. Kako svojim domoljubljem (koje im, ponekad, bez ikakva razloga osporavaju neki ekstremni hrvatski nacionalisti), tako i svojom profesionalnošću i brojnim međunarodnim kontaktima koje su imali iz svojih „prethodnih života“. Mogao bih navesti i jedan od brojnih primjera iz moje diplomatske prakse: zahvaljujući mojim nekadašnjim kontaktima s Robertom Mugabeom i predsjednikom parlamenta Zimbabvea Simonom Mzengom, uspio sam osigurati da Zimbabve diplomatski prizna RH (1997), iako je to do tada uporno odbijao učiniti, dijelom pod utjecajem srpske diplomacije. Osim na međunarodnom planu, „stari“ diplomati imaju najveće zasluge i za unutarnju organizaciju MVEP-a: usavršavanje Protokola, osnivanje Diplomatske akademije itd.
14. Treba znati da su Slovenija i Makedonija preuzeli gotovo sve svoje kadrove iz bivše jugoslavenske diplomacije. Također, nije široko poznato da je jedan broj srpskih diplomata, nakon raspada Jugoslavije dezertirao i nije htio ući u Miloševićevu diplomaciju, ali su se neki od njih vratili u službu za vrijeme vladanja Borisa Tadića. Slično je bilo i s diplomatima iz Crne Gore. Manji broj jugoslavenskih diplomata ostao je u diplomaciji BiH, među njima i određen broj bosansko-hercegovačkih Hrvata. S mnogima, koje sam i osobno poznao, radno sam se sretao posljednjih dvadesetak godina u raznim bilateralnim i multilateralnim situacijama i odnosi su uvijek bili obostrano korektni i usmjereni na prevladavanje eventualnih problema u našim međudržavnim odnosima.
15. Pitanja su dobro koncipirana i vjerujem da će odgovori, kako moji tako i drugih kolega kojima su upućena, pridonijeti stvaranju objektivne slike o ulogama koje su unutar hrvatske diplomacije odigrali tzv. stari diplomatski kadrovi.

Zdravko Stojanović

1. Kako sam tijekom studija na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu paralelno pohađao i Školu za strane jezike u Vodnikovoj ulici i završio učenje engleskog do sedmog i završnog stupnja, nakon diplomiranja 1973., odsluženja vojnog roka 1974. i položenog pravosudnog ispita 1976., podnio sam molbu Izvršnom vijeću SRH za rad u diplomaciji,

ali i molbu Općinskom sudu u Zagrebu za izbor za suca toga suda. Kao dvadesetogodišnji student učlanio sam se u SKH iz uvjerenja stečenog, među ostalim, i odgojem u obitelji jer su mi oba roditelja bili članovi SK, a otac i borac NOV-a od 1943. Ovdje sam dužan reći nekoliko riječi o tome kako je moj otac postao partizan. Naime, moj djed je bio kožarski obrtnik u jednom slavonskom selu. Zanat je završio u Vinkovcima te je kao pismen čovjek pratio novine i dnevne događaje. Te kobne večeri, 5. siječnja 1943., sjedio je u seoskoj gostionici s prijateljem i raspravljao o političkoj situaciji. Tema dana bili su Rimski sporazumi kojima je Pavelić predao Mussoliniju Istru i Dalmaciju pa je i djed, kao Hrvat i radićevac, o tome politizirao. U jednom je času i pod utjecajem rakije, malo preglasno rekao: „Jebeš tu državu u kojoj ni noge ne moš protegnut!“ Nije primijetio da su mu iza leđa, za susjednim stolom, sjedila dvojica ustaša koja su na te njegove riječi skočila, zgrabila djeda za ruke i s pištoljem na potiljku odvela ga pred njegovu kuću koju su dobro poznavala jer je jedan od njih bio iz istoga sela. Pozvali su moju baku na prozor i ona je s petero djece počela zapomagati, moliti ih da ga ne ubiju, no oni su se odmaknuli od njega na nekoliko koraka i pred bakom i djecom obojica ispalila po jedan dum-dum metak i na mjestu ga ubila. Moj je otac bio najstarije dijete i tada je sa 16 godina bio vinkovački gimnazijalac. U proljeće iste godine, kada je jedna partizanska jedinica, dio 13. Krajiške proleterske brigade, prešla preko Save iz Bosne u Slavoniju u potrazi za hranom, moj je otac istrčao iz kuće i priključio se partizanima, dok je baka bila u tuđoj kući radeći da bi prehranila sebe i djecu te ga nije stigla spriječiti. Nakon šest mjeseci od podnošenja obiju molbi, kada sam već izgubio nadu da ću dobiti bilo kakav odgovor, istoga dana stigle su mi obavijesti iz Republičkog izvršnog vijeća i s Općinskog suda da sam primljen. Te noći, naravno, nisam spavao već sam sa suprugom odlučivao što ću prihvatiti, važući sve dobre i manje dobre strane poziva diplomata i suca. Sljedećeg jutra otišao sam u Općinski sud i zahvalio se na izboru te ih izvijestio da sam odabrao drugi poziv tako da „moje“ mjesto mogu ustupiti sljedećem kandidatu s liste. Tako sam u travnju 1977. postao uposlenik Saveznog sekretarijata za vanjske poslove (SSVP) i kao „republički kadar“ bio upućen u Beograd na pripreme za odlazak na dužnost u inozemstvo. Pronašao sam podstanarsku sobu, a svakog petka popodne, s još nekoliko kolega, putovao sam u Zagreb te se u nedjelju navečer vraćao noćnim vlakom, koji je stizao u Beograd u ponedjeljak u šest ujutro. Početkom 1978. u kadrovskoj službi SSVP-a uručeno mi je rješenje kojim sam imenovan drugim sekretarom za konzularne poslove u

Ambasadi SFRJ u Ottawi, Kanada, s nalogom da se na radnom mjestu trebam pojaviti 1. srpnja iste godine. Četiri godine provedene u Ottawi bile su moje prvo radno mjesto i prvo radno iskustvo koje je, u velikoj mjeri, ostavilo traga u mojoj kasnijoj karijeri, a poseban trag ostavio je ambasador Mitke Čalovski, raniji generalno konzul u Torontu, vrhunski intelektualac i profesionalac koji me uveo u svijet diplomacije i državne službe uopće. Ambasada SFRJ u Ottawi imala je četiri službenika s diplomatskim statusom: ambasadora (Makedonac), savjetnika za političke odnose (u početku Srbin, a kasnije Crnogorac), savjetnika za ekonomske odnose (Srbin iz Vojvodine) i drugog tajnika za konzularne odnose (Hrvat). Funkcionirali smo složno, međusobno se uvažavali i povremeno privatno posjećivali. Moji su poslovi bili tipično konzularni, izdavanje viza, zaprimanje zahtjeva za pasoš, rješavanje statusnih pitanja, razvoda braka, državljanstva, nasljedničke izjave i punomoći, transfer ostavina, evidencija vojnih obveznika itd., u skladu s Bečkom konvencijom o konzularnim poslovima. Posla je bilo jako mnogo s obzirom na velik broj iseljenika iz svih republika i pokrajina tako da sam, uz jednog konzularnog službenika često radio i po 12 sati dnevno, na očaj moje supruge koja me čekala osamljena kod kuće. Naravno, tu je bila i suradnja s iseljeničkim zajednicama, što je bilo posebno osjetljivo pitanje s obzirom na to da su na području jurisdikcije konzularne službe u Ambasadi, a to je bio sjeverni dio Ontarija i Qubec (Generalni konzulati u Torontu i Vancouveru pokrivali su ostali dio Kanade) djelovale brojne iseljeničke organizacije, organizirane uglavnom na nacionalnoj osnovi i nekoliko jugoslavenskih organizacija. Kao drugi tajnik za konzularne poslove (što u konzulatu odgovara zvanju vicekonzula), održavao sam jedanput mjesečno, svake treće subote u mjesecu, konzularni dan u Montrealu u hotelskoj iznajmljenoj prostoriji. Uglavnom sam bio pozivan na skupove i piknike jugoslavenskih iseljeničkih organizacija, makedonskih organizacija i Hrvatske bratske zajednice. Ostale hrvatske i srpske organizacije i crkvene zajednice, iako brojne, nisu me pozivale niti sam im se obraćao premda su njihovi članovi dolazili u Ambasadu ili na konzularni dan u Montrealu kada su im bile potrebne konzularne usluge. Podrazumijeva se da nikada nikome nisam odbio pružiti konzularnu uslugu premda sam znao tko su pojedini od tih ljudi i kakav im je stav prema SFRJ. Nisam imao većih neugodnosti u obavljanju svojega posla osim kada su mi, za vrijeme jedne iseljeničke jugoslavenske zabave u Montrealu, nepoznati počinitelji probušili sve četiri gume na privatnom automobilu (na kojem su bile diplomatske tablice) dok je bio na

parkingu. Kada govorim o neugodnostima, onda svakako moram spomenuti demonstracije hrvatskog iseljništva (ili kako smo ih službeno zvali „hrvatske političke emigracije“) ispred ambasade svakog Dana Republike, 29. studenog, koje su bile vrlo neugodan doživljaj zbog pogrđnih izraza i natpisa na transparentima. No zbog dobro organizirane zaštite kanadske policije te demonstracije nisu predstavljale znatniju sigurnosnu prijetnju. Stvarna sigurnosna prijetnja na koju smo bili upozoreni iz Beograda, bila je kada se Miroslav Barišić, ubojica ambasadora Rolovića u Stockholmu, pojavio na sjevernoameričkom kontinentu radi skupljanja novčanih priloga kod bogatijih hrvatskih iseljenika „metodom ucjene i političkog pritiska“, kako je stajalo u informaciji. Poseban doživljaj, koji će mi svakako ostati u sjećanju, bila je smrt Josipa Broza Tita. Tada smo organizirali trodnevnu komemoraciju i upis u knjigu žalosti, kojom prigodom su se veleposlanici najvećih zemalja svijeta doslovce natjecali koji će se prvi doći upisati. Ne moram reći da ni jedan veleposlanik akreditiran u Ottawa nije propustio doći i izraziti svoju sućut, a tom sam prigodom upoznao i kanadskog premijera Pierrea Elliotta Trudeaua i s njime proveo nekoliko minuta u razgovoru. Istekom mandata, u kolovožu 1981., vratio sam se u Zagreb i nakon nekog vremena dobio mjesto savjetnika u Republičkom sekretarijatu za pravosuđe i upravu gdje sam vodio Odsjek za optantsku imovinu i imovinu stranih građana u SRH, a kasnije sam unaprijeđen na mjesto v.d. voditelja Odjela za imovinsko-pravne poslove, dok se supruga zaposlila kao pravica u SIZ-u zdravstva i zdravstvenog osiguranja općine Medveščak. U tom razdoblju bilo mi je ponuđeno da se zaposlim kao djelatnik SSIP-a na neodređeno vrijeme i da se preselim u Beograd, no ponudu sam odbio jer smo supruga i ja odlučili ostati u Hrvatskoj kako bi i ona, koja je također bila pravica s položenim pravosudnim ispitom, mogla raditi i stvarati svoju karijeru. Kao što je poznato, prema Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima i ustaljenoj praksi, supružnici diplomata nisu smjeli raditi u zemlji službe, a po domaćim propisima ni u predstavništvu, što je izazivalo brojne probleme u brakovima. Međutim, sredinom 1987., dakle nakon šest godina rada u Republičkom sekretarijatu, ponovno mi se javio kadrovik Republičkog izvršnog vijeća SRH s obaviješću da su iz SSVP-a tražili konzularne službenike iz Hrvatske radi popune nacionalnog ključa po mogućnosti s iskustvom rada u inozemstvu. Ovoga puta, nakon dugog razgovora sa suprugom, složili smo se da prihvatim ponudu i da se još jednom uputimo u diplomatske vode. Uslijedilo je ponovno putovanje noćnim vlakovima, ponovni najam sobe u

Beogradu i sve kroz što sam već prošao. Ovom prilikom moram napomenuti da se hrvatska Vlada slabo brinula o svojim kadrovima u SSIP-u. Naime, dok su se druge republike i pokrajine brinule da njihovi predstavnici imaju osiguran smještaj u Beogradu, pa su, recimo, Makedonci imali za tu svrhu iznajmljenu cijelu zgradu s nekoliko stanova, hrvatska Vlada je prepuštala svojim „kadrovima“ da se sami snalaze uz pomoć tzv. dodatka za odvojeni život, koji nije bio dostatan za pokriće najamnine. Život u Beogradu ovoga je puta bio posve drugačiji nego prije deset godina. Međunacionalni odnosi u SFRJ bili su na početku krize, Slobodan Milošević je počeo dominirati srpskom političkom scenom, *Politika* je počela objavljivati feljton o Jasenovcu i klanju Srba u NDH s jezovitim fotografijama, Račan i Kučan su se suprotstavljali velikosrpskoj politici u vrhu SKJ, vijesti su bile sve dramatičnije. Međutim, odnosi unutar SSVP-a kao višenacionalne institucije, kao da su se odupirali općem stanju i atmosferi, a možda je upravo ona pridonosila da kolegijalnost unutar ustanove bude na visokoj razini. Vjerovao sam tada da će kriza proći i da će se sve vratiti u normalu. Potkraj iste godine pozvali su me u Kadrovski odjel SSVP-a i priopćili da su se u Generalnom konzulatu u Chicagu dogodile vrlo neugodne stvari, da je FBI uhitio generalnoga konzula zbog sumnje u počinjenje kaznenog djela pranja novca, da je jedan konzul u panici napustio radno mjesto bez odobrenja i vratio se u SFRJ (Makedonac) te da se hitno treba popuniti to radno mjesto. Prihvatio sam ponudu i već u veljači 1989. sjedio sam sa suprugom u zrakoplovu za Chicago. U Generalnom konzulatu u Chicagu zatekao sam zamjenika generalnog konzula i žerana Hrvata (iz Splita) i konzula Makedonca. Posla je bilo mnogo jer smo pokrivali desetak država srednjeg zapada SAD-a. Uhićeni generalni konzul (iz BiH) bio je u međuvremenu oslobođen optužbe od velike porote suda u Philadelphiji na temelju okolnosti da je njegovo znanje engleskog bilo tako loše da nije shvatio kako su ga prevaranti (jedan iseljenik iz BiH i jedan Amerikanac), nagovorili da njihov ilegalno stečeni novac iznese iz SAD-a u diplomatskoj valizi. No on je odmah nakon oslobođenja bio povučen u SFRJ, a na njegovo mjesto došao je generalni konzul (vojvođanski Srbin), kojemu je to trebao biti zadnji mandat pred mirovinu. Od redovitih konzularnih poslova posebno sam bio angažiran na transferu ostavina u SFRJ jer smo u svakoj od država imali ugovor s jednim odvjetničkim uredom prema kojem su odvjetnici pronalazili ostavine pred domaćim sudovima u kojima su nasljednici bili iz SFRJ i o tome nas obavještavali, a ja sam informaciju prosljeđivao SSIP-u, koji je obavijest prosljeđivao republičkim

nadležnim tijelima i putem njih i nasljednicima na koji smo način prikupljali potrebnu dokumentaciju. U manje od tri godine svojeg mandata transferirao sam u SFRJ preko milijun dolara na ime ostavina građanima iz svih republika i pokrajina. Od iseljenika najviše smo se supruga i ja družili s hrvatskim liječnicima koji su završili Medicinski fakultet u Zagrebu i zaposlili se u brojnim bolnicama u Chicagu te stvorili jedan neformalni krug unutar kojeg su se u slobodno vrijeme okupljali. U Chicagu je postojalo i jugoslavensko društvo na čijim sam zabavama bio sa suprugom dva-tri puta, više po službenoj dužnosti nego dragovoljno, jer mi se profil tih ljudi nije sviđao, no nakon jedne tuče i razbijene čaše čija je krhotina pogodila moju suprugu u nogu, nisam se više kod njih pojavio. Od društava koja su me pozivala na svoje piknike i proslave bili su to ogranci Hrvatske bratske zajednice i Slovenske enote, dok me hrvatske nacionalne organizacije kao ni srpske (koje su bile brojne) nisu pozivale.

2. Diplomacija SFRJ bila je uhodana i relativno dobro organizirana diplomacija te je kao takva uživala poštovanje u svijetu kao uostalom i Titova vanjska politika općenito. Ugled koji je politika nesvrstanosti uživala među malim zemljama Afrike, Azije i Latinske Amerike, koje su se borile za oslobođenje od stega kolonijalizma i za svoju nezavisnost i položaj na međunarodnoj sceni morale su respektirati i velike sile. To se osjećalo i u diplomatskim kontaktima gdje su jugoslavenski diplomati, kao predstavnici zemlje osnivača Pokreta nesvrstanih, bili uvažavani i poštovani. Naravno da je unutar cijelog toga korpusa ljudi iz različitih republika i pokrajina bilo i razlika u individualnim kvalitetama i da su i u vanjske poslove bivše države znali doći i osobe po političkoj liniji, pa i po kriteriju nepotizma, koji nisu bili obrazovno i intelektualno dorasli položajima koje su zauzimali, ali oni su ipak bili u manjini i nisu davali generalni ton cijeloj službi već su taj ton davali profesionalni diplomati, ali i dobro odabrani republički kadar kojim je popunjavano oko trećine svih diplomatskih mjesta. U svojoj diplomatskoj karijeri u SFRJ svjedočio sam dvojici diplomata nedoraslih svojim položajima. Prvi je bio savjetnik za politička pitanja u ambasadi Kanadi, Crnogorac s prezimenom Čulafić, dakle nećak poznatoga crnogorskog političara istog prezimena. Njegove su radne navike bile ispod prosjeka i u početku se nije snalazio u diplomatskim kontaktima i poslovima iako nije bio neinteligentan, ali je posjedovao provincijalne manire. Ambasador Čalovski uložio je veliki trud da ga snagom svojega autoriteta i strpljivošću polako uzdigne na zadovoljavajuću razinu pazeći da istovremeno ne povrijedi njegovu neizmjernu sujetu.

Nasuprot njemu, njegov prethodnik na istom položaju Vučićević, Srbin iz Beograda i profesionalni diplomat bio je sposoban i vrstan diplomat koji je usput tečno govorio i engleski i francuski tako da je bio idealan diplomat za Kanadu. Druga pogrešna akvizicija bio je spomenuti generalni konzul u Chicagu s prezimenom Bijedić, nećak (opet) poznatoga bosanskog političara Džemala Bijedića koji je bio i predsjednik Saveznog izvršnog vijeća i koji je na toj funkciji poginuo u avionskoj nesreći. Bijedić je bio „narodni čovjek“, volio se družiti s ljudima, a na iseljeničkim zabavama često bi uzimao mikrofon u ruke i zapjevao sevdalinku te je općenito svoju funkciju shvaćao kao veliku zabavu. Njegovo znanje engleskog bilo je oskudno, a radne i službeničke navike nikakve, pa mu se i dogodilo da su ga dva kriminalca, procijenivši njegovu lakovjernost i neznanje, iskoristili za pokušaj pranja novca obmanuvši ga obećanjem da će u ekonomiju BiH investirati velike svote novca. Sva su trojica (jer je FBI pratio jednog od kriminalaca), spektakularno uhićena na čikaškom aerodromu pred TV kamerama, što je znatno narušilo ugledu SFRJ u to vrijeme. U vrijeme Tita, a i poslije njegove smrti, nacionalni odnosi među jugoslavenskim diplomatima bili su dobri. Treba uzeti u obzir da se radilo ne samo o obrazovanim ljudima već i politički lojalnim SFRJ, gotovo bez iznimke članovima SK koji nisu bili opterećeni nacionalnim razlikama dok vjerske razlike nisu ni postojale. Šefovi predstavništava posebno su pazili da se ti odnosi ne poremete i da razlike u nacionalnosti ne budu nikakva smetnja obavljanju redovnih poslova. Osobno, osjećao sam se ugodno u tom okruženju jer mi je bilo zanimljivo raditi s ljudima koji su, premda istih svjetonazora, po svojim kulturološkim nijansama bili različiti, što je odnose činilo posebnima. Uostalom, kulturološke razlike i razlike u mentalitetima ljudi unutar same Hrvatske, s obzirom na njezine regije, katkada su veće. Kada je riječ o kadroviranju po nacionalnoj osnovi, treba reći da se na diplomatskoj i konzularnoj razini, na temelju sporazuma između republika i pokrajina, pazilo na tzv. ključ prema kojemu se vodilo računa da u diplomaciji budu zastupljeni predstavnici svih nacija odnosno republika i pokrajina razmjerno svojem broju stanovnika. U zemljama ili krajevima velikih zemalja gdje je obitavalo pretežno hrvatsko iseljeništvo postavljali su se Hrvati bilo kao profesionalni diplomati ili kao tzv. republički kadar, dakle *ad hoc*, prema potrebi. Kada je SR Hrvatska u pitanju, postojala je specifična situacija po kojoj je dio osoblja koji su predstavljali Hrvatsku bio iz redova hrvatskih Srba, čime je ispunjen formalni uvjet da je osoba iz RH, ali nije bila po nacionalnosti Hrvat. Dakle, na račun

republičke pripadnosti narušavala se nacionalna. Takvu situaciju nisu imale druge republike i pokrajine. Inače, točno je da je u jugoslavenskoj diplomaciji bilo najviše Srba, no razlog tome je njihova najveća „kvota“ kao najbrojnijeg naroda, ali i okolnost da se SSIP nalazio u Beogradu, kao i ostala savezna tijela, te je i njihov utjecaj u konkretnim personalnim odlukama bio najveći. U odnosu na administrativno-tehničko osoblje (administrativni konzularni djelatnik, računovođa, šifrant, vozač, sigurnjak) nije se polagala pažnja na nacionalni ključ ili barem ne u istoj mjeri kao kod diplomatsko-konzularnih zvanja, pa je većina toga osoblja bilo iz redova srpskog naroda i to pretežno iz Beograda i okolice. Ovdje treba reći da su tajnice u najvećem broju slučajeva bile iz zemlje domaćina, uglavnom iz redova iseljenika jer su dobro poznavale jezik(e) i lokalne prilike. Očigledno se smatralo da nacionalna i republička zastupljenost kod nižeg ranga osoblja u diplomatsko-konzularnim predstavništvima nije bitna s političke točke gledišta već da je bitno da se radi o osobama koje će profesionalno korektno obavljati svoj posao. Stoga, za nekog promatrača sa strane, izgledalo je kao da je veleposlanstvo ili konzulat popunjen pretežito srpskim djelatnicima, što je u doslovnom smislu i bilo tako. Ovdje treba primijetiti da ta mjesta nisu ni bila materijalno toliko atraktivna da bi privukla ljude iz drugih republika i pokrajina za poslove u inozemstvu uz sve komplikacije koje takav život donosi u odnosu na obitelj i gubitak zaposlenja u svojoj sredini.

3. Odnosi među djelatnicima Generalnoga konzulata SFRJ u Chicagu bili su u početku mojega mandata relativno dobri, ali se privatno nismo puno družili i posjećivali dok smo se na poslu uvažavali i surađivali. Međutim, kako su međurepublički i međunacionalni odnosi u Jugoslaviji postajali sve zategnutiji, kako se već počeo voditi verbalni rat, a potom i tzv. mali slovenski rat za vrijeme Markovićeve vlade, tako smo postojali sve šutljiviji i sve više smo izbjegavali komentirati događaje u domovini. Nisam mogao shvatiti koji je razlog postojao da je savezna vlada tako olako prihvatila slovensku nezavisnost i odcjepljenje jer mi je Jugoslavija bez Slovenije bila nezamisliva. Svakoga dana, preko poslovnice JAT-a, stizala su u Generalni konzulat tri dnevna lista: Borba, Politika i Vjesnik. Odmah po dolasku na posao u osam sati, prije početka primanja stranaka, sjeli bismo za ovalni stol u predsoblju prijemne kancelarije, pili kavu i čitali sva tri lista koja bi onda kružila iz ruke u ruku. Razlika u pisanju o pojedinim događajima bila je sve očitija, a vijesti su bile sve alarmantnije. Jedan od najneugodnijih događaja u to vrijeme bio je onaj s generalom Špegeljom i tajno snimljenim filmom KOS-a u kojem on

upućuje kako u Hrvatskoj treba pobiti sve oficire JNA i njihove obitelji. Taj smo film morali gledati u prostorijama Generalnoga konzulata zajedno s članovima obitelji u vrlo mučnoj atmosferi. U to vrijeme istekao je mandat mojem kolegi iz Splita i on se s obitelji vratio u Hrvatsku. S obzirom na to da je na njegovo mjesto došao konzul po nacionalnosti Srbin, ostao sam jedini Hrvat u Generalnom konzulatu. Supruga i ja smo se sve intenzivnije družili sa zagrebačkim liječnicima i s njima komentirali događaje u Jugoslaviji te slušali radijske vijesti na kratkim valovima i pratili CNN. Svi smo bili vrlo zabrinuti jer smo imali svoje najbliže u Hrvatskoj i bojali smo se za njihovu sudbinu. Zvao sam roditelje u Zagreb i otac mi je rekao kako se priprema obrana grada te da je on sve svoje lovačko oružje dao na raspolaganje djelatnicima MUP-a.

4. Kada je došlo do prvih žrtava, kada je poginuo Jović na Plitvicama, a potom i kada su Arkanovi četnici pobili pa masakrirali dvanaest hrvatskih policajaca kod Borova sela, pa dvadeset hrvatskih policajaca u Dalju, i na kraju, kada je počela i opsada Vukovara, bilo je jasno da je nastupio raspad SFRJ i to u najgorem, ratnom obliku. Čitali smo novine za našim ovalnim stolom u Generalnom konzulatu u grobnoj tišini. Nisam mogao izdržati te sam progovorio, više za sebe nego što bi to bilo upućeno nekom od kolega: „Dakle krenulo se u stvaranje velike Srbije.“ Na to mi je konzularni službenik, Srbin iz Beograda, koji je sa suprugom radio administrativne poslove, mrtvo hladno odgovorio: „Ne postoji velika Srbija, postoji samo Srbija kakva treba da bude.“ Kasnije sam saznao da je on bio u službi SSUP-a i da mu je, među ostalim, posao bio pratiti stanje u Generalnom konzulatu i izvještavati svoje nadređene. Prvotni plan mi je bio povezati se s predstavnicima Hrvatske u SAD-u i učiniti ono što se od mene traži. Bio sam svjestan da se hrvatsko novo rukovodstvo neće službeno obratiti svim hrvatskim predstavnicima u saveznim tijelima, pa tako ni u diplomatsko-konzularnim predstavništvima, iz jednostavnog razloga što je među njima bilo i Srba iz Hrvatske i što nisu mogli znati tko je lojalan hrvatskoj novoj vlasti, a tko nije. Stoga su prepustili samim diplomatima da se jave i stave na raspolaganje. S druge strane zavidio sam slovenskim kolegama koje je njihova vlada pozvala da se vrate u Ljubljano i jave njihovu Ministarstvu vanjskih poslova. Poznanstvo s kolegom Ivom Šegedinom, konzulom SFRJ u New Yorku, bilo je za mene presudno u tim burnim danima jer je on bio moja veza s profesorom Zvonimirom Šeparovićem, mojim profesorom s fakulteta, koji je, igrom sudbine, u to vrijeme bio baš ministar vanjskih poslova nove države. Bliskost Šegedina i Šeparovića

zasnivala se na činjenici što su obojica bili Korčulani, zemljaci koji su se od ranije poznavali i čije su se obitelji poznavale, a kako je Šeparović dolazio u New York na sjednice Vijeća sigurnosti UN-a, imali su prilike neposredno kontaktirati tako da je Šegedin bio informiran iz prve ruke o odlukama nove hrvatske vlade.

5. Po svojim političkim uvjerenjima i odgoju nisam smatrao nacionalnu pripadnost bitnom, a takvog sam stava i danas. Svoje hrvatstvo sam poštovao kao dio identiteta, no nisam mu pridavao nikakav prioritet, a najmanje sam se zbog toga osjećao drugačiji ili bolji od drugih. Tim više što sam u diplomaciji upoznao mlade i pametne ljude iz svih krajeva SFRJ, od kojih sam neke smatrao i boljima i sposobnijima od sebe. Uopće, veličanje nacionalnog identiteta smatram operetom i puno mi više znače kriteriji radinosti, poštenja i principijelnosti, nego nacionalne pripadnosti. U jugoslavenskoj diplomaciji nisam nikada skrivao svoje hrvatstvo, ali sam ga isticao samo onda kada je to bilo nužno i kada je trebalo poslužiti nekoj važnijoj svrsi. Dakle, za diplomatski identitet bio mi je važniji osjećaj da sam jugoslavenski diplomat nego što sam po nacionalnosti Hrvat. Hrvatsku sam doživljavao kao jednu od jugoslavenskih republika dok sam se istovremeno osjećao ponosnim što predstavljam jednu relativno veliku multinacionalnu državu za koju sam vjerovao da funkcionira na dosta razvijenim demokratskim načelima. Unatoč činjenici da je bila jednopartijska, smatrao sam da su ljudska prava u njoj dobro zaštićena, a za višestranačje sam vjerovao da bi dovelo do osnivanja nacionalnih stranaka i do raspada države, te da je jednopartijski sistem u SFRJ stoga bolje političko rješenje. S ponosom sam gledao na Jugoslaviju kao socijalističku otvorenu zemlju s humanim licem u kojoj su ljudi živjeli pristojno s pravom na privatno vlasništvo u količini dovoljnoj za svakoga, okrenutu prema Zapadu, nasuprot zemljama sovjetskog lagera. Tita sam smatrao velikim političkim liderom poštovanim u cijelom svijetu, a nakon njegove smrti sustav kolektivnog Predsjedništva s rotirajućim predsjednicima smatrao sam jedinim ispravnim rješenjem. Stoga raspad Jugoslavije apriorno nisam priželjkivao. Međutim, kada se na političkoj sceni u SR Srbiji pojavio Slobodan Milošević, čovjek koji je najveću naciju poveo putem nacionalizma, koji je ustav iz 1974. (koji je svim republikama i pokrajinama jamčio visok stupanj samostalnosti) proglasio štetnim za interese svoje republike i time narušio ravnotežu na temelju koje je Jugoslavija jedino mogla opstati, slutio sam da to neće dobro završiti i da je raspad SFRJ moguć jer sam bio svjestan da druge republike neće pristati na dominaciju Srbije. Međutim, taj sam raspad zamišljao kao posljedicu

dogovora predstavnika svih republike i pokrajina za zelenim stolom, kao politički razlaz uz određene uvjete i poštovanje ljudi i njihove imovine i nisam mogao zamisliti da će raspad SFRJ biti tako krvav i tragičan. Kada su počele padati prve ljudske žrtve i kada je počela otvorena agresija na Hrvatsku pod parolom da svi Srbi trebaju živjeti u jednoj državi, nisam imao nikakvih dvojbi o tome tko je pokretač rata i koja mu je svrha. U odnosu na Amerikance koji su me okruživali osjećao sam stid da se u mojoj zemlji, koja je donedavno bila primjer kako mnogonacionalna država može uspješno funkcionirati, ubija i razara i da se taj model dokazuje nefunkcionalnim na najgori mogući način. Osobno sam bio bijesan na republičke političare koji se nisu mogli dogovoriti ni o čemu, pa i na predsjednika Tuđmana zbog njegove nefleksibilnosti u tim pregovorima. Smatrao sam da im je jedina i najvažnija dužnost kao političara da spriječe ratni sukob i stradanje naroda i da ih je trebalo zatvoriti u pregovaračku sobu bez pića i hrane dok ne postignu dogovor, a ne da šecu po glavnim gradovima republika i pokrajina i svakoga puta ne postignu rješenje. Ali, kada je agresija otpočela, nisam imao nikakvih dvojbi što trebam učiniti.

6. Nisam kompetentan opisati stanje u diplomaciji SFRJ u navedenom razdoblju jednostavno zato što sa svojega mjesta konzula u Chicagu nisam imao uvid u stanje kompletne diplomacije SFRJ, a mislim da su situacije i okolnosti bile različite od predstavništva do predstavništva. Na prvi pogled Savezni sekretarijat za vanjske poslove nastavio je s radom i ponašao se kao da je u pitanju prolazna kriza i da će ona biti riješena na političkoj razini u odnosima republike – federacija. S mjesta konzula nisam imao uvid u komunikaciju i instrukcije koje je dobivao generalni konzul kao šef predstavništva, tako da sam se, osim redovitog čitanja novina na poslu i slušanja radija i gledanja TV privatno, bio u nekoj vrsti izolacije u odnosu na interne upute i procjene. Ono što je, međutim, bilo evidentno je da je SSIP, kao savezno tijelo, na međunarodnom planu nastavio s povodjenjem politike jugoslavenstva nasuprot interesima pojedinih republika, konkretno Hrvatske, pa je, nakon izbivanja oružanog sukoba, opravdavao poteze JNA, premda je već svima bilo očigledno da se radi o agresiji, dok su politička priopćenja tumačila njihove vojne poteze kao akcije očuvanja Jugoslavije i zaštite srpskog naroda u Hrvatskoj. Činjenica je da je kod srpskog naroda u Hrvatskoj postojao opravdani strah od samostalne hrvatske države s obzirom na tragično iskustvo koje su imali u NDH i na tome su srpski nacionalisti u Hrvatskoj i u Srbiji gradili svoje političke pozicije i radikalizirali Srbe u

Hrvatskoj u borbi protiv nove hrvatske države. Pri tome nitko od njih nije želio uzeti u obzir posve drugačije povijesne okolnosti i uzroke zbog kojih je došlo da raspada SFRJ te međunarodne uvjete u kojima se povijest iz Drugoga svjetskog rata ne bi mogla ponoviti. S druge strane ni hrvatski političari toga vremena nisu se baš trudili da istupima u javnosti umire hrvatske Srbe i obećaju im sigurnost i zaštitu u Republici Hrvatskoj tako da je kod srpskog življa ostao prisutan taj strah koji ih je odveo u oružanu pobunu.

7. Nakon razgovora sa Šeparovićem kolega Šegedin bi me nazvao na moj kućni broj i prenosio mi novosti, pa me je tako izvijestio da za sada ništa ne poduzimam s obzirom na to da je potpisan tromjesečni moratorij na provedbu odluke Sabora o izlasku Hrvatske iz SFRJ u okviru kojega bi republički lideri trebali u neposrednim pregovorima pronaći kompromisno rješenje za očuvanje Jugoslavije u nekom obliku konfederativne države. U tome slučaju bi republički kadar u inozemstvu ostao na svojim mjestima do isteka mandata. Ako do sporazuma ne dođe, a taj rok istječe 7. listopada 1991., tada trebam dati ostavku na mjesto konzula i javiti se dr. Vinku Frani Golemu, voditelju Hrvatskog ureda u Washingtonu. Ovdje treba reći da smo u tom trenutku u cijeloj konzularnoj mreži SFRJ u SAD-u ostali samo kolega Šegedin i ja kao Hrvati. Naime, u generalnim konzulatima u San Franciscu i Pittsburghu, gdje su tradicionalno generalni konzuli bili hrvatske nacionalnosti zbog dominantnog broja hrvatskog iseljeničtva na područjima jurisdikcije tih predstavništava, nakon isteka mandata tim generalnim konzulima, njihova se mjesta nisu popunjavala već su predstavništva vodili žerani koji su bili Crnogorac (u Pittsburghu) i Srbin (u San Franciscu).
8. Kako se rat u Hrvatskoj rasplamsavao, a vojarne bile pod opsadom ZNG-a, novine koje smo primali o svemu su izvještavale na potpuno suprotne načine, a kada sam u Vjesniku na naslovnoj stranici vidio kolonu vojnika JNA kako izlaze iz varaždinske vojarne s rukama na glavi okruženi hrvatskim vojnicima s uperenim puškama i kada sam pročitao kolika količina naoružanja je zarobljena, srce mi je zaigralo ali sam šutio i ispod oka promatrao namrgođena lica svojih kolega. Konačno, došao je i 7. listopada 1991. kada je i službeno objavljeno da nije postignut dogovor o očuvanju SFRJ u bilo kojem obliku. Toga jutra ušao sam u kancelariju generalnog konzula i predao mu svoju pisanu ostavku. Moram reći da generalni konzul nije bio loš čovjek. Kao partizanski kurir i Titov partizan nije podnosio Miloševićovo srbovanje i više puta se izjašnjavao protiv toga, a raspad Jugoslavije na ovaj krvavi način nije mogao zamisliti, no bio je čovjek pred mirovinom i

bilo mu je najvažnije da svoj mandat završi i vrati se u Novi Sad. Čitajući moju ostavku počeo se crvenjeti u licu jer sam napisao kako ostavku dajem zbog vojne agresije na moju domovinu od JNA i brojnih zločina koje su počinjeni nad civilnim stanovništvom te da u tim okolnostima ne mogu više biti u službi saveznih tijela koje tu agresiju provode i opravdavaju na međunarodnom planu. Pogledao me i samo konstatirao: „Zar je do toga došlo, Zdravko?“ „Došlo“, odgovorio sam, „u ovakvim trenucima ne preostaje nam ništa drugo nego da se svatko vrati svome jatu.“ Objasnio sam mu da sam svoj ured u međuvremenu sredio, napravio inventar predmeta i spisa i sve pripremio za primopredaju. On je pozvao konzula Makedonca i naredio mu da preuzme referadu uz potpis liste predmeta, što je i učinjeno. Najdramatičniji trenutak bio je, međutim, kada sam trebao razdužiti svoj Zastava TT pištolj koji sam držao u donjoj ladici i na koji sam potpuno zaboravio. U trenutku kada sam pisao na pisačem stroju zapisnik o razduženju pištolja u sobi smo bili samo sigurnjak (Crnogorac) i ja. Dok sam pisao zapisnik, on je iza mojih leđa repetirao pištolj kako bi provjerio jesu li svi meci na broju, a kroz moju je glavu prostrujalo da bi me mogao ustrijeliti u potiljak, a tijela se kasnije riješiti na način kako se to uobičajeno radi u Chicagu kod mafijaških obračuna. No ništa se nije dogodilo i ja sam, nakon rukovanja sa svim djelatnicima zauvijek izašao iz Generalnog konzulata. Tekst svoje ostavke, prilagođen formi izjave, preveo sam na engleski i uputio ga svim novinskim redakcijama država Srednjeg zapada. S dr. Golemom sam se dogovorio da dođem sljedećeg dana u Washington gdje je u 10 sati u State Departmentu sazvao konferenciju za tisak na kojoj smo kolega Šegedin i ja trebali novinarima objasniti razloge svojih ostavki. Neugodno iznenađenje bilo je kada sam saznao da su sve avionske karte za let u Washington za taj dan bile rasprodane. Žurno sam iznajmio sportski auto i vozeći 12 sati ujutro se kroz gradsku gužvu probio do ureda dr. Golema. No kada sam pronašao ured, tajnica mi je rekla da su se Golem i Šegedin prije pola sata uputili prema konferencijskoj dvorani. Uzeo sam taksi koji me je dovezao do zgrade, a u dvoranu sam ušao u trenutku kada je Šegedin završio svoje izlaganje i odgovarao na pitanja novinara. Dr. Golem me je najavio i ja sam se s govornice predstavio i objasnio razloge svoje ostavke u skladu s izjavom koju sam uputio novinskim redakcijama. Također sam ukazao na razaranja i ratne zločine koja srpska paravojska i JNA čine po gradovima i selima moje rodne Slavonije. Kako je upravo dan ranije raketirana i šibenska katedrala, zaštićena od UNESCO-a kao spomenik svjetske baštine, naveo sam i taj primjer kao kulturocida i

barbarstva agresora. U prvim redovima sjedili su predstavnici TANJUG-a, Borbe i Politike, od kojih sam neke poznavao još iz Beograda, i bilježili moje riječi. Na kraju me je novinar ASSOCIATED PRESS-a upitao hoću li ja sada, kada sam dao ostavku na mjesto konzula SFRJ ostati u SAD-u, na što sam mu odgovorio da mi to nije ni u jednom trenutku bila namjera jer želim podijeliti sudbinu svojih najbližih i prijatelja te se staviti na raspolaganje svojoj domovini tako da već imam rezerviran let do Beča s obzirom na to da su letovi za Zagreb, zbog blokade neba nad Hrvatskom od jugoslavenskog ratnog zrakoplovstva, onemogućeni, pa ću do Zagreba iz Beča putovati vlakom. Šegedin je na isto pitanje odgovorio kako se i on vraća u Hrvatsku premda u New Yorku ima rođake koji njemu i njegovoj obitelji mogu osigurati boravak i egzistenciju. Na kraju konferencije dr. Golem nas je pozvao na ručak, a nakon toga smo se vratili u svoje gradove. Večernji i Jutarnji list objavili su sljedećeg dana kratku notu da su još dvojica jugoslavenskih diplomata napustila saveznu službu spominjući naša zvanja i imena. Ovdje moram reći da je kolega Šegedin u tom prijelomnom i dramatičnom vremenu odigrao presudnu ulogu u mojem životu i s tugom pamtim sate koje sam proveo uz njegovu bolesničku postelju, nakon što su mu dijagnosticirali karcinom limfi, i razgovora koje smo vodili kritizirajući Tuđmanovu i Bobanovu politiku u BiH, kojom je u očima svjetske javnosti Hrvate od žrtve pretvorio u agresore. Išao je na zračenje i u New York, no ni to mu nije pomoglo, a za sobom je ostavio suprugu i dvoje maloljetne djece.

9. Nakon povratka iz Washingtona, uz pomoć prijatelja iseljenika, spakirao sam svoje stvari u kontejner za Rijeku i do leta zrakoplova za Beč (preko New Yorka) supruga i ja smo proveli kao gosti u kući jednog od zagrebačkih liječnika. Noću smo na kratkim valovima slušali vijesti s ratišta i dramatična izvješća Siniše Glavaševića iz Vukovara. Iz Beča smo putovali vlakom i to kao jedini putnici u vlaku. Carinik u Dobovi gledao je moju službenu putovnicu i pitao me vraćam li se to iz Amerike. Kada sam mu odgovorio potvrdno, upitao me znam li da je ovdje rat. Opet sam u odgovorio potvrdno, a on me pitao jesam li ja pri sebi. Konačno sam mu odgovorio da osim čuvanja vlastitog dupeta ima i važnijih stvari u životu. U Zagreb smo stigli 1. studenog 1991. U 20.00 sati. Na zagrebačkom Glavnom kolodvoru čekao nas je moj otac sa svojom VW bubom i kroz zamračene ulice odvezao kući. Sljedećeg dana javio sam se u Ministarstvo vanjskih poslova RH, tada u Visokoj ulici. Imao sam sreću da je ministar Šeparović bio u svojem kabinetu i da me je odmah primio na razgovor. Rekao mi je kako je konzularna služba u

Ministarstvu u začetku i da im treba čovjek s iskustvom tako da mogu početi raditi odmah ili mogu doći za koji dan nakon što se odmorim. Sutradan sam već sjedio u uredu kao savjetnik za konzularne poslove. Konzularnu službu tada su činile samo tri osobe: Ranko Vilović, Dunja Mesić i ja.

10. U to vrijeme pomoćnik ministra za pravne i konzularne poslove bio je Bohumil Bernašek, s kojim sam izvrsno surađivao, no pružanje konzularne pomoći hrvatskim državljanima u inozemstvu bilo je gotovo nemoguće s obzirom na to da nova država nije imala, uz rijetke izuzetke, ni jedno diplomatsko-konzularno predstavništvo. Stoga su se čelnici ministarstva obratili SR Njemačkoj za pomoć, no na naše iznenađenje Nijemci su molbu odbili. Tada je svoje usluge ponudila austrijska Vlada tako da su austrijska konzularna predstavništva u svijetu pružala hitne konzularne usluge hrvatskim državljanima koji bi se u inozemstvu našli u poteškoćama i izdavala im putne listove za povratak u Hrvatsku. Suradnja s austrijskom konzularnom službom bila je izvrsna i odvijala se bez previše birokratske formalnosti, često samo putem telefona ili telefaksa. U tom razdoblju napisao sam dva pravilnika za Ministarstvo i to onaj o diplomatskim i službenim putovnicama i o unutarnjem ustroju konzularne službe. Priznajem da sam za tu svrhu koristio pravilnike SSVP-a koje sam imao u osobnoj dokumentaciji, a koje sam jezično i stilski prilagodio. U tom su razdoblju dolazili i drugi diplomatsko-konzularni službenici SFRJ na razgovor s ministrom, a neki od njih ostali su raditi u Ministarstvu dok neki nisu. Kako su se hrvatska diplomatsko-konzularna predstavništva postupno otvarala, osim redovnih poslova, dužnost mi je bila je i da pripremam konzularne službenika za poslove koji ih očekuju u inozemstvu. Međutim, osim konzularnih službenika na pripreme su mi dolazili i novoimenovani veleposlanici jer su i oni, kao šefovi predstavništava trebali znati koji su konzularni poslovi i što im konzuli rade, tim više što su novi veleposlanici dolazili iz redova različitih struka od sveučilišnih profesora, liječnika, inženjera do umjetnika i ostalih profesija. Tako sam imao priliku upoznati sve te ljude, među kojima je bilo i izvanrednih osobnosti. U jednom trenutku, kada se Konzularni odjel proširio, na dnevni red došlo je i pitanje izbora načelnika Odjela. Kako je Ranko Vilović već otišao za Zurich, a Dunja Mesić nije pokazivala ambicije u tom smjeru, jedini logičan izbor s obzirom na moje znanje i iskustvo, bio sam ja. Ali, kako je već tada i na tako relativno niskom rangu članstvo u HDZ-u bio važan uvjet prilikom izbora, a ja taj uvjet nisam ispunjavao, nisam bio izabran za načelnika već kolega Aleksandar Stipetić, koji je bio

također povratnik iz jugodiplomacije gdje je na zadnjoj funkciji bio konzul u Stuttgartu. U međuvremenu je na mjesto ministra vanjskih poslova imenovan dr. Zdenko Škrabalo, a za njegova zamjenika dr. Mate Granić, dok je na mjesto pomoćnika za pravne i konzularne poslove imenovan prof. Ivan Šimonović, s kojim sam također sjajno surađivao. Šimonović mi je rekao da me je predložio ministru za načelnika, no da su se pojavile neke druge opcije, pa mi je za utjehu ponuđeno da budem savjetnik i zamjenik veleposlanika u Poljskoj. Kako u Poljskoj još uvijek u to vrijeme nismo imali predstavništvo, moja je zadaća bila da osnujem veleposlanstvo i da potom, kada u Varšavu dođe veleposlanik s ostalim članovima veleposlanstva, ostanem tamo kao njegov zamjenik. Prihvatio sam uvjete i oputovao za Varšavu dok sam se sa suprugom, koja je tada bila viša savjetnica u Upravnom sudu RH, dogovorio da još ne traži mirovanje radnog odnosa dok ja ne pronađem stan i sredim ostale uvjete za život. U to vrijeme između Hrvatske i Poljske nije postojao platni promet pa su mi u Ministarstvu dali 30 tisuća dolara u gotovini za najam zgrade i troškove opremanja koje sam ponio sa sobom s namjerom da taj novac položim u neku od banaka odmah nakon dolaska. Prije toga su me djelatnici za sigurnost upozorili da je i Poljska u tranzicijskom razdoblju kada Walesina vlada još nije uspostavila kontrolu u zemlji tako da su poljska i ruska mafija posvuda penetrirani, što znači da nikako ne smijem dati bilo kome do znanja da nosim toliki novac sa sobom ako hoću ostati živ. U Varšavu sam stigao avionom u petak navečer kada su sve banke već bile zatvorene. Otišao sam u hotel, prije toga kupio suhu hranu i zaključao se u sobu, a novac sam stavio pod madrac i tako proveo subotu i nedjelju ne izlazeći iz sobe. Na telefonske pozive u sobi nisam odgovarao, kao ni na kucanja na vrata. Jedva sam dočekaao ponedjeljak, kada sam ranom zorom među prvima na šalteru obližnje banke otvorio račun i položio novac te se uputio u poljsko Ministarstvo vanjskih poslova radi prijave dolaska. S djelatnikom Ministarstva obišao sam sljedećih nekoliko dana više lokacija i odlučio se za jednu novu kuću u novom dijelu grada i počeo je opreмати. U Varšavi je u to vrijeme bilo nekoliko hrvatskih poslovnih predstavništava (Pliva, Poljopskrba, Podravka, Astra) čija se je poslovna djelatnost u međuvremenu jako smanjila pa su morali dio osoblja povući u Hrvatsku, što znači da su imali viška uredskog namještaja i neke druge opreme, koju su velikodušno donirali veleposlanstvu jer im je otvaranje hrvatskog veleposlanstva bio i oslonac u njihovoj poslovnoj djelatnosti. U Varšavi je bilo i nekoliko Hrvata koji su se oženili Poljakinjama i odlučili živjeti u

Poljskoj baveći se uglavnom uvozno-izvoznim poslovima između Poljske i Hrvatske (konzervirana riba, vina i ostali proizvodi). I oni su velikodušno donirali dio opreme (kompjutere, satelitsku antenu, tepihe) tako da sam uspio najveći dio opreme pribaviti bez ikakvih izdataka, a doneseni novac uglavnom trošiti za najamninu zgrade. Nakon dva mjeseca u Varšavu je stigao i veleposlanik Milivoj Slaviček s još dvoje diplomatskih djelatnika: prvom tajnicom za gospodarske odnose, atašoom za kulturu, časnikom za sigurnost i tajnicom-prevoditeljicom, dok sam ja dobio rješenje za savjetnika za političke i konzularne poslove i zamjenika veleposlanika. Veleposlanik Slaviček bio je pjesnik, književnik, u mladosti je u okviru kulturne razmjene između SFRJ i Poljske bio upućen u Varšavu gdje je proveo nekoliko mjeseci na usavršavanju jezika i druženju s poljskim književnicima. Od tada je svake godine odlazio u Poljsku i radio s poljskim književnicima, prevodio poljske pisce i bio neka vrsta kulturne poveznice između Poljske i Jugoslavije. Prema vlastitom pripovijedanju, na dan osnivanja HDZ-a, u baraci, mnogi su se hrvatski intelektualci bojali otići na osnivački sastanak, no on nije. Kao jedan od potpisnika povelje o osnivanju stranke zadužio je predsjednika Tuđmana koji mu je ponudio da bude saborski zastupnik. No gospodin Slaviček nije bio spreman sjediti satima i danima u Saboru i baviti se pitanjima koja ne razumije i koja ga ne zanimaju već je zamolio da bude veleposlanik u Poljskoj, što mu je i udovoljeno. Veleposlanik Slaviček tako je postao jedan od najblistavijih primjera pogrešnog čovjeka na odgovornom mjestu, dakle kao veleposlanik bio je katastrofa do te mjere da su poljski diplomatski predstavnici poručili hrvatskom Ministarstvu da što je to Poljska skrivila Hrvatskoj da joj se pošalje gospodina Slavičeka za veleposlanika, kojega je poljska policija godinama skupljala po gostionama zbog pijanstva i odvodila ga u policijsku stanicu da se otriježni. Jer, gospodin veleposlanik je bio boem, kronični alkoholičar, samac kojem je higijena bila veliki problem i koji je u veleposlanstvo dolazio u doba oko 11 do 12 sati s već litrom votke u svojem organizmu, koji nije imao nikakva, pa ni osnovna znanja o politici, koji nije govorio ni jedan strani jezik osim poljskog, koji nije znao ni što je EU ni koja su tijela UN-a, ukratko potpuno nekompetentan za dužnost koja mu je povjerena. Odlazak s njime na službene razgovore u Ministarstvo vanjskih poslova Poljske bila je noćna mora. Tako su nas pozvali povodom razaranja Ahmića od HVO-a i masakra nad Bošnjacima, da im veleposlanik objasni što se to i zašto dogodilo i zbog čega se hrvatsko-bošnjačko savezništvo u borbi protiv Srba u BiH pretvorilo u sukob

između Hrvata i Bošnjaka. Razgovor je s poljske strane vodio njihov načelnik za Srednju i Južnu Europu gosp. Muller (očito njemačkog podrijetla), s dvostrukim doktoratom iz Sorbone, čovjekom koji je govorio nekoliko svjetskih jezika, a u pratnji mu je bio čovjek koji je kasnije, nakon veleposlanika Walkijevicha, imenovan za veleposlanika Poljske u Hrvatskoj. Veleposlanik Slaviček je uvodno rekao da on, doduše, kupuje novine, ali da ne čita prve stranice već samo zadnje gdje su izvješća o kulturi i konjskim trkama čiji rezultati ga jako zanimaju. Što se tiče sukoba između Bošnjaka i Hrvata u BiH on ima jednostavno rješenje. Naime, pošto su Bošnjaci, muslimani, porijeklom Hrvati pa su kroz povijest poturčeni, a toga nisu svjesni, trebalo bi baciti avionom letke nad BiH u kojim bi im bilo objašnjeno da su oni s Hrvatima braća i da ne bi trebali dizati oružje na svoju braću. Oni bi se zamislili i odustali od daljnje konfrontacije. Načelnik me je pogledao, a ja sam pognuo glavu i molio da se zemlja otvori pod ispod mene i da me ne bude više u toj prostoriji. Načelnik je ironično odgovorio veleposlaniku Slavičeku da je njegov prijedlog razrješenja krize u odnosima Hrvata i Bošnjaka u BiH „vrlo originalan“ i da će on o tome prijedlogu odmah izvijestiti svoju Vladu. Nakon ovakvih službenih kontakata nije čudno da su, radi pojedinih pitanja o stanju na prostoru bivše SFRJ i stajalištima hrvatske Vlade pozivali samo mene, a ne i veleposlanika. Premda sam veleposlaniku umanjivao značaj mojih odlazaka u Ministarstvo i tema razgovora, on je ipak primijetio da nešto nije u redu i bio je povrijeđen, a u meni je počeo gledati suparnika na svoje veleposlaničko mjesto. Druga velika zamjerka koju mi je uputio bila je ta što konzularne stranke, koje su dolazile po vizu za Hrvatsku, nisam upućivao njemu da se s njima malo porazgovara. Naime, kako nije komunicirao ni s jednim veleposlanikom neke zemlje ili poljskim dužnosnikom ili službenikom, a nije imao nikakav koncept svojega rada, sjedio bi sam u svojem uredu i dosađivao se pa mu se činilo da bi bilo zgodno da i on malo porazgovara s ljudima koji žele putovati u Hrvatsku. Nije pomoglo što sam mu objašnjavao da te stranke nisu za razgovor s veleposlanikom, da to nije njegova razina i da se radi o raznim tipovima ili turistima koji traže čisto administrativne usluge, a da bi on trebao obilaziti poljske institucije, ministre, veleposlanike i promovirati hrvatske političke stavove i ekonomske interese. No on se nije usudio ulaziti u to područje jer je bio svjestan da nije dorastao takvim aktivnostima. Što je najgore, veleposlanik Slaviček je bio simpatična osoba, a na neformalnim druženjima s Hrvatima donatorima i predstavnicima hrvatskih firmi sve nas je zabavljao vicevima i dosjetkama. Na kraju sve

je završilo tako da je prilikom jednog poziva ministra Mate Granića (koji je u međuvremenu zamijenio Škrabala, a za svojega pomoćnika dobio Ivu Sanadera) svim veleposlanicima na savjetovanje i dogovor, moj veleposlanik, pred svim nazočnima, rekao ministru kako mu je dodijeljen zamjenik iz bivše diplomacije (to je uglavnom bilo negativno obilježje) koji mu hoće preuzeti položaj, na što je ministar odmah, na licu mjesta, izdao naredbu da se taj povuče. Ubrzo je nalog prenesen kadrovskoj službi, a kako sam u Ministarstvu imao puno prijatelja, jedan od njih me nazvao i rekao da je upravo vidio rješenje kojim se povlačim s radnog mjesta u Poljskoj. Odmah sam nazvao suprugu, koja se spremala sljedećeg dana podnijeti predsjedniku Suda zahtjev za mirovanjem radnog odnosa zbog odlaska suprugu u inozemstvo, i spriječio je da to učini objasnivši da ću se ubrzo vratiti u Zagreb. U rješenju, koje sam dobio za dva-tri dana, naloženo mi je da se u roku od tjedan dana vratim u Zagreb i javim u Ministarstvo. Po dolasku u Ministarstvo zatražio sam razgovor sa zamjenikom Sanaderom, koji je bio nadležan za personalna pitanja, i tražio da mi objasni razloge mogega smjenjivanja, no on je rekao samo to da se radi o odluci ministra i da ću ja kao poslušni službenik poštovati tu odluku bez dodatnih pitanja. Na moj pokušaj da nešto kažem u vezi s veleposlanikom, prekinuo me je i rekao: „Znamo mi dobro Slavičeka, ne morate se truditi!“ Nakon nekoliko mjeseci, kada sam vidio i osjetio da su mi svi putovi u Ministarstvu zatvoreni i da je moj posao sveden samo na to da svoje znanje i iskustvo prenosim drugima, dao sam otkaz i napustio Ministarstvo te otvorio svoj odvjetnički ured. Poslije sedam i pol godina odvjetništva, Račanova vlada raspisala je natječaj za pomoćnika ministra za pravosuđe i upravu (ustvari ministrice, jer se radilo o Ingrid Antičević Marinović) za međunarodne pravne poslove i ljudska prava. Između 20 kandidata 22. travnja 2002. izabran sam na to radno mjesto i na njemu radio sve dok HDZ nije ponovno osvojio vlast, kada sam sa svim pomoćnicima razriješen dužnosti 13. ožujka 2004. Ponovno sam se javio na natječaj koji je raspisao Vrhovni sud RH za mjesto višeg sudskog savjetnika u Kaznenom odjelu i bio primljen 1. rujna 2005. Na tom sam poslu radio sve do 1. ožujka 2013., kada sam postavljen za tajnika Vrhovnog suda RH s kojeg položaja sam otišao u mirovinu 1. siječnja 2016.

11. O diplomaciji Republike Hrvatske u samom početku imam ambivalentno mišljenje. S obzirom na to da sam, među ostalim, radio i na edukaciji veleposlanika i konzula o konzularnim poslovima u okviru njihovih priprema za odlazak na dužnosti u inozemstvo,

imao sam prilike upoznati sve te ljude. Kako Hrvatska nije imala svoju diplomaciju, trebalo ju je stvarati od samog početka. Hrvatski diplomati iz bivše Jugoslavije apriorno nisu uživali povjerenje predsjednika Tuđmana, a onih koji su se stavili na raspolaganje novoj državi i koji su bili prihvaćeni, nije bilo dovoljno. Stoga je predsjednik Tuđman posegnuo za izvorom koji je jedino bio moguć, a to su bili intelektualci s međunarodnim iskustvom i znanjem stranih jezika iz redova liječnika i sveučilišnih profesora. Među njima je bilo sjajnih ljudi, visoko obrazovanih, moralno besprijekornih, stručnih i uglednih u svojem profesionalnom miljeu, no svi su imali jedan razumljiv nedostatak, a to je da veleposlaničku funkciju nisu shvaćali kao profesiju *sui generis* s poznavanjem međunarodne politike na visokoj razini, načina djelovanja i stvaranja kontakata s odgovornim osobama iz zemlje domaćina i drugih diplomatskih predstavnika, analitičkog pristupa informacijama i stvaranja korisnih izvješća za političke lidere svoje zemlje, odgovarajuće prezentacije svoje zemlje i njezine afirmacije itd., sve što ovu profesiju čini profesijom kao što je i svaka druga. Problem je u tome što za profesionalnu diplomaciju u to vrijeme nije bilo nikakve specijalizirane edukacije, tako da je ta prva generacija hrvatskih diplomata bila generacija amatera od kojih su se neki bolje, a neki lošije snalazili u obavljanju svojih redovitih poslova. Primjera je za ovo bilo mnogo. Tako je npr. jedan veleposlanik u europskoj zemlji poslao opširno izvješće o obilježavanju Dana državnosti Hrvatske u veleposlanstvu s opisom svih jela i pića koji su posluženi, doprinosom supruga svih djelatnika veleposlanstva u kreiranju menija, broju pozvanih gostiju, a da ni jednom riječju nije napisao je li netko od službenih predstavnika te zemlje (ministar, zamjenik ministra, pomoćnik ministra, načelnik ili barem referent koji drži hrvatski desk u Ministarstvu, a potom koji od veleposlanika drugih zemalja ili diplomata nižeg ranga) bio nazočan proslavi, što je ustvari jedino relevantno. Jedna od osnovnih pogrešaka je to što su pojedini veleposlanici provodili svoje radno vrijeme u svojim uredima čekajući da se nešto dogodi, da npr. dobiju poziv za nekakav sastanak ili primanje, a da nisu sami sastavili svoj plan rada za određeni tjedan unaprijed s rasporedom aktivnosti koje trebaju biti njihova inicijativa. Kao i svaka profesija, i diplomacija ima svoje zakonitosti, svoja pravila kako se poslovi obavljaju i koji su prioriteti, pri čemu je samoinicijativa ključni pokretač. Kod konzularnih predstavnika ovi su problemi bili manje naglašeni s obzirom na to da su stranke same pritiskale službenika na rad svojim različitim zahtjevima tako da se posao konzula u zaštiti hrvatskih građana u

inozemstvu i njihovih interesa odvijao pod pritiskom zahtjeva i na temelju zakonskih propisa. Drugi problem u odnosu na početke stvaranja hrvatske diplomacije bio je vezan za rangiranje diplomata u predstavništvima. Naime, u nastojanju da se hrvatskim diplomatima omogući što lakši pristup određenim informacijama i njihovim izvorima postojala je tendencija da se mladim ljudima, koji su tek primljeni u službu i poslani na rad u diplomatsko-konzularno predstavništvo u inozemstvo, dodijeli odmah rang opunomoćenog ministra, ministra savjetnika ili savjetnika, što su zvanja s kojima mnogi profesionalni diplomati u razvijenim zemljama odlaze u mirovinu nakon uspješne i dugogodišnje karijere. Kada su se u određenim situacijama takvi ljudi našli s hrvatskim diplomatom istoga ranga kojemu je to bilo prvo inozemstvo, tada oni jednostavno s njime nisu željeli komunicirati jer hrvatski kontrapartner nije bio dorastao znanju koje su oni imali i koje su stjecali cijeli život niti je bio upućen u „tajne zanata“, a nije ni poznavao međunarodnu političku situaciju na dovoljnoj razini da bi mogao izvoditi stručne zaključke. No s vremenom je i edukacija diplomatskog osoblja bila na sve višoj razini pri čemu se polako stvarala baza profesionalnih diplomata koji su mogli odgovoriti na sve izazove ovoga složenog posla, tako da Ministarstvo vanjskih poslova RH danas raspolaže sposobnim i iskusnim ljudima. Problem je ostao i uvijek će biti, a tako je i u drugim zemljama, s tzv. politički imenovanim veleposlanicima i diplomatima visokog ranga koji u službu dolaze izvana prema stranačkim, dakle političkim kriterijima kao *ad hoc* diplomati iz razloga koje sam naveo, a među kojima su često ljudi koji nisu dorasli poslu koji trebaju obavljati.

12. Odnos između novih diplomata i diplomata SFRJ je, općenito uzevši, bio korektan kao što je to odnos između kolega na zajedničkom poslu s istim osnovnim ciljem. Sretna okolnost u diplomaciji je ta da su poslovi u principu strogo podijeljeni i u diplomatsko-konzularnom predstavništvu u inozemstvu kao i u Ministarstvu vanjskih poslova, tako da je mogućnost upletanja u tuđu nadležnost svedena na minimum, a položaj šefa predstavništva je nedodirljiv. Međutim, a to govorim u svoje ime jer je moguće da moji kolege iz diplomacije SFRJ nisu imali isto iskustvo, osjećao se određeni zazor od nas iz „bivše diplomacije“. Je li taj zazor postojao zato što se smatralo da nismo dovoljno dobri domoljubi ili zbog ljubomore što smo poznavali posao bolje od novoprimitljenih ili zato što se pretpostavljalo da smo bili članovi SK, teško mi je reći. S vremena na vrijeme znala se proširiti informacija da će se svi iz „bivše diplomacije“ postupno otpustiti kada

nova generacija stekne znanje i iskustvo te da je razlog što nas se „drži“ upravo u tome da svoje znanje prenesemo novim diplomatima. Osim toga, na rukovodeća mjesta u Ministarstvu došli su i neki ljudi iz hrvatskog iseljništva koji su nas iz „bivše diplomacije“ prihvaćali s oprezom i nepovjerenjem. Uglavnom sam se pretvarao da ne primjećujem te nijanse u odnosu, a kada bih dobro obavio svoj posao, ti su me ljudi tretirali s više povjerenja. Loše iskustvo koje sam imao s veleposlanikom Slavičekom sadržavalo je i taj element nepovjerenja zato što sam bio iz „bivše diplomacije“ kao i zato što nisam bio član Hrvatske demokratske zajednice, premda je suština bila prije svega u njegovoj posvemašnjoj nekompetenciji za tako visoku i odgovornu funkciju u jednoj od najvećih zemalja Europe.

13. Mislim da je doprinos „starih diplomata“ međunarodnom ugledu i afirmaciji RH bio vrlo velik i značajan. Pri tome mislim na sjajne diplomate koji su svoje znanje i iskustvo ugradili u stvaranje i razvoj Ministarstva vanjskih poslova RH i diplomatske službe nove države uopće. Neki od njih postali su veleposlanici, a neki generalni konzuli kao npr. dr. Stanko Nick, Frane Krnić, dr. Svjetlan Berković, dr. Dubravko Žirovčić, Neven Mimica, Mario Mikolić i drugi, koji su napisali i udžbenike iz protokola, diplomatske i konzularne službe, a koji su poslužili kao temelj za edukaciju „novih diplomata“. Međutim, ovdje moram posebno spomenuti jednog posebnog čovjeka, dr. Stanka Nicka, mojega kolegu pravnika koji je u SSIP-u u vrijeme raspada SFRJ bio šef Odjela za međunarodne ugovore. Budući da sam već radio u Ministarstvu, a on je još uvijek bio u radnom odnosu u SSIP-u, dolazio bi svakoga vikenda sa suprugom u Zagreb preko Mađarske i sređivao poslove oko zamjene stana kako bi pripremio uvjete za odlazak iz Beograda i dolazak u Zagreb. Jednog dana zamolio me da mu, ako mogu, pribavim par zagrebačkih registarskih tablica za njegov auto jer je u to vrijeme bilo vrlo opasno voziti kroz Hrvatsku i Zagreb sa beogradskim tablicama. Kako sam zbog izrade službenih i diplomatskih putovnica surađivao s kolegama iz MUP-a, zamolio sam jednoga od njih da mi privremeno posudi par zagrebačkih tablica i objasnio mu kome su namijenjene i da ću ih vratiti za mjesec-dva. Zauzvrat sam od Nicka tražio da ode u kadrovsku službu SSIP-a i da doslovce ukrade moju radnu knjižicu i donese mi je. Tako se i dogodilo, on je iskoristio trenutak kada je službenica izašla na kavu, ušao u njezin ured i iz ormara izvukao moju radnu knjižicu te se iskrao neprimijećen. No ono što je dr. Nick učinio, a što je bilo neusporedivo važnije od moje radne knjižice, je da je sustavno i potajice,

svakoga dana, na desetine kasete presnimio sve međunarodne ugovore kojih je SFRJ bila potpisnica ili ih je preuzela sukcesijom od Kraljevina Jugoslavije (a među njima su bili i ugovori iz devetnaestog stoljeća) te ih je prenio u Ministarstvo vanjskih poslova RH prilikom zasnivanja radnog odnosa, nakon što je dao otkaz u SSIP-u. Zahvaljujući tome, nova hrvatska država mogla je bez problema već 1991. donijeti Zakon o sukcesiji međunarodnih ugovora i sporazuma bivše SFRJ, u kojem se svi oni pojedinačno navode, i tako se bez poteškoća uključiti u međunarodni pravni poredak odmah nakon priznanja i ulaska u UN. Dr. Stanko Nick je i u Ministarstvu vanjskih poslova RH preuzeo dužnost posebnog savjetnika ministra za međunarodne ugovore i sporazume, također je napisao knjigu iz međunarodnih ugovora, a kasnije je imenovan i za veleposlanika u Mađarskoj. Tom mi je prigodom ponudio mjesto svojega zamjenika u veleposlanstvu, no supruga je već bila izabrana za suca, a ja sam u to vrijeme bio pomoćnik ministrice pravosuđa pa nam prekid naših karijera i odlazak u inozemstvo nije odgovarao, a odvojeni život nismo željeli. Posebno mi je teško pala njegova prerana smrt, također od karcinoma.

14. Nakon raspada SFRJ nisam bio u vezi ni s jednim od bivših kolega iz drugih republika SFRJ. Čuo sam da je određen broj srpskih diplomata koji se nije slagao s politikom Slobodana Miloševića otpušten iz službe, odnosno nije preuzet u diplomaciju Republike Srbije, dok većina je. Ostali su se vratili u svoje republike i njihova sudbina je bila različita. Moj šef iz Kanade Čalovski još za vrijeme SFRJ imenovan je veleposlanikom u Londonu, a nakon raspada bivše Jugoslavije nastavio je veleposlaničku dužnost u Velikoj Britaniji, no sada za svoju republiku – Makedoniju.
15. Teško je predvidjeti što bi još bilo važno za ovu temu i je li uopće važno i ono što sam napisao. Stoga sam nakon što se ovaj moj zapis pročita, spreman odgovoriti i na dodatna pitanja, bude li potrebno.

Zagreb, kolovoz 2017.

Zdravko Stojanović

Ivan Iveković

1. Bio sam član Predsjedništva Saveza studenata Jugoslavije zadužen za međunarodne odnose, sekretar Međunarodne komisije SSRN-a Jugoslavije, član Predsjedništva

Republičke konferencije SSRN-a Hrvatske zadužen za međunarodne odnose, ambasador SFR Jugoslavije u Tanzaniji i načelnik Uprave za Zapadnu Evropu u Saveznom sekretarijatu za vanjske poslove. Zatim sam imenovan za ambasadora SFRJ u Egiptu, gdje sam odslužio 18 mjeseci.

2. Kada sam određen za ambasadora u Tanzaniji, tadašnja Jugoslavija bila je treća iza SAD-a i SSSR-a po broju DKP-ea u svijetu. Kada sam služio u Egiptu, bilo nas je 12 ambasadora iz Hrvatske. Svaka republika ih je imala približan broj, a dvije pokrajine u pravilu oko pola. Unutar svake republičke kvote pazilo se nacionalni sastav iste republike.
3. Nisam.
4. (Točke 4., 5., 6., 7. i 8. + 10.) Shvatio sam da poslije Titove smrti stvari ne kreću u dobrom smjeru. I da se njegova politika ne može provoditi bez njega. Doduše, posljednjih godina njegova života, Jugoslavija je stagnirala. Više nije izgledala sposobna za inovacije. Dva kolektivna i rotirajuća predsjedništava države i SKJ u federaciji, što su naslijedili Tita, pokazala su se nedoraslim tom zadatku. Članovi tih predsjedništava najviše su se sporili što će kojoj republici biti dodijeljeno iz saveznog budžeta (konferencija Nesvrstanih Beogradu, Zimska olimpijada Sarajevu, Univerzijada Zagrebu, itd.). No nadao sam se kako će se svi nekako „privesti pameti“.
5. Pitanje koje Jugoslavije i koje Hrvatske? Prema formuli „ravnopravnih naroda i narodnosti“ u federaciji kojoj sam tada služio, nije bio problem s mojim nacionalnim identitetom. To se pitanje nije postavljalo koliko znam ni mojim kolegama iz drugih republika. Problem se pojavio 1989. godine s Miloševićevom tzv. antibirokratskom revolucijom. Tada su nam iz SSVP-a počeli dostavljati sažeci proturječnih medijskih vijesti iz republika (tada nije bilo interneta!). Savezni sekretarijat u to se vrijeme još nije opredjeljivao i nastojao je biti više-manje neutralan. Potom je održan Izvanredni kongres SKJ, gdje su se sukobili delegati Srbije i Slovenije. Pratio sam u Kairu radijski prijenos toga događaja kada je delegacija Slovenije u znak protesta napustila Kongres. Tada sam prekinuo radijsku vezu, a tek sutradan saznao da se i delegacija SK Hrvatske pridružila Slovencima. Dan ili dva kasnije podnio sam svojoj partijskoj organizaciji u ambasadi ostavku na članstvo. Također i sindikalnoj podružnici. Svojim kolegama u diplomaciji uputio sam „papir za razmišljanje“ naivno im predloživši „depolitizaciju“ savezne diplomacije. Nekoliko dana kasnije stigao mi je ukor zamjenika saveznog sekretara Mile

Maksića, kao – nije na meni da predlažem takve stvari, o tomu se može izjasniti samo institucija. U prosincu 1990. u Sloveniji je održan referendum o samostalnosti. Nedugo poslije toga u SSVP-u je počelo etničko čišćenje od onih koji nisu htjeli raditi u toj ustanovi (uglavnom od ne-Srba). Svima njima ponuđena je otpremnina u iznosu od 10.000 DM. Ja sam se jedini, od čitavog osoblja ambasade u Kairu, prijavio. Osim toga ni posljednje plaće nam nisu stizale. Bezuspješno sam kasnije urgirao da mi se sve to isplati. Počeo sam se javljati na razne međunarodne natječaje tražeći posao i slati oko moj životopis. Konačno je u svibnju 1991. raspisan i održan referendum o samostalnosti Hrvatske. Bilo mi je jasno da republika kojoj pripadam ne može ostati u Miloševićevoj „Jugoslaviji“. U Hrvatskoj su počeli sastavljati vlastitu državnu diplomaciju. Preko posrednika koji su dolazili u Kairo, Tuđman, s kojim se moj otac svojevremeno družio i kojega sam poznao kada sam još bio student – uputio mi je dva poziva. Urgirao je i moj prijatelj Božidar Gagro, kada je bio postavljen na položaj zamjenika ministra vanjskih poslova. Konačno je cirkularom svim ambasadorima iz Hrvatske poruku poslao Šarinić, tada predstojnik kancelarije predsjednika Tuđmana, s upitom priznajemo li legitimno izabranu novu vlast u Hrvatskoj. Odmah sam odgovorio da priznajem, jer mi je republika poslala u saveznu diplomaciju i može me opozvati. Ali sam dodao da ne može raspolagati s mojom osobom. Šarinić mi se zahvalio, rekavši da nema pretenzija raspolagati s mojom osobom. Poslije toga me nisu opozvali i prestala je komunikacija sa mnom. I ja im se nisam javljao. Politika koju je vodila nova Hrvatska prema Sloveniji, a kasnije prema ratu u Bosni i Hercegovini dogovarajući se s Miloševićem bila mi je odbojna. Nastavio sam se javljati na natječaje za zapošljavanje, mislim da sam ih poslao nekih 150. U međuvremenu je moja supruga otputovala u Zagreb i u svoje i moje ime i s mojom dozvolom potpisala izjavu „lojalnosti“ novoj hrvatskoj državi. To nam je omogućilo pribaviti osobne hrvatske isprave, iskaznice i putovnice. Zahvaljujući tomu, spasili smo stanarsko pravo nad našim stanom u centru grada i ubrzo zatim ga otkupili. U međuvremenu sam imao sreću dobiti posao na Američkom sveučilištu u Kairu. Nisam na to reflektirao, ali se dogodilo da im je jedan gostujući predavač u posljednjem trenutku otkazao dolazak. Pozvali su me i ponudili mi jednosemestralni ugovor s tim da ću preuzeti dva kolegija koje je predavao njihov redoviti profesor koji je otišao na studijski dopust, plus tri dodatna specijalna predavanja po mojem izboru. Kako sam *de facto* zamjenjivao dva ugledna profesora, unaprijed su me proizveli u redovitog profesora.

Ispunjavao sam akademske uvjete, diplomirao sam pravo u Beogradu i bio sam nosilac doktorata obranjenog na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, za koji mi je preporuku napisao poznati afrikanist Basil Davidson, iste predmete koje ću predavati u Kairu već sam ranije predavao na kratkim seminarima u Zagrebu i Beogradu. Dobro sam poznao arapske i afričke politike prilike, i Europu. Imao sam također preporuku iz British Councila, koji mi je jednoga ljeta omogućio jednomjesečni studijski boravak na Sveučilištu u Oxfordu. Ponudu sam prihvatio sam i pitao: Kada moram početi s radom? Odgovorili su – da je trebalo početi još prije tri dana! Iste noći sam se pripremio za svoje sutrašnje prvo predavanje. Iselio sam se iz rezidencije ambasade u kojoj sam stanovao i smjestio u mali profesorski studio u studentskom domu iza ugla. Studentski dom se je zadnjim zidom naslanjao na vrt rezidencije u kojoj sam sa svojom obitelji, suprugom i dva sina, proveo nekih 18 mjeseci. No prije nego što me je univerzitetski kombi preselio iza ugla, napravio sam primopredaju inventara kojim sam se koristio u ambasadi. To je nadgledao narogušeni ambasadin domar, koji je sam sastavio zapisnik koji mi nije dao na uvid. Prema njegovu nalazu – iz ranijeg popisa nestali su jedan tepih i jedna stolica. Tepih je bio smotan i kasnije je pronađen kod drugog zaposlenika ambasade. Inkriminirana i razbijena stolica također je pronađena u spremištu rashodovanog inventara. Ja sam iz rezidencije ponio dvije kristalne čaše i dvije umjetničke knjige iz moje kancelarije. Nitko me od mojih suradnika nije ispratio. Već su me dulje vrijeme ignorirali. Ponižavajuće... No počeo sam novi život. Poslije prvog semestra, uspio sam uz podršku egipatskih poznanika ishoditi još jedan. Nisam namjeravao ostati u Kairu, pa sam se uputio u SAD istražiti mogu li se tamo zaposliti. Za sedam dana, koliko sam se zadržao u Washingtonu, otkrio sam da se nude zamjenski poslovi predavača za po jedan semestar, pa na drugom sveučilištu možda 100 km dalje isto tako (na širem području glavnoga grada postoji nekih 200 sveučilišnih ustanova). Sa suprugom i dva klinca nije mi odgovaralo seljakati se iz mjesta do mjesta. No iskoristio sam priliku s nekoliko korisnih razgovora s više šefova katedri na fakultetima političkih znanosti. Pribavio sam njihove programe i popise literature što se preporučuju studentima. Kupio sam i dosta knjiga. Vratio sam se u Kairo, gdje su mi uskoro ponudili dvogodišnji ugovor. Poslije te dvije godine, još jedan dvogodišnji. Uhodao sam se u poslu i postao koristan sveučilištu. Kao svim mojim kolegama istoga ranga, obveza mi je bila voditi po tri seminara svakoga semestra. Većina kolega je iste seminare uglavnom ponavljala i ponešto ih obnavljala. Ja

sam u svoje 22 godine rada u Kairu, ukupno vodio 16 seminara – na bliskoistočne i arapske teme, o Balkanu i sukobima u bivšoj Jugoslaviji, o Centralnoj Aziji i Kavkazu, o Kini, o Africi itd. (kod nas se to naziva – regionalnim studijima). Sveučilište mi je kao ostalim kolegama po pravilu jednom godišnje plaćalo sudjelovanje u radu akademskih konferencija. Puno sam putovao. Postao sam specijalistom za komparativnu politiku. Poslije godinu dana u studentskom domu, sveučilište mi je dodijelilo puno veći i komforniji stan. Kasnije su me preselili na još bolji, također na nekih 300 metara od moje bivše rezidencije.

9. Nisam prešao u službu u RH, i nisam zbog toga zažalio. Profesorski posao u Kairu bio je zanimljiviji i produktivniji nego moja prethodna birokratska zaduženja.
11. Najpozitivnije mišljenje imao sam i još uvijek imam o pristupu RH članstvu EU-a. Bio sam u početku skeptičan prema ulasku RH u NATO, dok nisam shvatio da je zahvaljujući tom članstvu unaprijed eliminirana kod nas mogućnost generalskih pučeva. Inače nemam visoko mišljenje o diplomatskoj operativi hrvatske diplomacije, kao i performansama serije naših ministara vanjskih poslova. Kada je riječ Bliskom istoku i arapskom svijetu, RH nikada nije imala bilo kakve strategije.
12. i 13. O tomu nemam vlastito iskustvo. Mogao bih samo posredno suditi.
14. Moji odnosi za diplomatima Miloševićeve SRJ u sljedeće dvije godine bili su loši, a nisu bili bolji ni s novopridošlim diplomatima RH. Neki, koje sam poznao, zabranjivali su svojoj djeci da se igraju s našim malim Ratkom. Kasnije su se naši privatni odnosi popravili i postali korektnim, pa s nekima čak i dobri. Najviše sam se u prvo vrijeme družio s ambasadorom Slovenije Andrejem Žlebnikom. S nediplomatskim osobljem iz Jugokolonije u Kairu, osim nekoliko izuzetaka, nije bilo nikakvih problema.
15. Prije dvije godine prestao sam s radom u Kairu i vratio se u Zagreb (ranije sam dolazio samo za ljetne odmore). Nakupio sam ukupno 56 godina radnog staža i bilo je vrijeme da se povučem.

Damir Grubiša

1. Ne mogu opisati moj „karijerni put u diplomaciji SFRJ“ jer nisam bio karijerni diplomat, već „ugovorni diplomat“. Kao viši predavač na Fakultetu industrijske pedagogije u Rijeci (predavao sam „Kulturnu politiku SFRJ“ i „Komparativne kulturne politike“, a na

Pravnom fakultetu, opet u Rijeci, „Komparativne političke sisteme“) bio sam 1978. imenovan na mjesto podsekretara za kulturu u Republičkom sekretarijatu SR Hrvatske za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu. Taj sam posao obavljao do 1982. godine, a kako je u moj djelokrug spadala i međunarodna kulturna suradnja, na kraju četverogodišnjeg mandata tadašnji ministar vanjskih poslova SFRJ (s titulom Savezni sekretar za vanjske poslove) Josip Vrhovec, koji je poznao moj rad i rezultate, predložio mi je da me imenuje na mjesto direktora Kulturno-informativnog centra SFRJ u Beču. Ja sam to odbio, ali je Vrhovec predložio Predsjedništvu SR Hrvatske da me stave na listu „perspektivnih kadrova“ iz Hrvatske za službu u Saveznom sekretarijatu za vanjske poslove. Tako me je 1984. pozvao predsjednik Predsjedništva SR Hrvatske Jakša Petrić i predložio mi je da, s obzirom na moje poznavanje jezika i objavljene radove o Italiji i talijanskoj političkoj misli (za što me talijanski predsjednik Pertini odlikovao Redom viteza – Cavaliere Talijanske Republike), budem kandidat Republike Hrvatske za mjesto generalnog konzula SFRJ u Trstu, koje je do tada bilo rezervirano za kadrove iz Slovenije. Pristao sam, pa sam 1985. otišao na polaganje stranih jezika u Beograd, u Savezni sekretarijat za vanjske poslove, gdje sam polagao ispit iz engleskog, talijanskog i francuskog jezika. Zatražio sam da polažem i slovenski jezik (koji poznajem jer je moja baka bila iz Trsta i s njom sam govorio slovenski), ali je to odbijeno kao nepotrebno. Međutim, kada je odbijen slovenski prijedlog da na mjesto ambasadora SFRJ bude postavljen jedan Slovenac, Slovenija je na sastanku Predsjedništva SFRJ stavila veto na moje imenovanje, inzistirajući da mjesto generalnog konzula u Trstu opet pripadne nekom slovenskom kandidatu. Tada je Hrvatska – procedura je išla preko Republičkog komiteta (tj. ministarstva) za vanjske poslove i Predsjedništva SR Hrvatske – predložila da budem imenovan na mjesto generalnog konzula SFRJ u Milanu, ali je tadašnji zamjenik Saveznog sekretara SFRJ za vanjske poslove Budimir Lončar, vidjevši moje rezultate na ispitima i upoznavši se s mojim prethodnim radom, predložio da odem u New York, na mjesto direktora Kulturno-informativnog centra SFRJ, s obzirom na to da je to mjesto povezano i s opsluživanjem jugoslavenske delegacije na zasjedanjima Generalne skupštine UN-a. Prihvatio sam taj prijedlog (uz neslaganje tadašnje predsjednice Predsjedništva SR Hrvatske Emme Derossi, koja je inzistirala da ja ostanem kandidat za Italiju) i u tijeku 1986. pripremio sam i položio državni ispit diplomatske struke, u

Beogradu, te u prosincu 1986. otišao na novu dužnost, s koje sam se vratio početkom siječnja 1991.

2. Diplomacija SFRJ bila je stručna služba koja se popunjavala izvana, iz drugih službi i s ljudima različitih profesija. Dominantan je bio „republički ključ“, tj. proporcionalno učešće pripadnika raznih republika, a dvaput se pokušala provesti reforma Saveznog sekretarijata za vanjske poslove tako da su organizirani javni natječaji za prijem mlađih službenika (jednom za vrijeme Saveznog sekretara Miloša Minića, drugi put za vrijeme Saveznog sekretara Josipa Vrhovca). Tako su, na osnovi natječaja, iz Hrvatske ušla dva službenika koji su kasnije napredovali, jedan od njih ujedno je i jedan od osnivača hrvatske diplomacije, a to je dr. Stanko Nick, vrstan međunarodni pravnik i autor hrvatskog udžbenika „Diplomacija: teorija i praksa“ i „Diplomatskog leksikona“ (bio sam urednik obiju knjiga, a Ivo Sanader je napisao predgovor jednoj od njih). Inače, jugoslavenska diplomacija je ostala diplomacija „zatvorenog tipa“; kadrovska selekcija za mjesta u inozemstvu odvijala se preko republičkih ministarstava vanjskih poslova i predsjedništava pojedinih republika. Niži, službenički kadar, bio je lokalnog podrijetla, a plaće su bile prilično niske da bi mogle stimulirati zapošljavanje službenika iz drugih republika. Sve je to dovelo do neujednačene kvalitete diplomatskih kadrova, jer su ponekad republike predlagale i neadekvatne kadrove, koji nisu imali ni znanja ni sposobnosti, ali su „pokrivali“ republički ključ, odnosno kvotu (ili su izabrani zato da ih se riješe iz političke konkurencije u republikama). Što se tiče republičkih kvota, tako je bilo strukturirano i rukovodstvo toga Saveznog sekretarijata: u vrijeme kad sam se ja pripremao za odlazak u New York, Savezni sekretar je bio iz BiH (Raif Dizdarević), zamjenik je bio iz Hrvatske (Budimir Lončar), podsekretar je bio iz Srbije, a pomoćnici Saveznog sekretara su bili iz drugih republika. Jedan od pomoćnika bio je na hrvatskoj kadrovskoj listi – a to je bio Novak Pribičević (njega je, kasnije, Franjo Tuđman htio za hrvatskog ministra vanjskih poslova, ali je on odbio i povukao se u prijevremenu mirovinu). Kasnije, kada je Savezni sekretar postao Budimir Lončar (na hrvatskoj kadrovskoj listi), zamjenik je bio iz Srbije, podsekretar iz BiH, a pomoćnici iz Slovenije, Crne Gore i Makedonije. U vrijeme kada sam ja ušao u službu, hrvatski kadrovi bili su „najjači“ po kvaliteti, a i po položajima: načelnik Uprave za multilateralu bio je dr. Darko Šilović, načelnik Uprave za nesvrstane bio je dr. Ivan Iveković, načelnica Uprave za analizu i planiranje bila je prof. Anamarija Bešker, načelnik IV. Uprave (sigurnosno-

obavještajne) bio je Frane Krnić, načelnik Uprave za međunarodnopravne poslove bio je dr. Stanko Nick, a glavni pravni savjetnik bio je prof. dr. Budislav Vukas, kasnije i hrvatski glavni pravni savjetnik, a šef protokola bio je dr. Mario Mikolić, dok je Neven Madej bio šef kabineta Budimira Lončara. U to vrijeme su iz Hrvatske bili na pripremama za odlazak u Poljsku, na mjesto ambasadora, Branko Puharić, dotada generalni direktor Radio-televizije Zagreb (dva puta je polagao engleski jezik!), mr. Vjekoslav Koprivnjak, dotadašnji direktor *Vjesnika* za ambasadora u Indoneziji, mr. Marin Geršković, dotadašnji zamjenik direktora Saveznog zavoda za međunarodnu tehničku suradnju, za ambasadora u Gvajani, Cvijeto Job iz SSVP-a za Cipar i dr. Budući da se smatralo da je diplomacija „elitna služba“, vladao je sasvim pristojan „esprit de corps“, a stup te službe bio je Budimir Lončar, koji je promovirao stručnost i kvalitetu i poticao zaposlenike na razvoj analitičkih sposobnosti. U svijetu je jugoslavenska diplomacija uživala veliki ugled, posebno među nesvrstanima, ali i među velesilama. Odnosi su se počeli kvariti nakon 1987. kada je Slobodan Milošević krenuo u „čistku“ srpskih kadrova koji mu nisu bili lojalni. Tako je Milošević inzistirao da se s mjesta ambasadora u Washingtonu povuče Živorad Kovačević (M.B.A., tj. magistar businessa s Harvarda), prije toga uspješni gradonačelnik Beograda i dr. Petar Živadinović, direktor Kulturno-informativnog centra u Parizu (francuski đak, doktorirao na Sorboni). Predsjednik Ante Marković je to, iako nevoljko, prihvatio, jer su srpski predstavnici u Predsjedništvu (uključivši vojvođanskog, kosovskog i crnogorskog člana Predsjedništva) izjavili da ovi diplomati ne uživaju više povjerenje republike koja ih je predložila na ta mjesta. To je izazvalo veliko nezadovoljstvo u redovima profesionalaca u Saveznom sekretarijatu, a pritisak na srpske kadrove se pojačao i oni su ili morali napustiti službu ili su morali izjavljivati lojalnost Slobodanu Miloševiću. Ostali „kadrovi“ bili su revoltirani ovakvim stanjem, posebno Hrvati, Slovenci, Makedonci, dok su bosansko-hercegovački kadrovi bili podijeljeni po nacionalnoj liniji. Ja sam tada napisao protestno pismo koje sam uputio saveznom sekretaru Lončaru (kopija je poslana i predsjedniku Predsjedništva SR Hrvatske) u kojemu sam tvrdio da je njihova smjena nelegalna, jer oni predstavljaju u inozemstvu cijelu Jugoslaviju, a ne samo Srbiju.

3. Budući da sam bio u New Yorku od 1986. do početka 1991., nisam direktno osjetio promjenu atmosfere. U New Yorku, dapače, čak su i „srpski kadrovi“ (ambasador u UN-u Pejić, gotovo sav sastav misije pri UN-u, sastav Generalnog konzulata SFRJ u New

Yorku, ambasade SFRJ u Washingtonu, generalni konzulati u Pittsburgu, Chicagu i Clevelandu) bili zgroženi Miloševićevim agresivnim nastupanjem i nacionalizmom. Kasnije su se, međutim, neki od njih „prilagodili“ situaciji da ne izgube radno mjesto, ali to je bilo nakon mojeg odlaska iz New Yorka. Ali se „komešanje“ počelo osjećati među srpskim iseljenicima. Tako me je jedan od njih, atomski fizičar Bogdan Maglić, optužio 1989. da „agresivno promoviram hrvatsku kulturu“ nauštrb srpske, a za izgovor je uzeo prikazivanje filma „Nikola Tesla“ Krste Papića u organizaciji Kulturno-informativnog centra SFRJ, inscenirajući nacionalističku kampanju u kojoj sam ja bio glavni „target“ jer sam, navodno, negirao Teslino srpsko podrijetlo.

4. Kriza je izbila već prvim nastupima Miloševića u Srbiji, ali je izbor Ante Markovića za predsjednika Saveznog izvršnog vijeća davao nadu da se kriza neće završiti raspadom Jugoslavije već jednim konfederalnim preuređenjem. Marković je 1989. predložio i dao usvojiti sva važna savezna zakona, kojima je zapravo prevladan socijalistički politički sistem uspostavljen ustavom iz 1974.: to su bili Zakon o privatizaciji društvenih i javnih poduzeća i Zakon o višestranačkim izborima. No na izborima 1990. pobijedile su, u Sloveniji i Hrvatskoj, političke snage koje su zagovarale nezavisnost tih republika, pa je postalo pomalo jasno da, usprkos podršci iz inozemstva, Ante Marković i njegova ekipa – među kojima je bio najistaknutiji stup vlade baš Budimir Lončar, neće uspjeti. Moji prvotni planovi? U New Yorku sam završio postdiplomski studij političkih znanosti – specijalizacija političke doktrine i međunarodni odnosi, napisao sam doktorsku tezu o koncepciji monarhije i republike u političkoj misli Niccoloa Machiavellija (koju sam obranio 1992. godine na Sveučilištu u Zagrebu), predavao sam kao gost-predavač na sveučilištima Yale, State University Florida, City University of New York, Manhattanville College, Bloomington University, bio sam član seminara o promjenama u Istočnoj Europi Sveučilišta Columbia u New Yorku, sudjelovao sam na brojnim politološkim konferencijama, pa sam se namjeravao vratiti na fakultet u Rijeci, na Pravni fakultet gdje sam prije odlaska predavao „Komparativne političke sisteme“ i politički sistem SFRJ (pod nazivom „Teorija i praksa samoupravljanja“), kao i kolegij o marksističkoj teoriji države te tako nastaviti akademsku karijeru.
5. Ovo pitanje nije previše jasno, a ni relevantno za vaš doktorski rad, ali ću ipak pokušati odgovoriti: dok sam bio na dužnosti direktora Kulturno-informativnog centra SFRJ u New Yorku u opis mojih poslova spadala je i promocija kulture jugoslavenskih naroda i,

kako se tada govorilo, i narodnosti. U tom okviru nastojao sam da se adekvatno i proporcionalno predstave u New Yorku, odnosno u SAD-u, kulturna dostignuća svih jugoslavenskih naroda i narodnosti – u obliku izložbi, kazališnih predstava, filmske produkcije, koncerata, izdavačkih pothvata, predavanja, gostovanja itd. U tom smislu, budući da u Jugoslaviji nije postojalo savezno ministarstvo za kulturu, kontaktirao sam direktno s republičkim ministarstvima kulture i njihovim službama za međunarodnu kulturnu suradnju. Tijekom mojeg mandata organizirano je, tako, 246 manifestacija – „eventa“, od kojih je više od 90 bilo iz Hrvatske. A ako ste pod ovim pitanjem mislili kakav je bio moj osobni „identitet“, a pod ovim ste vjerojatno mislili na „nacionalni identitet“, onda ću vam odgovoriti da sam rođen u multinacionalnoj obitelji: moj djed po ocu je bio istarski Hrvat, moja baka po ocu je bila Slovenka iz Trsta, moj djed po majci je bio Talijan iz Rijeke, moja baka po majci bila je židovskog podrijetla, koja je, da bi se mogla udati, prešla na kršćanstvo. Rođen sam i odrastao u Rijeci, multikulturnoj sredini gdje se govorilo, na ulici, i talijanskim jezikom, ali kako sam išao u hrvatske škole, moj je nacionalni identitet formiran kao hrvatski, pa sam se kao takav stalno deklarirao. „Odnos Jugoslavija – Hrvatska“, kako vi pitate, doživljavao sam najnormalnije, kao Hrvat koji živi u jednoj federalno organiziranoj zajednici naroda, vodeći računa da je za moj kraj, Istru i Rijeku, pripadnost Hrvatske jednoj nadnacionalnoj zajednici imala poseban značaj, jer zahvaljujući baš antifašističkom pokretu otpora – i antifašističkoj borbi, pa dakle i Narodno-oslobodilačkoj vojsci Jugoslavije – ti su se krajevi mogli priključiti Hrvatskoj i Jugoslaviji i pobijediti fašizam, koji je između dva rata terorizirao slavensko stanovništvo (Hrvate i Slovence) u Istri, prisiljavajući ih na promjenu imena prezimena, ukidajući škole na hrvatskom i slovenskom, šaljući u konfinaciju i zatvor protivnike režima (tako je primjerice moj prastric Vladimir Gortan osuđen na smrt 1929. godine zbog članstva u ilegalnoj organizaciji TIGR). Teror se provodio i za vrijeme talijanske okupacije, kako je zapovjedio general Mario Roatta: „prema banditima ne smijemo primjenjivati odmazdu zub za zub, već glavu za zub“.

6. Ne mogu dati ocjenu za razdoblje od travnja 1990. do početka 1991., jer nisam bio u zemlji i kontaktirao sam samo s ograničenim brojem diplomata SFRJ u SAD-u, koji su uglavnom radili svoj posao „as usual“, rekao bih s nadom da će vlada Ante Markovića uspjeti dodatnim reformama preustrojiti federaciju u „novu federaciju“, što je bio eufemizam za konfederalni sustav čemu su reforme Ante Markovića stremile. A kada

sam se vratio u zemlju, početkom siječnja, otišao sam na godišnji odmor tijekom kojeg sam pokušao vratiti se na fakultet u Rijeci, ali je u međuvremenu Fakultet industrijske pedagogije preustrojen u Pedagoški fakultet i ukinut je program studija za organizatore kulturnih djelatnosti na kojemu sam ja predavao, a na Pravnom fakultetu ukinuli su kolegije koje sam ja predavao. Po povratku u zemlju, javio sam se Uredu predsjednika Republike, ministru kulture i ministru vanjskih poslova i predao im kopiju mojeg izvještaja o četverogodišnjem radu. Ministar kulture zatražio je da mu izradim prijedlog uspostave hrvatskih kulturnih centara u inozemstvu, što sam i napravio. U međuvremenu me pozvao Budimir Lončar, nakon 9. ožujka (velike demonstracije u Beogradu protiv Miloševića) i predložio da dođem raditi u Beograd kao šef njegova kabineta. Atmosfera je bila optimistična i postojala je nada da će se demonstracije nastaviti protiv Miloševića i da će on biti prisiljen dati ostavku. Ali, 15. svibnja došlo je do puča u Predsjedništvu SFRJ kada Stipe Mesić nije izabran za predsjednika Predsjedništva SFRJ, iako je bio red na Hrvatsku. Otada se situacija stala pogoršavati da bi u lipnju došlo do proglašenja neovisnosti Slovenije i Hrvatske.

7. Ljeti 1990. organizirao sam u New Yorku, u Židovskom muzeju Central Park Sinagoge, izložbu „Židovi na tlu Jugoslavije“, koju je postavio Muzejsko-galerijski centar iz Zagreba. Tom su prigodom na otvorenje izložbe došli ministar vanjskih poslova Republike Hrvatske mr. Zdravko Mršić i njegov pomoćnik Mihael Montiljo. Mr. Mršić se interesirao za moje planove po povratku, na što sam mu odgovorio da ću po svojoj prilici nastaviti akademsku karijeru u Rijeci. Po povratku u Hrvatsku, u siječnju 1991., nekoliko sam puta razgovarao s predstojnikom Ureda predsjednika RH ing. Hrvojem Šarinićem, koji se interesirao za ustroj diplomatske službe i vrbovao me da pređem na rad u hrvatsko Ministarstvo vanjskih poslova. Otklonio sam tu ponudu navodeći kao razlog uspostavu jednostranačke vlade HDZ-a, što sam okvalificirao kao otegotnu okolnost za priznanje Hrvatske. Kasnije, kada je formirana Vlada demokratskog jedinstva u kolovozu 1991. dobio sam poziv da dođem raditi u Ministarstvo vanjskih poslova RH, pa je tako ministar vanjskih poslova RH Zvonimir Šeparović poslao u kolovozu 1991. pismo Saveznom sekretaru Budimiru Lončaru i predsjedniku savezne vlade Anti Markoviću u kojemu je, u ime vlade RH zatražio da me razriješe dužnosti radi prijelaza na rad u Ministarstvo vanjskih poslova RH.

8. Početak ratnih sukoba negativno je djelovao na atmosferu u Saveznom sekretarijatu vanjskih poslova. Jedan dio diplomata iz Srbije počeo je opstruirati rad Vlade Ante Markovića i napore Budimira Lončara u njegovu naporu (i Markovićevom) da se sukobi riješe mirnim putem. Potaknut „pučem“ kojim je spriječeno Stipi Mesiću preuzimanje položaja predsjednika Predsjedništva SFRJ, pokušao sam nagovoriti svojeg šefa – Budimira Lončara da se obrati partnerima u svijetu i da razotkrije destruktivnu politiku Slobodana Miloševića te da zaprijeti svojom ostavkom ako se nastave sukobi.
9. Nakon što je formirana u Hrvatskoj Vlada demokratskog jedinstva, u kolovozu 1991., dobio sam poziv da prijedem u Zagreb. Ministar vanjskih poslova prof. dr. Zvonimir Šeparović uputio je pismo predsjedniku vlade SFRH Anti Markoviću i saveznom sekretaru za vanjske poslove Budimiru Lončaru u kojem je zatražio da me se razriješi dužnosti šefa kabineta Saveznog sekretara, s obzirom na to da me Vlada RH treba radi uspostave hrvatske diplomatske službe. Na posao pročelnika Odjela za analizu i planiranje Ministarstva vanjskih poslova RH stupio sam 1. rujna 1991., a šef kabineta ministra vanjskih poslova RH postao sam 1. siječnja 1992. Osim akreditiranih diplomata iz Hrvatske na radu u jugoslavenskoj diplomaciji u inozemstvu, kao što su to bili Božidar Gagro, ambasador u Parizu, Ivan Brnelić u Beču i Frane Krnić u Čileu, ja sam bio prvi diplomat koji je iz Beograda prešao u Hrvatsku. U prvom valu pristigli su u Hrvatsku i generalni konzul iz Chicaga Berković i Neven Mimica iz Kaira.
10. Nakon što sam prešao u Zagreb, bio sam, kao što sam naveo, pročelnik Odjela za analizu i planiranje, od 1. rujna do 31. prosinca 1991. Od 1. siječnja do 31. lipnja 1992. bio sam šef kabineta ministra Šeparovića, a nakon toga sam od 1. srpnja do 30. rujna iste godine bio glavni urednik biltena s pregledom i analizom stranoga tiska i medija. Nakon toga, od 1. listopada do 31. prosinca bio sam raspoređen na mjesto savjetnika u Odjelu za informiranje. Zatim sam napustio Ministarstvo, da bih od 1. siječnja 1993. preuzeo mjesta voditelja Europskoga dokumentacijskog centra u Zagrebu, dužnost koju sam obavljao do 31. prosinca 1994. Nakon toga sam od 1995. do 2003. bio stručni suradnik Instituta za međunarodne odnose u Zagrebu, gdje sam vodio nekoliko istraživačkih projekata. Od 2003. do 2012. bio sam docent, izvanredni profesor i na kraju i redovni profesor na Fakultetu političkih znanosti, gdje sam osnovao Centar za europske studije i predavao kolegije iz područja europskih integracija. Za to vrijeme bio sam gostujući profesor na sveučilištu u Bologni (Italija), Parizu (Sorbona 2), Bradfordu (Velika Britanija) i Notre

Dame (SAD). Godine 2012. imenovan sam na položaj veleposlanika RH u Italiji, Malti, San Marinu i pri FAO u Rimu, dužnost koju sam obavljao do 2017. Nakon toga sam otišao u mirovinu, i prihvatio ponudu American University u Rimu da kao „Adjunct Professor“ (pridruženi, što znači honorarni profesor, tj. ne u stalnom radnim odnosu) predajem kolegije iz međunarodnih odnosa, globalizacije i europskih medija, što sam i sada. Na kraju mojeg mandata u Italiji objavio sam Englesko-hrvatski diplomatski rječnik (Školska knjiga, Zagreb, 2017.), a u tisku u Italiji mi je knjiga Diplomatski dnevnik – jedan Fjuman u Rimu, a u Zagrebu u tisku mi je knjiga Ujedinjenje Europe: prošlost, problemi, perspektive (Srednja Europa, 2022.). Stalni sam kolumnist portala „Autograf“ što ga uređuje Drago Pilsel i stalni dopisnik iz Rima dnevnika „La Voce del Popolo“ iz Rijeke.

11. Početak je bio obećavajući – ja sam predložio ustroj Ministarstva i plan zapošljavanja. Po sugestiji UNITAR-a (United Nations Institute for Training and Research), čijeg sam direktora upoznao u New Yorku za vrijeme moje službe u Kulturno-informativnom centru SFRJ, izradio sam i upitnik za prijem u hrvatsku vanjskopolitičku službu. Predložio sam da se raspišu javni natječaji, svake godine, i da se organizira prijemni ispit za kandidate, uz polaganje znanja stranih jezika. Nažalost, takav prijedlog nije nikada realiziran. Umjesto toga, početkom 1992. godine raspisan je natječaj za prijem u vanjskopolitičku službu, ali bez naznake uvjeta i čak bez roka za prijavu na natječaj. Na taj natječaj javilo se čak 5000 kandidata, ali izbor među njima nije bio na osnovi kompetencija i znanja jezika, već na osnovi općenitog upitnika koji je sadržavao neka, tzv. diskriminatorna pitanja, kao na primjer: „Što znači I.N.R.I.?“ Jasno je da je na to pitanje mogao odgovoriti samo onaj koji je pohađao vjeronauk, i to za vrijeme socijalizma, a oni koji nisu znali odgovoriti bili su eliminirani. Na taj je način izvršena vrlo selektivna popuna ljudstvom – na primjer, kada sam bio urednik biltena s analizom stranog tiska u MVP-u, dodijeljena su mi, na moj zahtjev, dva suradnika – od kojih jedan nije znao hrvatski, jer je bio dijete iseljenika, a drugi nije znao ni jedan strani jezik, jer to nije od njega traženo! Osim toga, na važna mjesta u inozemstvu imenovani su „ljudi od povjerenja“ HDZ-a, iseljenici, povratnici i osobe ne samo bez poznavanja stručnih znanja, pa ni jezika, nego i bez posjedovanja afiniteta za taj posao. Ministar je bio preplavljen zahtjevima za imenovanje na važna veleposlanička mjesta. Tako je jedan profesor muzikologije napisao da ima „dobar kinderstube“, da je imao guvernantu i da je

oduvijek njegova obitelj bila protivnik komunizma, pa je taj čovjek otišao na važno veleposlaničko mjesto, naravno s katastrofalnim učinkom. Pa su tako i neki pjesnici otišli u diplomaciju, s isto takvim učinkom. Tako su pomalo izbijale i razne afere, pronevjere novca, manipuliranje inventarom i slične devijacije „kokošarenja“. To sam i sam osjetio kada sam 2012. postao veleposlanik u Italiji: moj prethodnik nije znao talijanski, što je apsurdno, naučio ga je tek nakon sedam godina provedenog u Rimu!

12. Oni koji su prešli iz službe bivše SFRJ u hrvatsku diplomaciju bili su svi, redom, ljudi visokih stručnih kvaliteta. Nasuprot njima, formirale su se tri skupine „novih diplomata“: prvo, ljudi iz iseljništva, koji su pretendirali na dobro plaćena mjesta isključivo na temelju svojih zasluga, odnosno aktivnosti u iseljeničkim organizacijama; drugo, skupina novinara koji su ušli u diplomaciju i koji su pretendirali da kao „homines novi“ zauzmu ključna mjesta, i treće, ljudi primljeni preko tog „generičkog“ natječaja, bez roka i bez posebnih uvjeta, koji su se ponašali uglavnom po obrascu karijernih alpinista. Četvrta skupina bila je grupa iz jugoslavenske diplomacije, ali su oni bili tek manji broj hrvatskih kadrova koji je primljen u Hrvatsku – veći dio nije primljen zbog protivljenja hrvatske emigracije: tako je „izgorio“ generalni konzul SFRJ u Njemačkoj Željko Ivančević, zamjenik generalnoga konzula iz New Yorka Ivo Šegedin, generalni konzul iz Stuttgarta Ivica Zbašnik i mnogi drugi.
13. S obzirom na svoje kvalifikacije i sposobnosti, mnogo su pridonijeli ugledu i afirmaciji Republike Hrvatske; bili su pouzdani sugovornici, što je jako važno, njihov stručni kredibilitet je bio neupitan, na kraju to je i potvrđeno i njihovim imenovanjem na ključna veleposlanička mjesta kasnije. Meni je otvoreno rekao američki ambasador Warren Zimmermann da je njima, Amerikancima, povjerenje u mogućnost da Hrvatska postane demokratska i dobro organizirana država daju baš ljudi koji su prešli iz saveznih u hrvatske službe.
14. Sa svima onima koji nisu podlegli nacionalističkoj euforiji i koji se nisu svrstali na stranu Slobodana Miloševića odnosi su ostali dobri, polazeći od međusobnog profesionalnog uvažavanja, a s nekima je taj odnos produbljen, što je koristilo i Hrvatskoj, primjerice s bivšim jugoslavenskim diplomatima iz Slovenije, s nekima iz Bosne i Hercegovine i Makedonije. Mogu spomenuti ovdje nekoliko: Ivo Vajgl, koji je postao ministar vanjskih poslova Slovenije (prije je bio glasnogovornik Saveznog sekretarijata vanjskih poslova u Beogradu), dr. Srđan Kerim, ministar vanjskih poslova Makedonije (prije je bio

pomoćnik Saveznog sekretara Lončara), Branko Lukovac, ministar vanjskih poslova Crne Gore (prije je bio također pomoćnik saveznog sekretara Lončara), Nerkez Arifhodžić, savjetnik za vanjsku politiku Predsjedništva BiH (prije je bio šef protokola u Saveznom sekretarijatu za vanjske poslove)...

Rim, 1. veljače 2022.

Damir Grubiša

12.1. Upitnik strukturiranog intervjua 2 s odgovorima

„Novi diplomati“

Pitanja za ispitanike

1. Molim vas da opišete svoj karijerni put u diplomaciji Republike Hrvatske.
2. Kako ocjenjujete prijelazno razdoblje formiranja diplomacije Republike Hrvatske, odnosno možete li ukazati na probleme formiranja nove diplomatske mreže vezano uz dotadašnji sustav diplomacije u SFRJ?
3. Kako ocjenjujete ulogu i doprinos diplomata prijelaznika iz diplomacije SFRJ u diplomaciju Republike Hrvatske?
4. Prema vašem mišljenju, koliki značaj su imali diplomati prijelaznici na učinkovitost formiranja diplomatske mreže Republike Hrvatske?
5. Koje su pritom bile prednosti, a što se smatralo nedostacima angažiranja diplomata prijelaznika u sustav diplomacije Republike Hrvatske?
6. Koliko su, prema vašem mišljenju, „stari diplomati“ pridonijeli ugledu i afirmaciji Republike Hrvatske?
7. Molim vas da navedete nešto što smatrate važnim za ovo istraživanje, a što ova pitanja nisu obuhvatila.

Davorin Rudolf

1. Trećeg svibnja 1991. ministar vanjskih poslova (istodobno ministar pomorstva) – prestanak ministra mvp 2. kolovoza 1991. Svibanj 1993. – ožujak 2010. veleposlanik u Talijanskoj Republici, Cipru, Malti i San Marinu, predstavnik Hrvatske u FAO UN-a i IFAD-u.
2. Kada sam stupio na funkciju ministra, Ministarstvo vanjskih poslova RH imalo je 47 djelatnika, uključujući pomoćno osoblje (vozače). Glavni zadatak bio je: pripremiti rasformiranje postojeće SFRJ i proglašenje novog oblika saveza ili neovisnosti federalnih jugoslavenskih republika. U Saveznome sekretarijatu za vanjske poslove SFRJ u Beogradu nastojao sam privoljeti djelatnike iz Hrvatske da napuste SSVP i dođu u MVP RH. Uspio sam pridobiti samo četiri djelatnika. Zbog manjka kadrova osnovali smo tečajeve za upoznavanje diplomatskih i konzularnih djelatnosti u Zagrebu, u suradnji s

Pravnim fakultetom. Pri angažiranju novih djelatnika nije se zahtijevala ni provjeravala stranačka pripadnost. Samo visoko obrazovanje i lojalnost državi. Neovisna i suverena Republika Hrvatska proglašena je 25. lipnja 1991.

3. Za mojega mandata mali broj je došao u MVP RH. Uloga nikakva. O pripremanju saveza država ili neovisnosti obišao sam 10 stranih vlada ili ministarstava vanjskih poslova: SAD, Kanadu, Italiju, Vatikan, Austriju, Njemačku, Mađarsku, Grčku, Bugarsku, Čehoslovačku i pet jugoslavenskih federalnih jedinica. Ni jedna vlada nije podržala neovisnost Hrvatske (i Slovenije). Prijedlog saveza suverenih država kao osnovu za rješavanje jugoslavenske krize prihvatile se sve jugoslavenske republike osim Srbije. Trećeg srpnja 1991. započela je agresija Srbije na Hrvatsku (ulazak kolone tenkova i oklopnih kola JNA i paravojsnih srpskih postrojbi u Baranju i Slavoniju).
4. Nikakav.
5. Nismo ih imali. Nisam ih uspio pridobiti.
6. Uspostavljanje veleposlanstava i konzulata počelo je tek 1992. U početku su bile osnivanje posebne uprave, buduća jezgra diplomatskih predstavništava.
7. Kada sam preuzeo MVO, bio sam ministar pomorstva u Vladi RH. U dogovoru s predsjednikom Republike Franjom Tuđman preuzeo sam i Ministarstvo vanjskih poslova za tri mjeseca, jer se u tome razdoblju očekivalo oblikovanje konfederacije (zajednički prijedlog Predsjedništva Hrvatske i Slovenije), saveza suverenih država (prijedlog Vlade RH) ili neovisne republike (odluka Vlade i predsjednika RH).

Miro Kovač

1. Ministar vanjskih poslova RH.
2. U Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ), unutar koje je Hrvatska bila jedna od šest republika, temeljnu ulogu u oblikovanju i provođenju vanjske politike imali su, u praksi, Predsjedništvo SFRJ, Savezno izvršno vijeće („Savezna vlada“) i Savezni sekretarijat za inostrane poslove („Ministarstvo vanjskih poslova“). Iako je Socijalistička Republika Hrvatska kao jedna od konstitutivnih sastavnica SFRJ imala svoj Republički komitet za inozemne poslove, njezin utjecaj na formiranje jugoslavenske vanjske politike bio je ograničen. Narodski rečeno, glazba je svirala u Beogradu. A budući da Hrvatska i zbog svojega višestoljetnog statusa podčinjenog čimbenika u višenacionalnoj državnoj

zajednici uopće nije imala institucionalnu tradiciju na planu vođenja vanjske politike, trebalo je krenuti ispočetka. S tim je izazovom bila suočena demokratski izabrana hrvatska vlast na proljeće 1990. godine.

3. S obzirom na navedeno polazište, ali i politiku okupljanja prvoga hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana, bio je logičan angažman hrvatskih diplomata prijelaznika zaposlenih u Saveznom sekretarijatu za inostrane poslove (SSIP) u formiranju hrvatske službe vanjskih poslova.
4. Diplomati prijelaznici prenijeli su svoje znanje i iskustvo na novopečene hrvatske službenike kada je riječ o funkcioniranju službe vanjskih poslova. Najviše dužnosti u hrvatskim državnim institucijama koje su zauzeli karijerni diplomati prijelaznici iz SSIP-a bile su one pomoćnika ministra vanjskih poslova i savjetnika predsjednika Republike za vanjsku politiku.
5. Vrijednost angažmana karijernih diplomata prijelaznika iz SSIP-a u nastajućoj hrvatskoj službi vanjskih poslova sastojala se u njihovu znanju i iskustvu glede funkcioniranja diplomacije.
6. Svaki od karijernih diplomata prijelaznika dao je na sebi svojstven način doprinos ugledu i afirmaciji Republike Hrvatske.

Igor Čupić

1. U razdoblju od 1992. do 2000. radio sam kao karijerni diplomat, u Gospodarskoj upravi, Samostalnom odjelu za manjine, iseljništvo i useljništvo, Političkoj Upravi za izvanurooske zemlje, Odjel za SAD, Srednju i Južnu Ameriku, a potom i odjelu za Sjevernu Afriku. Poslije mandata 2008./2009. nastavljam s karijerom u Upravi za multilateralnu gospodarsku i razvojnu suradnju gdje sam i danas.
2. Sudbonosno i teško razdoblje puno neizvjesnosti. Potrebna je bila svaka pomoć! U tom razdoblju, dobrodošli su bili svi koji su se stavili na raspolaganje novoj hrvatskoj diplomatskoj mreži!
3. Svakako pozitivnim za one koji su pridonijeli razvitku hrvatske diplomatske mreže u svijetu, a negativnim za one koji su se uvukli u sustav diplomacije iz drugih pobuda i bivšeg režima.

4. Dobrim dijelom zasluga je diplomata prijelaznika za podizanje učinkovitosti diplomatske mreže, no nakon te uloge bilo je potrebno da se diplomatska služba razvije samostalno i bez utjecaja političkih stranaka i podobnosti, no na tom je putu i dijelom poklekla, budući da su zadržane natruhe starog sustava.
5. Prigovori su bili da je to zastario i podoban kadar – orijentiran prema konzerviranju nekadašnjeg sustava, a prednost je svakako u poznavanju funkcioniranja diplomatskog sustava i kontakata koji su već ostvareni u inozemstvu.
6. U dovoljnoj mjeri kako bismo mogli danas ustvrditi da je bio pozitivan, ali u nedovoljnoj u prepuštanju njegovu daljnjem i slobodnom razvitku, lišenog nekadašnjih tereta socijalističko/komunističkog ustrojstva funkcioniranja sustava.
7. Ne postoji dovoljno dobra metodologija kojom bi se identificirali precizni propusti u nesmetanom razvitku diplomatske službe. Svakako je jedna od njih podobnost – koju bi trebalo posebno obraditi jednako kao i djelomičnu primjenu lustracije.

Ivan Mijić

1. U MVP-u sam počeo raditi u Upravi za sigurnost (VII. Uprava) u studenom 1993. godine, kao viši stručni referent. Iako sam imao dva završena studija, upisujem treći 1994. Studij poslovne informatike (organiziran samo za HRVI). Godine 1996. upisujem Filozofski fakultet, smjer: Profesor povijesti i profesor informatologije. Kao apsolvent u veljači 2001. prelazim u Diplomatsku akademiju na mjesto stručnog suradnika. Sljedeće godine diplomirao sam na FF i završio Jednogodišnji stručni diplomatski studij na Diplomatskoj akademiji i bivam postavljen u diplomatsko zvanje III. tajnik. Godine 2005. promaknut sam u zvanje II. tajnika, a 2007. u I. tajnika, iste godine završavam magisterij znanosti na temu: Model ekspertnog sustava za obradu strojno čitljive diplomatske građe (za hrvatsku latinističku građu). Godine 2011. doktorirao sam na temu: Kauzalnost razvoja informacijskog društva u Hrvatskoj, položio savjetnički ispit i promaknut u zvanje savjetnika. Osim što vodim program Jednogodišnjeg stručnog diplomatskog studija, zadužen sam i za savjetničke ispite. U zvanje ministar savjetnik promaknut sam 2016. godine, a 2019. u zvanje opunomoćeni ministar.
2. Teško mi je odgovoriti na ovo pitanje, jer nisam bio u sustavu diplomacije SFRJ. Po pričama koje sam čuo, teško bi bilo bez diplomata koji su bili s velikim iskustvom u

službi SFRJ. Naša služba je stvarana srcem i naravno da su puno značile osobe s iskustvom. Ali bilo je i onih koji su pričekali međunarodno priznanje RH i tijekom 1992. godine došli u službu vanjskih poslova.

3. Kao što sam naglasio, svi koji su to učinili tijekom 1991. godine, zaslužuju svaku pohvalu, jer od tih se ljudi učilo + prvi tečajevi za diplomatsko konzularne poslove na Pravnom fakultetu u Zagrebu.
4. Slično pitanje, oni koji su skidali YU zastave s veleposlanstava i stavljali RH zastave, zaslužuju sve pohvale, dok one koji su došli tijekom 1992. nisam gledao istim očima.
5. Isto kao i u sportu, s jedne strane imate iskusnog igrača s velikim znanjem, s druge strane igrača koji tek uče trčati. Naravno,iskusni često nisu sretni ako mladi brzo uče i napreduju.
6. To će vrijeme i povijest najbolje pokazati, svakako njihov je utjecaj bio nemjerljiv u prvim mjesecima i dragocjen za obuku mladih kadrova koji su kasnije preuzimali važne funkcije.
7. Teško je nešto drugačije predložiti, ali pada mi na pamet primjer Budimira Lončara: bio je savezni sekretar za vanjske poslove, zaslužan za embargo na uvoz oružja, u tom sam trenutku mislio, ako ikada Hrvatska bude samostalna država, taj čovjek neće smjeti ući u nju. Kad kasnije, postaje savjetnik kod dvojice PRH, ugledni i zaslužni građanin, koji uglavnom sjedi u prvom redu kad su neka događanja. U razgovoru s iskusnim osobama tog vremena, pitam, kako je to moguće? Odgovor je da je on mnogo pomogao 1992. godine, kada su nas priznale mnoge nesvrstane zemlje. Osobno, bio bih sretniji da je pomogao 1991. godine.

Davor Ivo Stier

1. Primljen sam u MVP u listopadu 1996. Radio sam u Odjelu za Protokol, Odjelu za Sjevernu Ameriku, Odjelu za međunarodnu sigurnost, Uredu predsjednika Vlade, Uredu glavnog pregovarača s Europskom unijom. Služio sam u Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Washingtonu i Stalnoj misiji Republike Hrvatske pri NATO savezu. Završio sam Diplomatsku akademiju 1998. te sam kasnije položio savjetnički ispit. Stekao sam diplomatsko zvanje opunomoćenog ministra.

2. U trenutku kada sam primljen u MVP već je bilo u velikoj mjeri okončano razdoblje formiranja hrvatske diplomatske službe. Ona je u vrlo složenim okolnostima uspjela osigurati međunarodno priznanje Hrvatske, kao i međunarodno pravne i političke preduvjete za kasnije oslobođenje okupiranog teritorija.
3. Za one s kojima sam imao priliku raditi mogu reći da su radili savjesno i profesionalno, u skladu s vanjskopolitičkim smjernicama Predsjednika i Vlade RH.
4. Nije bio velik broj hrvatskih diplomata s iskustvom u bivšem SIP-u SFRJ. Međutim, dali su važan doprinos u ustrojavanju hrvatske diplomatske službe (na primjer u pokretanju Diplomatske akademije) te u koordinaciji institucija nove hrvatske države u svojem vanjskopolitičkom djelovanju.
5. Prednost je svakako bila što su svoje znanje i iskustvo stavili na raspolaganje hrvatskoj državi. Točno je da su ti ljudi bili formirani u bivšem jugoslavenskom i komunističkom sustavu, ali bi se to isto moglo reći za veći dio vodećih ljudi na istaknutim pozicijama političkih, društvenih, gospodarskih, a pogotovo sigurnosnih institucija u Hrvatskoj.
6. Mislim da bi trebalo valorizirati svakoga pojedinačno, jer nisu svi dali isti doprinos niti su djelovali kao jedno zasebno tijelo unutar MVP-a. Istaknuo bih, na primjer, Nevena Madeya u svojem radu u Ženevi i kasnije kao savjetnika predsjednika Tuđmana. Ili pak ulogu Svjetlana Berkovića u ustrojavanju Diplomatske akademije te u razvoju bilateralnih odnosa s Izraelom u vrlo osjetljivom i zahtjevnom trenutku.
7. Smatram važnim napomenuti kako su hrvatski diplomati, uključujući i one s prethodnim iskustvom u jugoslavenskoj službi, radili u okviru vanjske politike koju su definirale političke institucije u RH. Osobno smatram da je u Hrvatskoj predugo trajao proces prijelaza s nesvrstanog pristupa međunarodnim odnosima prema jasnijim zapadnim pozicijama. A možda taj proces i nije do kraja završen. Ali odgovornost ne leži u diplomatskoj službi već ponajprije u političkim institucijama, jer one definiraju vanjsku politiku Republike Hrvatske.

Jerko Vukas

1. U svibnju 1993. imenovan sam na poziciju generalnog konzula RH u Australiji, u Melbourneu. U Melbourneu je sedamdesetak generalnih konzulata iz cijelog svijeta. Prvi sam hrvatski generalni konzul na toj destinaciji. Uz to što sam pripadnik prve hrvatske

pionirske diplomacije čak sam i najmlađi šef diplomatske misije. Zbog imenovanja na tu dužnost osjećam iznimno priznanje i veliku čast. U kolovozu 1998. vraćam se iz Australije u Hrvatsku i odmah sam imenovan na poziciju generalnog konzula RH u Kanadi, u Torontu. Političke promjene u RH 2000. donose neke nove vjetrove i nastaje sjeća šefova diplomatskih misija, takozvanih Tuđmanovih veleposlanika i generalnih konzula, što dakako, zahvaća i mene. Svi dotadašnji šefovi misija vraćaju se u Ministarstvo vanjskih poslova među kojima sam i ja. U MVP-u obavljam poslove načelnika Odjela za Australiju, Oceaniju i Novi Zeland. Godine 2005. imenovan sam stalnim veleposlanikom te preuzimam brigu za Bliski istok. Ovisno o problematici, odlazim češće u zemlje Bliskog istoka. Godine 2006., u svojstvu veleposlanika odlazim u Irak, otvaram diplomatsko predstavništvo RH pod nazivom Specijalna misija RH i imenovan sam za šefa Specijalne misije RH u Iraku. Zbog ratnih okolnosti službu sam većim dijelom obavljao iz Hrvatske. Godine 2009. Specijalna misija RH mijenja naziv i postaje Veleposlanstvo RH u Republici Irak. U svojstvu rezidentnog veleposlanika odlazim u Bagdad i tu službu vršim do kraja 2015. Povratkom u MVEP postavljen sam u Odjel priprema, gdje pripremam buduće šefove misija koji odlaze na mandate. Uz tu obvezu postajem i predavač na Diplomatskoj akademiji za područje Bliskog istoka. Godine 2017. odlazim u Kuvajt, otvaram Veleposlanstvo RH u Kuvajtu i imenovan sam njegovim prvim veleposlanikom. Ponovno se vraćam u MVEP 2020., u Diplomatsku akademiju Ministarstva, gdje sam i danas. Za četiri mjeseca završavam svoj radni vijek i odlazim u mirovinu.

2. Ni jedan početak nije lagan. Na osobit način taj početak ostavlja traga i postaje upečatljiv kad se nešto pod povećalom javnosti započinje stvarati u drugoj državi. Na mandate u diplomatsku službu odlazilo se s opskurnim pripremama. Uspjeh u svojem poslu u drugoj državi ovisio je pojedinačno od svakog šefa misije. Nedostatak priprema morao je biti nadoknađen umijećem, karakterom, poznavanjem jezika, kulture, običaja zemlje primateljice, komunikacijskim vještinama pojedinog diplomata, sposobnošću brzog učenja i prilagođavanja itd. Gotovo u svako doba na umu je potrebno imati da si za sada *persona grata*, koja se može za čas promijeniti u *persona non grata*. Dakako, samim dolaskom u državu primateljicu, susreću se mnogi diplomati, kao i dužnosnici koji su njegovali odnose s diplomatima bivšeg sistema, što na određen način stvara dodatni teret. Nailazi se na mnoga nerazumijevanja pa i neprihvatanja nas nekih novih diplomatskih

- „klinaca“ u njihovim očima. Ili pak, doživljavate osudu od tih kolega, budući da ste vi razbijači jedne „divne države“ SFRJ. Međutim, upornošću, nenametljivošću i strpljivošću sve dolazi na svoje mjesto.
3. Jedan manji broj diplomata – prijelaznika iz diplomacije SFRJ zaslužuju svaku pohvalu. Stavili su se, vjerujem, bezrezervno na raspolaganje RH. Bio je to izniman doprinos novoj, mladoj hrvatskoj diplomaciji. Međutim, valja uvijek imati na umu da su nekad služili, bili pripremani i na terenu provjeravani izvršavaju li svoju zadaću u skladu sa zadacima i ciljevima koje je pred njih postavljala bivša SFRJ. Nije svatko mogao prispijeti tamo i biti oblikovan za služenje u toj bivšoj Jugi. Bili su to posebno odabrani. Uza sve ovo, ucjene i špijunaža od kolega bivše države nisu bile rijetkost.
 4. Kao što sam rekao: jedan manji dio njih stavili su se na raspolaganje, htjeli su se dokazati, svojim radom i potvrditi da su isključivo svojom voljom došli kako bi pomogli uspostavi hrvatske diplomatske službe. Neki su od njih, kao npr. dr. Svjetlan Berković, prionuli izradi materijala, za proučavanje diplomatsko-konzularne službe. Knjiga Svjetlana Berkovića „Diplomatsko i konzularno pravo“ i danas je dragocjeni materijal kojeg se rado laćaju mladi diplomati.
 5. Ne treba zaboraviti da su, u tom povijesnom trenutku, jedan broj diplomata prijelaznika, istina Hrvata, prešao iz MVP SFRJ u Ministarstvo vanjskih poslova RH zato što su tamo postali nepoželjni, čak i nesnošljivi kod kolega drugih nacionalnosti te im je prijetilo i izbacivanje iz MVP SFRJ i ostanak bez kruha, računajući na siguran dohodak odlučili su se ponuditi i doći u RH, zasigurno imajući svoju priču kako su i oni jako zaslužni za ta pozitivna recentna događanja. To se dobrim dijelom vidjelo 2000., smjenom vlasti u RH, kada su ti isti mahom postajali šefovima misija. Znaju li koga su tada predstavljali?
 6. Ne treba zanemariti činjenicu da je određen broj karijernih diplomata SFRJ zatečenih na diplomatskim službama u drugim državama, u momentu raspada bivše Jugoslavije, pokazao svoj domoljubni karakter te se odmah ponudio i stavio na raspolaganje hrvatskom državnom vodstvu riskirajući i ugled i egzistenciju. To svakako treba cijeniti.
 7. Autor predmetne ankete, kao i sama pitanja su iscrpna, zaslužuju poštovanje, stoga nemam što dodati.

Tuga Tarle

1. Moj karijerni put u diplomatskoj službi Republike Hrvatske sve je prije nego karijerni jer sam od dana primitka u službu pri MVEP-u (1. lipnja 1996.) do dana umirovljenja (31. prosinca 2012.) bila u istome zvanju savjetnice za kulturu, medije i iseljeništvo. U tom sam razdoblju službovala tri i pol godine u veleposlanstvu RH u Canberri, u Australiji; četiri godine u veleposlanstvu RH u Madridu, u Španjolskoj; tri i pol godine u Čileu, u Santiagu de Chile i tri i pol godine u Bratislavi, u Slovačkoj. U Canberri sam osnovala Hrvatski kulturni forum, u Madridu udrugu hrvatsko-španjolskog prijateljstva, u Santiagu sam bila tajnica konzularnog zbora, a u Bratislavi sam osnovala udrugu zamjenika veleposlanika. Tek zadnju godinu službe (Bratislava, Slovačka) igrom nepredvidljivih okolnosti imenovali su me otpravnicom poslova a.i. Dakle, o karijeri nema ni riječi i bez obzira na sve rezultate kojih nije bilo malo i odlične ocjene koje sam redovito dobivala, protivno svim pravilnicima u službi nikad nisam promaknuta u više diplomatsko zvanje. Netko s pravom može postaviti pitanje kako sam odmah pri prijemu u službu dobila zvanje savjetnika. Međutim, činjenica da sam ušla u diplomaciju kao osoba s reputacijom u kulturnom i umjetničkom miljeu Hrvatske, da sam već imala zvanje savjetnice za kulturu i dvadeset godina radnoga staža u kulturi, da sam umrežila hrvatsku humanitarnu zajednicu s trideset i tri zemlje svijeta, osnovala i bila prva predsjednica Humanitarne mreže Hrvatske u kojoj je djelovalo 130 lokalnih humanitarnih organizacija, da sam osmislila i vodila niz uspješnih projekata, da sam nastupala kao voditeljica javnih tribina i surađivala s brojnim javnim medijima, niži položaj od navedenoga ne bi nikako odgovarao prethodno stečenim poziciji. S druge strane, svjedočila sam slučajevima gdje je u godinu dana osoba promicana tri puta u više diplomatsko zvanje. Bilo je i takvih apsurdna. Ja sam „upala“ u diplomatsku službu zahvaljujući iskustvu rada i života u Australiji, a još više zbog pet godina rada s hrvatskim stradalnicima, djecom i obiteljima hrvatskih branitelja kao osnivač i voditeljica humanitarne zaklade pod imenom DORA koja je prema programima koje sam koncipirala umrežila više od pet tisuća hrvatskih obitelji pogođenih agresijom na Hrvatsku s hrvatskim iseljenicima i drugim humanim ljudima u svijetu. Osim engleskog i španjolskog snalazila sam se dobro s talijanskim i slovenskim jezikom, a kasnije sam naučila i slovački. U djetinjstvu sam u obiteljskoj sredini naučila osnove njemačkog jezika, a tijekom studija filozofije i komparativne književnosti naučila sam osnove latinskog i starogrčkog jezika. Osim fakultetske naobrazbe završila sam klasični balet u Baletnoj školi u zvanju plesača i pedagoga kao i

glasovir i osnovnu muzičku naobrazbu u programu iste škole. Kako nisam bila ničiji „igrač“ ni članica nijedne stranke, smetala sam nekim političkih strukturama koje su pošto-poto nastojale preuzeti zakladu DORA pod svoj nadzor, a to dok sam ja bila predsjednica nisu uspijevale.

2. To je razdoblje od početka do sredine 90-ih kad je još javni natječaj za pristup diplomatskoj službi otvoren, a prihvatanje novih kadrova kao ni edukacija za diplomatsko zvanje nisu bili striktno provođeni. Mislim da je u ratnim vremenima bilo za očekivati da će se mlada hrvatska država nastojati osloniti na stare diplomate, profesionalce koji su služili u jugoslavenskoj diplomaciji i od kojih su neki bili pouzdani, uspješni i korisni. Poznato je da je Hrvata u jugoslavenskoj diplomatskoj službi bilo malo i da su uglavnom pripadali niže rangiranim diplomatskim zvanjima. Bilo je primjera da su ti diplomati prelazili tijekom prvih godina države u hrvatski tabor nakon pada Vukovara, a neki i mnogo kasnije kad su bili na to primorani pa su se nastojali skrasiti u hrvatskoj diplomaciji. Oni su imali svoje prijatelje i političke istomišljenike u Hrvatskoj tako da ti prijelazi nisu predstavljali nikakav problem pa su ih smatrali velikim domoljubima iako se u većini slučajeva radilo o utilitarnim razlozima i pragmi. Svjedočila sam slučaju kolege koji je još u veljači 1992. u jugoslavenskoj diplomaciji da bi nakon otkaza intervencijama svojih istomišljenika na poziciji u MVEP-u prešao u hrvatsku službu, kao i slučaju veleposlanika koji nam je otvoreno izjavio da je radio u jugoslavenskoj tajnoj službi uhodeći Hrvate u Americi pa se potom među prvima priključio hrvatskoj diplomaciji. Malobrojni karijerni diplomati prijelaznici iz jugoslavenske diplomatske službe koji su vjerovali u smisao stvaranja hrvatske države, a bili su školovani i dobro pripremljeni za to zvanje bili su od velike koristi onim djelatnicima u službi koji su doista željeli naučiti. Osobno sam najviše naučila od veleposlanika Frane Krnića koji je bio stari jugoslavenski kadar (ideološki kameleon), jer u ostalim misijama nisam imala prilike učiti od novih politički pogodnih šefova koji su ponajprije nastojali uživati nezasluženu sinekuru zahvaljujući odanosti određenoj političkoj nomenklaturi. U jednom pak, slučaju, veleposlanik koji je prešao iz jugoslavenske diplomacije i bio mi šefom u jednoj od misija otvoreno je govorio da ga ne zanima ništa, da je umoran od svega i da samo želi provesti vrijeme mandata u miru i opuštenosti.
3. Iz ranije rečenoga proizlazi da su takvi pojedinci koji nisu prešli iz osobne koristi i u nastojanju da sačuvaju ranije stečene privilegije koje donosi diplomatsko zvanje nego su

doista to odlučili u namjeri da daju svoj doprinos hrvatskoj diplomatskoj službi po mojem sudu bili malobrojni. Ovdje mi pada na pamet veleposlanik Svjetlan Berković koji je napisao odličan diplomatski udžbenik, a inače je prednjačio u nesebičnom prenošenju svojega iskustva i znanja na druge. Osobno sam se osvjedočila da su ti pojedinci odlično poznavali uzus i protokole diplomatske službe što često nije bio slučaj s loše pripremljenima novim kadrovima koji su „s ulice“ ulazili u ovo zvanje. Od njih se moglo puno naučiti, a ta su se znanja učila u hodu. Tko je imao više sreće da se zatekne na službi u misiji gdje je bio diplomat prijelaznik na čelu veleposlanstva koji je doista želio biti koristan svojoj domovini, tada je diplomat početnik imao priliku da nadoknadi ono što mu diplomatska služba u kući nije primjereno pružila.

4. O tome ne mogu kompetentno govoriti jer nisam bila neposredno upoznata s doprinosom diplomataprijelaznika na učinkovitost formiranja diplomatske mreže Republike Hrvatske.
5. Prednosti su svakako bile iskustvo i stečena znanja, diplomatske veze, nerv i vještine i umreženost pojedinih diplomata prijelaznika. Po drugoj strani, nedostaci su bili manjak povjerenja u te kadrove iz objektivnih ili subjektivnih razloga.
6. Ovisi o moralnom kapacitetu svakog pojedinca i razlozima prijelaza. Pojedini stari diplomati pridonijeli su ugledu hrvatske diplomacije svojim poznavanjem zvanja, lucidnošću i iskustvom, vezama i poznanstvima. Međutim, tu ne smijemo raditi razlike jer je i među novim diplomatima bilo puno onih koji su pridonijeli ugledu i afirmaciji Hrvatske. Osobno smatram, a to bih mogla i potkrijepiti dokazima da sam i sama, mada članica drugog ešalona, uvelike pridonosila ugledu i afirmaciji Republike Hrvatske u svakoj misiji kamo sam bila poslana. To mi je i bila osnovna zadaća da dostojno predstavljam svoju zemlju, da iskoristim svaku priliku za njezinu promidžbu i da od domaćina stvaram prijatelje. Što se tiče zastupanja pred institucijama druge države, imala sam, nažalost, prilike svjedočiti lošim praksama, neprimjerenom ponašanju kako pojedinih diplomata prijelaznika tako i novih diplomata koji su iznosili naše „prljavo rublje“ pred predstavnike zemlje domaćina, koji su kritizirali institucije i obnašatelje vlasti hrvatske države u njihovoj nazočnosti ili pak, nisu reagirali na medijske i druge oblike objeda i kritika upućenih na račun hrvatske države, ponekad i od institucija domaćina.
7. Doima se da je ova serija pitanja previše usredotočena na podjelu između diplomata prijelaznika i novih diplomata kao da bi ta razlika bila tolika da bi razdjelnica bila očita.

Zbog toga postoji opasnost generalizacije. Ja tu razliku ne bih tako oštro naznačila. Po mojem sudu, problem je na prvom mjestu u individualnom pristupu diplomatskom zvanju i stručnoj pripremi budućih diplomata s jedne strane te na ideološkom planu gdje država nema jasne i usklađene politike pa se to odražava u kadroviranju, planiranju i djelovanju cjelokupne diplomatske službe. Kako je i među diplomatima prijelaznicima bilo izuzetnih profesionalaca i odanih službenika hrvatske države tako je bilo i onih koji su se prebacili na našu stranu da bi spasili svoje sinekure i nisu bili spremni pridonositi sustavu niti ih je itko kontrolirao ili pitao kako troše vrijeme po svojim misijama, a najčešće je bilo važno da su članovi ili simpatizeri političke stranke na vlasti. Isto se to može primijeniti i na nove kadrove. Primjerice, doživjela sam da mi je politička savjetnica u jednoj našoj misiji održala bukvicu jer sam upozorila administrativnu djelatnicu da nije red što kritizira zemlju koja nju i njezina supruga hrani kad posprdno govori za Hrvatsku: „šta taj ficlek, šta se to trebalo dijeliti iz Jugoslavije“. Politička savjetnica stala je u njezinu obranu izjavivši: „Mi se već 10 godina trudimo da dokažemo ostalima da se nismo htjeli dijeliti iz Jugoslavije, a ti tako govoriš drugim diplomatima? Tko je tebe poslao u diplomaciju?“ U tom trenutku šef misije je bivši jugoslavenski kadar i savjetnik za gospodarstvo je bivši jugoslavenski diplomat, politička savjetnica je novi diplomatski kadar kao i moja malenkost. Administrativna djelatnica i njezin suprug vozač također su prvi put zaposlenici MVEP-a. Sastav kadra je miješan, a ipak prevladava omalovažavajući stav spram Hrvatske i veleposlanik to tolerira. Dapače, ja sam u toj priči bijela vrana. S pravom sam se pitala u kojoj sam ja to ambasadi. Takvi neprimjereni ispadi, a često i nepoštovanje države koja ti je poslodavac kao i nepoznavanje diplomatskog posla bili su rezultat lošega kadroviranja na temeljima političke podobnosti. Na ovakvim primjerima vidi se koliko su različite političke slagalice utjecale na stvaranje hrvatske diplomatske službe i zašto često nije bila dovoljno učinkovita u teškim vremenima stvaranja hrvatske države.

Marica Matković

Dostavljam odgovore na Vaša pitanja. Hvala na povjerenju, nisam sigurna da sam odgovorima otkrila nešto novo, ali moja iskustva na početku bila su vrlo dobra. Kasnije, kada

je i „moja generacija“ profesionalno stasala jer smo u kratko vrijeme bili primorani brzo učiti, mogli smo kritičnije gledati na neke kolege koji su došli iz bivše diplomacije.

Međutim, to se odnosilo na ispunjavanje dva glavna vanjsko-politička cilja RH – pristup EU-u i NATO-u, a tu smo svi bili na istoj poziciji, oni nisu imali iskustva u tome jer to nije bio prioritet bivše države, a i uvjeti i način rada su se proširenjem navedenih organizacija mijenjali pa smo u tom postupku već imali dovoljno vještina da smo brzo i profesionalno mogli raditi na ispunjavanju uvjeta za članstvo.

1. Ministarstvu vanjskih poslova (MVP) pridružila sam se 1994. godine prešavši iz drugog državnog tijela nakon prethodne suradnje s MVP-om u području sklapanja međunarodnih ugovora. Diplomatski karijerni put započela sam u Odjelu za međunarodno pravo, a nakon godine i pol postavljena sam za načelnicu Odjela za konzularne poslove. Prvi mandat bio mi je u Veleposlanstvu RH u Češkoj Republici u zvanju ministra savjetnika od kraja 1997. do kraja 2011. Nakon povratka s mandata raspoređena sam na mjesto načelnice za zapadnu i sjevernu Europu. Sljedeći mandat u trajanju od godine dana bilo je mjesto zamjenice veleposlanika u SR Jugoslaviji, a nakon toga se ponovno vraćam u MVP kao načelnica Odjela za konzularne poslove. Početkom 2004. imenovana sam generalnom konzulicom u SAD-u u Chicagu, a nakon toga veleposlanicom RH u Državi Izrael krajem 2008. Početkom 2012. godine imenovana sam glavnom tajnicom Vlade RH, a s te funkcije sam imenovana veleposlanicom RH u Kanadi do kraja 2019. (u prilogu zbog preglednosti dostavljam EU cv na engleskom).
2. Na početku rada u MVP-u završila sam Diplomatsku akademiju.
3. Zakonski okvir za ustrojavanje diplomatske mreže postojao je preuzimanjem saveznog Zakona o inozemnim poslovima usklađen s Ustavom RH i interesima RH. Cjeloviti Zakon o vanjskim poslovima donesen je 1996. godine koji je s manjim izmjenama i dopunama i danas na snazi.
4. MVP-u sam se pridružila 1994. kada je diplomatska mreža već imala okosnicu i prioritete otvaranja diplomatskih misija i konzularnih ureda. Politički prioriteti RH i velika hrvatska zajednica u inozemstvu diktirali su osnivanje diplomatskih misija i konzularnih ureda. Tijekom suradnje s MVP-om u 1992. i 1993. godini, a i nakon što sam već bila u MVP-u, pratila sam koliko su kolege koji su prešli iz diplomacije bivše SFRJ pridonijeli kvaliteti ustrojavanja diplomatske mreže zahvaljujući svojem profesionalizmu. Kada sada

gledam na početke osnivanja diplomatske mreže, a ne isključujem entuzijastičke emocije toga vremena, čini mi se da su kriteriji izbora kolega koji su slani na mandate bili profesionalni. Uza sve početne poteškoće hrvatska diplomacija od početka je bila ekipirana mladim kolegama sa znanjem stranih jezika koji su zahtjevne poslove učili u hodu, uz pomoć kolega iz bivše diplomacije. Prvi imenovani veleposlanici i generalni konzuli bili su većinom politički imenovani.

5. Iz osobnog iskustva vrlo pozitivno. Budući da sam započela s radom u Odjelu za međunarodno pravo gdje sam radila s dvoje profesionalaca koji su došli iz diplomacije bivše države, učila sam od njih ne samo međunarodno pravo već i ostale vještine pregovaranja, snalaženja, diplomatskog komuniciranja. Nesebično su dijelili svoja iskustva i razmišljanja kako se radilo u diplomaciji bivše države što mi je koristilo kada sam 1996. bila član radnih skupina koje su pregovarale sa SRJ o konzularnim i imovinskim pitanjima.
6. U procjenu utjecaja ne mogu se upuštati jer ne znam točne odnose u tadašnjoj hijerarhiji, ali iz priča nekih od tih kolega koji su se priključili MVP RH na samom početku znam da su unutar MVP-a bili redovito konzultirani.
7. Prednosti su bile njihova znanja i vještine koje su prenosili na ostale. Radilo se o kolegama koje su se pridružile RH diplomaciji na osobnu inicijativu odmah na početku devedesetih. Iz osobnog iskustva ne bih mogla navesti nedostatke njihova angažiranja, možda je na razini percepcije šire javnosti moglo biti pitanja o kvaliteti ili „prošlosti“ nekog od kolega.

Njihov doprinos na različitim razinama bio je značajan, od korištenja svojih kontakata po svijetu i međunarodnim organizacijama, kao i njihovih znanja i vještina koja su korištena pri uspostavi diplomatskih odnosa i osjetljivih pregovora. Pojedini „stari diplomati“ zadržali su objekte veleposlanstava ili rezidencija ili generalnih konzulata kojima se nastavila koristiti RH.

Prve knjige – priručnike o diplomatskom protokolu, obavljanju diplomatskih i konzularnih poslova na temelju Bečkih konvencija o diplomatskim i konzularnim poslovima, vještinama pregovaranja napisali su „stari diplomati“. Diplomatsku akademiju ustrojio je „stari diplomat“.